ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR

Cilt • 9

Anıtkabir Derneği Yayınları
-I-

ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR

"Altını Çizdiği Satırları, Özel İşaretleri, Uyarıları, Düştüğü Notlar ve Kitap İçerisindeki Özel Yazıları İle"

Cilt 9

Osmanlıca • Türkçe Kitaplar

Anıtkabir Derneği Yayınları
-1-

Başbakanlık Tanıtım Fonu Katkılarıyla

Yayın Koordinatörü
Recep Cengiz

Baskıya Hazırlayan
Aykut Tanıtım Danışmanlık - Ankara
Tel: 0.312. 495 02 25•26•27

Kapak
Murat Mutluoğlu

Sayfa Düzeni
Murat Mutluoğlu • Yeter Mutluoğlu
Hüseyin Kurt

Film
Candan Repro-Ankara
Tel: 0.312. 231 49 01

Baskı
Pelin Matbaası - Ankara
Tel: 0.312 418 70 93

Takım ISBN No:
975-95835-2-6

Cilt ISBN No:
975-8563-01-7

Tel: 0.312. 230 12 22
ANKARA • 2001

Orijinal metinlerde Atatürk'ün altını ve yanını çizdiği satırların Türkçeleri koyu harflerle dizilmiştir.

TERCÜMELER

Osmanlıca Tercüme
Bekir Koç • Haldun Eroğlu
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Yunanca tercümeler Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından yapılmıştır.

TÖMER Tercüme Editörü
Selen Doğan

Fransızca Tercüme
Ali Osman Durmuş

İngilizce Tercüme
Özlem Kitapçı Kara • Önay Çokluk • Fatih Ekinci

Almanca Tercüme
Ayşe Bahşi • Özmen Kara

İtalyanca Tercüme
Suna Ertekin

Yunanca Tercüme
Özge Ceylan

İçindekiler

KİTABIN HAZIRLANIŞI HAKKINDA BİLGİ

Mustafa Kemal ATATÜRK kısa süren yaşamı boyunca, bir insan ömrüne kolay kolay sığmayacak kadar büyük işler başarmıştır. Başarıyla sonuçlandırdığı Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrimi ile dünya tarihi içerisindeki onurlu yerini çoktan almıştır.

ATATÜRK'ün yaşamı ve yaptığı işlerle ilgili yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından kütüphaneler dolusu eser yazılmıştır. Çeşitli dillere çevrilen bu eserler sayesinde ATATÜRK dünyanın her tarafındaki entelektüel, asker, bilim ve siyaset adamları tarafından çok iyi tanınmaktadır. Eylem ve düşünceleriyle bütün insanlığı etkileyen ATATÜRK'ün, düşünce yapısını tarihi süreç içerisinde hangi olaylar, düşünürler ve yazarlar etkilemiştir? İşte, bu sorunun yanıtlanmasına katkı niteliği taşıyan ve Gürbüz Tüfekçi tarafından hazırlanan "ATATÜRK'ün Okuduğu Kitaplar" adlı eser istisna tutulursa bu amaca yönelik ayrıntılı bir çalışma henüz yapılmamıştır.

O'nun düşünsel alt yapısını araştırmak isteyenler için, satırlarının altını çizdiği, özel işaretler, uyarılar koyduğu, notlar düştüğü veya bazı açıklamalarda bulunduğu eserleri Türkçe'ye çevirerek 20 cilt halinde sunmayı planladığımız bu çalışma da yukarıdaki sorunun yanıtlanması amacına yönelik küçük bir katkı olarak algılanmalıdır.

Bu çalışmanın ortaya çıkarılabilmesi için ATATÜRK'ün okuduğu kitapların hepsine ulaşılmaya çalışılmışsa da, bu ana kadar ANITKABİR ve Çankaya'daki ATATÜRK Kitaplığı ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi dışındakilere henüz ulaşılamamıştır. Ulaşılamayan kitapların sayısı mevcut kitap sayısı içerisinde çok önemli bir miktar olmamakla birlikte, yapılacak çalışmaya bütünlük sağlaması açısından önemlidir.

ATATÜRK'ün Askerî Ateşe olarak Sofya'da görev yaptığı sırada okuduğu kitapların Sofya Büyükelçiliği'mizde olduğu konusunda alınan duyum üzerine elçilik görevlileri ve orada olduğu söylenen kitapların uzmanlar tarafından araştırılması için ATATÜRK Araştırma Merkezi Başkanlığı ile gerek-

li koordineler yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucu daha sonra basılacak ciltlere yansıtılacaktır.

Ankara Halkevi'ndeki kitapların bir kısmının ANITKABİR'e verildiğini biliyoruz. Verilenler dışında ATATÜRK'e ait kitap olup olmadığının araştırılması amacıyla Kültür Bakanlığı ile gerekli yazışmalar yapılmıştır. Bu çalışmanın da sonucu beklenmektedir.

Bu güne kadar tespit edilen ATATÜRK'ün okuduğu kitapların sayısı; 1741'i Çankaya'da, 2151'i ANITKABİR'de, 102'si İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve 3'ü Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi'nde olmak üzere 3997'dir. Cilt sayıları ile, dergi, harita, atlas ve nota albümleri bu sayının dışındadır.

Hazırlanan 20 ciltlik eserde; ATATÜRK'ün okuyup satır altlarını çizdiği, sayfa kenarlarına notlar aldığı, özel işaretler koyduğu, açıklamalar yaptığı kitap ve dergilerin bu bölümlerinin tamamına yer verdik.

Yalnız bu işaretli yerlerin çok az bir kısmının ATATÜRK dışındaki kişiler tarafından çizilmiş olması olasılığı üzerinde duranlar da vardır. Başkalarının işaretlediği birkaç eser, diğerlerinden, bu konuda araştırma yapan kişiler tarafından kolaylıkla ayırt edilebilir.

Yabancı dilden tercüme edilen metinlerin bugünkü dile aktarılışında özgün niteliklerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Ancak; bu yapılırken yazım kurallarında ve noktalama işaretlerinin kullanımında özellikle Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı "İmlâ Kılavuzu" ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca benimsenen ilkeler esas alınmıştır.

Eserlerin Türkçe'ye çevrilmesinde şöyle bir yöntem izlenmiştir.

• Çeviride ATATÜRK'ün altını çizdiği, işaret koyduğu veya bir açıklama yaptığı cümle, paragraf ve sayfalar dikkate alınmıştır.

• Aynı konuya ilişkin iki yer işaretlenmiş ya da çizilmişse daha ayrıntılı olana öncelik verilmiştir.

• Bütünlüğü ve anlamayı kolaylaştırmak için bir veya iki kelimesi çizili cümlelerin tamamı, bazen de bütün paragraf çevrilmiştir.

• Altı çizili sözcük, cümle ve paragraflar koyu olarak gösterilmiştir.

• ATATÜRK'ün el yazılarının çevirisi orijinal sayfanın yanına verilmiştir.

• Kitap ve dergilerdeki Önsöz, Giriş, Özelsöz ve Açıklamalar planlanan

cilt sayısını aşmaması için çoğunlukla özet halinde verilmiştir

- Köşeli parantezler çevirenlerin müdahalelerinde kullanılmıştır

- Özellikle Osmanlıca çevirilerde okumayı ve anlamayı zorlaştıracak kelimelerin bugünkü kullanılışları tercih edilmiş ve daha çok okuyucu kitlesine hitap edebilmek amacıyla da o dönem kurum ve kuruluşlarına günümüz terminolojisine yakın bir karşılık verilmiştir

- Değişik konulardaki yüzlerce özel isim doğrusuna ulaşıldığı ölçüde güncelleştirilmiş, ulaşılamıyanlar da ise Osmanlıca okunuşları esas alınmıştır.

- Yine Osmanlıca çevirilerde metnin dili sadeyse kesinlikle müdahale edilmemiş yazarın ifade şekli esas alınmıştır

- Kitap ve dergiler konularına göre [Tarih, Edebiyat, Hukuk vb] ayrılmış ve her cilt aynı konuda fakat farklı alanlarda yazılmış ve okuyucuyu sıkmıyacak hacimde ve konu yelpazesi dikkate alınarak hazırlanmıştır

Ayrıca kitabın teknik özelliklerini açıklayan bir bölüm hazırlanmıştır. Eserin, bu konuda çalışma yapacak araştırmacılar için temel kaynak olacağı inancındayız.

Recep Cengiz
Yayın Koordinatörü

توركيه ناصيل دوغدى

محررى :
هارولد آرمشترونغ

مترجمى :
عمر رضا

قناعت كتبخانه سى

1928

TÜRKİYE NASIL DOĞDU

Muharrir
Harold Armstrong

Mütercimi
Ömer Rıza

Kanaat Kütüphanesi
1928

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 2035
Yazar : Harold Armstrong [Çev: Ömer Rıza [Doğru]]
Cild : Lacivert
Ebadı :
En : 14 cm.
Boy : 20 cm.
Sayfa Adedi : 222

Sayfa . Ön Söz

مقدمه

بو أثرك محرری (مستر هارون آرمستورنغ) متارکه سنه‌لرنده ، استانبولده انکلتره فوق‌العاده قومیسرلکی معاونلکنده و آتاشه میلته‌رلکنده، متفقین باش قوماندانلغی ارکان حربیه‌سنده ، ژاندارما مفتشلکنده بولونمشدر اوزمانکی مشاهداتی قید و تثبیت و برچوق حادثاتی تنویر و ایضاح ایتمشدر اثر، « وقت » غزته‌سنده تفرقه اولونارق « وقت » ك قارئلری طرفندن علاقه‌ایله اوقونمشدر . أثرده موضوع بحث اولان حادثاتایله علاقه‌دار بعض ذوات ، مؤلفك اکثرتله بیطرفانه سوز سویلدیکنی بیان ایتمشلردر .

یکی تورکیه‌نك ناصیل دوغدیغنی حکایه ایدن و بو معظم حادثه‌نك وقوعی اثناسنده مؤلفك کوردیکی و ایچنه قاریشدیغی حادثاتی اکلاتان بو اثری کتاب حالنده نشر ایتمکدن مقصد ، تاریخه خدمتدر . اثرك موضوعیله پك علاقه‌دار اولمایان بعض تفصیلات مترجم طرفندن طی اولونمشدر .

Ön Söz

Bu eserin yazarı olan Harold Armstrong mütareke senelerinde İstanbul'da İngiltere fevkalâde komiser yardımcılığında, ve ateşemiliterliğinde, müttefikler başkomandanlığı erkân-ı harbiyesinde jandarma müfettişliğinde bulunmuştur

O dönemdeki gözlemlerini kaleme almış, dönem olaylarını izah ederek aydınlatmıştır Eser, Vakıt Gazetesi'nde de tefrika halinde

yayınlanmış ve okuyucular tarafından ilgiyle okunmuştur. Eserde söz konusu edilen olaylarla ilgilenen bazı kişiler, yazarın çoğu kere tarafsız değerlendirmeler yaptığını beyan etmişlerdir.

Yeni Türkiye'nin nasıl doğduğunu hikaye eden ve bu muazzam hadisenin oluşu esnasında yazarın gördüğü ve içinde bulunduğu olayları anlatan bu eseri kitap halinde yayınlamaktan amaç, tarihe hizmettir.

Eserin konusuyla pek ilgisi olmayan bazı açıklamalar mütercim tarafından dikkate alınmamıştır.

Sayfa : 64

آنادولیده‌بردن بره تشکیلات باشلادی . بوصیراده بر تك آدام
ظهور ایتمش و بوتون وصعیته حاکم اولمشدی .

Sayfa 64

Anadolu'da birden bire teşkilât başladı. Bu sırada bir tek adam ortaya çıkmış ve bütün olaylara hâkim olmuştu.

Sayfa : 68

ملی قوت ۱۹۱۹ سنه‌سنك کانون اولنده دمیر یولی استاسیونی
اولان انقره‌یه مواصلت ایندی . ویکی قرارکاهنی اوراده قوردی .
صوکرا دمیر یولی بویجه حرکت ایدرك اسکیشهر وقونیه‌یه واردی .
انکلیزلر هردرلو اختلاطدن احتناب ایجین امرآلدقلرندن چکیلدیلر
وتورکلر ایلریله‌دیلر.

Sayfa 68

Millî kuvvet 1919 senesinin Aralık ayında demiryolu istasyonu olan Ankara'ya geldi ve yeni karargâhını orada kurdu. Sonra demiryolu boyunca hareket ederek Eskişehir ve Konya'ya vardı. İngilizler bir olaya sebebiyet vermemeleri yönünde emir aldıklarından çekildiler ve Türkler ilerlediler.

3me Année

N° 5 — Octobre 1927

REVUE TURQUE
·· D'ANTHROPOLOGIE ··

Publiée par l'Institut Turc d'Anthropologie

CONSTANTINOPLE
Imp. François L. MOURKIDÈS, Rue Lalédji Hendek, 126
1927

REVUE TURQUE D'ANTHROPOLOGIE

Publiée par l'Institut Turc d'Anthropologie

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : S/140
Yazar : ----
Cild : Kırmızı
Ebadı :
En : 23.3 cm.
Boy : 29.6 cm.
Sayfa Adedi : Dergi

Sayfa : 6

کسمه طاش دورنده بر قومه فرض ایدیکز که: قطعاتك

[illegible]

روسیا اهالیسی ایله صمیمی مناسبت و رابطه‌لر پیدا ایتمشلردر

Sayfa 6

Kesme Taş Devri'nde bir toplum düşününüz ki Kıtaların yıkılması ve sular altında kalması gibi afetler ve doğa olayları sonucunda, bu kıtaların bir ada teşkil eden herhangi bir yüksek noktasına kaçabilsinler, yine düşününüz ki gemicilik tekniği bilinir olmasın, tabi bu toplum bireyleri başka dillerle ilişki içerisinde bulunamayacağından, başlangıç özelliklerini ve morfolojiyaiyyesini saf bir halde muhafaza etmiş bulunacaktır. Mezolitik (Metosit Taş Devri) Devri'ne kadar Avrupa'da muhtelif tipler oluşturan tobilu'r-resler **(Dolikosefal)** yerleşik bulundu. Bu soyu ilk kısa kafalıların (Brakisefal) ortaya çıkışı zarara uğratmıştır. Bu andan itibaren, ırkların karışması artarak ilerlediğinden Avrupa'da artık saf bir ırktan söz etmek, hele özellikle bugün hiç de doğru değildir. Hatta coğrafi mevkileri itibarıyle diğer toplumlardan ayrı bir halde kalmış bulunan Lapon ve Samusidler bile bu konuda istisna teşkil edemezler. Zira Laponlar, İskandinavya ve Samusidler, Rusya halkları ile samimi ilişkiler ve bağlar kurmuşlardır.

Sayfa : 10

لسان ایله متکلم بولونان عصر حاضر تورک بو ساحه‌ده بر عنصر انفرادی دها قزانمش اولور.

Sayfa 10

Bu sebepten Türkler tarafından alınan ülke sınırlarını geçme eğilimini ve yeteneğini göstermez. Yani diğer bir tabirle yayılmaya olan eğilimi çok azdır. İşte **bu sebepten derin ve saf bir kökene sahip bulunan bu lehçe,** kendisini kullanan toplumların şahsiyetine önemli bir vasıf ilâve edeceğinden, bu dil ile yazılmış bulunan mevcut Türkçe eserler bu sayede bir inkırad özelliğini daha kazanmış olur.

Sayfa : 13

بو مجموعه‌ده تشریح و ایضاح ایتمشدر.

Sayfa 13

Nihayet, cildin ve gözlerin rengi gibi son derece önemli vasıfların ancak canlı fertlerin üzerinde tetkik edilebilmeleri mümkündür. Ölmüş kimselerin Antropoloji görüş açısından düşünülmesi sebepleri, eşgalleri konu edinen yeni bir ilim kurmaya sevk etmiş ve "İnsan Morfolojisi İlmi" olarak adlandırılan bu şubenin esas sınırlarını müderris Mosyo Mak Olif bu dergide açıklamış ve izah etmiştir.

Sayfa : 15

[illegible]

Sayfa 15

Kafatası İncelemeleri (Ölçümü)

Bugüne kadar Türk kafataslarının incelenmesinin (ölçümünün) kesin bir surette tespit edilmediği iddia olunabilir. Bu hususta fikir sahibi olabilmek için bu sorun ile meşgul olmuş bulunan birkaç yazarın gösterip ortaya koymuş oldukları rakamları mukayese etmek yeterli olur.

Bazı yazarlara göre Türk dolikosefal'dır. "Ayvanofski" kafatası ölçüsünü 75.4 olarak tespit etmiştir. Diğer yazarlara göre Türk brakisefal ("Basatoviç") ve hatta ileri derecede brakisefaldır (Peytar'ın zikr ettiği Loşan ve Şanter).

Bildirilen ve teklif edilen bu neticeler sınırlı ve olmuş fertler üzerinde gerçekleştirilen Sefalomter'in ölçümlerine dayandırılmaktadır. Şimdiye kadar üzerinde ve bilhassa kafalar üzerinde karanyolojik tetkikler yapılmış olmadığından bu derece önemli bir grup için gösterilen temeller tamamıyle yetersiz kalmaktadır.

Sayfa : 17

— ۱۷ —

ت. — قرینهٔ رأسیه

اولجه مساحه ایدیلن برنجی سری مشهور جمجمه‌ده وسطی قرینهٔ رأسیه ۸٤,۰۳ اولارق تثبیت ایدلمشدی (۱)

ایکنجی سری مشهور جمجمه‌ده وسطی ۸٤,۲۹ اولارق بولندی

شو حالده تدقیق ایله‌دیکمز بیك تورك قفاسنك وسطی قرینهٔ رأسیه‌سی ۸٤,۱٦ اولارق قبول ایدیله‌جکدر.

کورولدیکی اوزره تورك قصیر الرأس (براکسه‌فال) در

(۱) تورك آنتروپولوژی مؤسسه‌سنك آمستردام بین‌الملل آنتروپولوژی قونغره‌سنه ۲۳ ایلول ۱۹۲۷ تاریخلی قومونیقاسیونو

Sayfa 17

T - Kafatası İncelemeleri(Ölçümleri)

Daha önce ölçümü yapılan birinci seri beş yüz kafatasında ortalama kafatası ölçüsü 84,03 olarak tespit edilmişti (1)

İkinci seri beş yüz kafatasında ortalama 84,29 olarak bulundu

Şu halde, tetkik ettiğimiz bin Türk kafasının ortalama kafatası ölçüsü **84,16** olarak kabul edilecektir

Görüldüğü üzere Türk kısa kafalı (brakisefal) dır

(1) Türk Antropoloji Kurumunun Amsterdam Milletlerarası Antropoloji Kongresine 23 Eylül 1927 Tarihli Komünikasyonu

كليات علوم وفنون حربيه‌دن

طاقم: ۲ — قسم: ۲ نمره: ۱

فن انشاأت

مكتب فنون حربيهٔ شاهانه پياده و سوارى شاكردانى ايچون ترتيب اولنمشدر

— اثر —

— اركان حربيه قائمقاملرندن —

عثمان نورى بن

عمر شوقى

مجلس معارف عسكرى طرفندن بالتدقيق كتبنه قبول وادخال اولنمشدر

— طبع ثالث —

استانبول — ۱۳۱۴ تموز

— باب عالیده کائن مکتب فنون حربیهٔ مطبعه‌سنده طبع وتمثیل اولنمشدر —

1325 [redacted]

HARP İLİMLERİ VE TEKNİKLERİ KÜLLİYATINDAN
Takım: 2 Kısım: 2 Sıra:1

FENN-İ İNŞAAT

Harp İlimleri Okulu Piyade ve Süvari Öğrencileri İçin Düzenlenmiştir.

-ESER-

Erkân-ı Harbiye Kaymakamlarından

Osman Nuri bin
Ömer Şevki

Askeri Eğitim Meclisi tarafından incelenerek külliyata kabul ve dahil olunmuştur.

-Üçüncü Baskı-

İstanbul – 1314 (1898) Temmuz
Pangaltı'da Harp İlimleri Okulu Matbaasında Basılmıştır.

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1325		
Yazar	: Osman Nuri Bin Ömer Şevki		
Cild	: Beyaz-Siyah		
Ebadı	:		
	En	: 14.1 cm.	
	Boy	: 20 cm.	
Sayfa Adedi	: 6 + 234		

فن انشاآت

بسم الله الرحمن الرحیم

مقدمه

١ -- هر نوع ابنیه انشاسیله اعمالات نافعه‌نك اصول تطبیق واجراسندن بحث ایدن فنه « فن انشاآت » تعبیر اولنور .

احتیاجات بشریه بری وبحری ایکی نوع ابنیه ووسائطك اعمال وانشاسنی مستلزم اولدیغندن فن انشاآت دخی « انشاآت بریه » و« انشاآت بحریه » ناملریله ایکی شعبه‌یه منقسمدر .

انشاآت بریه ، قره‌ده یاپیلان هر نوع اعمالاتدر . وانشاآت بحریه دخی صولری مطلوب ایدیلان تسویه‌دن جریان ایتدیرمك اصولیله صو درونده یاپیلان کافه عملیات انشائیه‌دن وسفن ومراکب بحریه‌نك اعمال وانشاسندن عبارت اولوب ، بو ایسه صو مهندسلرینك وظائفندن اولوب هر بری ، آیری آیری وظائف فنونه عائد اولدیغندن اشبو رساله‌ده یالکز انشاآت بریه‌دن بحث اوله‌جقدر .

« انشاآت بریه » انشاآت عسکریه — انشاآت ملکیه — انشاآت

Sayfa : 3

خصوصیه — انشاآت نافعه — ماملرله باشلوجه درت قسمه منقسمدر .

انشاآت عسکریه — عسکره عائد هرنوع ابنیه یعنی عسکرك تحفظ وتحصنی ایچون انشا ایدیلان قشله وقره‌غولخانه وخسته خانه ایله ملبوسات ومأکولاتك محافظه‌سنه مخصوص دپوی وانبار واسلحه ومهماتك حفظی ایچون یاپدیریلان سلاحخانه وجبخانه مغازه‌لری . باروتخانه . فشکخانه . طوبخانه وسائره کبی بالجمله عسکری فابریقه واعمالاتخانه‌لریله وقت حضر وسفرده انشا ایتدیریلان بالجمله استحکامات ووقیات ومواصلات عسکریه‌یه مخصوص اوله‌رق یاپیلان یول وکوپریلر وبوکا‌نائل شیلر اولوب انشاآت ملکیه وخصوصیه ونافعه دخی دوائر ملکیه وامیریه وخصوصی خانه‌لر ایله منافع عامه‌یه خادم اولمق اوزره یاپدیریلان شوسه‌لر تیمور یوللر کوپریلر صو- بندلری وسائره‌دن عبارتدر هرنوع ابنیه‌نك یعنی انشاآت ملکیه وخصوصیه ایله انشاآت عسکریه‌نك اصول اعمال واساسی بر اولوب یالکز ترتیباتجه هربری دیکرندن جزئی تخالف ایتدیکندن ابنیه عسکریه‌نك ترتیبات متقضیه وتزیینات معماریه‌سنه دائر بیان اوله‌جق اصول وقواعد ایله تفصیلات لازمه انشاآت سائره‌ده‌ده قابل تطبیقدر .

انشاآت عسکریه‌دن استحکام انشاسیله یول وکوپری یاپمق استحکام ایله طرق وکوپریجیلك فنلرینه عائد اولدیغندن انلره دائر معلومات درج اولنمامشدر .

ابنیه انشاسنده معمار ومهندسك دقت ایده‌جکی شیئی اولا بنانك متین واوجوز وثانیاً یاقشقلو ومزین وثالثاً مفرح وقوللانشلی یاپلمسی اولدیغندن مواد ثلثه مذکوره‌نك هربرینه عائد اصول وقواعد برر فصلده بیان اولنه‌جقدر .

Sayfa 2

İNŞAAT İLMİ

Bismillahirrahmanirrahim

Ön Söz

1-Her çeşit binaların inşasıyla bayındırlık işlerinin uygulama usulleri ve icrasından bahseden ilim, 'İnşaat İlmi' olarak adlandırılır.

İnsanlığın ihtiyaçları, kara ve deniz olmak üzere iki çeşit bina ve vasıtaların imali ve inşasını gerektirdiğinden, inşaat ilmi de " Kara İnşaatçılığı" ve "Deniz İnşaatçılığı" adlarıyla iki bölüme ayrılmıştır.

Kara İnşaatçılığı, karada yapılan her çeşit imalâta ve deniz inşaatçılığı da, suları istenilen şekilde düzenleyerek harekete geçirilmesi yöntemiyle su içinde yapılan bütün inşaat işlerinden ve gemi ve deniz nakil araçlarının imal ve inşasından ibarettir. Bu ise su mühendislerinin görevlerinden olup her biri, ayrı ayrı bir takım ilimlere ait olduğundan, işte bu risalede yalnız kara inşaatçılığından bahsedilecektir.

"Kara İnşaatçılığı", askerî inşaatlar – mülkiye inşaatları – özel **[Sayfa 3]** inşaatlar – bayındırlık inşaatları – adlarıyla başlıca dört kısma ayrılmıştır.

Askerî İnşaatlar - Askere ait her çeşit binalar, yani askerin korunması ve onlar için özel olarak inşa edilen kışla, karakol ve hastane ile giyecek ve yiyecek malzemelerinin korunma ve saklanmalarına mahsus depo, anbar ve silâhlar ile mühimmatın korunması için yaptırılan silâhhane ve cephane mağazaları, baruthane, fişekhane, tophane vesaire gibi bütün askerî fabrika ve imalâthaneleriyle, sefer

hazırlıkları sırasında inşa ettirilen tüm askerî istihkâmat ve sevkıyat ve ulaşıma mahsus olarak yapılan yol ve köprüler ve buna benzer şeyler olup, mülkiye inşaatları, özel ve devlet evleri ile kamu menfaatlerine yararlı olmak üzere yaptırılan şoseler, demiryolları köprüler, su bentleri vesaireden ibarettir. Her çeşit binaların, yani mülkiye ve özel inşaatlar ile askerî inşaatların imal yöntemleri ve inşası bir olup, yalnız düzenlenme şekilleri olarak her biri diğerinden çok az farklılıkları olduğundan askerî binaların düzenlenmeleri ve mimari süslemelerine dair beyan olunacak yöntem ve kaideler diğer inşaat türleri içinde de geçerlidir.

Askerî inşaatlardan, istihkâm inşaatlarıyla yol ve köprü yapmak istihkâm ile yol ve köprücülük fenlerine ait olduğundan onlara dair açıklamalar ve ayrıntılar verilmemiştir.

Binaların inşasında mimar ve mühendisin dikkat edeceği şey, ilk olarak binanın dayanıklı ve ucuz ve ikinci olarak güzel ve süslü ve üçüncü olarak rahat, ferah ve kullanışlı yapılması olduğundan, yukarıda adı geçen bu üç maddenin her birine ait yöntem ve kaideler birer bölümde beyan olunacaktır.

Sayfa : 22

کرەمید

۱۲ — درسعادت انشاآتده استعمال اولنان کرەمید ایکی جنس
اولوب برینه برلی کرەمیدی ودیکرینه دخی فرنك کرەمیدی وياطاوە
کرەمیدی وياخود مارسلیا کرەمیدی تعبیر اولنور
یرلی کرەمیدی، نصف مخروط ناقص شکلنده اولەرق طوغله اعمال
اولنان زابدن یاپیلور. کرەمیدك ایولکی طوغله مثللو پشکین وصورتك
ايو اولسیله برابر شکلك دخی منتظم اولمسندن اکلاشیلور

(Okunamadı

Sayfa 22

KİREMİT

12. İstanbul inşaatında kullanılmış olan kiremit iki cins olup, biri si yerli kiremit ve diğer Frenk kiremidi veya tava kiremidi veyahut Marsilya kiremidi olarak adlandırılırlar.

"Yerli Kiremit" silindir şeklinde olup, tuğla imal edilen topraktan yapılır. Kiremidin iyiliği tuğla gibi pişkin ve hamurunun iyi olmasıyla beraber, şeklinin dahi muntazam olmasından anlaşılır.

Sayfa : 25

انشاآتده استعمال اولنان حرجلرك مخلوط اولدقلرى مالزمه نك
جنس ونوعلرينه ومحل استعماللرينه نظراً دخى انواع مختلفه سى واردر. جملهدن [illegible]
برنجيسى سونمش كيرجله مختلف نسبتده قومك مناسب مقدار صو ايله [illegible]
قارشديرلرق چامور حالنه كتورلمسندن حصوله كلان ديوار حرجيدر.

* Okunamadı

Sayfa 25

İnşaatda kullanılmış olan harçların oluştukları malzemenin cins ve çeşitlerine ve kullanıldıkları yerlere göre muhtelif çeşitleri vardır.

Birincisi sönmüş kireçle, çeşitli oranlarda kumun uygun miktar su ile karıştırılarak çamur haline getirilmesinden ortaya çıkan duvar harcıdır.

Sayfa : 38

— ۳۸ —

سکزنجیسی « قوملی صوا خرجی » درکه سوزلمش کرج وقتیق ایله قومدن
یاپیلور . کیرج سوزمك ایچون ۱ : ۲ متره عمقنده زمین حفر ایله بیوجك
بر قویو یاپیلوب قویونك بر کنارینده‌کی تخته‌دن معمول و بر طرفنده سورمه
قپاغی حاوی بر تکنه قونیله‌رق ایچنده کیرج بول صو ایله سوندیریلور . و عمله‌لر
تکنه درونده‌کی کیرج کاملاً صو ایله حل اوله‌رق بیاض بر مایع حاصل
اولنجه‌یه قدر چاپه‌لر ایله قاریشدیریرلر . بعده سورمه قپاغی آچه‌رق مایعی
قویونك ایچنه آقیتیورلر . انجق کیرجك درونده مواد اجنبیه وار ایسه
تکنه‌ده قالمسی ایچون قپاغی یواش آچق و مواد مذکوره‌نك قویویه کیتمامسنه
دقت ایتمك لازمدر .

Sayfa 38

Sekizincisi "kumlu sıva harcı" dır ki süzülmüş kireç ve katık ile kumdan yapılır. Kireç suzmek için 1:2 metre derinliğinde kazılmış yer ile, buyucek bir kuyu yapılıp kuyunun bir kenarına dahi tahtadan yapılmış ve bir tarafında surme kapağı olan bir tekne konularak için-de kireç bol su ile sondurulur ve ameleler tekne içerisindeki kireç tamamen su ile hallolunarak beyaz bir sıvı ortaya çıkıncaya kadar çapa ile karıştırırlar. Bundan sonra surme kapağı açarak ortaya çıkan sıvıyı kuyunun içine akıtırlar. Ancak kirecin içerisinde yabancı maddeler var ise, teknede kalması için kapağı yavaş açmak ve adı geçen maddelerin kuyuya gitmemesine dikkat etmek lâzımdır.

Sayfa : 39

کرسته‌لر

١٦ – اخشاب لوازم انشائیه‌یه کرسته دینور.

کرسته ابنیه‌نك هیکل اساسیه‌سی اخشابدن انشاسی آرزو ایدیلان کافهٔ اقسامنك تشکیل و اعمالنده قوللانیلمق اوزره اورمانلردن قطع ایدیلان آغاجلرك حزارلر ایله اشکال مختلفه‌ده بیچلمسندن حصوله کلور.

درسعادت انشاآتنده مستعمل کرسته‌لرك قسم اعظمی طربزون و قسطمونی ولایتلری داخل و ساحللرنده واقع اورمانلردن قطع ایدیله‌رك بارطین طربزون سینوب ریزه و اینه بولی اسکله‌لرندن نقل اولانلر و بر قسمیده اوروپادن کلنلردر. کرسته‌لر باشلوجه ایکی قسمه منقسمدر. بریسی ابنیه‌نك متانت تأمین و هیئت عمومیه‌سنی تأسیس ایدن دیرکلر و دیکری دخی دوشمه طوان و قپلامه مثللو سطوحك تشکیلی ایچون قوللانیلان تخته‌لردر.

* Okunamadı

Sayfa 39

KERESTELER

16- Ahşap inşaat malzemelerine kereste denir

Kereste, binaların temel kafeslerinin ahşaptan inşası için arzu edilen bütün kısımlarının teşkil ve imalinde kullanılmak üzere ormanlardan kesilmiş olan ağaçların, hızarlar ile çeşitli şekillerde biçilmesinden meydana gelir.

İstanbul inşaatında kullanılan kerestelerin büyük bir kısmı, Trabzon ve Kastamonu vilâyetleri içleri ve sahillerinde bulunan ormanlardan kesilerek, Bartın, Trabzon, Sinop, Rize, İnebolu iskelelerinden nakil olanlar ve bir kısmı da Avrupa'dan gelenlerdir. Keresteler başlıca iki kısma ayrılmışlardır. Birisi binaların direncini sağlayan ve genel iskeletini oluşturmuş olan direkler ve diğeri dahi döşeme tavan ve kaplama gibi yüzeylerin oluşturulması için kullanılan tahtalardır

Sayfa : 46

اراضینك معاینه‌سی

۲۳ — نقل محلك متعدد نقاطنده حفر و کشاد ایدیلان قویولردن چیقاریلان ترابك معاینه‌سیله طبقات مختلفه‌نك ثخنی و صاغلم طبقه‌نك عمقی تعیین اولنور .

صاغلم طبقه سطح زمینه یقین اولورایسه اشبو قویولر حصول مقصده کفایت ایدر ایسه‌ده صاغلم طبقه درین اولدیغی حالده غایت عمیق متعدد قویولر حفری متعسر و محال اوله‌جغندن او حالده اراضینك اسقندیل میللریله معاینه‌سنه مجبوریت حاصل اولور : اسقندیل عملیاتنه باشلامزدن اول مرسمه‌نك خریطه‌سی اوزرنده نشانلی نقل محللری اشارت اولندقدنصکره اسقندیل عملیاتی اجرا اولنور .

اسقندیل میللرینك انواع مختلفه‌سی وار ایسه‌ده اك بسیطی شکل ۷ ده

Sayfa : 47

۴۷ -

کوستردیکی وجهله اوجی بورغو کبی سیوری حلزونی دار بوقاییسه‌ده دمیر اغزلری یوقاری و درونلری طوق ایچ بایی ایله مملو رطاسم قباقی حاوی بر بورو جوی اولوب زمبه چکیچ و طوقاق ایله چاقیلور .

بورو رأسنده‌کی ... خلقه مثلو برقول نیموری بکیرلدکدنصکره هم بوقاری طوغری قالدیریلور وهم ده بورغوواری چویریله‌رك چیقاریلور واساده آلتك باغ وضع اولنارق محلی ترابك مقداری آلوب چیقاره‌جغندن اشبو طوبراغك معاینه‌سیله اراضینك حالی کشف اولنور . عملیات مدکوره اکثریا زیاده‌سیله درین اجرا ایدلمك لازمکلوب و حالده یالکز بر میلك بویی کفایت ایتمیه‌جکندن اولوقت رعی میله الکامك اوزره مخصوصاً اعمال ایدلمش بیور جوقلردن نرومی مقداری وبده وصمو بر اعانه‌سیله ویاخود اوقی ربیبر ایله ربط بدیله‌رك میلك طولی صاغلم طبقه‌یه واصل اوله‌جق قدر اوزاتدیلور .

* Vida
** Okunamadı
*** Tel

Sayfa 46

KERESTELER

ARAZİNİN İNCELENMESİ

23. Temel yerinin çeşitli noktalarından kazılarak açılmış olan kuyulardan çıkarılan toprakların incelenmesiyle çeşitli toprak katlarının eğrilmeleri ve sağlam tabakanın derinliği tayin olunur.

Sağlam katlar yer yüzeyine yakın olur ise, bu kuyular hedeflenen amaç için yeterli olur ise de sağlam katlar derin olduğu halde gayet derin ve fazla miktarda kuyu kazmak zahmetli ve imkânsız olacağından, o halde arazinin iskandil [derinliğin, ölçmeye yarayan alet] millerıyle incelenmesi zorunlu hale gelir. İskandille incelemeye başlamazdan önce, arsanın haritası üzerinde binanın temel yerleri işaret olunduktan sonra, iskandille inceleme işlemi gerçekleştirmeye başlanır.

İskandil millerinin muhtelif çeşitleri var ise de en basiti şekil 7 de **[Sayfa 47]** gösterildiği şekilde ucu burgu gibi sivri helezonlu, biraz yukarısında dahi ağızları yukarı ve içleri dönüş yağı ile dolu bir takım katları içeren bir demir çubuk olup yere çekiç ve tokmak ile çakılır.

Daha sonra başındaki halkaya benzer bir kol demiri geçirildikten sonra, hem yukarı doğru kaldırılıyor ve hem de burgu gibi çevrilerek çıkarılıyor, bu sırada aletin yağ koyulmaya yarayan T bölümü toprağın bir miktarını alıp çıkaracağından, bu toprağın incelenmesiyle arazinin durumu keşfolunur. Yapılan bu iş genellikle fazlasıyla derinde gerçekleştirilmesi gerekli olup bu halde yalnız bir milin boyu yeterli olmayacağından, o zaman birinci mile eklenmek üzere özel olarak imal edilmiş demir çubuklarından gerekli miktarı vida ve somunlar yardımıyla veyahut ufak perçinler ile yapıştırılarak, milin uzunluğu sağlam kata ulaşıncaya kadar uzatılır.

Sayfa : 50

اشبو اصول ممالك شاهانه‌ده نادراً مستعمل اولدیغندن درسعادتده قوم
تمل اوزرینه انشا اولنمش ابنیه همان یوق کبی ایسه‌ده اوروپاده کثرتله مستعمل
وفائده‌سی فناً مثبت بولدیغی و هر حالده دخی تطبیقی قولای و ممکن اولدیغی
جهتله ابنیه‌نك ثقلنه مقاومت ایده‌بیله‌جکنه شبهه و تردد ایدیلان تمللرك
بو صورتله تأسیس وانشاسی هر حالده موجب محسناتدر

Sayfa 50

Bu yöntem Osmanlı Devleti'nde nadiren kullanılır olduğundan İstanbul'da kum temel üzerine inşa edilmiş binalar hemen yok gibi ise de, Avrupa'da çoğunlukla kullanılmakta ve yararları bilimsel olarak olumlu olduğu ve her halde dahi uygulanması kolay ve mumkün olduğundan binaların ağırlıklarını taşıyabilecekleri şuphe ve tereddud edilen temellerin bu suretle oluşturulması ve inşası her halde yapılacak en doğru şeydir.

Sayfa : 72

بوله دیوارلری حاوی و بنالك بدن دیوارلرینك ثخنی س = (ك+ع)/١٨
وبوله دیوارلرینك ثخنی دخی س = (ل+ع)/٢٦ دستوریله تعیین اولنور که
ل بوله دیوارلرینك تفریق ایده‌جکی محلك عرضیدر

Sayfa 72

Bolme duvarlarına sahip olan bir binanın beden duvarlarının kalınlığı S = L+A / 48 ve bolme duvarlarının kalınlığı dahi S = L+A / 26 formuluyle belirlenir ki L bolme duvarlarının birbirinden ayıracağı yerlerin merkezidir.

Sayfa : 78

— ٧٨ —

Sayfa 78

Kemer inşa etmek için ilk önce kemerin dayalı bulunacağı ayaklar yapılıp daha sonra yapılacak kemerin şeklinde ve yükseklik boyutuna eşit oranda tahtadan şekil 27 de gösterildiği gibi kemer kalıbı imal olunarak kemer ayakları arasına koyulan destekler ile tutturulduktan sonra üzerine özellikle hazırlanmış olan taşlardan iki tarafına yatak taşları, sonra koltuk taşları ve daha sonra çevre taşları ve en sonuncu olarak da kilit taşı yerleştirilmiş olur. Ve her bir taş yeri ne konulurken ortak bölmelerini tamamen kemerin iç kavislerine yerleşmiş olup olmadığı, mil altı tabir olunan çeyrek tahtasıyla kontrol olunur. Bu alet gayet kuru tahtadan imal olunmuş bir çeyrek daireden ibaret olup, şekil 38 de gösterilmiş olunduğu gibi derece bölmelerini gösterir olduğu gibi merkezinde dahi şakul bulunduğundan aletin bir parçası şekil 39 da olduğu üzere ortak bölmelerden birine uygulanmış olunduğunda, şakulun gösterdiği derece bölmeleri kağıt üzerine çizilmiş olan kemer resminin adı geçen ortak bölmelerine ait olan çizgisinin şakulun çizgisiyle oluşturduğu açıya eşit olur ise, ortak bölmelerin iç kavislere yerleşik olduğu anlaşılır. Eşit olmaz ise taşın gerekli olan yerleri düzeltilerek eşit oluncaya kadar düzenleme ve bu suretle işleme devam ile istenilen şekilde kemer inşa ve harç iyice karıştırıldıktan sonra, kalıp kaldırılarak kemer tamamlanmış olunur.

Sayfa : 87

عرض جارشولرك اوزرلرنده كى طوبور كرلر ايله سيللرك اوزرنده‌كى
قبه‌لر كى كوجك واهميتسز انشا آتده كرلر ايله قبه‌لر طنى كاركير كمر وقبه‌لرك
قالبلرى كى انشا ايدلدكدنصكره منتظمآ تخته ايله قابلمرق واوزرى قورشون
ويا چينقو لوحه‌لر ايله اورتيلورده وداخلى دخى بعدادى اورريه صبوا ايله
سر اولنه‌رق كاركير كمر وقبه‌نك عينى منظره‌سنى حاوى اخشابدن دخى كمر
وقبه‌لر انشا اولونور

* Osman Bey

Sayfa 87

Bazı çarşıların üzerindeki tonoz kemerler ile sebillerin üzerindeki kubbeler gibi küçük ve ehemmiyetsiz inşaatta kemerler ile kubbeler tıpkı kâgir kemer ve kubbelerin kalınları gibi inşa edildikten sonra, muntazam bir şekilde tahta ile kaplanarak ve üzeri kurşun veya çinko levhalarla örtülerek ve içleri dahi Bağdadî üzerine sıva ile örtülerek kargır kemer ve kubbenin aynı görüntüye sahip ahşaptan dahi kemer ve kubbeler inşa olunur.

Sayfa : 88

تیمور مرور زمانله پاصلانوب مقاومتی ضایع ایدرك ابنیه‌نك متانتی تهلكه‌یه القا ایده‌جكندن هر نوع انشا آتده تیمورك اوزرینی سلوكن تعبیر اولنان قرمزی طوپراق بویاسیله بویایه‌رق پاصلنمق محذورینی رفع ایتدكدنصكره استعمال ایتملیدر .

سلوكن بویاسی بر قسم قاینامش بزر ورقسم قاینامش نفت یاغنی ایكی قسم دوكولمش قرمزی طوپراق بویاسیله قارشدیره‌رق استحصال اولنور: هر قاتك بدن وبولمه دیوارلری دوشمه حذاسنه بر بوزل بالاسی قدر تقرب ایدنجیه قدر انشا اولندقدن صكره بر قانده لامبه براغیله‌جق ایسه لامبه‌لر اوزرینه و لامبه ترك اولنمیه‌جق ایسه دیوارك وسطنه طولانی اوله‌رق لامبه‌لر یاتیریلوب ایكی اوجلرینه تیمور قالر كچوریله‌رك تثبیت اولنور . بالاسی اون درت سانتیمتره ویا دها آز اولان بوزللر یكدیكرندن ایچ ایچه ٤٥ سانتیمتره فاصله ایله واون درت سانتیمترهلكدن یكرمی ایكی سانتیمترهلكه قدر اولنلر دخی ٥٥ سانتیمتره فاصله ایله وضع اولنمق اقتضا ایتدیكندن اوجلری دیواره تثبیت اولنان لامبه‌لر استناد ایتمك اوزره بوزللر عرضانی اوله‌رق وضع اولندقدن صكره اوجلرندهكی دلیكاره تیمور چوبقلر كچوریلوب بعده بوزللرك اوجلریله اشبو تیمور چوبقلر اوستندهكی قاتك دیواری داخلنده قاله‌جق وجهله بوزللرك آره‌سنه اوست قاتك دیوارلری انشا اولنور :

Sayfa 88

Demir zaman aşımıyla paslanıp mukavemetini kayıp **ederek binanın** direncini azaltacağından, her çeşit inşaatta demir üzerine sülüken tabir olunan kırmızı toprak boyasıyla boyayarak paslanmış, zarar görmüş bölüm giderildikten sonra kullanılır.

Sülüken boyası bir kısım kaynamış bezir ve bir kısım kaynamış petrol yağını iki kısım dökülmüş kırmızı toprak boyasıyla karıştırarak sağlanmış olunur ki her katın beden ve bölmesi duvarları döşeme hizasına bir putrel palası eşitliğinde oluncaya kadar inşaa olunduktan sonra, her bir katta lamba bırakılacak ise lambalar üzerine ve lamba konulamayacak ise duvarın ortasına uzunlamasına olarak **lamba yatırılıp** iki uçlarına demir kamalar geçirilerek sabitleştirilir. Palası **on dört santimetre veya az olan putreller bir diğerinden iç içe** 45 santimetre ara ile ve 14 santimetrelikten 22 santimetreliğe kadar olanlar dahi 55 santimetre ara ile yerleştirilmesi gerekli olduğundan uçları duvara sabitlenmiş olunan lambalar dayanmak üzere putreller enine olarak yerleştirilmiş olduktan sonra uçlarındaki deliklere demir çubuklar geçirilip, daha sonra putrellerin uçlarıyla bu demir çubuklar ortasındaki katın duvarı içerisinde kalacak şekilde putrellerin arasına ortadaki katın duvarları inşa olunur.

Sayfa : 89

— ۸۹ —

اکر دیوارلر لامبه‌لی یاپیلور ایسه هر لامبه ۱۲ : ۱٦ سانتیمتره
اولدیغندن پوترللرک اوجلری لااقل ٦ سانتیمتره قدر دیوار داخلنده قالمق
ایچون استناد یاپیلمق ۱۸ : ۲٤ سانتیمتره اولمسی اقتضا ایدر
اکر لامبه‌سز یاپیلور ایسه استنادیایی اولان ۱۲ : ۲٤ سانتیمتره بالطبع
کاملاً دیوار داخلنده قالور .

Sayfa 89

Eğer duvarlar lambalı yapılır ise, her bir lamba **12:16** santimetre olduğundan putrellerin uçları yaklaşık 6 santimetre kadar duvar içerisinde kalması için istinad payının **18:23** santimetre olması gerekli olur

Eğer lambasız yapılır ise, istinad payı olan 12 24 santimetre doğal olarak tamamıyla duvar içerisinde kalır

Sayfa : 89

مع هذا کارکیر بنالرده دخی کریشلرك اوجی طوغریدن
طوغری‌یه دیوار اوزرینه استناد ایتدیریله‌جك اولور ایسه کریشلرك دیوارده
قالان قسملری آز زمان ایچنده چوریه‌جکندن هر بر قاتك بدن وبوله

Sayfa : 90

دیوارلری بولدقدن صکره لامبه یاپی موجود ایسه لامبه‌لر اوزرینه ابنیه‌نك
جسامتیله متناسب ابعادده میشه طبانلری اوزادیله‌رق هر براوطه وصالونده
وطبان چرچیوه‌سی تشکیل اولنور. لامبه یاپی براقلمیه‌جق ایسه هر بر قاتك
بدن وبوله ودیوارلری اوقاتی تشکیل ایده‌جك دوشمه ارتفاعندن دوشمه
و کریشلمه تخنی مجموعی قدر منحط بر ارتفاعه واصل اولدقدن صکره
اوطه وصالونلرك طولانی تشکیل ایدن یان دیوارلری اوزرینه تیموز لامبه‌لر
تعدید واوجلرینه تیمور قالر بکوریله‌رك تثبیت اولندقدن صکره بدن دیوار.
لرنده شکل ٤٦ ده ارائه اولندیغی وجهله نك اوجلی وبوله دیوارلرنده
شکل ٤٧ ده اولدیغی کبی جفت اوجلی (طبانلق) وياخود (قانجه) تعبیر
اولنان تیمورلر دوشمه محلنك عرضنه واستعمال اولنه‌جق طبان کریشلرینك
تخنه نظراً ١ : ٣ متره فاصله ایله وضع اولندقدن صکره اوست قاتك
دیوارلری انشا وطبان کریشلری اشبو قانجه‌لر واسطه‌سیله دیواره ربط
اولنه‌رق طبان چرچیوه‌سی تشکیل اولنور .

Sayfa 89

Bununla birlikte kâgir binalarda dahi kirişlerin ucu doğrudan doğruya duvar üzerine dayandırılacak olur ise, kirişlerin duvarda kalan kısımları kısa zaman içerisinde çürüyeceğinden, her bir katın beden ve bölme **[Sayfa 90]** duvarlarını boldukden sonra lamba payı mevcut ise, lambalar üzerine binanın **büyüklüğüyle orantılı** boyutlarda meşe tabanları uzatılarak her bir oda ve salonda bir taban çerçevesi meydana getirilmiş olunur. Lamba payı bırakılmayacak ise her bir katın beden ve bölme duvarları o katı teşkil edecek döşeme yüksekliğinden döşeme ve kirişleme kalınlığının toplamları kadar oluşturulmuş bir yükseklik gerçekleşmiş olduktan sonra oda ve salonların uzunluğunu teşkil eden yan duvarları üzerine demir lambalar uzatılarak ve uçlarına demir kamalar geçirilerek sabitleştirildikten sonra, beden duvarlarında şekil 46 da gösterilmiş olunduğu şekilde tek uçlu ve bölme duvarlarında şekil 47 de olduğu gibi çift uçlu tabanlık veyahut kanca tabir olunan **demirler döşeme** yerinin genişliklerine ve kullanılacak taban kirişlerinin kalınlığına göre 1.3 metre ara ile yerleştirilmiş olunduktan sonra, üst katın duvarları inşa ve taban kirişleri bu kancalar vasıtasıyla duvara tutturularak taban çerçevesi oluşturulmuş olunur.

Sayfa : 92

. درسعادت کبی اقالیم معتدله‌ده

Sayfa : 93

اکثریا جانبنك ارتفاعی نصف عرضنك ثلثنه مساوی و بعضاً دخی اقالیم حاره‌ده
اولدیغی مثللو طاملری استعمال ایتمك مقصدیله افقی اوله‌رق انشا ایدیلور.
(۱) بر منشور مثلثیك وجهلرندن بریسی طوان اولمق اوزره شکل ۴۹ ده
ارائه اولندیغی وجهله انشا ایدیلار جاتویه بشیك (اورنوسی) یاخود (بسیط)
جاتی تعبیر اولنور منشور مذکورك قاعده‌لرینه یعنی ب ح د و م ط ه وجهلرینه

Sayfa : 94

(چاتی باشلری) ویا (قابه‌لار) یوموشاق یان وجهلرینه دخی (چاتی سطحلری) تعبیر اولنور . اگر چاتی شکل ٥٠ ده گوستریلدیگی وجهله بر دیواره مستند یالکز بر سطح مائلدن عبارت اولور ایسه اکا دخی (چارداق) ویاخود (صوندرمه) تسمیه اولنور . شکل ٥١ ده گوستریلدیگی وجهله مختلف میلده ایکی عدد اشیبک اورتوسنک ترکیبندن حصوله گتوریله‌جک چاتی‌یه (مرکب چاتی) ویاخود موجدینک اسمنه نسبتله (مانسارت چاتی) تعبیر اولنور . ٤

٦ - بر اهرام مربعی ویا مستطیلک قاعده‌سی طوان اولوق اولورسه شکل ٥٢ ده یاپیلان چاتی‌یه (هرم چاتی) دینور . سقف یاپیله‌جق محل مربع ایسه اهرام مربعی چاتینک هر طرفنده میلی بر اولور ایسه‌ده مستطیل اولدیغی حالده اهرام مستطیلی چاتینک وجهلری بر میلده بولنمیه‌جغندن اکثریا ٥

شکل ٥٣ ده ارائه اولندیغی وجهله مساحهٔ مذکوره‌نک ایکی باشلرندن بر بچوق متلو نصف اهرام مربعی واورته‌سنده ذو متلاو بر منشور مثلثی ٦

اوالق اولورسه کافهٔ سطوحی عینی میلده چاتی تشکیل اولنور . اگر سقف اولنه‌جق محل دائره ایسه انک چاتیسی دخی شکل ٥٤ ده اولدیغی وجهله (مخروطی) اولور . ٧

اییسی صوکی گوسترمک مقصدیله بر چوق سطوح مائله‌نک اتحادیله تشکیل اولنان چاتیلرک اقدیسی اکثریالابق وجهله تنظیم واعطا اولنه‌میرق

Sayfa : 94   - ٩٤ -

طامله‌رده تراکم ایدن یغمور صولری بنانک خرابیته سببیت ویردیکندن ممکن مرتبه بونوع چاتی ترکیب وانشاسندن مجانبت ایله آقندی سطحلرینک حسن تنظیمنه دقت واعتنا الزمدر ✗ * اصرارات سیله برلکده

* .... inşasıyla birlikte

Sayfa 92

İstanbul gibi ılıman iklimli bölgelerde **[Sayfa 93]** genellikle çatının yüksekliği, genişliğinin yarısının üçte birine eşit ve bazende sıcak iklimli bölgelerde olduğu gibi damlarını kullanabilmek amacıyla açık olarak inşa edilir.

[1] Bir üçgen prizma şekillerinden birisi tavan olmak üzere şekil 49'da gösterilmiş olunduğu şekilde inşa edilen çatıya beşik örtüsü yahut basit çatı adı verilip, adı geçen üçgen prizma kaidelerine yanı b r v m t ? şekillerine (çatı başlığı) veya (kapala) v m b a t yan yüzlerine dahi (çatı yüzeyleri) adı verilir *[2]* Eğer çatı şekil 50'de gösterildiği şekilde bir duvara dayalı yalnız bir eğimli yüzeyden ibaret olur ise, ona da çardak veyahut sundurma adı verilir *[3]* Şekil 51'de gösterildiği gibi çeşitli eğimlerde iki tane beşik örtüsünün birleşmesinden meydana getirilen gelen çatıya birleşik çatı veyahut birleşerek oluştuğu parçaların ismine nisbetle mansarat çatı adı verilir.

[4] Bir dörtlü örtü veya uzunluğunun kaidesi tavan olmak üzere şekil 52'de yapılan çatıya örtülü çatı denir. Dam yapılacak yer dört köşeli ise dört köşeli çatının her tarafta eğimi bir olur ise de uzunca olduğu halde uzunca örtülü çatının şekilleri bir eğimde bulunamayacağından çoğunlukla *[5]* şekil 53'de gösterilmiş olunduğu şekilde adı geçen yerin ölçümü iki başlarından birer b h k h r gibi yarı örtülü dört köşe ve ortasında r r gibi bir üçgen prizma olmak üzere tüm yüzeyleri aynı eğimde çatı oluşturulmuş olunur. Çoğunlukla örtülecek *[6]* yer daire ise onun çatısı dahi şekil 54'de olduğu şekilde konik olur.

Binayı süslü göstermek amacıyla bir çok eğimli yüzeyin birleştirilmesiyle teşkil olunan çatıların akıntısı çoğunlukla gerektiği şekilde düzenlenip yerleştirilemeyerek **[Sayfa 94]** damlardan akan yağmur suları binanın zarar görmesine sebebiyet verdiğinden, mümkün olduğu derecede bu çeşit çatı düzenleme ve inşasından kaçınmak ile akıntı yüzeylerinin en iyi şekilde düzenlenmesine dikkat ve **itina etmek gereklidir.**

Numarasız ek sayfa

١٤ سانتیمتره پالمه‌سنده و
هر دانه نقصان پالمه‌لری ایچون ٤٥ سانتیمتره
١٤ دن ٢٢ سانتیمتره‌یه قدر پالی
پوترللر ایچون ٥٥ سانتیمتره

(Numarasız ek el yazısı sayfa)

14 santimetre palmesinde ve her dana noksan palmeleri ? için 45 santimetre 14. den 22 santimetreye kadar palı ? putreller için 55 santimetre

Sayfa : 95

◄ جانبلرك اصول انشاسی ►

٦٨ — اولا بالاده تعریف اولنان ك طبانلری دیوارلر اوزرینه یاتیریلوب کوشه‌لرینه اجیلان یووالر واسطه‌سیله بربری اوزرینه بیندیریله‌رك چیویلنورکه اشبو طبانلرك هیئت مجموعه‌سنه (طبان چرچیوه‌سی) دینور واشبو طبانلرك میشه جنسندن اولمسی مقتضی اولدیغندن بنانك جسامتنه نظراً آجاب ویاصره بشلك ویاخود آلتیلغی استعمال اولنور.

بعده براقه کریشلرك اوجلری براز یونتوله‌رق طبانك استناد ایده‌جکی قدر بر یوا حاصل ایلدکدنصکره جانبك عرضی زیاده‌لشدکجه بینلرنده‌کی فاصله تنقیص ایدلمك اوزره یکدیکرندن ٣:٥ آرشون ازلق ایله طبانلره میخلانور.

Sayfa : 95

راقه کریشلرینك وسطلرینه بابالر عموداً ربط اولندقدن صکره بابالرك
اوزرینه ماهیه یاتیریلەرق باباره چیویلنور بعده مقاصر آلت اوجلری راقه
کریشه واوست اوجلری ماهیه‌یه چیویلنور . مقاصلرك دستك وکردانه ایله
متانت تحکیم والحاصل ابتدا اجتماعی تأمین ایدلدکدنصکره مقاصلری یکدیکرینه
ربط ایتمك اوزره مقاصلرك اوزرینه اوچر آرشون فاصله ایله افقی اولەرق
آشقلر وآشقلره عموداً یعنی مقاصلره موازی اولەرق بارمشر آرشون فاصله
ایله چاتی کریشلری (مرتکلر) وضع اولەرق آشقلره چیویلنور .
ومرتکلرك اوجلری خارجه طوغری ایستیلان طولده فضله براغیلەرق
وخارجده قالان او حلرك التنده سیلمه اولداناقی تختەلر ایله قابلانەرق صچاق
تشکیل اولنور . اشبو چاتی کرستەلرینك بربری اوزرینه تصادف ایدن

Sayfa : 96

— ٩٦ —

محللرینەبووا آچەرق کرستەلرك کافه‌سنی یکدیکری اوزرینه کوزلجه بندرمك
اقتضا ایدر . بعده مرتکلرك اوزرینه صدفلی چام تختەلری صچاقدن
ماهیه‌یه طوغری یکدیکری اوزرینه نه مقدر بیندیرلك اوزره چیویلنەرك
چاتی قابلامه‌سی تشکیل اولنور . بعض اهمیتلی بنالرده چاتی قابلامه‌سی اخشاب
ابنیه‌نك بوز وارقه جهتلرینك قابلامەلرنده قوللانیلان جیه‌ه چتال زیتون
قنوش وسائره‌دن تشکیل اولنور .

Sayfa 95

ÇATILARIN İNŞA YÖNTEMLERİ

(1) 68 – İlk önce yukarıda tarif olunan K tabanları duvarlar üzerine yatırılıp köşelerine açılan yuvalar vasıtasıyla birbiri üzerine

bındırılerek çivilenir ki bu tabanlara taban çerçevesi denir ve bu tabanların meşe cinsinden olması gerekli olduğundan, binanın büyüklüğüne nazaran çap veya sıra beşlik veyahut altılığı kullanılır

(2) Daha sonra bırakma kirişlerin uçları biraz yontularak tabanın dayanabileceği kadar bir yuva açıldıktan sonra **çatının merkezleri arttıkça** aralarındaki aralığı kapatabilmek üzere bir diğerinden 3.5 **arşın aralık ile tabanlara çakılır.**

(3) Bırakma kirişlerinin ortalarına babalar dik olarak bağlandıktan sonra babaların üzerine balık sırtı şeklinde yatırılarak babalara çivilenir. Daha sonra makaslar, alet uçları bırakma kirişe ve üst uçları balık sırtına çivilenir. Makasların destek ve duvar ile direnci arttırılır ve eğilmenin ortaya çıkmaması **temin edildikten** sonra makaslara, bir diğerine bağlamak üzere makasların üzerine uçer arşın **ara ile** açık olarak aşıklar ve aşıklara dik olarak yani makaslara paralel olarak yarımşar arşın ara ile çatı kirişleri (mertekleri) yerleştirilerek aşıklara çivilenir. Merteklerin uçları dışarıya doğru istenilen uzunluk ta fazla bırakılarak ve dışarıda kalan uçların altında silme havadanlığı tahtalar ile kaplanarak saçak teşkil olunur. Bu çatı kerestelerinin birbiri üzerine tesaduf eden **[Sayfa 96]** yerlerine yuva açarak kerestelerin tamamını bir diğeri üzerine güzelce bındırmek gerekli olur. Daha sonra merteklerin üzerine sandıklı çam tahtaları saçakdan sırta doğru bir diğeri üzerine birer miktar bındırılmek üzere çivilenerek çatı kaplaması teşkil olunur. Bazı önemli binalara da çatı kaplaması ahşap binaların yüz ve arka taraflarının kaplamalarında kullanılan çine çatal zeytin, koğuş ve bunun gibi şeylerden teşkil olunur

Sayfa : 170

اوچنجی فصل

ابنیهٔ عسکریه‌نك ترتیب وتشکیلی

{ مطالعات }

١ — محافظهٔ ملك وطنه مأمور عساکر شاهانه‌نك مجتمعاً اسکانلرینه مخصوص اولان قشله وقره‌غوللر ایله بوکا مماثل ابنیهٔ میریه‌نك حفظ الصحه نقطهٔ نظرندن موقعلك هوادار ورطوبتدن عاری یابس محللر اولمسی وجوارنده خانه ومساکن سائره بولنمامسی ومواد مایعهٔ متعفنه‌نك سهولتله جریان ایده‌بیله‌جکی صورتده زمینك مرتفعجه محللرنده انشا ایدلمسی تماقتضا ایدر .

شکللری ایسه یا برخط اوزره ویاجناحلی ویاخود درت جبهه اوزرنده مستطیل اولورلر .

بر خط اوزره انشا اولنانلر پك چوق عسکر ایچون زیاده اوزون اوله‌جقندن هم ثقیل اولور وهمده ضبط وربطی تصعیب ایدر . بناء علیه نهایت ایکی طابورلقدن زیاده بر خط اوزره قشله انشاسی جائز دکلدر . عرصه‌سی مساعد اولدیغی حالده عموماً صنوف مختلفه‌نك بر آلایلق ایچون قشله‌لری جناحلی ودها زیاده عسکر ایچونده مستطیل انشا اولنملیدر .

* Gelecek ders buradan devam edecektir.

Sayfa 170

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASKERÎ BİNALARIN DÜZENLENMESİ VE OLUŞTURULMASI

(Düşünceler)

1- Vatan topraklarının korunmasıyla görevli askerlerin toplu olarak yerleşmelerine mahsus olan kışla ve karakollar ile bunun gibi devlet binalarının korunaklı saha görüş açısından yerinin havadar ve rutubetden uzak kuru yerler olması ve civarında ev ve insanların bulunmaması ve kötü kokulu maddelerin ve sıvıların kolaylıkla akabileceği surette yeryüzünün yüksekçe yerlerinde inşa edilmesi gereklidir.

Şekilleri ise ya bir çizgi üzerinde veya çok yönlü veyahut dört cephe üzerinde dikdörtgen biçiminde olurlar.

Bir çizgi üzerine inşa olunanlar pek çok asker için fazla uzun olacağından **hem tekil olur** ve hemde elde tutulması ve korunması güç olur. Bundan dolayı sonuçta iki taburluktan fazla bir çizgi üzerine kışla inşası **doğru değildir.** Arsası müsait olduğu halde genellikle muhtelif sınıfların bir alaylık için kışlaları çok yönlü ve daha fazla asker için de dikdörtgen inşa olunmalıdır.

Sayfa : 180

— ١٨٠ —

آخور نوبتجیلری ایچون هر آخورده لزومی مقدار شروان ویاصدرلر
یاپمق وآخورلرك طوللری قیشین ایصینمیه‌جق صورتده اوزون یاپمقدن
اجتناب ایله نهایت ٢٥ : ٣٠ حیوانلق اولمق اوزره آخورلر عددینی تعیین
ایلمك لازمدر

Sayfa 180

Ahır nöbetçileri için her bir ahırda gerekli miktar şirvan veya sedirler yapmak ve ahırların uzunluklarını ısınmayacak surette uzun yapmaktan kaçınmakla ve de sonunda 25:30 hayvanlık olmak üzere ahırların sayısını belirlemek lâzımdır.

Sayfa : 175

دیوانخانه‌لرك عرضلری یاغمورلی هوالرده عسکری یوقلامه ایتمك ایچون
مناسب بر نظامده استیعاب ایده‌جك درجه‌ده اولملی ویاخود بو مقصده مبنی
قشله‌نك میدان داخلیسنه رواقلر انشا ایتملیدر.

Sayfa 175

Salonların genişlikleri yağmurlu havalarda askeri yoklama yapabilmek için uygun bir düzende ve herkesi alabilecek kapasitede olmalı **veyahut bu maksada uygun kışlanın iç meydanında üzeri örtülü etrafı açık yerler inşa etmelidir.**

Sayfa : 189

معمار ، طرق وكوپرولرده قوللانيله جق مقياسلرى مبين جدولدر

مقياسلر	مقياسلرك تطبيق اولديغى محلر
1/10 : 1/20	ماكنه لر ايله كرسته لردن مصنوع كوچك اقسام انشائيه نك تفصيلاتنده استعمال اولونور .
1/50	ابعادى ٢٥ مترهيى تجاوز ايتميان انشاآتك ارتسام طرحيه قطعيه لرنده مستعملدر .
1/100	ابعادى ٢٥ متره ايله ١٠٠ متره بيننده محصور انشاآتده مستعملدر .
1/200	يوللرك مقطع عرضانيلريله ابعادى ١٠٠ مترهدن زياده اولان انشاآتده استعمال اولونور .
1/1000	يول و شمندوفرلرك تفصيلات لوحه لرنده و مقطع طولانينك جبى ترسيمنده استعمال اولونور و مقطع طولانينك سطح قيانيدن اولان ارتفاعلرى مقياس مذكورك اون مثلى بيوك بر مقياس ايله ترسيم ايديلور .
1/[illegible] : 1/2000	استقامت عموميه نك تعيينده مستعمل خريطه عموميه ده قوللانيلور .

* 3 sene [illegible] dahilinde
** Kargir= Kırmızı
*** Ahşap= Sarı
**** demir= ... (biraz sarı

Sayfa 189

Mımar, Yol ve Köprülerde Kullanılacak Ölçekleri İşaret Eden Cetveldir.

Ölçekler	Ölçeklerin Uygulandığı Yerler
1/10:1/20	Makineler ile kerestelerden yapılan küçük kısımlı inşaatların ayrıntılarında kullanılır.
1/50	Boyutları 25 metreyi geçmeyen inşaatın kesinleşmiş çizimlerinde kullanılır.
1/100	Boyutları 25 metre ile 100 metre arasında kalan inşaatlarda kullanılır.
1/200	Yolların kesin genişlikleriyle boyutları 100 metreden fazla olan inşaatta kullanılır

1/1000 Yol ve demiryollarının ayrıntılarında ve kesin belirlenmiş uzunluklarının ölçumu sırasında kullanılır ve belirlenmiş uzunlukların kıyaslanan yüzeyden olan yükseklikleri adı geçen ölçeğin on katı büyük bir ölçek ile ölçülür.

1/2000:1/4000 Genel istikametlerin uyarlanmasında kullanılan genel haritalarda kullanılır.

Sayfa : 191

١ واحدفیه ، مفردات

* Okunamadı

— ۱۹۱ —

{ مصارف انشائیه‌نك صورت تخمینی }

مصارفات انشائیه‌نك تخمینی (كشف) ایكی وجهله اجرا اولنور :

برنجیسی : اولاً مرده انشا اولنه‌جق ابنیه ایچون مقتضی اولان مالزمهٔ انشائیه‌نك هر جنس و نوعندن نه مقدار صرف اولنه‌جغی آیری آیری حساب ایدیله‌رك عموم مالزمه‌نك قیمتی ثانیاً : هر نوع صنعتكار و ایشچی ایله عمله اجرتلرینك بالغ اوله‌جغی مقدار . ثالثاً : اگر ابنیه شهر داخلنده انشا ایدیله‌جك ایسه مالزمه‌نك مابینه اولنه‌جغی محله اولان بعدینه نظراً مصارفات نقلیه و وقوعی ملحوظ اولان مصارف غیر معینه‌سنه مقابل یكون عمومینك یوزده مناسب بر مقداری تعیین ایدیله‌رك مصارفات نقلیه و متفرقه نامیله مذكور یكونه بر قلم مصارف ضم و علاوه ایدیلیر

** Bir amele=5 metre toprak kazar

*** ... 9

ایكنجیسی : انشا آتك هر اقسامی ایچون مستعمل اولان واحد قیاسیلرك ایشچی و عمله یومیه‌سیله مالزمهٔ انشائیه اثمانندن عبارت اولان بالجمله مصارفات انشائیه‌لرینه نظراً ابنیه اقسام مختلفه‌سنك مصارفنی بالحساب تقدیر ایلمكدن عبارتدر . بو حالده دخی شهر داخلنده یاپیلان ابنیه‌لر ایچون مصارفات نقلیه و وقوعی ملحوظ اولان مصارفات غیر معینه ایله برلكده اوله‌رق بالاده بیان اولندیغی وجهله مصارفات نقلیه و متفرقه نامیله بر قلم مصرف یكون عمومی‌یه ضم اولنور .

Sayfa 191

{İNŞAAT MASRAFLARININ TAHMİN ŞEKLİ}

İnşaat masraflarının tahmini (keşif) iki şekilde gerçekleştirilir

Birincisi İnşa olunacak bina için gerekli olan inşaat malzemesinin her cins ve çeşidinden ne miktar harcanacağı ayrı ayrı hesap edilerek tüm malzemenin fiyatı İkinci olarak Her çeşit sanatkâr ve işçi ile amele ücretlerinin ulaşmış olacağı miktar Üçüncü olarak Eğer bina şehir içerisinde inşa edilecek ise malzemenin satın alınacağı yere olan uzaklığına oranla nakliye masrafları ve meydana gelmesi muhtemel olan sıra dışı masraflar ile genel toplam karşılığı yüzde uygun bir miktarı tayin edilerek nakliye masrafları ve diğer harcamalar adı aldında adı geçen yekûne bir masraf kalemi daha ilâve edilmesiyledir.

İkincisi İnşaatın herbir kısmı için kullanılacak olan anlaşma oranlarının işçi ve amele yevmiyesiyle inşaat malzemelerinden ibaret olan bütün inşaat masraflarına oranla binanın çeşitli kısımlarının masraflarını hesap ederek takdir edilmesinden ibarettir Bu halde dahi şehir içerisinde yapılan binalar için nakliye masrafları ortaya çıkacağı düşünülen sıra dışı masraflar ile birlikte hesap edilerek yukarıda belirtildiği şekilde nakliye masrafları ve diğer masraflar adı altında bir masraf kalemi genel masraf toplamına ilâve edilir

Sayfa : 195

مثال ۳ طوان شكلنك تحريرينه دائر

** مذكور قره‌غول خانه سقفنك تخته ايابحق لطه‌سندن كريش

ايكى جر بيل ... فلاس بيراغندن الطراف سلبجيكارى زار و ...

و اوزرى صو يولى باصه شيشه‌لى ايكى قات

** Iki cephe

* Koltuklar

Sayfa 195

Örnek 3 Tavan Şeklının Yazılmasına Dair

Adı geçen karakol binası damının altına Ayancık lattasından kırış, kalas yaprağından etrafı sılıcıkârî zar ve koltuklar

Sayfa : 201

مع مافیه زیرده‌کی مثال درسعادتده کوچک بر قره‌غول انشاسنه دائر
* مهما امکن معلومات مقتضیه‌یی حاوی بولندیغندن درجیله اکتفا اولندی :
بااراده سنیه حضرت خلافتپناهی مقریکوینده انشاسی منصور بولنان
وپیاده عساکر شاهانه‌سنه مخصوص اولهرق ترتیب و ترسیم ایدیلان رسم

* Okunamadı

Sayfa : 202

— ۲۰۲ —

** ویلانلری موجبنجه (. . .) متره مربعنده بر نفرات قوغوشیله برضابط
اوطه‌سی ومع ابدستخانه اوچ عدد خلالری و کرکی محللری حای زرده
تعریف ایدلدیکی وجهله مشتملاتی تکمیل ودوشمه‌سی زمیندن ۰,٦٥
متره مرتفع متین ومستحکم و (. . .) متره ارتفاعنده برباب قره‌غولخانه‌نك
*** مصارفات انشائیه‌سی مبین کشف اول دفتربدر .

** Fazla
*** Fazla

Sayfa : 203

— ٢٠٣ —

كرجيله خالص خرج ايله ممزوج بدن وبوله تملرى
وزمين تسويه‌سندن يوقارو بودوروم قاتى '' * Okunamadı
تشكيل ايدن دوشمه تسويه‌سنه دكين
عينى مالزمه ايله طاش ديوار
الثاسى

دوراً	عرضاً	قداً	
ع	ع	ع	
٧١	١,١٠	٢	زمين تسويه‌سنه قدر بدن تمل ديوارلرى
٧١	١	٠,٦٥	زمين تسويه‌سندن دوشمه‌يه قدر طاش ديوارلرى
** ١٤٤	٠,٧٥	٦٥	بوله‌ديوارلرينك تملرى (دوشمه‌تحته‌قدر)
٦	١	١,٦٥	نقرات خلالرينك دوشمه تسويه‌سنه قدر بوله تملر

** 144 [ya da] 44

تكعيباً
ع

في هرذراع مكعبه ***

٢٩٨,٣١٥	٦٠

*** kireç 1

غروش
١٧٨٣٨,٩

**** kum/2

(٣)

ذكر اولنان تملر اوزرينه‌بكى قره طاش وخالص خرج ايله
ممزوج ايكى عملنده ايكى صره مزدوج بوغله خطللى درون وبيرونى *****
ايرددره قوه‌لى كتانلر خرج ايله صيوه‌لى واوزرى ايكى قات

***** Okunamadı

Sayfa : 204

رنكلى سوزمه مرمر كرج بادانه‌لى وسوكه‌لك تربسته
طاشـندن وجه مرتبه‌سى اينجه طرافله تسويه‌لى
طاش پروازلى وطبان سطحلرى خالص خرج
ايله ممتزج مالزمه طاشى دوشه‌لى وبرنجى
درجه‌ده تيمور رحت وبرنج دوكه طاقلى
آينه جاملى وايكى يوزى ياغلى بويالى
چيره‌لى جامدن سيلمه چرچيوه‌لى
تيمور پارماقلى پنجره‌لرى
حاوى اطراف اربعه‌سنه
انشا اوله‌جق بدن
ديوارلرى

* Okunamadı

دوراً	قداً
عـ	عـ
٧١	٥

تربيعاً ٣٥٥ — ديوارلرك قپاتى سطحى اوزرينه حساب اولنمش اولدبغندن عرضنى ضرب ايلميه‌رك تربيعاً مقدارى كوسترلمشدر .

(پنجره وقپولرى)

قطعات	عرضاً	قداً	
١٠	١,٤	٣	اوطه وقفوش پنجره‌لرى
٤	٠,٧٥	١,٥	خلا پنجره‌لرى
١	٢	٠,٥	قپو اوستى پنجره‌سى
١	٢	٣,٢٥	بيوك قپو

ربيعاً

ـــ

٥٤

مجموع تربيعاً

ع .

٣٥٥ دیوار حجمی

٥٤ پنجره وقپو حجمی منها

٣٠١

فی بهر متره مربعی ایچون

٦٣

غروش

١٨٩٩٤,٥

بروجه مشروح انشا اولنه‌جق طاش پروازلری وجوه مرئیه‌سیله

برابر پرمقلقلری

قطعات	عرضاً	قداً		
ق ،	ع	ع	ع	
٩٦	١٠	١,٧٦	٣,٢٢	ضابطان اوطه‌سی وقنوش پنجره‌لری
٤٨	٠٤	١,١٨	١,٨٦	خلا پنجره‌لری
٨	١	[illegible]	٠,٥	قپو اوستی پنجره‌سی

قیه ١٢٠٠

فی بهر متره مربعی ٣

غروش

٣٦٠٠

Sayfa 201

Bununla birlikte aşağıda verilen örnek İstanbul'da küçük bir karakol inşasına dair imkân dahilinde yeterli bilgiyi içermekte olduğundan sadece buraya aktarılması yeterli görüldü.

Padişahın iradesi ve izniyle Bakırköy'de inşası tasarlanmış bulunan ve piyade askerlerine mahsus olarak düzenlenen ve hazırlanan resim **[Sayfa 202]** ve plânları gereğince ( ) metre yazlık erkoğuşuyla bir zabıt odası ile birlikte abdesthane uç adet helâları ve gezinti yerlerini içeren aşağıda tarif edildiği şekilde **tüm ekleri ve döşemesi** zeminden 0,65 (fazla) metre yükseklikte dayanıklı ve korunaklı ve ( ) metre yüksekliğinde bir adet karakol binasının inşaat masraflarını gösteren ilk keşif defteridir.

(2)

Çizimleri gereğince kazısı yapılan temel yerlerine adı geçen yer civarındaki ocaklardan çıkan yeni karataş ve dere kumu ve çalı **[Sayfa 203]** kireciyle kaliteli harç ile karıştırılmış beden ve bölme temelleri ve zemin seviyesinden yukarı ve bodrum katını teşkil eden döşeme seviyesine kadar aynı malzeme ile taş duvar inşası

Uzaklık	Enine	Boyuna	
A	A	A	
71	1,1	2	zemin seviyesine kadar beden temel duvarları
71	1	**0,65**	zemin seviyesinden döşemeye kadar taş duvarlar
44	0,75	1,65	bolme duvarlarının temelleri(döşeme altına kadar)
6	1	**1,65**	neferat helâlarının döşeme seviyesine kadar bölme temeller

A	Fi beher zira' hacmine
298,315	60
guruş	
17838,9	

(3)

Bahsedilen temeller kara taş ve kaliteli (Kireç 1 Kum 2) harç ile karıştırılmış iki mahallinde iki sıra tuğla hatıllı içi ve dışı (ince dere) kumlu ketanlar harç ile sıvalı ve üzeri iki kat **[Sayfa 204]** renkli süzme mermer kireç badanalı ve sokelik teriste taşından görülen tarafı ince tarafla tesviyeli taş pervazlı ve taban yüzeyleri kaliteli harç ile karıştırılmış malzeme taş döşeli ve birinci **dereceden** demir menteşe ve pirinç dökme takımlı ayna camlı ve iki yüzü yağlı boyalı çıralı çamdan silme çerçeveli demir parmaklı pencereleri içeren dört tarafına inşa olunacak beden duvarları

Uzaklık	**Boyuna**
A	**A**
71	**5**

Terbiyan (kare) 355

Duvarların fiatı yüzeyi üzerine hesap edilmiş olduğundan enini göstermeyerek terbiyan miktarı gösterilmiştir

(Pencere ve Kapıları)

Sayısı	Enine	Boyuna	
A	A	A	
10	1,4	3	oda ve koğuş pencereleri
4	0,75	1,5	helâ pencereleri
1	2	0,5	kapı üstü penceresi
1	2	3,25	büyük kapı

Sayfa 205

terbiyan

A

54

toplam terbiyan

A

355 duvar hacmi

54 pencere ve kapı hacmı ve diğerleri

301

Fi her bir metre hacim için

63

18994,5 guruş

Belirtildiği gibi inşa olunacak taş pervazını görünen taraflarıyla beraber parmaklıkları

Sayısı	Enine	Boyuna	
K	A	A	A
96	**10**	**1,76**	3,22 zabıtan odası ve koğuş pencereleri
8	**04**	**1,18**	1,86 helâ pencereleri
8	**1**	**2**	0,5 kapı üstü penceresi

Kıyye (Okka) fi her bir metre hacim

1200 X 3

3600 guruş

1582 SNK

- TURK TARIHININ ANA HATLARI ATLASTAN 1 sayf.
- İslam Tarihi ÇALIŞMALAR. el yaz. 6 sayf.
- Daktilo edilmiş Kesim . 6 say.

TÜRK TARİHİNİN ANA HATLARI

1931
ANKARA

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1582
Yazar : [Atlas]
Cild : Vişne Çürüğü
Ebadı :
En : 28.5 cm.
Boy : 39.5 cm.
Sayfa Adedi : 41
Not : Eserin içerisinde daktilo ile yazılmış el yazısı ilâveli 6 sayfalık bir not bulunmaktadır

Sayfa . 1

V
Muhammedin bizzat
idare ettiği meşhur
muharebeler hangileridir?
İsimlerini yazınız?
Bu muharebeler kimlerle
olmuştur. Peygamber
bunların hangisin
de muvaffak oldu hangi
sinde muvaffak olmadı?

İ VI İspanyayı (Endülüsü) zapteden
islam kumandanı hangi
Kabilelere mensuptur? adı ne.
İspanyaya geçirdiği ordusu
kaç kişi idi? Bu askerler

Sayfa : 2

nereli idiler. Bu ordu
içinde kaç arap askeri
vardı?
İslamlar İspanyayı
zaptettikten sonra
Fransa içlerinde
nereye kadar ilerleye-
bilmişlerdi? ~~Bu~~
mealki

Sayfa · 3

1. İsteyen cevabını verir

Sualler

I Yemende ~~en~~ ~~ilk~~ en eski medeniyeti ~~eserlerini~~ kimler kurmuş olabilirler? Ve bu medeniyet eserleri Anadoluda Eti medeniyet eserlerine benziyor mu?

II Medinenin ~~asıl ismi~~ ~~[illegible]~~ (Yesrebe) oraya Peygamber Muhammedin hicretinde asıl ahalisi hangi kavimlerden, hangi dinlere mensup idi? Yahudilerden maadası nereden gelmişlerdi?

III Peygamber hasta oldu, fakat hastalığının ehemmiyeti mi kimse anlayamadı. 2 gün zarfında fukeda...

Sayfa : 4

öldü refikası 18 yaşında
Ayşenin kucağında. Ayşe
farkına varmaksızın bi-
raz cesedi bir müddet
dizinde yatırdı, farkına
varır varmaz o zamanki arap
adetine tebaan feryadı figana
başladı ve merhumu hücre
sinde yalnız bıraktı.
Vukuyla üzerine yavaşça
dikkati çalip manzaralar ile
faaliyetler görüldü. Ömer
ilkönce Muhammedin cesedini
ilk gören oldu. Filhakika Muhammedi
[illegible] olarak [illegible]
[illegible]
[illegible] ve takdir ediyordu
[illegible] bir adamın

Sayfa 5

Ölümüne gayrı
caiz olduğu kanaatine
vararak bağırdı, mescitte
toplanmış olan halkın
içine girdi ve avazı
çıktığı kadar bağırarak:
benim ve sizin sevdiğiniz
bir adam bize bir tek
veda kelimesi kullanmak
sizin bizi ve dünyayı
terk eder mi? Ömer
sevdiğinin anlaşılmadan
gaypetmiş mahrum bir
mefkûreci gibi pervane
ye dönmüş olduğu bir
dakikada müdebbir, makul

Sayfa : 6

cessur meliklerin
hayatından sonuna
kadar yüksek idare
sisteminin mensubu
yıkım anlayışı onun
karşısında dikildi
(yavaş [illegible] yavaş [illegible]
[illegible] [illegible] – kitap
ettiği cemaatin içine
girmek imkânı olmamış
Mehmet [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
Kapısından bakarak
görmüş idi.

CENUBİ ÇİN DENİZİ
JAPON DENİZİ

Sayfa : 2

Muhammet , iptida Allahın resulüyüm diyerek ortaya çıkmamıştır .Bunu düşünmemiştir .Bu düşünce, senelerce mücadele ettikten ~~sara~~ ve fikirlerini neşreyledikten sora kendisinde hasıl olmuştur .

Burada bir lahza durmak ve islâm dininin beşiğini nerede bulabileceğimizi düşünmek muvafık olur .

Yakın zamanlara gelinciye kadar , gayet büyük bir meçhuliyet içinde bulunan bu müşkül mesele son zamanlarda bütün bütün başka bir manzara almıştır.

Muhammedin dinî faaliyete nasıl başladığı meselesinin anahtarını daha kadim kavimlerde aramak iktiza eder .

Anahtar bir telâkkidir.O telakki ise , şairlerin ilhamı, doğrudan doğruya ilâhî bir tesir olduğu kanaatından ibarettir . Kadîm araplar dahi şiirin menşei hakkında aynı telekkiye maliktiler. Yalnız şu fark ile ki , onların noktai nazarına göre şairlik kabiliyetinin uyanması cinlerin ilhamı neticesi idi. Araplarca , cinler , güya, garip bazı hassalar sayesinde,insanlara manzum söz söylemek melekesini verebilirdi . Kâhinlere de , güya , gaipten haber vermek,mazinin ve istikbalin sırlarını keşfetmek kudretini ilham edebilirlerdi.

Sayfa : 3

Arapçada şair kelimesinin(bütün kimselerden daha çok bilen adam) manasını ifade etmesi basit bir tesadüf eseri değildir .

Bir de şunu ilave edelim ki , cinlere yahut lâtif ve habis ruhlara itikat , gerek kadîm gerek muahhar arapların muhayyelesinde sair kavimlerde olduğundan pek ziyade mühim bir unsur teşkil eder . Bu hususiyet , arabistan ıklıminin hususî şartlarından, coğrafi vaziyetinden , azim , korkunç ve sakit çöllerinden ileri gelir . Bu telakki , arabistanda her zaman o kadar canlı ve derin olmuştur ki,Muhammet dahi cinlerin vücuduna samimî surette itikat etmiştir ; şairlere şiir ilham ettiklerine kani idi . Muhammedin İsa ve Musa dinlerine dair öğrendiği şeylerin käffesi bu itikadını , ruhunda takviye ve teyit etmişti .

İsaya atfolunan mucizelerin kısmı azamı cinleri tardetmekten ibarettir . Muhammet dahi bütün cinleri habis ruhlar gibi telâkki etti ve onları şeytanlarla bir saydı .

Kur'anda şu satırlar vardır: (Ben... gizli duran , insanların göğsünde fısıldıyan vesvasın şerrinden... Allaha iltica ederim...)

Sayfa : 4

- 4 -

Muhammede göre cinle şeytan aynı manadadır , vesvestir . Muhammet , cinleri şeytanları habis ruhlar olmak üzre mahkûm eder ve kendisinin cinler tarafından ilham edilmiş bir şair olmadığını şiddetle iddia eder . Bununla beraber Muhammet,diğer taraftan tabiat fevkınde ilhamlara maruz kaldığına kanidir . Bundan dolayı hislerini ve zihnini şiddetle karıştıran , fikirlerini,tabiat fevkınde bir menşee atfetti . Muhammet , ilhamatını cinlerden almadığını ve fakat cinlerden yüksek olan Allahtan aldığını söyler . Bu sebeple Kur'an ayetlerinin manzum değil mensur olduğunu delil gösterir. Muhammet her halde başlangıçta batınî şedit bir heyecana maruz kaki oldu ; birtakım dinî endişeler ve vicdanî mülahazalarla samimî surette üzüldü .

Muhammedin namuskâr ve samimî olduğuna , hakikaten bir menfaat xx fikrinden arî olarak ortaya atıldığına şüphe yoktur . O, ırkdaşlarının ahlâkî ve dinî şartlarını ıslah gibi yüksek bir gaye takip xxxx ediyordu .

<u>İLK VAHİ</u> :

Sayfa : 5

Muhammedin peygamberliğine işaret olarak harikulade vakalar hakkında hayalî birçok malumat , bir çok menkabeler vardır . Bunlara nazaran Muhammede daha çocukluğundan itibaren hicra yerlerde , taşlar ve ağaçlar hörmet arzederler ve onu Allahın resulü diye selamlarlardı .

Muhammedin peygamberliğinin başlangıcına dair en kadîm rivayetlere göre Muhammedin risalet vazifesi, sadık rüyaların tekerrürü ile başlar ; aynı zamanda Muhammette yalınızlığa karşı büyük bir muhabbet peyda oldu . Mekkeden bir saatlık yolda bulunan Hara dağında bir mağaraya çekilmeyi âdet edinmişti. Orada bir gun uykuda iken kendine dendi ki; " Ya Muhammet , sen Allahın resulüsün!" Muhammet dimdik kalktı. Titremeye başladı. Sora heman zevcesi Haticenin yanına koştu . Haykırıyordu: " ört beni! ört beni! " sora tekrar o sesi işitti. Bu defa daha çok korktu . O zaman Muhammedi teskin için söz söyliyen mahlûk meydana çıkarak : " Ya Muhammet, ben Cibrilim, sen Allahın Resulüsün! " dedi ve ilâve etti: ıkre(ilân et)...

Bütün bu hikâyeleri ve ilk bir vahi vukua geldiği dair an'aneyi , rivayet olunduğu gibi kabul etmek biraz hafiflik olur .

Mevcut surelerden hiçbiri Muhammedin nail olduğu vahilerin behemehal ilki addedilemez. Bu sureler ,

Sayfa : 6

Muhammede açık semada poyda olmuş bir şimşek gibi günün birinde birdenbire gelmediler. Muhammedin beyan ettiği sureler uzun bir devirde dinî tefekkuratının mahsulü olmuşlardır .

Muhammet bu surelere birçok çalıştıktan ve tetkikler yaptıktan sora edebî bir şekil vermiştir . Mamafih kendisini tahrik eden batınî âmilin , yukarda izah edildiği veçhile , tabiatın fevkinde bir vücut olduğuna kani idi .

Muhammedin Allah resulü olmak mefhumuna vasıl olmadan evel geçirdiği en belli safhaları , nelerden ibaret olduğunu Kur'anın ayetlerile teşrih etmek mümkündür : Muhammedi narekete sevkeden âmil asabî heyecanlar idi . Ondan sora irticalen ilk dinî neşriyatta bulunan bir vâiz oldu , vaizlikten Nebiliğe, Nebilikten de nihayet Allahın resulü haline geçiyor. İçinde yaşadığı içtimaî heyetin manevî menfaatı için, büyük hakikat namına, mücahedeye atılmış olan Muhammet, sonunda Teokratik bir imparatorluğun reisi mutlakı , bütün dünyaya hakim olmak iddiasını besleyen muharip bir dinin müessisi sıfatile terki hayat etti . Bu iki netice munhasıran kendisinin manevî ve fikrî kuvvetinin mahsulü idi .

YAZAN LİVA CENERALI C.F ASPİNALL OGLANDER

Tercüme eden

MUHARREM FEYZİ

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

İngilizlerin Gelibolu Seferinin Resmî Tarihi

Akşam gazetesinde tefrika edilmiştir.

NAŞİRİ

KANAAT KÜTÜPHANESİ

[illegible]

Yazan: Liva Generalı C.F Aspinall Oglander

Tercüme eden

Muharrem Feyzi

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

İngilizlerin Gelibolu Seferinin Resmî Tarihi

Akşam gazetesinde tefrika edilmiştir

Naşiri

Kanaat Kütüphanesi

1932

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1873
Yazar	: General Cecil Faber Aspınall Oglander [Çev: Muharrem Feyzi (Togay)]
Cild	: Bordo
Ebadı	:
	En : 17 cm.
	Boy : 24 cm.
Sayfa Adedi	: 267 + 2

Sayfa : 1

Büyük bir kumandan, asil bir düşman ve âlicenap bir dost şerefine,

Türkiye Cümhur Reisi

Gazi

Mustafa Kemal

Hazretlerine

HAŞMETLU İNGİLTERE KIRALI'NIN HÜKÛMETİ TARAFINDAN TAKDİM KILINMIŞTIR.

Türkün yetiştirdiği önder dahâ ve kudretinin düşmanları tarafından bile tasdik ve ilânına şanlı vesikadır. Bu kitabın naçiz mütercimi, Anafartalar Kahramanı Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinden, en derin tazimlerinin lütfen kabulünü istirham eyler.

29. Birinci Teşrin 1932. Akşam Muharrirlerinden

Muharrem Feyzi

MÜELLİFİN MUKADDİMESİ

Harbi umumî sicillâtının ihtiva ettiği kıssalardan hiç biri Çanakkaleyi zorlamak üzere Britanyanın yapmış olduğu gayret ve fedakârlığı nakl ve tasvir eden tarih kadar umumî karii heyecana getirerek fevkalâde alâkasını uyandırmakta ve asker, bahriyeli ve siyasi adam için gayet kıymettar canlı dersler teşkil etmemektedir. Çanakkale seferi, en tarihi bir sahnede en asil silâh mübarezesini göstermek üzere icra edilmiş muhteşem bir tiyatroya benzer. Bu muharebe İngilizlere Harbi umuminin ehemmiyeti gayet şumullü meselelerini muvaffakiyet ile halletmeğe ve ihtimal kat'i faide ve neticeler temin etmeğe en müsait fırsatları vermiş idi. Neticenin muvaffakiyetsiz olmasının başlıca sebebi asırlardanberi kararlaşmış olan harp kaide ve düsturlarının ihmal edilmiş olmasıdır.

Çanakkale seferi, bu muharebelere iştirak edenlerden İngiliz olsun, Avustralyalı olsun, Yeni Zeland'lı olsun, Fransız olsun, yahut Türk olsun - hepsinin de gösterdiği kahramanlık, fedailik beşeri gayret ve himmetin evci balâsına irişmiştir. Çanakkale muharebeleri vâsi bir mikyas uzere bahri ve askeri harekâtın müştereken icra edilmesine yegâne bir misal teşkil ettiği gibi tel örgüler ve mitralyözler ile müdafaa edilemçak ve gayri mahfuz düz sahillerin hücum ile alınmasının tarihte yegâne misalini arzetmektedir.

Harbi umuminin resmi tarihleri için evvelce düşünülen proje mucibince Çanakkale muharebelerinin ayrı ayrı iki kısma tefrik edilmesi takarrür etmiştir: Bahriye müverrihleri bu muharebelerde donanmanın gösterdiği hizmet ve gayreti ve askeri müverrihler dahi karadaki muharebeleri nakl

ve hikâye edecekler idi. Çanakkale muharebelerinin denize ait kısmı Harbi umuminin resmi bahri tarihinin ikinci ve üçüncü ciltlerinde nakl ve hikâye edilmiştir. Fakat müteveffa *Sir Julian Corbett* donanmanın icraat ve harekâtını karadaki harekât ile uzun uzadıya meşgul olmaksızın tarif ve tasvir etmenin gayri mümkün olduğunu anlamıştır.

Mumaileyh gibi Gelibolu seferinin resmi tarihinin müellifi dahi bahri tarihi yazan arkadaşının bir derece izini takip etmeğe ve bu seferin bahri cihetinin bir krokisini yapmağa lüzum görmüştür.

Bilhassa ihraç harekâtına ait vakıaların tarif ve tasvirinde harbin bahri cihetinden bahsedilmesine zaruret hasıl olmuştur. İhraç harekâtı esnasında İngilterenin en eski müdafaai milliye idaresi olan ordu ile donanma sıkı ve samimi teşriki mesaide bulunarak çalışmışlar idi.

Çanakkale muharebelerinin resmi askeri tarihi iki cilt üzerine tahrir edilmiştir. Birinci cilt Türkiyenin harbe girmesinden 1915 mayısının ortalarına kadar geçen vakayiin cereyanından bahsediyor. İkinci cilt Gelibolu şibihceziresinde son tahliye dahil olduğu halde muahharen cereyan eden hadise ve muharebelerden bahistir.

Harbi umuminin daha başlangıcından itibaren gerek İngiliz Harbiye nezareti ve Bahriye nezareti ve gerek İngilterenin mes'ul nazırları Çanakkalenin zaptı, bahri harekâttan ziyade askeri harekâtı icap edeceğini layikile kavramışlar idi.

Hatta 1914 teşrinisanisinde İngiliz harp şûrasında böyle bir teşebbüs fikri ilk defa mevzuubahs olduğu zaman sırf kâfi derecede askeri kuvvetlerin elde mevcut olmamasından dolayı bu tasavvurdan vazgeçilmiş idi

Muahharen gene o sene zarfında Fransız sahnei harbinde muharebe bir çıkmaza girdiği zannile İngiltere hükûmeti artmakta olan askeri kuvvetinin istihdamı için yeni bir sahnei harp bulmak muvafık olup olmayacağını düşünmeğe başlamış idi. Yeni bir sahnei harpte İngilterenin satveti askeriyesinden daha ziyade istifade edileceğini ve düşmana en kuvvetli tahaşşut noktasından ziyade en zayıf noktasında en kuvvetli darbenin indirileceğini

Sayfa : 11

İngiltere hükûmeti düşünüyor idi

Fakat bu siyasete Fransa şiddetle muarız idi. Burada nihai zaferin istihsal edilebileceği yegâne sahnei harbin Fransa olduğu hakkında kuvvetli bir kanaat var idi.

Gerek Fransa Başkumandanlığı, gerek Fransadaki İngiliz karargâhı umumisi Fransa sahnei harbine hasredilmesine lüzum gördükleri İngilterenin esas kuvvet ve gayretinin her hangi tâli bir teşebbüs ile zaafa uğratılmasına şiddetle muhalif idi.

Bu fikrin doğru olup olmadığı daha bir çok seneler askeri erbabı tetkiki şüphesiz işgal edecektir. Lâkin şurası muhakkaktır ki 1915 kânunusanisinde İngilterenin askeri menabii Fransada ilkbaharda yapılacak esas taarruza ilâveten yeni ve âcil diğer bir teşebbüse girişilmesine müsait değildi.

Maahaza İngilterede haylı kuvvetli taraftarı olan başka bir fikir var idi: Şimdiki zamanda en âkılâne siyaset garp cephesinin ehemmiyetini ilerde istifade edilecek bir sahnei harp olarak telâkki etmeli ve Fransada yapılacak ilkbahar taarruzundan sarfı nazar edilmeli ve burada muvakkaten tedafüi bir vaziyet almalı ve Türkiyeyi imha etmek, Rusyanın imdadına gitmek ve Balkan devletlerini İtilâf zümresi etrafına toplamak için Şarkı karipte kuvvetli ve nagihani bir darbe indirmelidir.

Bu noktada maruf Alman bahri ve askeri mütehassıslarının fikrine itla hasıl etmek Gelibolu seferini tetkik edecekler için faideden hali olmıyacaktır. Bunun için bunların fikirlerini nakl ve kaydediyoruz. Bunların arasında Alman bahriye nazırı amiral *Von Tirpitz*'in daha 1915 martının on ikisinde yazmış olduğu şu satırlar şayanı dikkat bulunuyor:

"Çanakkale meselesi Balkanları tehyiç ediyor. Tehlikeli bir vaziyette bulunuyoruz: Küçük bir hükûmetin alabura olması ve sukut etmesi bütün harbin cereyanına mühlik bir surette tesir edebilir."

Alman Bahriye nazırı 21 martta dahi şu satırları yazmıştır:

"Çanakkale boğazının zorlanması bizim için vahim bir darbe olacaktı... Elimizde hiç bir koz kalmıyacaktı."

General *Ludendorff*'un Harp

hatıratı eserinde bu maruf Alman kumandanı Çanakkale-de yapılan bahri taarruzun ehemmiyetini berveçiati izah etmiştir.

" Eğer düşman donanmaları boğazları işgal edip Karadenize hâkim olsalardı Rusya muhtaç olduğu mühimmat ile teçhiz edilebilecekti. O zaman Almanyanın şarkındaki muharebeler bizim için çok vahim bir şekil ve mahiyet alacaktı.

İtilâf devletleri cenubi Rusya ve Romanyadaki zahire anbarlarından istifade edecekler idi. Romanya krallığı daha evvel harbe girmiş olacak idi.

Bu tafsilât boğazların ve binaenaleyh Türkiyenin Almanyanın şark cephesi ve bütün harp vaziyeti için haiz bulunduğu ehemmiyeti açık bir surette göstermektedir.

Şurası şayanı teessüftür ki 1915 senesi iptidalarında gayet ehemmiyetli bir karar verileceği sırada İngiltere hükûmeti harbiye nezaretinde ehliyet ve salâhiyet sahibi olup umum vaziyeti askeriyeyi geniş ve müstakil bir nazarla gözden geçirerek hükûmete vesayada bulunabilecek bir erkânı harbiyei umumiyenin muavenetinden mahrum bulunuyor idi.

Bunun neticesi olarak bir sahnei harbin bile ihtiyacına kâfi mühimmat yetiştirilemediği halde iki sahnei harpte aynı zamanda taarruzi harekâtta bulunulmasını hükûmet tasdik etmiş ve neticede her iki sahnei harpte dahi muvaffakiyetsizlik hasıl olmuştur.

Şöyle ki 1915 kânunusanisinin iptidalarında Rusların iltiması üzerine İngiltere hükûmeti Kafkasya hududundaki Türklerin Rusların üzerine icra etmekte oldukları tazyiki tahfif için Çanakkalede bahri bir nümayiş yapmağa karar vermiştir. Birtakım meş'um esbap ve netayicin bir araya gelmesinden dolayı bidayette Çanakkale boğazını zorlamak için donanmanın ordudan istiane etmeksizin yapacağı sade bir teşebbüs, baskın yapmak için ihtimal ve imkânı büsbütün kaybolduktan sonra boğazın dar yerlerindeki istihkâmların zaptı maksadile bahri ve berri müşterek harekâtın yapılmasını ve nihayet Gelibolu şibihcezi-resinin zaptı için büyük bir askeri seferin icra edilmesini intaç etmiştir.

Ceneral *Hamilton*'un Çanakkale sahnei harbindeki kuvvetleri kadar maddi ve manevi

mukavemeti kıracak bukadar ağır şerait ve sıkıntı ve mahrumiyetler içinde tarihte hiç bir ordunun harbettiği ihtimal vaki değildir Filvaki ilk baharın iptidalarında kısa bir müddet için Gelibolu şibihcezíresi ve bunun sahillerini okşayan sular emsalsiz bir güzellik arzediyor. Fakat müttefiklerin işgal ettiği dar yerler her mevsimde çıplak ve muvahhiş idi.

İşgal sahalarında ne içecek su ne de erzak var idi. Filvakı muahharen Helles ile Suvla'da içecek su meselesi halledilmiş isede Anzak mıntakasında su meselesi harbin bidayetinden sonuna kadar her gün büyük bir gaile olmuştu.

Mayısta havalar muharebe için mükemmel idi. Lâkin sonraları havalar son derecede değişmiş ve pek tahammülfersa olmuştur. Temmuz ve ağustosta sıcaklar hattıistivaya tesadüf eden memleketlerdeki kadar yakıcı idi. Halbuki sonbaharda ve kış iptidalarında soğuklar o kadar şiddetli olmuştur ki yalnız iki gün zarfında 16,000 kişinin azayi bedenini dondurduğundan yahut soğuk aldığından tedavi için nakledilmesine mecburiyet hasıl olmuş idi.

Yazın üç ayında semavi bir afet gibi ortalığı istilâ eden sineğin ve sivrisineğin verdiği ıstırap ve rahatsızlık tarif edilemeyecek kadar tahammülfersa idi. Bu yüzden bir çok müstevli ve mahalli hastalıklar zuhur etmese idi İngilizler istirahat esbabı ve levazımından mahrum ve tehlikeli olan siper hayatına bilâfasıla bir çok haftalar tahammül ediyorlar idi. Türklerin müdafaa hatları arkasında nöbette olmayan askerin istirahatını temin edecek ferahlı ve içecek suyu bol geniş ve lâtif vadiler var idi. Halbuki istilâ kuvvetleri için Gelibolu şibiceziresinde istirahat etmesine müsait hiç bir saha yok idi.

Müttefiklerin işgal sahasında Türklerin mermilerinden masun tek bir köşe bile yoktu. En yüksek kumandandan nefere kadar bütün efrat ve zabitan gece gündüz her an ve her saatte müsavi derecede hayat tehlikesi karşısında bulunuyorlardı.

Gelibolu şibihcezíresi harekâtının tam bir muvaffakıyetsizlik ile neticelenmesi Çanakkale muharebelerinin hiç bir surette teselli kabul etmez iflâs ve hezimet olduğu ve

Sayfa : 14

ÇANAKKALE

Çanakkale meselesinin hal ve tesviyesi için yapılacak her hangi teşebbüsü akim bırakabilecek kadar esas itibarile çok müşkül bir iş olduğu yolunda umumi bir zan ve kanaat tevlit etmiştir. Fakat Gelibolu seferi vekayii yakından tetkik edildiği zaman anlaşılacağı ve harbin sonraki menkıbeleri ile dahi sabit olduğu veçhile her iki fikir ve zan dahi doğru değildi.

Gelibolu şibihceziresinin zaptı ve İngiliz donanmasının İstanbulun önüne gelmesi, ümit edilen büyük mükâfatları ve neticeleri temin edecek mi idi, temin etmeyecek mi idi? Bu suale kimse cevap veremez.

Fakat şurası muhakkaktır ki Çanakkale sahnei harbindeki harekât esnasında lâakal üç defa yani evvelâ 18 martta Çanakkale boğazına donanma ile yapılan hücumda, saniyen heyeti seferiye 25 nisanda karaya ihraç edilir iken ve salisen ağustosta Anzak da yapılan taarruz esnasında ve aynı zamanda Suvla'da yapılan ihraç hareketinde netice bir zaman muallâkta kalmış ve muvaffakiyet ve ademi muvaffakiyet kefeleri müsavi bir hizada durmuş idi.

Şurası da muhakkaktır ki

[illegible]

14

kıtaat ihraç edilmezden mukaddem her türlü teferruat kemali itina ile düşünülerek ve baskının tazammun ettiği esaslı fevaitten istifade edilerek nisanda askeri ve bahri kuvvetlerle müşterek bir hücum yapılsa idi herhalde muvaffak olacak idi. Çanakkale muharebelerine ait resmi Alman kuyudatında deniliyor ki:

"İngiltere Bahriye nazırı Mister *Çurçil*'in cessurane fikri, hayalhane mahsulü bir şey değil belki 1915 senesi martının iptidasındaki vaziyetin ve ahvalin tabiî icabatının mevlûdu idi..

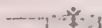
Harpte yalnız iflâs ve muvaffakıyetlerin yekûnu haizi ehemmiyettir. Gelibolu şibihceziresi harekâtının netayici bütün yüksek ümitleri, acı inkisarı hayalleri ve emsalsiz kahramanlık menkıbelerile birlikte ölçüldüğü zaman 1916 senesinde vuku bulan *Somme* muharebesinin ilk gününde müttefiklerin verdiği zayiatın ancak yarısına baliğ olan zayiat yekûnuna mukabil Türk ordusunun özü ve en güzide kısmı imha edilmiş, Söveyş kanalının selâmeti temin olunmuş ve Türkiyenin nihaî hezimetinin temeli atılmıştır.

General C.F. Aspinall-Oglander

Türkistan - Bilik
№ 3

Ahmet - Zeki Validi

On Yedi Kumaltı Şehri
ve
Sadri Maksudi Bey

İSTANBUL
BÜRHANEDDİN MATBAASI
1934

ON YEDİ KUMALTI ŞEHRİ
VE
SADRİ MAKSUDİ BEY

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 2051		
Yazar	: Ahmet Zeki Velıdı [Togan]		
Cild	: Bordo		
Ebadı	:		
	En	: 16 cm.	
	Boy	: 22 cm.	
Sayfa Adedi	: 61		

Sayfa : 3

Bunları reddetmeliyim.

İlkönce arzetmek isterim ki: Ben Türkiyede hâkim tarih telâkkisine karşı bu memlekette başka bir tarih telâkkisi propagandasında bulunmuyorum. Vaktiyle darülfününda okuttuğum derslerin basılmış formaları ve talebelerin elinde notları vardır. Onlarda, şimdiki tarih telâkkisine uymıyan fikirler varsa «Tarih» kitabının neşrinden önce yazılmış ve söylenmiş mütalealardır. Bugün onlardan istifade etmekte herkes serbesttir. Saniyen eğer ben hâkim tarih telâkkisine karşı söz söylemek istersem onu başkaları vasıtasıyla söylemeğe, «ajanlar» vasıtasıyla telkin eylemeğe ihtiyacım yoktur. Lüzum görseydim hariçte veya dahilde kendim yazıp neşrederdim.

Sayfa : 4

— 4 —

Ankara tarih kongresinde fikirlerimi açık arzettiğim gibi şimdi de böyle söylememe ve yazmama hiçbir mani yoktur. Eğer ben hariçte bulunduğum bir sırada ~~ve~~ başka bir tez namına Türkiyede bizzat veya bilvasıta propaganda yapsaydım, bundan, benim tarih telâkkilerimdeki taassubum, yahut Ankara kongresinde benim maruzatıma karşı alınan vaziyetten infialim istihraç olunabilirdi. Ben ise bilâkis milli tarih telâkkisinin o veya bu şekilde olabilmesini tamamile haklı ve caiz görür ve milli tarih bu muhtelif tezlerin her hangi biri bakımından öğrenilecek olursa olsun, milletin müstefit olacağına inanırım. Bu fikrimi mezkûr tarih kongresi riyasetine 9 temmuz tarihiyle yazıp verdiğim muhtırada vüzuhla beyan ettim ve orada arzolunan fikirlerime bugün de sadıkım. Kongreden sonra İstanbulda bulunduğum günlerde dostlarımla hergün görüştüm, sonra arasıra kendi hususi işlerim için mektuplaştım ve hariçte Türk münevverleriyle görüştüm. Fakat kimse benim, Türkiyede hâkim tarih telâkkisine karşı o veya bu şekilde fena fikirler serdettiğimi, aleyhtar bir cümle yazdığımı veya menfi telkinatta bulunduğumu söyliyemez. Bilâkis, bunun aksini söyliyen birçok şahitler bulunabilir.

Keza şunu da arzetmek isterim ki. Ankarada hâkim tarih tezlerine karşı mukabele, esas itibarıyla benim için hiç bir zaman bir umde olmamıştır ve olamaz. Kabul edilen tezleri tenkitle sarsmağa çalışmak ise hiç bir zaman hatır ve hayalımden geçmemiştir. Tarih cemiyeti tarafından neşrolunan «Ana Hatlar» hakkında 25 Temmuz 1931, «Tarih» kitabı için de 29 Mayıs 1932 tarihiyle yazdığım mutalea ve raporlar ise, tarih cemiyeti riyasetinin mükerreren ve bilâvasıta yazdığı emir ve tavsiyeleri dolayısıyla kaleme alınmıştır. Cemiyet reisleri M. Tevfik ve Yusuf Akçura Beyler tarafından yazılan mektuplar hâlâ elimdedir. «Ana Hatlar» kitabının bana gönderilen nushası kaybolmuştu. Yeniden bir nüsha gönderdiler.

Sayfa : 5

o riyasetin dediğine göre ikiye ayırarak iki defada söyledim. Bana cevap verenlere karşı kendimi müdafaa etmek o saatte imkânsız olduğundan fikirlerimi bir kitap şeklinde yazarak neşretmem icabederdi; fakat buna ne fırsat ve ne de maddî imkân bulabildim. Şimdi bu muhaceret meselesine ait fikirlerim Ankara münakaşalarına ve yahut Türkiyedeki tarihî neşriyata temas etmeden ve o hatıralardan kat'inazar yalnız mücerret bir ilmî mütalea halinde tarafımdan geçen yıl tekrar kaleme alınmış olup « Tarihte Orta Asyanın dahilinde ve haricine vaki muharecetlerde âmil olan nufus kesafeti » ünvanıyla Ulûm Akademilerinden birinin mecmualarında intişar edecektir. Kongrede arzettiğim fikirler orada tafsilâtıyla izah edilmiş ve bütün mehazlar gösterilmiş olduğundan maksat hâsıl olmuş demektir. Belki bir gün lüzum görürsek bunu türkçe de neşreder ve kongre mazbatalarında bozuk basılan maruzatımın kongre reisi elinde bulunan yazma şeklini de buna ilâve edebiliriz. Fakat bu mesele hiç te acele değildir; ve bu meseleye ait hakikat ne zaman anlaşılırsa anlaşılsın yine geç sayılmaz

Sayfa : 7

II

Ankara tarih kongresi hâdisesinde beni derinden rencide ve muteessir eden bir şey varsa o da Rusyadaki eski bir düşmanın, son söz kendilerine ait olmasından ve o ande kontrol edilemiyeceğinden bilistifade bana karşı tahrif ve ihaneti milliye ithamlarıyla ortaya atılarak ağzına geleni söyleyip benimle eski hesabını - kendi tabiriyle Ufadaki hesapları görmüş olmasıdır Bunu kongre sonunda İstanbul gazetecilerine de hatırlatmıştım Fakat bu mesele asla «tarih meselesi» olmadığı gibi «dört cilt lik Tarih kitabı meselesi» de değildir Bu mesele ancak Sadri Maksudi ve Ayaz İshaki beylerin, kendi tabirlerince «üç Tatar»ın, Rusya haricinde temsil ettikleri bir siyasi ve içtimai cereyanla olan mücadelelerimizin bir safhasıdır. Mademki benim ahlâkım ve «tahrif» efsaneleri tekrar mevzuu bahs oluyor ben de bu meselenin «ilmi» cihetine geçmeden evvel hakkımdaki ithamatın nerelerden geldiğini ve bu zevatla olan mücadelelerimizin neden ibaret olduğunu izah etmek mecburiyetindeyim. Madamki muhakeme ediliyorum ben de «maznun» sıfatıyla hiç olmazsa bir defa sorguya çekilmeli ve dinlenmeliyim.

Sayfa : 7

Sadrı ve Ayaz beylerin temsil eyledıkleri bu cereyana göre Rusya Türk ve İslâm âleminde hayat ıstıdadına malık olan yegâne medeni un-

Sayfa : 8 — 8 —

sur Kazan Türkleridir. Yegâne medeni merkez Kazan Şehridir. Rusya Türkleri arasında siyasi, içtimaî ve medenî hayatta rehberlik Kazan Tatar münevverlerine ait bir haktır.

Sayfa : 8

Ayaz bunu Türkiyede neşri ıskandalla durdurulan «Zelihâ» nam piyesinde tavsif etmiştir. Tatarlardan mevcudiyetini silâhla müdafaadan âciz, papaz geldiğinde hırıstıyan göründüğü halde ıslâmiyeti gizli yaşatabilen «Mükrehler» ~~olarak bahs edenler bu~~ zümrenin din için olan «sırri mücadele» lerini ideal millî mücadele olarak tasvir eden bu eser Ayaz ve Sadriler için bir «şedövr»dur

Sayfa : 9

İşte bu bakımdan Sadri Maksudi ve Ayaz İshaki efendiler Rusyada 1917 inkılâbı bidayetinde Azerbaycan, Türkistan, Kırgız ve Başkurt ülkelerinin otonomi ve istiklâl hareketlerine karşı bütün vücutlarıyla mukabele göstermişler ve düşman kesilmişlerdi. Sadri Maksudi mensup olduğu Kadet - Milyukof fırkasının mezkûr sene mart kongresinde Rusya İslâmları namına sedakat ve ubudiyet sözleri söyleyip Türkistan Türklerini otonomı hareketlerinden alıkoyabileceğini vâdetti ve buna mukabil, o zaman Petresburgda bulunan Rusya islâm mümessilleri tarafından gazetelerde protesto edilmesine rağmen, Kadet fırkası mümessilleri meyanında

Sayfa : 10

Türkistana izam olundu ve oradan tardına kadar oradaki Türkler meyanında dinî idare, evkaf ve medrese meseleleriyle iktifa eylemek, başka «tehlikeli» Metalipte bulunmamak yolunda boşuna telkinatta bulundu. Sadri Maksudi yine oradan Rusya Türk ve İslâmlarına müftü ve şeyhülislâm olmak hayalıyle Moskuva umum Rusya islâmları kongresine arkadaşı Ayaz İshaki vasıtasıyla arzettiği istida mektubuyla namzetliğini koydu (mezkûr kongrenin matbu mazbataları, s. 450). Fakat bu namzetlikle ancak alay edildi. Bunlar Rusyanın merkeziyetçi vahit bir devlet olması fikrini ileri sürdüler. Ayaz İshakinin mezkûr Moskuva kongresi mazbata-

Sayfa : 10

larında ve kendi gazetesinde neşredilen, ve Sadri beyin mezkûr sene Kazan kongresinde (31 Temmuz) ve Ufa vilâyatı kongresinde (Eylül) söylenip «Yıldız» ve «Erk» gazetelerinde intişar eden esas fikirleri şudur: Rusya Türkleri siyasi an'anelerini ve istiklâl istidadını tamamen kaybetmişlerdir.

[1] Bu mazbataların Petresburgda türkçe matbu nushaları Ankarada Akçura oğlu Yusuf ve İstanbulda Köprülüzade Fuat beylerin hususî kütüpanelerinde vardır.

Sayfa : 29

Buna rağmen Sımı'de bulunan Kazakıstan hükûmetiyle Orenburgda bulunan Başkurdistan hükûmeti bütün umumî siyasetlerini bir merkezden idare etmişlerdir. Çok tatlı hatıralar bırakan bu teşrikimesai günleri Başkurtlardan şair Seyidgıray Mağaz'ın Simidek: Alaş Ordu gazetesinde ve Kazak şairi Mağcanın «Ural» namıyla gazetelerde ve divanında neşrettikleri şiirleriyle tebit edil ~~[illegible]~~mıştır. O zaman Başkurdistanda Başkurtlarla beraber çalışan yüzlerce Kazan federalistleri bu vaziyeti çok güzel anlamışlardı. Ayaz gurupunun aksi propagandalarına karşı mukabele göstererek samimi teşrikimesaiyi temin etmişlerdir.

Sayfa : 40

Albîrûni bu cetvellerinde Balasagunun tûl ve arzını ve buna komşu olan diğer şehirlerin (İsficâb, Çağdal, Nuket, Koçkarbaşı, Barshan, Atbaşı) tûl ve arziyle beraber derece ve dakikalara kadar tespit etmiştir. Ben bu rakamları cetvellerin İstanbul ve Konya kütupanelerindeki müteaddit eski nushalarıyla karşılaştırarak tespit ettim. Burada bilhassa şimdiki Koçkarata demek olan ve Balasagundan ancak 20 dakika ~~derece~~ cenupta gösterilen Koçkarbaşının mevkii keza Talas ve Barshanın mevkileri mühimdir [2]

Sayfa : 47

— 47 —

Barthold benım tarafımdan gösterilen ve Sadrı bey ta
rafından da bahsedilen sahıfelerde dıyor: «Şımdikı Atbaş kasabası kurı
nuvustai Atbaş ıle bır olamaz, fakat ondan bırkaç verst mesafede neh
rın sol sahılinde Çaş Tübe hoyuğu vardır bunu Kırgızlar Koşay Kur
gan tesmıye edıyorlar» dedikten sonra: «Bızım fıkrimizce Koşay Kurga
şüphesiz eski Atbaş şehrının yerınde bulunmaktadır» dıyor ve bunu Şe
refüddin Yezdinın Temür tarıhınden ve Muhammed Hayderın «Târih-ı Ra
şidi» nam eserinden naklettiğı mufassal malûmatla ıspat edıyor Sadrı Mak
sudı ise Bartholdun ıbaresınden bızım şımdı tahtalhat çızdığımız «fakat
(rusça «no») kelımesını ve öteki cümleyı tayetmış ve kongreye de öte
ki «hükmünü» arzetmiştir.

T. D. K.

ŞECEREİ TERAKİME

YAZAN:
EBULGAZİ BAHADIR

İKİNCİ TÜRK TARİH KURULTAYI ÜYELERİNE
Türk Dil Kurumu'nun Armağanı

SOVYET İLİMLER AKADEMİSİNİN
Türk Dil Kurumu'na gönderdiği fotokopidir

1936
1 9 3 7
İSTANBUL
DEVLET BASIMEVİ

T.D.K.

ŞECEREİ TERAKİME

YAZAN
Ebulgazi Bahadır

İkinci Türk Tarih Kurultayı üyelerine
Türk Dil Kurumu'nun Armağanı

Sovyet ilimler akademisinin
Türk Dil Kurumu'na gönderdiği fotokapidir.

1937
İstanbul
Devlet Basımevi

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1536
Hazırlayan : Türk Dil Kurumu
Cild : Kahverengi
Ebadı :
En : 16 cm.
Boy : 20 cm.
Sayfa Adedi : VI + 55

Sayfa - III

BAŞLARKEN

Kardeş Türk Tarih Kurumunun ikinci kurultayı üyelerine bir armağan olarak bastırdığımız bu kitap, Hive hanlarından meşhur Ebülgazi Bahadır'ın "Şecerei Terakime" adlı eserinin fotoğrafisidir. Bu fotoğrafı, Sovyet İlimler Akademisi tarafından Türk Dili Kurumuna hediye edilmiştir. Türk tarihi ile pek yakından ilgili bulunan bu eseri Tarih Kurultayına sunmakla Türk Dil Kurumu büyük bir sevinç duymaktadır.

Eseri yazan Ebülgazi Bahadır Han, "Şecerei Türk" adlı kitabile zaten tanınmış bir müverrihtir. Bu eser bir defa merhum Ahmet Vefik Paşa tarafından, bir defa da Rıza Nur Bey tarafından Türkiye lehçesine çevrilerek basılmıştı. "Şecerei Terakime" bundan başka bir eseridir. Ebülgazi Bahadır Han, 1603 te doğmuş, 1663 te 60 yaşında olarak ölmüştür. "Şecerei Terakime"yi 1659-60 /hicrî; 1070/ yıllarında yazmıştır [1]. Son eseri olan "Şecerei Türk"ü ise ömrünün son yıllarında, 1663 /hicrî. 1074/ te kaleme almıştır [2].

"Şecerei Terakime"nin Ebülgazi asrında yazılmış eski bir nüshası Taşkent umumî kütüphanesinde bulunmuş ve bir müddet bunun tek nüsha olduğu zannedilmişti [3]. Sonradan Aşkabât kütüphanesinde iki nüshası daha ele geçirildi. Türkmen boyları arasında daha iki nüsha bulundu. Bugüne kadar bu eserin yalnız bu beş nüshası elde edilebilmiştir. Kurumumuzun başuzmanı Profesör Abdülkadir İnan, bir Türkmen talebe elinde bir altıncı nüsha daha görmüştür ki bu yazma nüshanın sonuna 19 uncu asırda geçen vak'alara ait ilâveler de yapılmıştır.

Aşkabât umumî kütüphanesinde bulunan iki nüshadan biri 1900 de, diğeri 1903 te bulunmuştur. Bunların her

[1] Tumanskiy tercümesi, sahife: 74

[2] «Şecerei Türk» ün Damaison basımı, sahife. 3 «Tarihi hicrî ming taki yitmiş tört irdi kim iz bu kitabnı iptida kılduk»

[3] Kal katalogu, numara: 80 c

III

Sayfa : IV

ıkısı de daha yenı yazılmış nüshalardır ve Taşkent nüshasından farklıdır. Bunların ıkısını de bulan Sovyet İlimler Akademisı uyelerinden Profesör Aleksandre Samoyloviç'tır. Bunlardan bırıne Hocalı Molla nüshası, otekıne de Nurı İşan nüshası denılmektedır. Profesor Samoylovıç, Hocalı Molla nüshasını Ebülgazı'nın eserı arasında bır takım efsaneler ve rivayetler de katılarak vücut bulmuş tahrıflı bır nüsha saymakta ve daha çok ehemmıyetı Nurı İşan nüshasına vermektedır. Profesorün Rus İlımler Akademısı kütüphanesine verdiği bu nüsha, bızım şımdı bastırdığımız fotoğrafinın aslıdır [1].

"Şecerei Terakıme" nın metnı bugüne kadar neşredılmemıştır. Yalnız Tumanskıy tarafından yapılan Rusça tercümesı 1897 de Aşkabât şehrınde neşredilmıştı [2]. Bu tercüme de çok az basılmış olduğundan pek nadır kıtaplardan sayılır. Eser, 1903 te yıne Aşkabât'ta Türk - Fars - Rus dıllerinde çıkarılan "Maverayı Bahrıhazer" mecmuasının bırıncı sayısında neşredilmeğe başlamış ise de devam ettırılememıştır. Bundan dolayıdır kı "Şecerei Terakıme" Türk tarihıle uğraşanların ekserisıne meçhul kalmıştır. Ancak Bartold 1929 da neşrettıği "Muhtasar Türkmen kavmı tarıhı" adlı [3] eserinde Tumanskıy tercümesınden ıstıfade etmıştır Neşrettığımiz nüshanın baş tarafında 4 sahıfelık bır "Oğuzname" parçası da vardır Bu nüshaya ve bu parçaya daır bazı malûmat 1927 de Profesör Samoylovıç tarafından yazılan "Şecerei Terakime'nin bır nüshası " adlı makalede verılmıştır [4]

"Şecereı Terakıme" XVII ıncı asırda yazılmış bır eser olduğu halde, nüshalarının bırıbırıne uymaması Türkmenler arasında ötedenberı bu gıbı "şecere" lerın ve an'anelerın türlü şekillerı yazılarak ellerde dolaşması âdet edılmesınden ilerı

[1] Bu nüshalardan bırı hıcri 1314 ve dığerı hıcrl 1318 de yazılmıştır Aşkabât umumi kütüphanesı demırbaş defterınde bırı 764/900 ve dıgerı 373/903 numarada kayıtlıdır Samoylovıç'ın «Revnak - ül - ıslâm kıtabının neşrı münasebetile» başlıklı yazısına bakınız. /ZWO (Şark Şübesi Yazıları mecmuası) XVIII. 161. not: 4/

[2] Tumanskıy Rodoslovnaya Türkmen Aşkabât, 1897.

[3] Bartold Précıs de l'hıstoıre du peuple turkoman /«Türkmenlya» 1929, T. I/.

[4] A Samoylovıç. Un manuscrıt de «Arbre généalogıque des Turkomans» par Abou - l - gası - Khan [Comptes - Rendus de l'Académıe des Sciences de l'URSS, 1927 No 2, p. p. 39 - 42]

IV

Sayfa : 3

gelmiş olsa gerektir Ebülgazi'nin eseri olan "Şecerei Terakime" yi istinsah eden Türkmen hocaları bu gibi rivayetlerden kendi bildiklerini de ilâve ediverınişlerdir Ebülgazi'nin "Şecerei Terakime"ye yazdığı mukaddemede

"1061 de Ürgenç'te han oldum Türkmenler kaçtılar. Bir "kaç sene sonra Türkmen hocaları, şeyhleri ve beyleri benim "tarihi iyi bildiğimi işitip huzuruma geldiler ve «bizde *Oğuznu-"meler çoktur*, fakat hiç biri kanaatbahş değildir; yanlışları "çoktur ve *birbirini tutmuyorlar*. Bunları tanzim edip bir tarih "yazılsa çok iyi olurdu» dediler" demesi de bu âdetin eski olduğunu gösterir.

Bizim nüshanın müstensihi ise "Şecerei Terakime" adını bile "Şecerei Türkiye" diye tahrif etmiş, baş tarafına "Şecerei Türk" ten alınmış malûmatı ve kendi bildiklerini de ilâve etmiştir.

"Şecerei Terakime" için Ebülgazi'nin başlıca kaynakları, şüphesiz, Türkmen boyları arasında söylenen rivayetler, beylerin ve hocaların ellerinde bulunan "Şecere"ler olmuştur. Tarihi eserlerden de Reşidettin'in "Camiüttevarih" ine dahil olan "Tarihi Oğuz ve Türkân ve Hikâyatı Cihangiri o" adlı Oğuznameden de istifade ettiği anlaşılıyor [1]

Şecerei Terakime'nin dili, klâsik Çagatayca edebi dilinin Özbek lehçesi ile karışmış bir nümunesidir Klâsik Çagatayca ile Ebülgazi'nin gerek "Şecerei Türk" ü gerek "Şecerei Terakime" nüshaları mukayese edilirse görülür ki XVII inci asırdan itibaren klâsik Çagatayca, yaşıyan Türkmen ve Özbek lehçelerinin tesirile eski kuvvetini kaybetmiştir. Hattâ bu eserin muhtelif nüshaları müstensihlerin mensup olduğu lehçeye göre değiştirilmişlerdir XVII inci asırdan XIX uncu asrın ilk yarısına kadar Orta Asya edebî dili olan Çagataycanın geçirdiği safhaları ve Orta Asya edebi türkçesinin buhran devrini öğrenmek için de "Şecerei Terakime" nin muhtelif nüshalarının aynen neşri kıymetli materyeller verecektir. Bundan dolayıdır ki biz "Şecerei Terakime" nin başka nüs-

Sayfa : VI

halarının elimize geçmesini beklemeden ve bu nüshaya "Şecerei Türk"ten katılmış sahifeleri ve baş tarafındaki Oğuz name parçasını da çıkarmadan elimizdeki nüshayı olduğu gibi bastırmağı münasip gördük. Çünkü bu kısımların da Orta Asya türkçesinin tarihî bakımından ehemmiyeti büyüktür

Eserin bugünkü dilimize çevrilmesi; başka nüshalarile ve Tumanskiy tercümesiyle karşılaştırılması ve eserdeki kelimelerin indeksi ileride ayrıca neşredilecektir

Türk Dil Kurumu, bu değerli Türk eserinin basılması vesilesile de kendisini kuran ve koruyan *Ulu Önder Atatürk'e* sonsuz şükran ve saygılarını sunar

TÜRK DİL KURUMU

Nüshet Haşim SİNANOĞLU.

FAŞİZM ve ONUN DEVLET SİSTEMİ

Ankara'da Hakimiyeti Milliye Gazetesinde çıkmış olan makaleler gözden geçirilerek ve bazı eklemeler yapılarak bu kitapta toplanmıştır.

Sahibi ve neşredeni:
Muallim A. Halit Kitaphanesi.

İstanbul — MCMXXXIII.

Ankara Matbaası

Nüshet Haşim Sinanoğlu

FAŞİZM VE ONUN DEVLET SİSTEMİ

Muallim A. Halit Kitap
İstanbul 1933
Ankara Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1832
Yazar : Nüshet Haşim Sınanoğlu
Cild : Bordo
Ebadı :
En : 14 cm.
Boy : 20 cm.
Sayfa Adedi : 398

Sayfa : 160

Bütün salonda çıt yoktu; muhalefet susuyordu. Mussolini, "çirkef ve sefil gazete hücumlarını" hatırlattıktan sonra haber verdi:

— *"Yeter!, ben işlerin bu son noktaya varmasını mahsus istedim ve hayatın tecrübeleri ile dolu, bu altı ay zarfında partiyi tecrübe ettim...*

Mussolini devam etti:

"Eğer tazyik ettiğim enerjinin yüzde birini serbest bıraksaydım, siz o zaman görürdünüz! Eğer iki unsur mücadele halinde bulunur ve bunlardan ikisi de mücadeleden vazgeçmezse, o zaman hal çaresi kuvvettir."

Sonra nutkunu şu sözlerle bitirdi:

"Emin olunuz ki bu nutkumdan kırk sekiz saat sonra vaziyet bütün hatları üzerinde tamamile vuzuhla

Sayfa : 161

çacaktır. Herkes bilmelidir ki, bu şahsî kapris değildir; hükûmet ihtirası değildir; meçhul passiyon değildir; bu yalnız, vatan için hudutsuz ve kudretli sevgidir."

Mussolini'nin nutkunu, ona sadık olanlar delice bir şiddetle alkışladılar. Muhalefet, endişeli bir sessizlik içinde kaldı; sonra bir takrir verdi. Fakat Mussolini soğuk bir tavırla, takririn altı ay sonraya talikini istedi. Meclis başvekilin talebini kabul etti. Meclisin bu kabul kararı ile muhalefet, parlâmentoda son kozunu oynıyarak, onu da kaybetmiş oluyordu.

Artık, Faşizm, Roma üzerine yürüyüşten sonra geçirdiği duraklama devresini bir acıklı safha olarak tarihine yazmış ve inkılâp yolunda eğilmez ve uyuşmaz bir sertlikle yürüyüşüne koyulmuştu.

Sayfa : 161

ululuğu önünde
beş eğerek,
N. H. Sinanoğlu
24. VIII. 1933

FAŞİZM VE ONUN

Sayfa : 163

BAŞLAMADAN ÖNCE

Faşizm, 1914 - 1918 Muharebesi sonundaki bezginlik içinde kendine yol açan ve siperlerde dört sene okan kanları hiçe sayan kızıl bozguna karşı bir reaksiyon olarak doğmuştu Sonra memleket idaresini eline alan bir silâhlı fırka oldu. Şimdi bu fırka devletin emrinde bir sivil milis halindedir ve Faşizm bir rejimdir, kendine mahsus bir devlet sistemi yaratmıştır.

Faşizmi tam ve doğru olarak bilenler bizde pek azdır. Faşizme dair yazılmış yazılar çok kusurludur. Başka memleketlerde çıkan kitaplarda Faşizmi bitarafça anlatmamışlardır. Ben bana görerek, İtalyada uzun seneler süren tetkiklerimi yazıp bastırmayı faydalı gördüm. Faşizmden önceki İtalyayı, Faşizmin doğuşunu, onun iktidarı ele alışını, devlet sistemini, koöperatif organizasyonlarını, Millî Faşit Fırkasının 1932 yılının son ayında bazı değiştirmeleri yeniden kabul olunan yeni istatüsünü, gençlik or-

Sayfa : 163

ganizasyonlarını anlatan bu kitap böylelikle meydana çıktı.

İlkten bu yazıları Hakimiyet Milliye Gazetesi bastı. Ben o yazıları gözden geçirerek, daha genişleterek ve bazı eklemeler yaparak bu kitaba koydum.

Triyeste, 1.1. 1933.

N. H. SİNANOĞLU

TARİH

III

YENİ VE YAKIN ZAMANLAR

T. T. T. CEMİYETİ TARAFINDAN YAZILMIŞTIR

6 renkli 3 karakalem tablo — 19 harita — 195 resim

1306

1933
İSTANBUL
DEVLET MATBAASI

TARİH
III

Yeni ve Yakın Zamanlar

T.T.T.CEMİYETİ TARAFINDAN YAZILMIŞTIR
6 RENKLİ 3 KARAKALEM TABLO - 19 HARİTA - 195 RESİM

1933
İSTANBUL
DEVLET MATBAASI

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1306
Hazırlayan : Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti
Cild : Kahve
Ebadı :
En : 16 cm.
Boy : 24 cm.
Sayfa Adedi : XIX + 350

Sayfa : 5

İLK BASILIŞIN MUKADDİMESİ

Son yıllara gelinceye kadar "*Türk Tarihi*" memleketimizde en az tetkik edilmiş mevzulardan biri halinde idi.

1000 yıldan fazla süren *İslâmlık - Hıristiyanlık* davalarının doğurduğu husumet duygusile mutaassıp müverrihler bu davalarda asırlarca islâmlığın pişdarlığını yapan Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeğe savaştılar. Türk ve İslâm müverrihler de Türklüğü ve Türk medeniyeti İslâmlık ve İslâm medeniyeti ile kaynaştırdılar; İslâmlığa takaddüm eden binlerce yıla ait devreleri unutturmayı *Ümmetçilik* siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda, Osmanlı İmparatorluğuna dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden *Osmanlılık* cereyanı da, Türk adının anılmaması, Millî Tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu sayfalardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amil halinde diğerlerine eklendi.

Bütün bu menfi cereyanlar, tabiî olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde dahi tesir gösterdi ve Türklüğün, çadır, aşiret, at, silâh ve muharebe mefhumlarile müradif tutulması an'anesi mektep kitaplarımıza kadar girdi.

Türk Tarihinin, inkâr edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini, bütün hakikatlerile meydana çıkarabilmek için çalışmakta olan *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti* bir kısım azasını tarih tedrisatındaki bu boşluğu doldurabilecek bir kitap hazırlamağa memur etti.

En yeni eserlere ve Anadolu, Mısır, Mezopotamya, Ortaasya, Şimalî Hint, Şimalî Çin ve Cenubî Sibirde hergün daha ileri götürülmekte olan arkeolojik tetkiklere istinat etmekle beraber mevzuun genişliği, zamanın darlığı yanında, önü-

Sayfa : 6

VI TARİH

şekilde tekabül edeceği iddia olunamaz. Noksanlar, ilerde, yeni basılışlarda tamamlanacaktır. Kitabın ihtiva ettiği mevzular etrafında daha fazla malûmat edinmek isteyenler aynı heyetin pek yakında bastırılmak üzere hazırladığı *Umumî Türk Tarihinin Ana Hatları* hakkındaki esere muracaat edebilirler.

Cemiyet, dört kitap halinde hazırlamış olduğu bu küçük eseri, mekteplerde okutulmasını kabul eden Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekâletine hediye etmiştir.

İKİNCİ BASILIŞIN MUKADDİMESİ

Geçen ders yılı başında neşredilmiş bulunan "Tarih„ serisi 1932 - 1933 ders yılı ihtiyacını karşılamak üzere tekrar basılmıştır. Bu basılışta üçüncü ciltte garp tarihine dair noksan bahisler ve haritalara resimler tamamlanmış, haritalar tedricen daha kullanışlı olmak üzere kitabın sonuna ve metnin dışına alınmış, harita klişeleri daha itinalı bir şekilde tamamlanarak yeniden yaptırılmıştır.

"Tarih„ bu basılışile arzu ettiği mükemmeliyete bir adım daha yaklaşmış bulunuyor. Yeni basılışlarında bunu daha ileri vardırmağa çalışacaktır.

Sayfa : 27

AKSAK TİMURUN ANADOLUYU İSTİLÂSI

Yıldırım Bayazıdın, İstanbul muhasarasını kaldırıp Bizans hükûmdarile sulhe razı olmasının bir sebebi de, o sırada *Aksak Timur Bey*in Anadolu işlerine karışmaya başlamış olmasıdır.

Timur Bey, *Türkeli* (Türkistan), *İran, Irak, Hint* ve *Suriye*'yi zaptettikten sora, *Anadolu* da memleketleri ellerinden alınan Türk beylerini yanına toplıyarak, Bayazıt aleyhine yürüdü. Ankara yakinine geldi ve orada Bayazıt ordusile büyük bir muharebe verdi (20 Temmuz 1402). Bir gün sabahtan akşa

[1] Bu esnada Osmanlı - Türk medeniyetinin yükseliş derecesini gösteren en mükemmel abide, Bursada yapılmış olan *Ulu Cami* dir (*Res 18, 19*).

Sayfa : 28

ma kadar süren bu muharebede Osmanlı ordusu yenildi. Yıldırım, oğlu *Musa* ve *Mustafa* ile beraber, Timura esir düştü; Osmanlı ordusundaki Sırp askerleri de fedakârlıkla harp ettiler; Tımur ordusu Yıldırımınkinden daha kuvvetli idi.

Tımur Bey, Garbî Anadoluyu da istilâ etti; Osmanlıların Anadoluda payitahtı olan Bursayı aldı. *İzmir*i, *Rodos* şövalyelerinden kurtardı. Murat ve Bayazıt Beyler zamanında memleketleri Osmanlı Beyliğine ilâve olunan Anadolu beylerinin çoğunu eski hükûmetleri başına yeniden yerleştirdi. Bizansın Osmanlılara verdiği haracı kendisine istedi ve aldı [1].

*Ankara meydan muharebesi*nden kaçıp kurtulan dört Osmanlı şehzadesi, *Süleyman, İsa, Musa, Mehmet* biribirlerile uyuşamıyarak taht kavgasına giriştiler. Bayazıdın Büyük oğlu Süleyman Çelebi, Rumeliye geçip fırsattan istifade ile Osmanlı memleketine taarruza kalkan Macar Kıralı Zigismundu yendi. Rumelide kendisini istihlâf eden Musa Çelebi İstanbulu muhasaraya bile kalkışmıştı [2]. Lâkin daha diplomat olan küçük kardeşi *Mehmet Çelebi*, Tımur Beyi metbu tanıdı *(Res. 20)*. Bursaya gelerek babasının yerine geçti. Devletinin eski kuvvetini iade edinceye kadar Bizans İmparatorluğu ile de eyi geçinmeyi tercih etti.

OSMANLI DEVLETİNİN TEKRAR KENDİSİNİ TOPLAMASI, ÇELEBİ MEHMET

Ankara mağlubiyetinden sonra, Osmanlı Devleti parçalanmış ve dağılmıştı: Karaman, Germiyan, Menteşe, Candaroğulları kendi beyliklerini ihya ettikleri gibi, Osmanlı şehzadeleri de biribirlerile boğazla şıyorlardı. Bu dahilî harpler ve karışıklıklar *on iki yıl* kadar sürdü, buna Osmanlı müverrihleri *"Fetret Devri"* derler. Nihayet Çelebi Mehmet, rakibi olan kardeşlerini birer birer ortadan kaldırarak, *hakimiyette vahdeti* tesise muvaffak oldu (1413) ve bu kavgalar esnasında Çelebi, Anadolu beylerinden bazılarını tekrar Osmanlı saltanatına itaat ettirmişti.

Çelebi Mehmet, tek başına hükümdar olduktan sonra, beyliklerine tekrar kavuşmuş olan Karamanoğlu *Mehmet* Beyin

[1] Tımur Bey vak'aları ve Ankara muharebesi II. cilde tafsilile yazılmıştır.

[2] Bu vak'a İstanbulun Osmanlılar tarafından *üçüncü* muhasarasıdır.

Sayfa : 29

ve İzmir hâkimi *Cüneyt* Beyin müttefik kuvvetlerile uğrasarak Konyayı zaptettise de, Karaman Beyliğinin bazı kısımlarını Osmanlı memleketine ılhak ile Konyayı yine Karamanlılara bıraktı. *Çankırı, Tosya, Samsun* u aldı. *Eflâk* işlerine karışan Macar Kırallığına akıncılar gönderdi. Osmanlılar ilk defa Çelebi Mehmet zamanında *Venedikliler* le Gelibolu önünde bir *Deniz muharebesi* yaptılarsa da muvaffak olamadılar (1416).

Çelebi Mehmet, Anadolu ve Rumelide büyük bir mesele çıkaran *Samavnalı Şeyh Bedrettin* ve müritlerile haylı uğraştıktan sora, şeyhi yakalatıp *Serez* de astırdı (1417).

Çelebi Mehmet ölünce yerine geçen *Murat II.* nin ilk hükümdarlık zamanı, Osmanlı tarihlerinin *Düzmece Mustafa* dedikleri adamın ortaya çıkardığı karışıklıklarla geçti. Ankara muharebesinde Bayazıdın oğullarından Mustafa Çelebi babasile beraber esir düşmüş ve *Semerkand* a götürülmüştü. Bu Mustafa Çelebi, Sultan Mehmet zamanında memlekete dönerek saltanat iddiasında bulundu. Takip edilince Selânikte **Rumlara iltica etti.**

Murat II. Rumların yardımile kendi aleyhine yürüyen amcasına karşı mücadele mecburiyetinde kaldı. Bir haylı muharebelerden sora nihayet Mustafa Çelebi esir edilip öldürüldü. Bu vak'a, Ankara mağlûbiyetinden mütevellit **sarsıntının son dalgası olmuştu [1].**

HAÇLI TAARRUZLARINA KARŞI MUVAFFAKIYETLE MUKABELE; MURAT II.

Bizans İmparatorluğu, Bayazıt zamanındaki musalâha ve dostluğa rağmen, Osmanlıların sıkıntılı vaziyetlerinden daima, her suretle istifadeye çalışmış ve nihayet Mustafa Çelebiyi de yeğeni Murat II. aleyhine sevkederek, haylı muharebelere ve karışıklıklara sebep olmuştu. Bayazıt zamanında yarı kalan İstanbulun zaptı işini artık bitirmek lâzımdı. Murat II. kuvvetlice bir ordu ile *İstanbulu muhasara* etti (1423).

İmparator Manuel bu sefer de Çelebi Mehmedin küçük oğlu Mustafa Çelebiyi büyük kardeşi Murat aleyhine kaldırdı. Karaman ve Germıyanoğulları da Mustafa Çelebiye yardım ediyorlardı. Bunun üzerine Sultan Murat, İstanbulun muha-

[1] Bursadaki *Yeşil Cami*, Çelebi zamanında Türk mimarlığının bir enmuzecidir *(Res. 21, 22)*.

sarasını kaldırdı. Ası biraderi ve onun müttefikleri aleyhine yürüdü. Osmanlı - Türkleri tarafından İstanbulun *dördüncü* muhasarası da muvaffakıyetle bitmemiş oldu.

Mustafa Çelebi isyanı, harple bastırıldıktan sora, Timur istilâsını müteakip Anadoluyu tekrar parçalıyan Türk beyleri üzerine yürünerek Karamanoğullarından başkası Osmanlı hakimiyeti altına alındı; Karaman Beyi de Osmanlı sultanının metbuluğunu kabul etti. Bu suretle Anadoluda *Türk siyasî vahdeti yine temin olunarak* Anadolu, Ankara muharebesinden evelki simasını tekrar aldı.

Rumelide dahi Ankara muharebesinden evelki vaziyeti iade için, Sırbıstan üzerine yürümek ve Macar Kırallığı ile harbedilmek icap etmişti. İptida Sırbistanın katî itaati temin edildi; Macaristan istilâ olundu. O sıralarda diğer bir Osmanlı ordusu Selânik ve *Yanya* yı zaptetmişti. Soraları Osmanlı ordusu Macarlar elinde bulunan *Belgrad*ı fethedemediği gibi *Erdel* Voyvodası *Hunyadi Yanus* tarafından birkaç muharebede mağlûp edilmiş olduğundan, Sultan Murat ile Macar Kırallığı arasında *Segedin muahedesi* aktolundu (12 Temmuz 1444). Musalâhanın on sene devam edeceğine dair iki hükûmdar Kuran ve İncil üzerine andiçtiler; bu muahedeye göre Sırbıstan ile Eflâk, Macaristanın metbuluğu altına girmiş oluyorlardı.

Bu hadiselerle hayattan yorulmuş ve hükûmdarlıktan bıkmış olan Sultan Murat, on dört yaşındaki oğlu *Mehmet* lehine saltanatı terkederek *Manisa* ya çekildi.

Fakat hıristiyan âlemı derhal fırsattan istifadeye kalkıştı. Papanın elçisi *Kardinal Çezarini*, hıristiyan olmıyanlara verilen yeminin bozulması caiz olduğunu, katolik kilisesi namına söyliyerek, Macar Kıralı *Lâdıslas*ı yeminini bozmıya, kazanılan muvaffakıyetleri takip etmiye teşvik etti. Türklere karşı müteaddit zaferlerile şöhret kazanarak *"Eflâkin Ak Şövaliyesi"* namını alan Erdel Voyvodası Hunyadi Yanus ile Macar kıralı, Papa elçisi ve Eflâk hâkimi kumandaları altında Macarlardan, Ulahlardan ve diğer bazı muavın kuvvetlerden mürekkep büyücek bir Haçlılar ordusu, *Tuna* Irmağını geçti. Bulgaristana girip *Varna*yı muhasara etti. Bu tehlikeli vaziyet önünde Osmanlı devlet adamları ve kumandanları Murada müracaat ederek ordusunun başına geçmesini rica eylediler. Çünkü oğlu Mehmet henüz on dört yaşında bir çocuk oldu-

Sayfa : 31

ğundan, orduda emrini yürütebilecek bir çağda değildi. Murat II, Osmanlı ordusunun kumandasını eline aldı; *Varna civarında yapılan muharebede* müttefikler mağlûp oldular. Muahedeyi bozduran Kardinal ile bozan Macar Kıralı maktul düştüler. Ak Şövaliye de güçlükle canını kurtarabildi (İkinciteşrin, 1444).

Bu zaferi müteakip Murat II. *Mora*yı zabıt ile Osmanlı hududunu *Balkan Yarımadasının cenubu nihayetine* kadar ilerletti. Ve bu sırada Osmanlı sarayından kaçıp Arnavutların başına geçen *İskender Bey* (Yorgi Kastriyotis), Osmanlı ordularını uğraştırmağa başladı. Sultan Muradın, İskender Bey aleyhine sevkettiği askerler, ciddî bir netice alamadılar.

Osmanlılar, bu Arnavut sergerdesile dağlık ve kayalık arazide uğraşıp dururken, Hunyadi Yanu, Varnanın intikamını almak istedi; ve yeni bir Haçlılar ordusile Tunayı geçip Sırbistana ilerledi. Osmanlı ve hıristiyan orduları, yine Kosova ovasında biribirine çatıştılar; meydan muharebesi üç gün sürdü; çok muannidane vuruşuldu: nihayet Türk ordusu yine galip gelerek, *İkinci Kosova zaferi*ni de kazandı (17 Birinciteşrin 1448).

Sultan Murat II. zamanında, Timur vak'ası sarsıntısından yeni çıkmış Osmanlı Devletini zedelemek için, hıristiyan devletleri, Türklere bir daha saldırmak tecrübesinde bulundularsa da, bütün teşebbüsleri husranla hitam buldu. Murat II. Haçlı hücumlarına muvaffakıyetle mukabele edebildi. İkinci Kosova muharebesi, Osmanlı-Türklerinin Balkanlarda birkaç asır sağlam olarak yerleşmelerini temin etti; *XVIII. asra kadar, Tunayı geçip Osmanlılara taarruz edecek bir hıristiyan kuvveti artık çıkmadı.*

MESELELER VASITASİLE YURTDAŞLIK
[1. Dosya]

(1)

Sf. 3-60
çeviren;
Azime Hanım

MESELELER VASITASİLE YURTDAŞLIK

[1. Dosya]

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 924/1
Yazar : James Bartlett Edmonson [Çev: orhan Tahsin Bey]
Cild : Kırmızı
Ebadı :
En : 21.6 cm.
Boy : 32.1 cm.
Sayfa Adedi : 60

Sayfa : 1

MESELELER VASITASİLE YURTDAŞLIK

Birinci bahis

Başkalarına dayanmaklığımız.

Başkaları üzerine dayanma misali:

Biz şehirde başkalarına, köyde olduğundan ziyade, dayanırız. Bu hal, yazı geçirmek için bir köyden oldukça büyük Amerikan şehirlerinden birinde bir apartmanda oturan halasının yanına giden bir kızın yazdığı bir mektuptaki fıkralarda çok eyi gösterilmiştir.

Sayfa : 3

Muhakkakki hotğam olurus ve dost olamayız.

Mesele (1) 1.- Maksat.- Başkalarına dayanığınızı göstermek.

Başlangıç.- Üç arkadaşınızla beraber Avusturalya yakınında sakin olmayan bir adaya yanınıza bir balta, birkilo buğday, bir batman patates verilerek gönderildiğinizi tasavvur ediniz. Bu adada pek çok avlanacak vahşı hayvanlar olduğunu fakat buna mukabil hiç ehli hayvan olmadığını ve yenebilecek sıcak memleket yemişleri bulunduğunu farzedinız

Talimat. 1.- Defterinize (1) buğday, (2) domates ve saire gibi malik olamıyacağınız 20 nev'i gıdanın listesini yapınız.

Talimat .11.- Şimdi zevkını duyduğunuz fakat orada duyamıyacağınız (1) sinema, (2), (3), (4), ve saire gibi hazlarınızdan 10 tanesinden bir liste yapınız.

Talimat. 111.- (1) Hükümet tarafından eyi organize edilmiş communitede yaşamanın faidelerinin bir kısmından bir liste yapınız ve sınıfta münakaşe etmek üzere hazırlanınız.

Sayfa : 5

İKİNCİ MESELE. Maksat.- Yetişmiş bir insanın âza olabileceği communité ve grup adetlerini bulmak.

Talimat.1.- Aşağıdaki listeye yetişmiş bir kimsenin girebileceği veya daha fazla organisation ilâve ediniz: (1) kilise (2) siyasî grup (3) muallim ve ebeveyin cemiyetleri.

Talimat. 11.- Bu muhtelif teşekküllerden birinin communitenin tekâmülüne yardım ettiğini gösteren yolların en az dört tane olmak üzere bir listesini yapınız. Bunu sınıfta münakaşe etmek üzere hazırlanınız.

Sayfa : 7

ÜÇÜNCÜ MESELE. Maksat.- Halkın niçin sizin bulunduğunuz yerde oturmayı casip gördüğünü bulmak.

Talimat 1.- Bir communitenin çekme sebeplerinden aşağıdakilerini defterinize yazınız ve bunlara ilâveler yapınız: (1) zengin toprak; (2) eyi su; (3) kıymetli madenler; (4) güzel sayfiye; (5) eyi mektepler; (6) verginin azlığı; (7) sıhhate faydalı iklim; (8) eyi gündelik; (9) güzel evler; (10) bir çok park ve oyun sahaları; (11) muvaffak olmuş dükkânlar ve fabrikalar.

Talimat 11.- Yukarıdaki listede halkın sizin communitenize gelip yerleşme sebepleri olarak en muhim bulduğunuz dört tanesine 1, 2, 3, 4 No.larını koyunuz.

Sayfa : 9

OKUDUĞUNUZU MUAYENE

Her bahsin nihayetinde bahsin içindekilerini anlayışınızı muayene için sualler bulacaksınız. Tekrar okuyunuz eğer hepsine cevap verebilirseniz kitabı dikkatle ve muhakemenizi işleterek okumuşsunuz. ve eyi okuma itiyadı kazanmışsınız demektir. Eğer cevap veremiyorsanız

Sayfa : 9

yahut sizin yapmanız için yolu gösterilen şeyi yapamıyorsanız kitabın sualle teması olan kısmını tekrar okuyunuz. Esas kelimeleri not ediniz ve suallerin her birine eyi cevaplar teşkil ederek muhakemenizi işleterek okuyunuz ve okurken okuduğunuzu tamamile anlayınız. Verilen sualler bütün bahisleri kaplamıyor. Fakat okuduğunuz şeyi kontrol etmek için fırsat vermeğe kâfidir.

1.- Başkaları üzerine dayanmanın manası nedir ?

2.- Communité tarifindeki 4 unsur nedir ?

3.- İlk çiftçinin istiklalini asrî çiftçinin istiklali ile karşılaştırınız.

4.- Bir communiténin ne demek olduğunu biliyorsanız aşağıdakilerden hangisinin bir communité addolunamıyacağını söyleyiniz: mahalle, kalabalık, kilise, bir vapur yolcuları, aile , mektep, sinemadaki halk.

5.- Aşağıdakilerden her birinin bir communiténin ferde bir faydasını yoksa bir mahzurunu olduğu üzerinde düşününüz:

Sayfa : 10

İkametgâh mıntıkasında döşenmiş sokaklar, elektrik servisi dar sokaklarda otomobilin evinizin önünde durdurulmasını menneden bir nizam, bir kimsenin yaptıracağı binanın şeklini tahdit eden bir nizam, ucuz fiyatla telefon servisi, günün muayyen saatlerinde çimenlerinis için su servisi.

6.- Aşağıdaki cümleyi tamamlamak için hangi kelime eksiktir ?
Communiténin muvaffakıyeti için ------------lâzımdır :

7.- Aşağıdaki manayi tamamlamak için (A), (B), (C), (D) den doğru bir parça intihap ediniz.
Eğer bir communiténin ilerletilecek değerli bir maksadı varsa
(A) sessizce durur ve terakkisine mani olmaz.
(B) kendi projesi yolundan terakkisine çalışırsa

Sayfa : 11

(C) diğerlerinin teşebbüslerini kırmak için elimden geleni yaparım.

(D) Communiténin kabul olunmuş projesini ilerletmek için faal bir rol alırım.

SINIFINIZIN KÜTÜPHANESİNİ KULLANMA

Okuma. 495-6 sahifelerindeki planların birine tevfikan aşağıdaki kitaplardan birinde mualliminiz tarafından tayin olunup okuduğunuz bahsi defterinize not ediniz ve münakaşaya hazırlanınız. (1)

BROOME AND ADAMS - Conduct and Citizenship

1 - 30 - 33

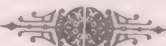
DUNN - Community Civics and Rural Life

11 - 10

111 - 12 - 21

1V - 24 - 37

1.- Bu kitapta § işareti bulunan parçalar daha ileri talebe ve kısımlar içindir.

MESELELER VASITASİLE YURTDAŞLIK

[9. Dosya]

Sf. 403 - 482
çeviren:
Orhan Tahsin Bey

MESELELER VASITASİLE YURTDAŞLIK

[9. Dosya]

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 924/9	
Yazar	:James Bartlett Edmonson [Çeviren: Orhan Tahsin Bey]	
Cild	: Kırmızı	
Ebadı	:	
	En	: 21.6 cm.
	Boy	: 32.1 cm.
Sayfa Adedi	: 359-399	

Sayfa : 22

FASIL: XXII.

(Federal)

Millî Hükümet ve Kanunu Esasî

Millî Hükûmetle olan alakamız : Bundan evvelki fasılların birinde, ayni zamanda üç hükumete tabi olduğumuzu söylemiştik. Bunların birincisi Millî yani Federal Hükümet, ikincisi Memleket (état) Hükumeti, üçüncüsü de Mahallî Hükûmetti.

Evvelce, ferdin bu hükûmetlerle olan münasebatından bahsetmiş ve bazı meseleler vermek suretile, bu münasebetleri izah etmiştik.

Bu hükûmetlerden her biri bize bir çok hizmetler ifa eder, bir çok istifadeler temin eder. Ettiği hizmetlerden dolayı millî hükûmete neler borçlu olduğumuzu bir çoğumuz bilmeyiz bile ! Buna sebep, Federal hükûmetle çoğumuzun ancak uzaktan uzağa tanışmasıdır. Şunu hatırdan çıkarmamalıyız ki ülkemizin birliğini koruyan ve ecnebî memleketlerile olan münasebetlerimizi idare eden odur.

Savfa : 22

<u>Birinci Mesele.</u> 924

Hedefi: fertlere Federal Hükûmet tarafından ifa edilen hizmetlerin ~~[illegible]~~ yapınız. tesbiti :

Direktif: Mensup olduğunuz cemiyete Federal Hükûmet tarafından ifa edilen hizmetleri gösteren bir tablo yapınız.

Savfa : 79

- 13 -

için bir saat bile bulamıyan yurttaşa, nasıl, vatanperver bir adam denilebilir?

Meşru mazeretleri olmadığı halde intihabata iştirak etmeyenlerin cezalandırılması düşünülmemiş değildir. Lâkin, böyle bu tedbirin, ne dereceye kadar müfit olacağı şüphelidir. Muayyen bir kaç intihaba isteğile iştirak etmeyenlerin gelecek intihaplar için diskalifiye edilmesi de teklif edilmiştir. Fakat bu da tesiri meşkûk çarelerdendir. Fikrimizce, intihaplara iştirak hususundaki ihmali ortadan kaldırmanın en iyi yolu, yurttaşa, [illegible] ~~[illegible]~~ menfaatini kendi menfaatine tercih etmesini öğretmektir.

<u>Üçüncü mesele.</u>

-83-

Sayfa . 83

Geçen bahislere müteallik temrini

1.) Intihapların ehemmiyeti neden ileri-gelir?

2.) Intihap şartlarından ikisinin memleketler tarafından tayin edilmediğini biliyoruz. Bu şartlar [redacted] *nedir?*

3.) Müntehipler ne için [redacted] *kaydolmak* mecburiyetindedirler?

4.) Mahallî intihapların, Reisicümhur intihabile ayni zamanda yapılmamasının sebebi nedir ?

5.) Intihabatta, "muaddel Avusturalya usulü" nedir? *Bu usulün eski usule faikiyeti ~~neden~~ ileri gelir?*

6.) "Kısa intihap listesi" nedir? Bu listeyi ne gibi hükûmetler lâyıkile istimal edebilirler?

7.) "Siyasî fırka", "fırka programı", "program maddesi" tabirlerinin manaları nedir?

8.) "Halk tarafından yapılan ilk seçme usulü"nün "kurultay" usulüne faikiyeti neden ileri gelmektedir?

9.) Fırkalardan birine taraftar olan yurttaş, diğer fırkaların iyi taraflarını göremiyecek kadar mütaassıp olmalı mıdır?

10.) "Teşriî şube iyi kanunlar yapmakta aciz göster-

SELİM SIRRI

BUGÜNKÜ

ALMANYA

(Yardımcı kıraat)

1930
İSTANBUL
DEVLET MATBAASI

Selim Sırrı

BUGÜNKÜ ALMANYA

(YARDIMCI KIRAAT)

1930
İstanbul
Devlet Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1452
Yazar : Selim Sırrı [Tarcan]
Cild : Kahve
Ebadı :
En : 13 cm.
Boy : 19 cm.
Sayfa Adedi : VII + 116

Sayfa - 5

Başlangıç

Bundan şöyle böyle yirmi beş yıl evvel Fransa Akademisi Azasından meşhur feylesof (H. Taine) in (notes sur l' Angleterre) İngiltere Hakkında Notlar, isimli bir eserini okumuştum. Bu kıymetli kitabında üstat İngiltere hakkında müşahedelerinden bahsediyor, İngilizlerin içtimaî hayatını anlatıyor, ve bir büyük vukuf ile anlatıyor.

Bu eserin mukaddemesinde şu mühim sözler var:

"İngilizlerin gayet iyi bir itiyadı var, ecnebi memleketlere seyahat ederler ve kendi vatanlarına döndükleri zaman gördükleri şeyler hakkında mülâhazalarını yazarlar. Böylece bir araya gelen muhtelif şehadetler biribirini tamamlar. Biz de komşularımızı taklit etsek hiç fena olmaz, ben kendi hesabıma bu tecrübeyi yaptım. Herkes gördüğünü söylemeli, fakat yalnız gör-

Sayfa : 6

VI

düğünü söylemeli, ve şahsî mülâhazalarını, samimî olarak kaydetmelidir. Bu zor bir iş değildir, pek kolay yapılabilir. Hergünün müşahedelerini bir tarafa kaydetmekten ibarettir.

Yazarken çok dikkatli davranmalı ve tamamile bitaraf olmağa gayret etmeli.

Ben çok dikkatli davrandım ve elimden geldiği kadar bitaraflığı muhafazaya çalıştım, ne Fransızların hoşuna gitmeği, ne de İngilizlerin hoşuna gitmemeği düşünmedim.„

"Taine„in kitabından sonra "Paul Bourget„ nin Amerika intibalarını ihtiva eden (Outre-Mer) Deniz Aşırı namındaki seyyahnamesini okudum. Okyanusun öbür tarafında sekiz ay gezdikten sonra gördüklerini neşreden büyük edip, o selis lisanı ile karii̇ni gördüğü yerlere beraber götürüyor ve insanda yabancı memleketleri ziyaret hırsını tahrik ediyor.

Bu iki eser bende Avrupaya gitmek emelini bir fikri sabit haline koydu. Bazan çıkan fırsatlardan istifade, bazan da fırsatları kendim ihzar ederek son yirmi sene zarfında İngiltere, Skandinavya, Rusya, Almanya, Fransa, İtalya v. s. yi dolaştım. Yalnız dolaşmakla kalmadım, feylesof (Taine) in sözünü tuttum. Bir sinema objektifi gibi her gördüğüm şeyi kavramak için dikkatle baktım. Alâkadar olduğum içtimaî ve terbiyevî mes'eleleri bilenlerden tahkik ettim. Aileleri ve

Sayfa : 7

VII

mektepleri ziyaret ettim. Müşahedelerimi günü gününe kaydettim.

Ziyaret ettiğim medenî beldelerden - İsveçten gayri - hiçbirinde uzun müddet kalmadım, o sebeple yazılarım, notlarım sathîdir, ancak çok samimîdir. Zaten seyahat intibalarımı büyükler için değil, küçükler için yazdım, ve onun için adına "Yardımcı Kıraat„ dedim. Biz İngilizler, Amerikalılar, hatta Almanlar gibi çok seyahatten zevkalan bir millet değiliz. Halbuki bugünün yeni, yeni ihtiraları mesafe mefhumunu ortadan kaldırıyor. Seyahatler gittikçe kolaylaşıyor. Başka memleketleri görmek, tanımak bir zaruret haline giriyor. İşte sırf bu hisleri gençlerde tenmiye etmek emeli ile evvelce "Garpta Hayat„ atlı birinci yardımcı kıraati neşrettim. "Bugünkü Almanya„ da onun mütemmimidir.

Bu küçük eserim bir kuşbakışı, bir tayyare görüşünden fazla bir şey değildir. Öyle de olsa gördüklerimi yazdım.

Selim Sırrı

Sayfa : 101

∴

× **Temizlik merakı :**

Alman şehirlerinde en çok hoşa giden temizliktir. Kahveler, restoranlar, oteller, parklar, sinemalar, konser salonları, heryer temizdir. Otel veya apartıman sahibinin odası gibi kapıcının odası da temizdir. Bu umumî temizliktir, bir de hususî temizlik vardır ki o, bizim telâkkimize göre, tarzı hiç hoşuma gitmedi.

Halk durgun sularda yıkanmakta beis görmüyor, hele bazı göllerin suları çamur gibidir, bana öyle gelir ki insan oradan pek temiz çıkamaz. Avama gelince bunlar zannederim heryerde az çok biribirine

Sayfa : 102

102

benziyorlar. Oturduğumuz pansiyonda odamıza bakan bir kız vardı, üstü başı tertemiz, saçları sımsıkı taranmıştı. Bir sabah odamızı düzeltirken gördüm ve telâştan haykırdım, elinde iki bez vardı, bunlardan biri ıslaktı, onunla heryeri siliyor diğeri ile kuruluyordu, fakat aynı bezle hem küveti, hem lâzımlığı siliyordu ?!

Sayfa : 102

× **Berlinde tahtakurusu :**

İsveçten beden terbiyesi için getirttiğimiz muallim Beyoğlunda bir pansiyona yerleşmiş ve o gece yatağında bir tahta kurusu çıkmış, ertesi gün beni buldu:

Yatağımda bir böcek çıktı, bunun ne olduğunu anlamadım fakat beni sabaha kadar rahatsız etti, dedi. Sıcak memleketlerde tahta evlerde yazları çıktığını, tehlikeli olmadığını, adına tahtakurusu denildiğini anlattım. Berlinde hiç tahta kurusu görmedim, yalnız bir ahbabımın eşyası ile kiraladığı bir apartımanda tahtakurusu çıkmış, bunlardan birini bir zarfa koyup polise götürmüşler. Hem kontrat feshedilmiş, hem de apartıman sahibi cezayinakdî vermiş.

Sayfa : 103

∴

X **Kapı önleri:**

Berlinde, Londrada olduğu gibi her kes kendi evinin önündeki yaya kaldırımını hergün temizlemeğe mecburdur.

Sayfa : 104

104

Şayet buna riayet edilmez de biri geçerken ayağı kayıpta düşerse düştüğü yere tesadüf eden ev veya apartıman sahibinden tazminat alınır. Bilfarz kışın kapısının önünde buz tutan kısmı ev sahibi temizlemezse, oradan geçen birinin ayağı kayıp ta bacağı kırılırsa ev sahibi tazminat verir.

∴

Cezayınaktî:

Berlin bir cezayınaktî memleketidir. En küçük vesilelerle derhal belediye ceza alıyor. Bu cezaların hepsi de haklıdır. Meselâ yaya kaldırımından atla, bisikletle gidilmez. Gittiniz mi, polis adresinizi alır, ve sizden 5 markı çekerler.

Sayfa : 105

Berlin köpekleri:

Almanlar hayvanları çok sever, her ailenin mutlak bir köpeği vardır. Bu köpeklere insan gibi iyi bakarlar. Onları yıkamak, temizlemek, tüylerini kırpmak, kurutmak için hususî hamamlar vardır

Sayfa : 105

Sıcak ve soğuk su ile duş yapılır, sabunla fırçalanır, tüyleri taranır. Önceleri hayvanlar bu tuvaletten ürküyor, sonra alışıyorlar. Zannederim temizliğin şekline göre 25 fenikten bir marka kadar bir şey alıyorlar.

∴

Süt mes'elesi:

Almanyada sütler çok temizdir. İçine başka bir madde katılmasına imkân yok·

Dr. ABDULLAH CEVDET

AKLI SELİM

J. MESLIER

nün

LE BON SENS

İsimli meşhur kitabının haşiyeler ilavesile tercümesidir

146

İSTANBUL
DEVLET MATBAASI
1929

Dr. Abdullah Cevdet

AKLI SELİM

J. Meslier

Le Bon Sens

İsimli meşhur kitabının haşiyeleri ilavesile tercümesidir

İstanbul
Devlet Matbaası
1929

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 146	
Yazar	: Jean Meslier [Çev. Abdullah Cevdet]	
Cild	: Vişne	
Ebadı	:	
	En	: 12.7 cm.
	Boy	: 17.9 cm.
Sayfa Adedi	: 548	

Sayfa : 1

MÜTERCİMDEN BİR KELİME

İnsanlara behimi bir istirbat bile temin etmiyen kizip ve hurafeye karşı, yüreğinde büyük bir isyan ateşi yanmış olan rahip (Jean Meslier)nin (Aklı Selim-Bon Sens)inden bazı sahifelerin tercumesini (İçtihad)a nakledeceğiz. Eser ayrıca tam olarak tab'edilecektir. Fakat çeşnisini kariler şimdiden tadarlarsa kitabı daha derin zevk ve şevk ile okurlar. Üç gün evvel büyük bir «meclis»te bir zat bizi «din naşirleri esafili» meyanında zikretti.

Sayfa : 3

3

Aklı Selim kutsi bir isyandır ve bunu gonullerde gezdirmek aşkının ateşi hiçbir zaman sondurulemiyecektir.

Promethee, Kafkas dağlarında değil,gonul dağlarındadır ve zincirlerini kırmıştır. Mabudumuz fazilettir, imalı fazilet ise hurriyetsiz mumkun değildir. Hurriyetlerin akdem ve akdesi fikir ve vicdan hurriyetidir. Bu tercumenin mevzuu bir ubudiyet ve ibadettir. hurriyet ilahidir bir ubudiyet ve ibadettir

Doktor Abdullah Cevdet

TÜRK ÇOCUKLARINA

YURT BİLGİSİ NOTLARI

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1019		
Yazar	: Afet İnan		
Cild	: Kırmızı		
Ebadı	:		
		En	: 16.2 cm.
		Boy	: 23.9 cm.
Sayfa Adedi	: 10		

Sayfa : 1

YURT BILGISI NEDEN BAHSEDER?

Bu sene beraber takip edeceğimiz ders (Yurt Bilgisi) dir; vatan bilgisidir. Bir vatanda yaşayan millet efradına bilirsiniz ki vatandaş derler.

Milletin kurduğu devlet ve hükûmetin millete, vatandaşlara karşı vazifeleri, bir takım salâhiyet ve hakları vardır; fakat hükûmetin, devletin de mevcudiyeti, vatandaşlardan bir takım mükellefiyetler, vazifeler talep eder. O halde, hükûmetin millete ve milletin, vatandaşların dahi hükûmete karşı mütekabil vazifeleri ve hakları vardır. Devlet hayatını, fikrî ve iktısadî hayatı, müştereken yaşayan vatandaşların da aralarında bir takım münasebetleri ve birbirlerine karşı vazife, mecburiyet ve hakları vardır.İşte, vatandaşlara, gerek devlet ve hükûmetle ve gerek aralarındaki münasebete nazaran mevcut vazifeleri ve hakları öğreten bilgiler (Yurt Bilgisi) namı altında toplanmış bilgilerdir.

Bu sözlerimi izah edeyim:

Millet, üzerinde yaşadığı yurdunu muhafaza etmek için ve bu yurtta emniyetle, huzurla çalışıp müreffeh ve rahat yaşamağı temin için, devlet teşkil etmiştir, hükûmet teşkilatı yapmıştır. Bu teşkilat, vatanın, yurdun, ağyar tecavüzünden masuniyetini temin eden orduyu, donanmayı, hava filosunu yapmakla muvazzaftır. Hükûmet, vatandaşların, vatan dahilinde, vatanın kırlarında, sahralarında, dağlarında, ormanlarında emniyet ve huzurunu temin eden jandarma kuvvetlerini, kasaba-

Sayfa : 2 — II —

larında, şehirlerinde, jandarma ile beraber polis kuvvetini; bütün vatanda, adliye kuvvetini, vücuda getirmekle muvazzaftır; ve bu kuvvetleri kanun dairesinde kullanmak salâhiyetidir, hakkıdır. Vatandaşların da kanunların icabına itaat etmeleri kendileri için vazifedir. Hükumet, vatandaşların fikrî inkişafları için, mektepler, darülfünunlar, ilim müesseseleri yapmakla mükellefttir. Hükûmet, vatandaşların vatan toprağından, vatan madenlerinden, vatan ormanlarından, azamî istifadelerini temin için tedbirler, tertipler almakla mükellefttir. Hukûmet, vatandaşların çalışmaları neticesinde, ziraat, ticaret, sınaat sahalarındaki çalışmaları neticesinde meydana gelen muhassalanın kendileri için ve devlet için lüzumlu olan miktardan fazlasını diğer memleketlere çıkarıp millet için ve devlet için lâzım olan servete nakletmeğe lüzumlu olan yolları, şimendiferleri, limanları, gemileri yapmakla mükelleftir. Hükûmet, devletin, milletin, yüksek ve şerefli mevcudiyet ve istiklalini bütün dünya milletleri, devletleri nezdinde temsil etmek ve milleti onun varlığını bütün dünya varlığıyle temas ve münasebette bulundurmak, dünyanın millet ve devlet mevcudiyetine karşı siyasi ve iktisadi alâkalarının muspet veya menfi noktai nazarlarını anlamak ve ona göre milli mevcudiyete istikamet, dikkat, faaliyet ve icabında hareket vermekle mükelleftir. Hukûmet bu ve buna mumasıl vazifelerini ifa ve bunda muvaffak olabilmek için vatandaşların ona yardım etmesi icap eder. Fakat bu yardımla mükellef olan vatandaşların sıhhat ve tam afiyette bulunması lâzımdır. Bunun da temini yine hukumete ait bir vazifedir. Hukumetin va-

Sayfa : 3

— III —

zifelerini ifada muvaffak olabilmesi için vatandaşlar devletin talebiyle asker olurlar, karada ordular, denizde donanmalar, havada tayyare filoları vücuda getirmek için şıtap ederler. Bu, onların vazifesidir. Bütün bu teşkilât yalnız ve ancak para ile olur. Vatandaşlar bunun için muhtelif namlar altında hükûmete vergiler verir. Vatandaşlar, vatanda emniyet, huzur tesis eden ve vatandaşların medeni cihan indinde ve biribirleri karşısında haklıyı haksızı meydana çıkaran ittibaı lüzumlu kanunlara riayetle muvazzaftır. Vatandaşların beyinlerinde ticaret ve iktısadiyatın herhangi bir şubesindeki temaslarında yekdiğerine karşı, bazan aynı zamanda hükûmete karşı deruhde edecekleri vazifeleri vardır.

YENİ TÜRKÇE GRAMER

M. BAHA

Maarif Vekâleti M. T. T. Heyetinin kararıyla Ortamekteplerin 1 ve 2 inci sınıfları için kabul edilmiştir.

KÂĞITÇILIK VE MATBAACILIK ANONİM ŞİRKETİ
İSTANBUL

YENİ TÜRKÇE GRAMER

M.Baha

Maarif Vekâleti M.T.T. Heyetinin kararıyla Ortamekteplerin
1 ve 2 inci sınıfları için kabul edilmiştir.

Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi
İstanbul

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 329
Yazar : Mehmet Bahaettın [Toven]
Cild : Bordo
Ebadı :
En : 13 cm.
Boy : 20 cm.
Sayfa Adedi : 320

Sayfa : 5

3. Kelimeler

15. Düşündüklerimizi veya fikirlerimizi anlatmak için kullandığımız işaretlere *kelime* denir. Yedi türlü kelime vardır. Şunlardır: *isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, nida.*

1) **İsim.** Bir insanın, bir hayvanın, bir yerin, bir şeyin adı olan bir kelimedir: Ahmet, köpek, Ankara, çiçek gibi.

2) **Sıfat.** Adı geçen bir şeyi aynı sınıftan olan diğer şeylerden ayırdetmek için bir isme katılan kelimedir: **bu mektep, olgun armut, on adam**

3) **Zamir.** Bir isim yerine kullanılan kelimedir: **(Ahmet yerine) o buralara gelmez.**

4) **Fiil.** Bir şey bildiren veya bir hal ifade eden kelimedir: çocuk *koşuyor*; annesi *hastadır*.

5) **Zarf.** Bir fiilin, bir sıfatın, diğer bir zarfın manasını başkalaştıran kelimedir. Ahmet *burada* çalışıyor; Hasan *çok* kurnazdır; onlar *pek* geç kaldılar.

6) **Edat.** İki kelime arasındaki münasebeti göstermek için bir ismin, bir zamirin sonuna getirilen kelimedir: **Ali'den bize.**

7) **Nida.** Sevinç, korku, hayret, veya daha başka bir heyecanı ifade etmek için kullanılan kelimedir: ***eyvah*, bittik! *A*, bu ne!**

Sayfa : 6

İncitmek kelimesinin ikinci *cit* hecesi üst tarafındaki *in* hecesine uyarak, *mek* te *cit* hecesine uyarak incelmişlerdir.

Hangı, hani, şişman, inanmak, dahi, dışarı gibi kelimelerle İstanbul şivesine göre *kiraz, kestane, kardeş, elma,* kelimeleri ve ince heceli mastarların hal alâmeti olan *yor* **hecesi müstesnadır**

b) Kelimelerin sonuna gelen edatlarla eklentiler bu kaideye tabidirler, yani üst tarafındaki seslilerin ahengine uyarlar. Yalnız *ki* eklentisi müstesnadır

Sayfa : 6

çiçek	çiçekler
yaprak	yapraklar
karşı	karşıki, karşıkiler

c) Kelimenin ilk hecesinde *o* seslisi varsa ikinci hecenin seslisi o olmaz, *u* veya *a* olur; birincide *ö* varsa ikincide o olmaz, *ü* veya *e* olur:

olgan	bölük
solgun	çözük
çolak	öbek
dolak	köpek

Horoz, botoz, kokoz, kokoroz, kolyoz gibi bazı kelimeler müstesnadır

Sayfa : 7

f) E den sonra ü, ü den sonra i ve i den sonra ü gelmez.

gelüp	denmez	gelip	denir
gidüp	»	gidip	»
çünki	»	çünkü	»
içün	»	için	»

Sayfa : 9

Bunlar sesli harfle başlıyan diğer bir kelimeye bağlanarak okunursa gene hal böyledir.

icap eder yazılır *icabeder* okunur.

Sayfa : 45

126 İşaret sıfatları şunlardır: bu, şu, o

Bu yakında bulunanları göstermek içinkullanılır. bu ev.

Şu biraz uzakta olanları gösterir: şu ağaç

O daha uzakta olan veya göz önünde bulunmıyan şeyleri işaretle tayin eder:

Sayfa : 70

FİİLLERİN NEVİLERİ

1. Yardımcı Fiiller

215. Fiil gruplarını teşkile yarayan fiillere *Yardimcı Fiiller* derler; çünkü bunlar diğer fiillerin daha başka bir surette bir iş veya hal bildirmelerine yardım ederler. Veya bazı kelimelerle birleşerek *murekkep fiil* teşkiline yararlar. Yardımcı fiiller şunlardır. dır, idi, imiş, ise, etmek, eylemek, olmak, bilmek, vermek, durmak, kalmak, yazmak, tutmak, gelmek, koymak, komak, görmek.

70

Sayfa : 86

FİİLLERİN TASRİFİ

Cevheri Fiil

259. Türkçede yardımcı fiil olarak kullanılan bazı şekiller vardır ki nereden geldikleri pek belli değildir. Bu fiile *cevheri fiil* derler. Biz kolaylık için buna *imek* fiili de diyebiliriz. Fakat unutmamalı ki türkçede böyle bir mastar yoktur.

Sayfa : 87

268. Üçüncü şahıslardakı *dır* edatı da durmak fiilinin muzarı üçüncu müfret şahsından, *durur* dan alınmıştır derler. Eski yazılarda bu şekle tesadüf ederiz. Gel zaman git zaman bu telâffuz değişmiş, bugünkü *dır, dir, dür, dur* nihayet *tir, tür* şekline girmiştir.

Birdir Ol birliğine şek yokdurur
Gerçi yanlış söyliyenler çokdurur
(Mevlit)

Bugünkü lisanda *yokdurur, çokdurur* yerine, *yoktur, çoktur* deriz. İşte bu *dır* fiiline bazıları *edatı haber* yani prediket edatı demişler, bazıları da *rabıta* ismini vermişlerdir. Zaten *imek* fiili de bağlayıcı fiillerden biridir (B. 230)

Sayfa : 88

İKEN

269. *İmek* fiilinin bir şekli olan *iken* fiil bağı (B. 721) cümledeki yerine göre *olduğu zaman, olduğu sırada, bulunduğu vakit, bulunduğu esnada* kelime gruplarının yerini tutar.

Bir insan aç iken ekmeğe başka türlü bakar, tok iken başka.
Ben orada iken kimse gelmedi.
İnsan hasta iken çok lâkırdı etmez.

Bazan *olduğum halde* veya *olduğu halde,* v.s. manalarına da gelir.

O benden daha yaşlı iken daha genç görünüyor.

Sayfa : 92

279. Mastarın kökü *tek* heceli olursa muzarı alâmeti ahenge göre *r, er, ar* olur.

yemek ten yer

Sayfa : 92

sevmek	»	**sever**
yazmak	tan	**yazar**

280. Aşağıdaki mastarlar müstesnadır:

almak	alır	**olmak**	**olur**
kalmak	kalır	**vermek**	**verir**
sanmak	sanır	**bilmek**	**bilir**
varmak	varır	**gelmek**	**gelir**
vurmak	vurur	**görmek**	**görür**
bulmak	bulur	**ölmek**	**ölür**
durmak	durur		

NOT. Yatmak mastarından muzarinin iki şekli vardır.

Sayfa : 93

FİİLLERDE SIYGA

287. Fiillerde bir işin veya bir halin ifade edildiği tarzı veya yolu gösteren bir hassa vardır ki buna sıyga denir.

Şu cümlelerin fiillerine dikkat ediniz:

1. Çocuk uyuyor.
2. Bu akşam erken gelmelisiniz.
3. Köpeğin olayım.
4. Onu dünya gözüyle bir daha görsem!
5. Şu adamın haline acı.

Sayfa : 95

ŞAHIS, FİİL EDATLARI

290. Bir fiil şahıs itibariyle kendi subjektine uygun olmalıdır. Yani bir fiilin subjekti hangi şahıstan ise fiil de o şahıstan olmalı, subjekt müfret veya cemi olduğuna nazaran fiil de müfret veya cemi olarak gelmelidir.

Sayfa : 95

291. Fiillerde üç şahıs vardır: birinci şahıs, ikinci şahıs, üçüncü şahıs.

Söz söyliyen birinci şahıstır (mütekellım)

Kendisine söz söylenen ikinci şahıstır (muhatap).

Kendisinden bahsedilen üçüncü şahıstır (gaip).

Bir fiilin hangi şahıs olduğu hem bazan birlikte bulunan *ben, sen, o, biz, siz, onlar* şahıs zamirlerinden hem sonundaki edattan belli olur. Üçüncü müfret şahsının nihayetinde hiçbir şey yoktur; yalnız fiilin kökü ile alâmeti vardır

Birinci müfret şahsının sonunda ya *m* ya *im* bulunur.

İkinci müfret şahsının nihayetinde ya *n* ya *sin* bulunur.

Birinci cemi şahsının nihayetinde ya *k* ya *iz* bulunur.

İkinci cemi şahsının nihayetinde ya *niz* ya *siniz* bulunur.

Üçüncü cemi şahsının sonunda *ler* veya *lar* bulunur.

Müfret fiiller tek bir şahsı veya şey'i gösterirler.

Cemi fiiller birden fazla şahsı veya şey'i gösterirler.

NOT. Bunlar için 278 numaradaki cetvele bakınız

Sayfa : 114

360. Mastara benziyen bazı isimler de vardır.
yemek, çakmak, tokmak, ilmek, azmak

Sayfa : 115

FİİLİN İSİM ŞEKİLLERİ 115

2. HAFİF MASTAR

361. Hafif mastar, mastardan ziyade isme yakındır; mastarın sonundaki *k* atılarak yapılır.

sevmek ten sevme
acımak tan acıma

Sayfa : 115

3. AĞIR MASTAR

362. Mastarın sonuna *lik* veya *lık* getirilerek yapılır.

sevmek ten sevmeklik
acımak tan acımaklık

Hafif mastardan daha kuvvetli ve daha kat'î bir manası olan bu şeklin telâffuzu ağır olduğundan hemen hemen hiç kullanılmaz, bunun yerine hafif mastar kullanılır.

1. Bugün oraya gitmen lâzım.
2. Bugün oraya gitmekliğin lâzım.

Bu iki cümleyi mukayese edersek ikincide bir kat'iyet ve mecburiyet fikri olduğu kolayca anlaşılır.

Not. Ağır mastarın menfisi *sevmemeklik, acımamaklık* olmak lâzımsa da bu şekil kullanılmaz; bunun yerine *sevmemezlik, acımamazlık* şekli kullanılır: *sevmemezlik etmek, acımamazlık etmek* gibi.

4. FİİL İSMİ

363. Mastarın köküne *iş* veya *yiş* getirilerek yapılır.

sevmek ten seviş
acımak tan acıyış

Not. Ayni şekilde fiilden yapılan bir isim daha vardır ki, o, bunun gibi, hafif mastar manasına gelmez, işin yapılma tarzını bildirir. Aralarındaki ince fark ancak cümle içinde bulundukları zaman lâyıkıyle anlaşılır.

Sayfa : 116

116 TÜRKÇE GRAMER

1. Gidiş geliş	gitme gelme: gidiş geliş bir bilet.
2. Gidiş	gitme tarzı: onun gidişini beğenmiyorum.
1. Alış veriş	alma verme: alış veriş etmek.
2. Alış	alma tarzı: alışında bile bir kibarlık var.
1. Bakış	bakma: çocuğa bakışı yeter.
2. Bakış	bakma tarzı: öyle bir bakışı vardı ki...

Sayfa : 116

5. SILA

364. Fiilin sıla denilen isim şekli mastarın köküne *dik* veya *(y) ecek* getirilerek yapılır.

sevmek	sev	sevdik	sevecek
yemek	ye	yedik	yeyecek
içmek	iç	içtik	içecek
bilmek	bil	bildik	bilecek

Bunlar da tıpkı bir isim gibi tasrif olunurlar.

İŞLER	İLİŞIK	İŞLENMİŞ HALLER		
sevdiğim	sevdiğimin	sevdiğimi	sevdiğime	sevdiğimden
sevdiklerim	sevdiklerimin	sevdiklerimi	sevdiklerime	sevdiklerimden
seveceğim	seveceğimin	seveceğimi	seveceğime	seveceğimden
seveceklerim	seveceklerimin	seveceklerimi	seveceklerime	seveceklerimden

Sayfa : 119

MASTARDAN YAPILAN İSİM VE SIFATLAR

371. İsim ve sıfatlardan mastar yapıldığı gibi mastarlardan da isim ve sıfat yapılabilir. Bu da mastarların köküne bazı eklentiler katmakla olur

372. İm,.. Bu hece ile yapılan isim bir defada birden yapılan işi ve bu işin neticesini bildirir

içim	bakım	tadım
atım	büküm	taşım
alım	pişim ve:	tutam
erim	pişirim	kısım
yudum ve:	çakım ve:	doyum
yutum	çakın	üfürüm
satım	dolam	esim
sayım	büklüm	sağım
yaylım	kıvrım	

Sayfa : 120

373. *Im* ile yapılan isimlerden bazıları adi isimler, hafif mastarlarla fiil isimleri gibi daha umumî bir manada kullanılır.

dilim	verim	salım
bitirim	gülüm	koşum
olüm	yıkım	takım
seçim	kurum	görüm
düzüm	alım	kırkım
dikim	devrim	döküm
sürüm	katım	dürüm

Ayni hece ile biten şu isimler de biçim ve tarz bildirirler:

kıyım	kesim	tutum
giyim	biçim	çalım

Birkaç isim de daha hususî manalarda kullanılır.

uçurum	sokum	kaldırım
yarım	salkım	yıldırım

NOT 1. Böyle *im* ile biten isimlerin bir kısmı sonuna *li* hecesini alarak uydurma sıfat (B. 102) olurlar.

tutumlu	içimli	düğümlü
çalımlı	kurumlu	verimli
sağımlı	boğumlu	biçimli

2. Bazıları da sonralarına *lık* hecesini alarak bir şeye mahsus manasını alan bir isim olurlar (B. 55).

doyumluk	pişimlik
tadımlık	pişirimlik

3. *Im* ile biten isimlerden bazıları çift kullanılarak bir zarf grubu olur.

buram buram terlemek	sürüm sürüm sürünmek
takım takım ayırmak	bayım bayım bayılmak
büklüm büklüm kıvrılmak	yudum yudum içmek

374. **(Y) iş.** Bu eklenti ile yapılan isim işin nasıl ve ne tarzda yapılmış olduğunu bildirir (B. 363-364).

doğuş	yürüyüş	giyiniş
sallanış	bakış	süsleniş

Sayfa : 121

Misal : Hırsını bir türlü yenemiyen bir aslan bakışı ile etrafındakileri süzerken...

Onlarda taklit edilemiyen şey giydikleri değil, giyinişleri idi... peçelerini bir ılıştırışları vardı ki. .

Ay doğuşundan, insan yürüyüşünden bellidir.

NOT. (*y*) *ış* ile yapılan isimler bazan *lı* eklentisini alarak **bir *uydurma sıfat* olurlar.**

anlayışlı	**elverişli**
buluşlu	**yağışlı**

375. **(I) ntı.** Bu eklenti ile yapılan isimler sürme, toplanma, uzulme, sıkılma, fikrini uyandırırlar.

a) Sürekli hareket :

çarpıntı	salıntı	sarsıntı
çırpıntı	gezinti	kaşıntı
çalkantı	akıntı	

b) Toplanma, yığılma :

birikinti	kırıntı	kırpıntı
ırkinti	kazıntı	süpürüntü
döküntü	yığıntı	

c) Acı hisler, rahatsızlıklar:

buruntu	sıkıntı	ıkıntı
bulantı	ürküntü	kuruntu
üzüntü	kıyıntı	

376. **(I) rtı, (I) ltı.** Yukarıki eklentinin başka bir nev'idir. Bunda da süreklilik (ekseriya bir gürültünün devamı) vardır. Daha ziyade ses andıran sözlerden yapılmış mastarlara eklenir.

inilti	çağıltı	patırdı
şırıltı	dırıltı	çatırdı
şarıltı	tangırtı	gıcırtı
gürültü	tıngırtı	gümbürtü

Sayfa : 122

377. **Ek, ak.** Mastar köklerine gelerek bazan isim, bazan sıfat manasını alır. Bir kısmı da yer ismi olur.

a) İsim:	ölçek	nacak
	sinek	bıçak
b) Sıfat:	binek	korkak
	dönek	atak
	kıyak	yedek
c) Yer ismi:	batak	kavşak
	durak	kurak
	konak	yatak

EK
CAK

378. **(İ) k, (ı) k.** Bu eklenti ile yapılan kelimeler çoktur. Bunların bir kısmı isimdir, bir kısmı da sıfat. İsim olanlardan bazıları şunlardır:

ilik	aksırık	sarık	pişik
emik	tıksırık	bölük	sökük
emzik	öksürük	katık	üfürük
beşik	hıçkırık	kazık	

NK
ŞK

Sıfat olanları da şunlardır:

basık	yanık	kaçık	ayık
batık	çalık	düşük	devrik
yatık	çarpık	şımarık	kalkık
yumuk	çıkık	donuk	kabarık
bozuk	çökük	soluk	

Ortasında *iş* hecesi bulunan mastarlardan aynı eklenti ile yapılan sıfatlar:

alışık	ilişik	çepreşik	apışık
bitişik	sarmaşık	ulaşık	uyuşuk
barışık	sıkışık	yılışık	çapraşık
buruşuk	kavuşuk	yapışık	yakışık
dolaşık	karışık	yaraşık	yanaşık

Sayfa : 123

379. Mastarın kökûne *k* harfini ekliyerek yapılan kelimelerden bazısı isim, bazısı sıfat olur.

a) **İsim olanlar:**

dayak	kaynak	yalak	soluk
tarak	kuşak	kışlak	ışık
dolak	istek	yaylak	direk
kapak	dilek	otlak	döşek

Bu isimlerden *lak* ile bitenler çok kere yer ismi olurlar.

b) Sıfat olanlar:

arık	**ılık**	**çatlak**	**patlak**
aksak	soğuk	parlak	yalabık
büyük	gevşek	işlek	yürük
eksik	çürük	sulak	çözük

380. **İn, ın.** Eklentisi daha ziyade isim teşkiline yarar: *akın, ekin, tütün, yığın.*

381. **Ki.** Eklentisi kelimenin sonunda ki, kı, kü, ku, gi, gı, gü, gu şekillerini alabilir. Yalnız isim teşkiline yarar. Çoğu alet isimlerini ve ev eşyasını gösterir.

askı	**keski**	**sürgü**	**çalgı**
bıçkı	kaşağı	süzgü	**silgi**
bileği	sargı	örgü	yaygı
burgu	sergi	üzengi	kargı

Diğer manalarda olanlar:

bilgi	içki	çizgi	saygı
duygu	vergi	çözgü	atkı

382. **Ge.** Bu eklenti ancak bir iki kelimede bulunur ve alet ismi teşkiline yarar: *çevirge, süpürge, pişirge, sivirge.*

383. **İ.** Bu eklenti kelimenin sonunda ahenge uymak için diğer eklentilerde olduğu gibi şu şekillere de girer: ı, ü, u. Bununla yapılan kelimelerin çoğu isimdir.

batı	yapı	pusu	tartı
doğu	yatı	yakı	çeki
ölü	yazı	koşu	sayı
ölçü	korku	oğru	kapı

Sayfa : 124

Sıfat olanlar da şunlardır: doru, duru, şaşı.

384. Arapça ve acemce nisbet edatını takliden bazı kelimelerin sonuna bir *i* getirilerek renk bildiren sıfatlar yapılır. Fakat bu *i* çok kere ahenge uymaz, biraz uzun okunur.

barudi	kurşuni	filizi	turuncu
kuzguni	nefti	kırmızı	samani

385. **Geç, giç, gaç.** Başka başka isim ve sıfatlar teşkiline yarar.

süzgeç	ergeç	bilgiç	dalgıç
yüzgeç	patlangıç	silgiç	utangaç

386. **Meç, maç.** İsim teşkiline yarar. Bunlardan bazıları yemekleri gösterir: *bulamaç* gibi.

Diğer isimler de şunlardır:

dönemeç, yanıltmaç, yırtmaç, sığırtmaç

Bu eklenti bazan *beç, baç* şeklini alır. O vakit kendisinden evvel gelen *n* harfi *m* olur: *dolambaç, saklambaç*.

387. **Eç, iç.** Fiil köklerinden başka isimlerin sonuna da gelerek bilhassa alet ismi teşkiline yarar.

argaç	bakraç	kulaç	anaç
ağaç	çekiç	gümeç	topaç
alıç	tıkaç	kısaç	yamaç

388. **Dıç, düç.** İsimlerden isim teşkiline yarar: *sağdıç, öndüç* gibi.

389. **İnç.** Ekleneceği kelime *n* ile bitiyorsa sade *ç* olur. İsim ve sıfat teşkiline yarar.

korkunç	kazanç	özenç	sevinç
gülünç	kıskanç	kıvanç	iğrenç
ödünç	usanç	inanç	

390. **(I) Iı. (I) lı.** Bu eklenti mastarların köküne gelerek bir sıfat teşkil eder ki işlenmiş sıfat ile ayni manadadır.

asılı	sarılı	gömülü	bükülü
kapalı	dizili	yazılı	çizili
ekili	dikili	yığılı	tıkalı
örtülü	sayılı	döşeli	kurulu
basılı	takılı	serili	dürülü

391. *Lemek, lamak* ile biten mastarların bu heceleri atılarak yukardaki eklenti ile mastar kökünden de bir sıfat yapılabilir.

bağlı	kaplı	saklı
gizli	mıhlı	toplu

Beslemek mastarından yapılan *besli* sıfatına *besili* deyenler de vardır.

392. **Me, ma.** Bu eklenti ile *hafif mastarlar* yapıldığını görmüştük. Bundan başka ayni eklenti ile mastar kökünden *sıfat* ve *isim* dahi yapılabilir. Bu tarzda yapılan sıfatlar işlenmiş sıfat ile ayni manadadır.

a) Sıfat olanlar şunlardır:

asma köprü	düzme söz
yazma yorgan	yeni çıkma kalem
kabartma harita	sonradan görme adam
takma saç	salma su
yapma diş	dolma bahçe
basma kitap	dönme dolap

b) İsim olanlar da şunlardır:

asma	üzüm veren ağaç
yazma	baş örtüsü
çıkartma	çocukların oynadıkları resim
sürme	göze sürülen boya
çığırtma	neyin küçüğü
burma	su, v.s. musluğu
basma	üstüne çiçek, v. s. basılmış bez

Hicran Hanımın beslemesi Zehra.
Darülfünun yetiştirmesi genç bir kız.

me
ma

Sayfa : 126

Yemeklere ait bazı isimler de bu takımdandır:

dolma	haşlama	ezme	kavurma
kızartma	dondurma	bastırma	gözleme

Bastırma nın *b* si sonradan *p* olmuştur.

393. *Me* ile biten bazı kelimeler bir katkı alabilirler.

eskiden kalma mermerler
ecdadımızdan kalma âdetler
anadan doğma körler

Not. Bir iki yerde *me* ile biten ekseriya manasız bazı kelimeler ifadeye kuvvet vermek için kullanılmıştır.

darma dağan fikirler
karma karışık işler

394. Ken. Bu eklenti şu şekilleri de alır: *kan, yen, gan*. Bununla yapılan kelimeler işler sıfatın eski şeklidir: *unutkan-unutan* gibi. Gel zaman git zaman *unutkanın* k si düşmüş, *unutan* olmuş. Bununla beraber bu harf bazı kelimelerde gene kalmıştır. Bu kelimeler çok kere *sıfat*, bazı kere de *isim* gibi kullanılmaktadır.

alıngan	konuşkan	üşengen	sokulgan
alışkan	somurtkan	ısırgan	çığırtkan
çalışkan	sırıtkan	sakıngan	doğurgan
utangan	yapışkan	soluğan	erigen

Ken
ci

395. Kin. Bu eklenti şu şekilleri de alır: *kın, kun, kun, gin, gın, gün, gun*. Daha ziyade sıfat teşkiline yarar.

Şu sıfatlar geçmez fiillerden yapılmıştır:

alışkın	coşkun	pişkin	durgun
azgın	eşkin	tutkun	küskün
bezgin	gezgin	singin	düşkün
bitkin	girgin	solgun	olgun
dalgın	kaçkın	şaşkın	yılgın
dolgun	kızgın	şişkin	

Kin

Bunlar da geçer fiillerden yapılmıştır:

aşkın	geçkin	soygun	düzgün
baskın	gergin	sürgün	sergin
bozgun	keskin	vurgun	yorgun
çatkın	kırgın	yaygın	

396. Aşağıki kelimeler isim gibi de kullanılır:

baskın	**kırgın**	**uçkun**
bozgun	**soygun**	**vurgun**
düzgün	**sürgün**	**yangın**

397. *kin* ile biten kelimelerden bazıları pek düzgün değildir, yani mastar kökleri biraz değişmiştir: *baygın, çılgın, çapkın, didirgin.*

398. Bu eklenti pek seyrek olarak bir ismede katılır: *iç - içgin* veya *içgil, en - engin.*

399. Birtakım eklentiler daha vardır ki bazan bir fiile, bazan bir isme katılarak birer kelime teşkil ederler.

1. *Amak* basamak, kaçamak, tutamak.
2. *Mik* kesmik, tırmık, kusmuk, kıymık, karamuk.
3. *Nek, enek* görenek, sağanak.
4. *Drik* oğulduruk, boyunduruk.
5. *T, ita* ayırt, yaşıt, binit, içit, geçit.
6. *Dil* öndül.
7. *Sel, sil* kumsal, uysal, yoksul.
8. *Mal* sağmal.
9. *Ez, (ı)z* boğaz, yanaz, topuz, ikiz, tıkız.
10. *Diz* gündüz.
11. *Van* yayvan.
12. *Ir* potur, çukur, çığır, kısır.
13. *Ce* eğlence, düşünce.

Sayfa : 128

128 TÜRKÇE GRAMER

400. Ses andıran sözlerin sonuna *adak* eklentisini getirerek ani bir hareket veya gürültü bildiren bir kelime yapılabilir:

cumbadak	hoppadak	patadak
cartadak	lappadak	şırpadak
hartadak	zıngadak	şıppadak

adak

NOT. Halk dilinde alay için söylenen *oz* ile yapılmış bazı kelimeler de vardır.

kaparoz : kapmak suretiyle elde edilen şey.
kartaloz : kart kelimesinden çok kart.

Oz

Sayfa : 129

SUBJEKT İLE PREDİKETİN YERLERİ

DÜZ TERTİP   DEĞİŞİK TERTİP

648. Bir cümlede subjekt başa prediket sona gelir. Buna *düz tertip cümle* denir.

Çiçek açılmak için iptisamını bekler.
Benim güzel günlerim orda geçti.

649. Bu tertip şuralarda değişir.

1. Şiirlerde.

Bekler çiçek açılmak için iptisamını.
Orda geçti benim güzel günlerim.
İsmi pakin pak olur zikreyliyen.

2. Darbı mesellerde.

Hayır dile eşine hayır gelsin başına.

3. Canlı ifadelerde, bilhassa emir sıygası ile yapılan cümlelerde.

TÜRKİYE CÜMHURİYETİ
MAARİF VEKÂLETİ

İLKMEKTEP
MÜFREDAT PROGRAMI

1930
DEVLET MATBAASI, İSTANBUL

İLKMEKTEP MÜREDAT PROGRAMI

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 962
Yazar : ----
Cild : Kırmızı
Ebadı :
En : 14.1 cm.
Boy : 19.9 cm.
Sayfa Adedi : 231

Sayfa : 3

MUKADDEME

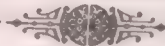
İlkmektebin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intıbak ettirmek suretile eyi vatandaşlar yetiştirmektir. Bu maksadın lâyıkile husulünü temin için mevcut ilk tahsil programının tadiline lüzüm görülmüştür. Yeni programın tertibine esas olan fikirler şunlardır:

1. — 1924 tadilâtile beş seneye indirilmiş olan İlkmekteplerin tahsil müddeti, yeni programda iki devreye taksim edilmiştir. İlk üç sene birinci devre son iki sene ikinci devredir.

2. — Eski programlarda bütün sınıflarda dersler biribirlerinden tamamen müstakil ayrı ayrı bahislermiş gibi gösterilmiş, aralarındaki rabıta ve münasebetlere okadar dikkat edilmemiştir. Yeni programlarda malûmat arasında münasebetlere pek ziyade ehemmiyet verilmiştir. Hususile birinci devrede bütün derslerin hayat ve cemiyet mihveri etrafında ve «toplu» olarak tedrisi esası kabul edilmiştir. Bunun için eski programlarda «tabiat tetkiki», «musahabat», «tarih» ve «coğrafya» dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu halde yeni programda bunlar, birinci devrede, «Hayatbilgisi» namı altında cemedilmiştir. Bu ders bütün tedrisatın âdeta belkemiği olacak ve diğer dersler daima buna istinat edecektir. Hernekadar lisan ve hesap dersleri ile elişleriresim dersi için ayrıca saatler tahsis edilmiş ise de bu daha ziyade o derslerin tedrisinde ittiba edilecek tedrici nizamı göstermek maksadile yapılmıştır. Meselâ: hesap dersi bu tedrici nizam dahilinde ilerliyecektir, ancak dersin teknik ciheti bu nizamı takip ederken temrin, mümarese ve ameliyat cihetlerinde daima «Ha-

Sayfa : 86

5 — Hükümet makinesi nasıl işler?. İntihap. Meb'usluk, Büyük Millet Meclisi, Meclisin başlıca vazifesi: Kanun yapmak. Kanunlar milletin ve devletin hayatını tanzim eden umumî kaidelerdir. Kanunlara ifaat vazifedir. Türkiyede hâkimiyet mutlak surette milletindir ve millet bu hakkı kendisini temsil eden Büyük Millet Meclisi vasıtasile kullanır. Meclis hükûmeti kontrol eder. Reisicümhur. Reisicümhurun vazife ve selâhiyetleri. Reisicümhurun hizmet müddeti.

TEŞKİLÂTI ESASİYE
KANUNU

TEŞKİLÂTI ESASİYE KANUNU

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 408
Yazar : [Kanun]
Cild : Kırmızı
Ebadı :
En : 13 cm.
Boy : 19 cm.
Sayfa Adedi : 34
Not : Cılt kapağından sonraki boş sayfaya Atatürk'ün Buyuk Nutkun 14 ve 446. sayfalarından alarak yazdığı bölümler vardır.

Sayfa : İç Kapak

Millet Mektebinden çıkan
tarafımdan
hediye edilmiştir.

Ankara, Temmuz, 1929

Reisicumhur

Gazi M. Kemal

S. 14.

... diye bilirimki ben
milletin vicdanında ve
istikbalinde iktisas ettiğim
büyük tekamül istidadını,
bir milli sır gibi vicdanım-
da taşıyarak peyderpey,
bütün heyet ictimaiyemize
tatbik ettirmek mecburiye-
tinde idim.

S. 446
Zavallı milletimizi esir etmek
isteyen düşmanları behemhal
mağlup edeceğimize dair olan
emniyet ve itimadım, bir
dakika olsun sarsılma-
mıştır. Bu dakikada
bu itminan tammımı,
heyeti celilenize karşı,
bütün millete karşı ve
bütün aleme karşı ilan
ederim.

Sayfa : 15

Otuz sekizinci madde — Reisicümhur, intihabı akibinde ve Meclis huzurunda şu suretle yemin eder:
[Reisicümhur sıfatile cümhuriyetin kanunlarına ve hakimiyeti milliye esaslarına riayet ve

Tahlif

— 15 —

Sayfa : 20

Nizamnameler

Elli ikinci madde — İcra Vekilleri Heyeti, kanunların suveri tatbikıyesini irae veyahut kanunun emrettiği hususatı tesbit için ahkâmı cedideyi muhtevi olmamak ve Şûrayı Devletin nazarı tetkikinden geçirilmek şartile nizam nameler tedvin eder. Nizam nameler reisicümhurun imza ve ilânı ile mamulünbih olur. Nizamnamelerin kavanine mugayereti iddia olundukta bunun mercii halli Türkiye Büyük Millet Meclisidir.

Sayfa : 20

Beşinci Fasıl

Türklerin hukuku ammesi

Hürriyet **Altmış sekizinci madde** — Her Türk hür doğar, hür yaşar

EDİP KEMAL

KANUNLARIMIZ

Cilt : I

ÜÇÜNCÜ TABI

1929

Necmiistikbal matbaası

Edip Kemal

KANUNLARIMIZ

CİLT 1

Üçüncü Tab

1929

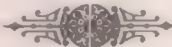
Necmiistikbal Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 214
Yazar	: [Derleyen: Edip Kemal]
Cild	: Bordo
Ebadı	:
	En : 15 cm
	Boy : 23 cm.
Sayfa Adedi	: 1243

Sayfa : 658

Madde 135 — Memurlar ve resmi müesseselerde ki hademe ve saireden her kim, Türkiye Cümhuriyetinin mühim politika işlerine dair herhangı bır müküleme veya gizli askeri bir hareket hakkında tasmim edilen sıralara memurıyetı dolayısile veya resmen vâkıf olupta onu Devletçe memur ve mezun olmadığı halde ecnebi yahut düşman bır devlet memuruna doğrudan doğruya veya bır vasıta ile ifşa ederse filinin derecei chemmiyetine göre müebbet ağır hapis veya idam cezasına mahkûm olur.

A.29

EDİP KEMAL

KANUNLARIMIZ

Cilt: II

ÜÇÜNCÜ TABI

1929

214

Necmiistikbal matbaası

Edip Kemal

KANUNLARIMIZ

CİLT 2

Üçüncü Tab

1929

Necmiistikbal Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 214
Yazar : [Derleyen. Edip Kemal]
Cild : Bord
Ebadı :
En : 15 cm
Boy : 23 cm.
Sayfa Adedi : 1301

Sayfa : 852

IKINCI BAP

Ahkâmı cezaiye

MADDE 8 — Gazetelerle resaili yevmiye ve mevkutenin her nüshasından günü gününe mahallinin en büyük dahiliye memurile müddeiumumiye müdiri mes'ullerin imzalarile mümza ikişer nüsha irsal edilecektir. Bu suretle irsal olunmayan gazeteler ile resailin müdiri mes'ullerinden gönderilmeyen her numara için yarım osmanlı altını ahzolunur.

MADDE 10 — [Muaddel : 13 rebiulâhır 331 ve 9 mart 329] [•] Çarşılarda, sokaklarda gazete, kitap, risale,

[•] *Tertibisani Düstur. Cilt: 5 — Sahife: 181*

Sayfa : 853

resim ve sair asarı matbua ve mektube bey'u furuht etmek isteyen kimseler polis idaresine müracaatle ikametgâhını defteri mahsusuna kaydettirerek beyanatı vakıası mukabilinde bilâucret ilmuhaber ahzeder. Bunlar sattıkları evrakın yalnız unvanlarını ve muharrirlerinin isimlerini ve fiatlerini yuksek savt ile soyleyebilirler Adabi umumiyeye munafi isim ve unvanlar kullanmak ve bir şahsın veya heyetin ihlâlı namusunu veya kesri itibarını veya alelıtlak heyecanı mucip olacak beyanat ve asyat ile evrakı mezkûre için rağbet celbetmek memnudur İşbu şeraiti kanuniye hilâfında hareket edenler yirmi beş kuruştan bir liraya kadar cezayınakti veyahut yirmi dört saatten bir hafaya kadar hapse mahkûm olurlar.

Sayfa : 859

MADDE 34 — Siyasiyata müteallik olmayan ve sırf fennî ve edebî olan resaili mevkute kütüp hükmünde olup

[*] *Tertibisani Düstur. Cilt: 6 — Sahife: 1259*

Sayfa : 861

MATBAALAR KANUNU [*]

[11 recep 327 & 16 temmuz 325]

BABI EVVEL

Birinci fasıl

İKİNCİ FASIL

Kütüp ve resail hakkındadır

MADDE 4 — Tabiler ulûm ve fununa ve edebiyata ve sanayie dair tab'ettikleri kitap ve risale için ruhsat almağa hacet olmayıp ikişer nüshasını akabi tabide ilmühaber ahzile Dersaadette Dahiliye ve Maarif Nezaretine ve vilâyatta Hükûmatı mahalliye ve maarif idarelerine ve kütübü diniye den ayrıca iki nüsha babı fetvaya vermeğe mecburdur. Aksi

[*]: *Tertibisani Düstur. Cilt: 4 — Sahife: 366*

EDİP KEMAL

KANUNLARIMIZ

Cilt: III

ÜÇÜNCÜ TABI

1929

Necmiistikbal matbaası

Edip Kemal

KANUNLARIMIZ

CİLT 3

Üçüncü Tab

1929

Necmiistikbal Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 214
Yazar	: [Derleyen: Edip Kemal]
Cild	: Bordo
Ebadı	:
	En : 15 cm
	Boy : 23 cm.
Sayfa Adedi	: 1299

Sayfa : 540

KAZANÇ VERGİSİ KANUNU [•]

[27 şubat 926]

Kanun numarası: 755

Verginin mevad ve müstesniyatı.

Sayfa : 543

6 — Fıkaratı anifede münderiç olmayıp her sene kânunusani iptidasında icarı senevîsi beş yüz lira ve daha fazla olan mahallerde icrayı ticaret eden sair bilcümle teşebbüsatı ticariye erbabı ile icarı senevîsi bin lira ve daha fazla olan hamamları ve adi su değirmenlerini işletenler. [ticaretleri naktî sermayelerinden ziyade bedenî sâylerine müstenit tacirler müştereken çalışsalar dahi bu fıkra hükmüne dahildirler.]

Sayfa : 689

MADDE 17 — Alâkadar memur ve heyeti ihtiyariyelerden başka her kim kaçak koyun, keçi, deve ve canavar haber verir ise kendisine iki misil resim ikramiye ita olunur.

Sayfa : 691

Davar, deve ve canavar sahiplerinin vazifesi

MADDE 4 — Sayım resminin verilmesi için tahsildarlar tarafından tebliğ olunacak tezkereler üzerine hayvanat sahipleri sayım resminin yarısını haziranın ilk haftasında diğer yarısını da temmuzun ilk haftasında verirler. [Kanun madde — 7, 8]

Canavar resminin taksit zamanı teşrinievel ve teşrinisani aylarının ilk haftalarıdır [Kanun madde — 8].

Sayfa : 735

MÜSAKKAFAT VERGİSİ HAKKINDA KANUN [•]

[19 cemaziyelâhır 328 & 14 haziran 326]

BİRİNCİ FASIL

Vergiye tâbi müsakkafat hakkında

MADDE 1 — Hazine namına müsakkafattan istifa edilmekte olan tekâlifi haziniye yani vergi ile hissei maarif ve teçhizata mukabil her kazada işbu kanunun ahkâmı dairesinde müsakkafatın tahriri ve iratların tahmini muamelâtının hitamını takip eden senei maliyenin iptidasından itibaren iratları nisbetinde olmak üzre yalnız bir vergi vaz'olunacaktır. Ancak maarif ve menafii mahalliye için işbu verginin aslına haddi azamisi her sene bütçe kanunile tayin edilmek üzre zammını icrası caiz olacaktır. Bu kanunun tatbiki ahkâmı noktai nazarından Dersaadet ve bilâdı selâsede her dairei belediye bir kaza itibar edilecektir.

Sayfa : 735

MADDE 2 — Depo ve imalâtane ve saire olarak, ticaret ve san'at için kullanılan arsa, üzerinde bina ve sakf olmasa bile muskkafat nev'inden addolunacaktır.

MADDE 3 — Musakkafatın avlu ve bahçelere ve vus'atleri binanın ehemmiyeti nisbetinde olmak ve bu nisbet nizamatı mahsusa ile tayin kılınmak şartile ait oldukları ebniyenin mütemmimatından addedilerek onlarla birlikte heyeti umumiyelerine vergi tarhedilecektir. Avlu ve bahçenin bu nisbetten fazlası ikinci maddede beyan olunduğu veçhile ticaret ve san'at için kullanılmadığı takdirde Arazi ve Arsalar Vergisi kanunu ahkâmına tâbi olacaktır. Değirmen ve fabrikalarla imalâtanelerin işletilmesi ve mamulât ve levazımının vaz'ı için kullanılan muttasıl arsalar

[•] *Tertibisanı Düstur, Cilt: 6 — Sahife: 390*

Sayfa : 736

dahi onların muştemilâtından sayılacak ve vergi hususunda ayni muameleye tâbi olacaktır.

MADDE 4 — Hazinei Devlete ait istisnaya daimî yahut muvakkattir. Sureti daimede müstesna tutulanlar şunlardır:

1 — [Muaddel 26 rebiülevvel 336 ve 10 kânunusani 334] [•] Devlete ait olup devairi devletten birinin tahtı işgalinde bulunan müsakkafat.

2 — [Hanedana ait olduğundan hükmü zail olmuştur]

3 — [Hanedana ait olduğundan hükmü zail olmuştur]

4 — Belediyelere ve kasabalara ve köylere ait olup umum tarafından istimal olunan ve irat getirmeyen müsakkafat.

Sayfa : 736

5 — Dairei aidesince musaddak tekke ve zaviyeler ve hükûmetçe maruf olan edyanı muhtelifeye mahsus ibadethaneler ve manastırlar ve bunların harimlerindeki mütemmimatı [Bilisticar tedarik veyahut icar edilmemiş olmaları meşruttur.]

6 — Vakfiyelerinde musarrah olmak şartile hademe ve seccadenişin ve mütevellilerin ikametlerine mahsus olup icar ve isticar edilmeyen müsakkafat.

7 — Medaris ile maarife ve umuru hayriyeye ait olarak canibi hükûmetten ruhsat verilmiş müessesata mahsus olan ve icar ve isticar edilmeyen müsakkafat.

8 — [*7 şubat 927 tarihli ve 973 numaralı kanun ile ilga edilmiştir.*] (**)

9 — Ağıl ve mandralar ve haralar ve munhasıran böcek yetiştirmeğe mahsus mahaller

Sayfa : 737

MADDE 7 — Sureti muvakkatede müstesna tutulanlar şunlardır:

1 — İnşalarının hitam bulduğu seneyi takip eden beş senei maliye zarfında değirmen ve fabrika ve imalâtaneler.

2 — Kezalik inşalarının hitam bulduğu seneyi takip eden on senei maliye zarfında aşairi seyyare ve beş senei maliye zarfında muhacirin iskânı için [gerek tarafı hükûmetten ve gerek kendileri tarafından] inşa edilecek meskenler.

Sayfa : 737

:3 — Hitam bulduğu seneyi takip eden iki senei maliye zarfında kârgir ve yalnız bir senei maliye zarfında ahşap olan inşaatı cedide ; yeniden işa olunan müsakkafatın inşalarına başlandığı tarihten itibaren iki ay zarfında sahipleri tarafından ebniyenin mevkii ve nev'i ve ciheti istimali hakkında kaza memurini maliyesine bir beyanname verilecektir. İşbu beyanname müddeti muayyenesi zarfında verilmemiş olduğu takdirde bu müsakkafat hitamı inşaatı takip eden senei maliyeden itibaren vergiye tâbi tutulacaktır. Bir binanın gerek tamamen ve gerek kısmen icar edildiği ve bina kullanılacak bir hale geldiği zamandan itibaren inşaatı hitam bulmuş sayılır.

MADDE 8 — Şunlar dahi inşaatı cedideden addedilecekllerdir:

1 — Elyevm mevcut binalara vukubulacak ilâveler.

3 — 47

Sayfa : 738

738

2 — İşbu kanunun ikinci maddesinde muharrer suretlerle istimale yeniden tahsis edilen arsalar.

3 — Mevcut müsakkafattan değirmen ve fabrika ve imalâtaneye tahvıl olunanlar.

MADDE 9 — Vergiye tâbi olan bir bina müstesniyat meyanına dahil olursa bu istisnanın hükmü mükellefin istida ettiği seneyi takip eden senei maliye iptidasından muteber olur.

Sayfa : 738

MADDE 10 — Yanmış ve yıkılmış veyahut kullanılamayacak bir halde harap olmuş olupta mutasarrıfı tarafından memurini maliyeye usulen ihbar edilerek onlar tarafından bittahkik sureti meşrudede bulundukları sabit olan müsakkafatın vergisi mutasarrıflarının tarihi ihbarlarının tesadüf ettiği taksiti takip eden taksitten itibaren musakkafat vergisile mükellef olmayıp arsası arazi vergisi kanununa tâbi olacaktır.

Sayfa : 739

IKINCI FASIL

Verginin nisbeti hakkında

Vergilerin nisbetini tadil eden 1199 numaralı bilvasıta münzam kesirlerin Tevhidine dair kanunun 2, 3, 4, 5, ve 6 ıncı maddeleri.

MADDE 2 — 14 haziran 326 tarihli Müsakkafat Vergisi kanunu cari olan mahallerde gayrisafi varidatlar üzerinden değirmen, fabrika ve imalâtanelerle ikamet yeri olan ahşap evlerden yuzde on üç ve diğer musakkafattan yuzde on yedi nisbatinde vergi alınır. 1/15

1/14

MADDE 3 — 3 temmuz 302 tarihli Emlâk nizamnamesile ona muteferri ahkâm cari olan yerlerde ticaret yeri olarak kullanılan müsakkafat ve arsalarla kısmen veya tamamen kiraya verilen evler ve bilümum apartımanların vergi nisbetleri binde on dort ve mutasarrıflarının oturduğu evlerin vergileri binde yedi olarak tayin edilmiştir 14/7

7/

MADDE 4 — 14 haziran 326 tarihli müsakkafat kanunu mucibince 331 senesi rayici üzerinden gayrisafi varidatları tahmin edilmiş olan yerlerde ikamet için kullanılan musakkafatında sair musakkafat gibi muhammen gayrisafi varidatının altı misli, vergiye matrah ittihaz edilir. Şukadar ki şehir ve kasabalar dahilinde mutasarrıflarının

Sayfa : 739

oturduğu evlerin altı misline iblâğ edilecek gayrısafı varidatları bin beş yüz kuruştan aşağı olanlar verginin tamamından ve altı bin kuruşa kadar olanlarda bin beş yüz kuruşu için vergiden muaftır

Sayfa : 740

MADDE 12 — Verginin nisbeti [fakat bunun yüzde yarımına muadil bir miktar her sene maarifi mahalliyeye mahsus olarak maarif bütçesine vaz'edilecektir.] varidatı gayrısafiyenin yüzde on ikisi olarak tayin edilmiştir. Değirmen ve fabrika ve imalâtaneler ile ikametgâh olan ahşap hanelere varidatı gayrısafiyenin rüb'u tenzil olunduktan sonra vergi tarhedilecektir. Alât ve edevatı mahsusayı muhtevi olup bir san'atin icrasına hasır ve tahsis edilmiş olan müsakkafat fabrika ve imalâtane addolunur. Etraf duvarları tahta ve ağaç veya dolma veya bağdadî olan binalar — velevki temellerile sathı arzdan iki metro irtifaa kadar binanın kaidesi kârgir olsun ahşap itibar olunur. Kerpiç binalar ahşap kabilindendir.

MADDE 13 — Varidatı gayrısafiyesi iki yüz elli kuruş ve ondan dun olup mutasarrıflarının ikametgâhı olan haneler verginin tamamından muaf tutulacağı gibi senevî iradı iki yüz elli kuruştan ziyade ve bin kuruştan dun olan ikametgâhların iradından iki yüz kuruşu kezalik vergiden muaf olacaktır.

MADDE 14 — Müsakkafatın iradı gayrisafisi sureti umumiyede mahallinde cari olan icareler nisbetine, aynı neviden bulunan binaların iradına, binanın mevkiine eb'adına, katlarının ve her kattaki odalarının adedine, mevaddı inşaiyesinin nev'ine, hüsnü muhafaza noktai nazarından hali hazırına ve sureti istimaline nazaran tahmin olunur

Sayfa : 741

741

Değirmen ve fabrikalarla imalâtanelerin iradı gayrisafisinin tahmini için derunlarındaki vesaiti sabitei imaliye dahi nazarı itibare alınacaktır.

MADDE 15 — Bir binanın varidatı gayrisafisını tahmin için vesaiti kâfiye bulunamadığı takdirde binanın kıymeti hakikiyesi tayin edilerek eğer o bina değirmen, fabrika, imalâthane ve mutasarrıflarının ikametgahı olan ahşap hane ise kıymetinin yüzde sekizi ve diğer müsakkafattan ise kıymetinin yüzde altısı varidatı gayrisafiye olmak üzre takdir olunur.

Sayfa : 742

742

arsalardan ve sükna olmak üzre tamamen veya kısmen kiraya verilmiş hane ve apartımanlardan ikinci madde mucibince tesbit olunan kıymetler üzerinden binde on, meskenlerden binde beş ve kabili istifade olmayan arsalarla köy meskenlerinden binde dört vergi istifa olunur.
[*Vergi nispetleri için 1199 numaralı kanuna bakınız.*]

MADDE 18 — Bir mülk, ashabı beyninde resmen ifraz edilmiş olduğu halde her kısmının iradı başka başka tahmin olunur. İfraz olunmayıp müşaan tasarruf olunan emlâkin iradı heyeti macmuası itibarile takdir edilir.

Sayfa : 744

MADDE 23 — Mükellefin kendilerine tarholunan vergiye tahriri umumîyi müteakıp tanzım edilecek tekâlif cetvelinin ilânından itibaren iki ay zarfında on dokuzuncu madde ile onu takip eden maddelerde münderiç usule tevfikan ahvali atiyede itiraz edebilirler.

1 — Bir sehvi maddî olupta hükûmetçe tashihinden imtina edildiği takdirde:

2 — Kanunun 19, 20, 21 ve 22 inci maddelerinde muharrer tebliğler icra edilmemiş veyahut yolsuz vukubulmuş olduğu takdirde.

İki tahriri umumî arasında vukubulacak hususî tahrir ve tadilât neticesinde ilk defa tanzim edilecek tekâlif cetvellerinin ilanı tarihinden muteber olmak üzre bu müddet bir aydan ibaret olacaktır.

Sayfa : 747

BEŞİNCİ FASIL

Verginin tediyesile mükellef olanlar hakkında

MADDE 32 — Müsakkafata mutasarrıf veya zilyet olanlar ve bunlar olmadığı takdirde onu işgal edenler müsakkafat vergisinin tediyesile mükelleftirler.

MADDE 33 — Bir mülkte müşaan mutasarrıf olanlar hissei şayiaları nisbetinde vergi ile mükellef olurlar. Vefat etmiş bir şahsın üzerindeki müsakkafat tapu idaresince mukayyet bir taksim muamelesi icra olunmadıkça veyahut varisleri kâmilen ve kısmen kendilerini hukuku irsiyeden iskat eylemedikçe henüz taksim edilmemiş emlâkten madut olup haklarında birinci fıkra mucibince muamele olunacaktır.

Sayfa : 753

MADDE 3 — Ticaretgâh olarak istimal edilen müsakkafat ile arsalardan ve sükna olmak üzre tamamen veya kısmen kiraya verilmiş hane ve apartımanlardan 2 inci madde mucibince tesbit olunan kıymetler üzerinden binde on, meskenlerden binde beş ve kabili istifade olmayan arsalarla köy meskenlerinden binde dört vergi istifa olunur.

EDİP KEMAL

KANUNLARIMIZ

Cilt: IV

ÜÇÜNCÜ TABI

1929

214

Necmiistikbal matbaası

Edip Kemal

KANUNLARIMIZ

CİLT 4

Üçüncü Tab

1929

Necmiistikbal Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 214
Yazar	: [Derleyen: Edıp Demal]
Cild	: Bordo
Ebadı	:
	En : 15 cm
	Boy : 23 cm.
Sayfa Adedi	: 1270

Sayfa : 6

MADDE 6 — [Muaddel] Gümrük hattından bilmürur Türkiyeye ithal olunan eşyadan Tarife kanununa tevfikan gümrük resmi istifa edilir. Yalnız kanunen resimden muaf olanlar bundan müstesnadır.

Sayfa : 7

MADDE 10 — Gümrük idaresi bir geminin limana vurudunu müteakip o gemiye memurını mahsusa izam ve irkâp etmek ve ıadelhace ambar kapaklarını mühurlemek hakkını haizdir. Gümruk idaresi tarafından bir gemi muayenei iptidaiyeye tâbi tutulmadan evel gemi gümrüğün müsaadesi olmaksızın ne sahile yanaşabilir, ne hudut teşkil eden nehirlerden geçebilir; nede kara ile veya diğer sefain ile ihtilât eyleyebilir. Sefaini harbiye bu kuyuttan müstesnadır.

MADDE 11 — Sefain, naklettikleri eşyayı ticariyenin vâsıl oldukları limanlarda çıkarılması lâzım gelenleri tamamen ihraç veya aktarma edilmedikçe veyahut gümrük idaresinden tahriren ruhsat almadıkça, o limandan diğer eşya kabul edemezler.

Sayfa : 12

ÜÇÜNCÜ FASIL

Beyanname

MADDE 32 — [Muaddel] — Muamelei rüsumiyeye tâbi her mal için sahibi, gümrüğe evel emirde beyanname itasına mecburdur. Bu beyannamenin tarz ve şekli ve muhteviyatı gümrük nizamnamesinin tarifatına muvafık olmak muktazıdır

Sayfa : 12

Ancak yolcuların beraberindeki resme tâbi ve gayritâbi eşyayı zatiye ile kıymetsiz numunelik eşyadan ve kezalık ticarete mahsus olmayarak posta veya vesaiti sairei nakliye ile gelecek eşyayı zatiyei saireden beyanname talep olunmayıp bunlar hakkında ashabının ifadei şifahiyelerile

Sayfa : 13

13

iktifa edilir. Fakat mecmuu rüsumu 50 lirayı tecavüz eden bu kabil eşya için her halde beyanname tanzimi lâzımdır.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Ambar ve Anterepo

MADDE 34 — [Muaddel] Memaliki ecnebiyeden gelen eşya veya doğrudan doğruya gümrük idaresine ait ambar veya anterepolara veyahut gümrük idaresinin müsaadesile tesis olunan anterepolara vaz'olunur. Türkiye limanlarından gelen eşya yalnız gümrük ambarlarına kabul edilir. Kabili iştial ve infilâk mevat ile bozulup çürüyecek veya kup ve civarında bulunan eşyaya mazarrat iras edebilecek olan eşya anterepoya kabul olunmaz. Kabili iştial ve infilâk mevaddın gümrük ambarlarına dahi ithali memnudur. Hacimleri ve nevileri itibarile ambar ve anterepolara ithali gümrük idaresinde caiz görülmeyen eşyanın muameleleri ashabının mes'uliyetleri tahtında gümrük idaresi tarafından irae olunacak mahalde icra olunur.

MADDE 35 — [Muaddel] Gümrüklere gelen eşyay.

Sayfa : 14

14

ticariye ambarlarında bir seneden ve yolcu eşyası üç aydan ziyade bırakılamaz. Anterepolara ithal olunan eşya için müddet azamî üç sene ahvali fevkalâdede bu müddetler İcra Vekilleri Heyeti kararile temdit olunabilir.

Sayfa : 15

MADDE 40—Maddei sabıkada muharrer arziye ucuratı hiç bir vakit malın kıymetinin nısfını tecavüz edemez.

Sayfa : 19

SEKİZİNCİ FASIL

Münakalâtı dahiliye

MADDE 56 — [Muaddel] Türkiye mahsulât ve mamulâtı ile gümrük resmi alınmış olan ecnebi eşyası bir Türk limanından diğerine deniz veya nehir tarikile naklolunur ise beraberinde mahreç limanından verilmiş bir vesika bulunmak şartile gümrük resminden müstesnadır. İşbu eşya esbabı mücbire sevkile bir ecnebi memleketine uğrayarak gelirse, gümrük nizamnamesinde tayin olunan şeraite muvafık olduğu takdirde, ithalât resmine tâbi olmaz.

Sayfa : 20

DOKUZUNCU FASIL

İhracat

MADDE 57 — Memaliki ecnebiyeye ihraç olunacak eşya gümrüğe usulü dairesinde beyannamesi ita ve gümrükçe muayene ve muamelesi ifa olunduktan sonra imrar olunur. Yolcuların beraberinde eşyayı zatiye ile kıymetsiz numunelik eşya için beyanname talep olunmayıp ashabının ifadei şifahiyesile iktifa edilir.

Sayfa : 22

MADDE 64 — [Muaddel] Türkiyeye ithal veya Türkiyeden ihraç veya transit ve aktarma suretile imrar olunması memnu olan eşyayı ithal veya ihraç veya imrar etmek veya buna teşebbüs eylemek veya Türkiyeye ithali serbest ve gümrük resmine tâbi eşyaya ahkâmı kanuniye ve nizamiyeyi ifa ve ikmal etmeksizin ithal veya imrar etmek veya buna teşebbüs eylemek kaçakçılıktır. Suveri meşruhada kaçırıldığı veya kaçırılmasına teşebbüs olunduğu sabit olan eşya musadere ve kaçakçıdan o eşyanın gümrük resmile beraber tâbi olduğu rüsumu sairei Devlet miktarınca cezayinakti ahzolunur. Kaçırılan eşya ketim veya istihlâk edilipte derdest ve musaderesi kabil olmazsa sahibi, rüsumdan maada bedelini de tediyeye mecbur tutulur. Eşyanın takibi tarihi vukuundan itibaren altı ay hitamına kadar caiz ve bu müddetin mürurunu ispat etmek maznuna aittir.

EDİP KEMAL

KANUNLARIMIZ

Cilt : VI

ÜÇÜNCÜ TABI

1929

Arama Cetveli

Necmiistikbal Matbaası

Edip Kemal

KANUNLARIMIZ

CİLT 6

Üçüncü Tab

1929

Necmiistikbal Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 214
Yazar : [Derleyen: Edip Kemal]
Cild : Bordo
Ebadı :
En : 15 cm
Boy : 23 cm.
Sayfa Adedi : 922 + 193

Sayfa : 400

400

ASKERLİK MÜKELLEFİYETİ KANUNU [•]

[21 haziran 927]

Kanun numarası : 1111

MADDE 1 — Türkiye Cümhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur. Neferden zabit vekiline [hariç] kadar olanlara efratdenir.

MADDE 2 — Askerlik çağı, her erkeğin esas nüfus kütüğünde yazılı ve yazılacak olan yaşına göredir, ve yirmi yaşına girdiği sene kânunusanisinin birinci gününden başlayarak kırk altı yaşına girdiği sene kânunusaninin birinci gününde bitmek üzre en çok yirmi altı sene sürer. Yerli nüfus kütüklerinin birinde yazılı olmayan kimselerin yabancı kütükleri, yerli kütükleri gibi sayılır. Muhacirlerin askerlik çağlarının başlangıcı, keldikleri senede nüfus kütüklerine geçen yaşlarının ve bu esasa göre hesap olunur. Geldikleri sene kânunusanisinde henüz yirmi iki yaşını bitirmemiş olanlar muvazzaf hizmeti yapmağa borçlu tutulur. Fakat işbu hizmetleri madde 35 veçhile iki sene müddetle tehir edilir. Daha buyük yaşta bulunanlar kendi yaşlılarının buludukları sınıfa geçirilir. Bu gibilerin kütüğe yazılmalarının geçikmiş olması, geldikleri zemana ve yaşlarına göre başlayacak olan askerlik çağlarını geçikdiremez. Diğer hükûmet tebaasından iken mülteci olarak veya hükûmetin tebaalığını terkederek gelip Türk tebaası olarak kabul olunanlar dahi muhacirler gibi askerlik yapmağa borçludurlar. [*Muhacir sıfatile kabul edilenler hakkında 1507 numaralı kanuna bakınız.*]

Sayfa : 400

MADDE 3 — Askerlik çağı, yoklama devri, muvazzaflık, ve ihtiyat olmak üzre üç devreye ayrılır.

MADDE 4 — Yoklama devri askerlik çağının başlangıcından kıt'aya duhulüne kadardır. Yoklama devrinde

[*] *Resmî Gazete — Numara: 631*

Sayfa : 401

401

bulunup sekizinci madde mucibince askere istenmesi zamanı gelmemiş olanlara on dokuz yaşında bulunanlar ancak seferberlik zamanlarında Müdafaai Milliye Vekâletinin istemesi ve Heyeti Vekilenin kabul ve Reisicümhurun da tasdik eylemesile yalnız sıhhî muayeneleri yapılarak askere alınabilirler. Bu suretle askere alınanlar, kanunen alınmaları lâzım gelen güne kadar yapacakları askerliği ordu ihtiyacatı için o sene toplanacak askerin azlığına, çokluğuna göre Müdafaai Milliye Vekâleti ya muvazzaf hizmetlerine karşılık tutar veya askerlik çağlarının sonundan iki kat indirir.

EDİP KEMAL

KANUNLARIMIZ

Cilt : VII

1934

15 – temmuz

Edip Kemal

KANUNLARIMIZ

CİLT 7

Üçüncü Tab

1934

Necmiistikbal Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 214	
Yazar	: [Derleyen: Edıp Kemal]	
Cild	: Bordo	
Ebadı	:	
	En	: 15 cm
	Boy	: 23 cm.
Sayfa Adedi	: 1214	

Sayfa : 693

Tek başına fuhuş icra edilen evlerin açılına şartları

1 — *Açılma şartları*

Sıhhi şartlar ve mıntaka:

MADDE 60 — 44, 45, 46 ıncı madde hukümleri tek başına fuhuş icra edilen evler hakkında da caridir.

Müracaat usulü ve tahkikat:

MADDE 61 — Tek başına fuhuş evi açmak istiyenler bu nizamnamenin 48 inci ve « F, D » fıkraları hariç olmak üzere 49 uncu ve 50 inci maddeler hükmune tâbidır.

Tek başına fuhuş evi işletenlerin mükellefiyeti:

MADDE 62 — 18 inci maddede zikredilen kadınlar ikametgâhlarını değiştirmek istedikleri zaman keyfiyeti ve geçecekleri evi nihayet bir hafta evvel mahallenin merbut olduğu polis mevkiine yazı ile haber vermekle mükelleftirler.

Polis mevkileri bu ihbarı derakap ait olduğu ahlâk zabıtasına veya bu vazifeyi gören memurlara tevdia mecburdurlar.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ADLİYE VEKÂLETİ

19/9/929 İstanbul
Türk milletinin gazi şefine
derin hürmet ve tazimlerimle
M. Esat.

İcra ve İflâs Kanunu Şerhi ve Esasları

Hakimlere mahsustur

565

ISTANBUL
CUMHURİYET MATBAASI
1929

İCRA VE İFLÂS KANUNU ŞERHİ VE ESASLARI

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 565	
Yazar	: ----	
Cild	: Vişne	
Ebadı	:	
	En	: 16.6 cm.
	Boy	: 24.4 cm.
Sayfa Adedi	: 270	

Sayfa : 12

§ 2 - İcranın tarzları

Alacakların cebri suretle icrası muhtelif tarzda olabilir. Ve kanunun tefrikine ve tarihi tekâmül ve inkişafa uygun olmak üzere her iki sistem yani hususi icra (Spezialexekution), (haciz) ve umumi icra (Generalexkution) iflâs sistemleri yekdiğerinden ayırt edilmek lâzım gelir. Birinci sistemde kaideten bir alacaklının yahut bazı muayyen alacaklıların lehine olarak borçlunun malları paraya çevrildikten sonra bedeli takip edilen alacakların ödenmesine sarf edilmek üzere haciz olunur. İkinci sistem ise [1] bilâkis kaideten alacakları borçlunun (müflisin) kanunen istiana edilenlerden başka bütün malları bedelinden mümkün olduğu nisbette ödenmesi lâzım gelen bilcümle malûm alacaklılara yarar.

Cebri icranın her iki tarzı İsviçre hukukuna göre hususi teşkilât tarafından kendine mahsus usuller altında borç için takip suretile yapılır ve alacaklının talebi üzerine bir ödeme emrile başlar ve haciz veya iflâs yolile devam eder. İkinci halde iflâs açılırsa alâkası olanların hukuki münasebetlerinde iflâsa müteallik maddi (esas) hukuk noktasından katî bir tebeddül hasıl olur ve asıl takip iflâsa müteallik şekli kaideler dairesinde hususi yani kanunen tanzim edilmiş bir usul (iflâs muamelesi - Konkurs Venfahren) altında cereyan eder.

Sayfa : 13

Mevcut bir hadisede icranın devamı, hususi yahut umumi icra yolile mi olacağı mes'elesi her iki sistemi nazara almış olan kanuna göre borçlunun şahsı itibarile halledilmek lâzımdır. Aktif veya passifinin ekseriya büyük miktarda olması itibarile tüccarlar için umumi icra en iyi bir tarzdır. Diğer borçlular için ise hususi icra yoluna gidilir. Borçlular arasında bu tefriki emin bir kiriteryum - kıstas - ile tatbik edebilmek için kanun ticaret sicillerini esas ittinaz etmiştir. Yani 39 T. 31 inci madde-

Sayfa : 13

deki sıfatlardan birini haiz olarak ticaret siciline kayıt edilmiş olan bir kimseyi [2] (ve yalnız gayrı mustakil vaziyette bulunan meselâ prokürist değil) kaideten iflas yolile takibe tabi tutmuştur [3]. Diğer borçlulara karşı da kaideten haciz yolunu açmıştır. Madde 39, 42 T. 31, 34

Sayfa : 14

Hukuku ammeden doğan (vergi, resim, para cezası gibi) alacaklar hakkında takip daima hususi icra yolile (haciz yahut rehnin paraya çevrilmesi suretile) olur. Velev ki borçlu haddi zatında gene iflâs takibine tabi bulunsun. Madde 43 T. 35 bakınız

İKTİSAT VEKÂLETİ
Sanayi Tetkik Heyeti

A.42

2 İNCİ 5 YILLIK SANAYİ PLANI

Proje halinde hazırlanmıştır.

441

1936

Başvekâlet Matbaası

İktisat Vekâleti
Sanayi Tetkik Heyeti

2'inci 5 YILLIK SANAYİ PLÂNI

Proje halinde hazırlanmıştır

1936
Başvekâlet Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 441
Hazırlayan : İktisat Vekâleti Sanayı Tetkik Heyeti
Cild : Bordo
Ebadı :
En : 16 cm.
Boy : 23 cm.
Sayfa Adedi : XLII + 394

Ön Söz

İkinci beş yıllık sanayi planının esas ve mevzularını tespit ve tetkik etmek üzere çağırılan Sanayi kongresi 20/1/1936 tarihinde İktisat Vekâleti konferans salonunda toplanmıştır.

Kongreye gelen Devlet adamları ve mütehassısların ad ve **sanları (I) sayılı cetvelde yazılıdır.**

Kongre, İktisat Vekili Celâl Bayar tarafından XXV. sayfada ayrıca basılan bir nutukla açıldıktan sonra çalışma programının tesbitine geçilmiş, muhtelif sanayi mevzularının ilk etütlerini yaparak kongreye vermek üzere, encümenler tayin **edilmiştir.**

Bu encümenlerin hazırladıkları umumi raporlar 24/1/1936 tarihinde açılan ikinci toplantıda okunarak münakaşa edilmiş ve ikinci beş yıllık sanayi planı projesine alınması düşünülmek üzere daha esaslıca etütleri muvafık görülenler ayrılmış ve bu mevzuların tetkiklerini yapacak raportörler seçilerek kongre, reisin muvaffakıyet temenni eden sözlerile kapanmıştır.

Böylece hazırlanan etüt raporları İktisat Vekâletince son şekillerine sokulmuş ve aşağıda görüleceği üzere, ikinci beş yıllık sanayi planı projesi olarak basılmıştır. Teklif edilen sanayi kolları tahsisi istenilen paralar ve bu yeni sanayi kollarının memlekette uyandıracağı sosyal ve ekonomik hareketlerle yaratacağı iş hacmi (II) sayılı cetvelde toplu olarak yazılmış ve her sanayi kolunun kurulacağı yerler, ilişik haritalar üzerinde **gösterilmiştir.**

Sanayi politikamızın planlaşmasında ilk safhayı teşkil eden **Birinci beş yıllık sanayi planının** tatbikatı, normal şekilde ilerlemektedir. Bu halin verdiği itimat ve görülen zaruretler, ikinci beş yıllık sanayi planının da şimdiden hazırlanmasını luzumlu kılmıştır.

Birinci beş yıllık sanayi planına giren sanayi ve yerleri şunlardır:

1 - Kimya sanayii

a) Suni ipek (Gemlik)
b) Semikok (Zonguldak)
c) Gülyağı (Isparta)
d) Hamızı kibrit (İzmit)
e) Süper fosfat (İzmit)
f) Klor ve sut kostik (İzmit)

Sayfa : XVIII

Bunlardan Bakırköy ve Kayserideki pamuk mensucat, Gemlikteki suni ipek, Ispartadaki gülyağı, Zonguldaktaki semikok, Paşabahçedeki cam ve şişe, İzmitteki kâğıt, Keçiburludaki kükürt, Bodrumdaki süngercilik işleri görülmüştür. Bursadaki merinos, Ereğli ve Nazillideki pamuk mensucat fabrikaları kurulmakta, Karabükteki demir, İzmitteki sellüloz, klor ve sut kostik, hamızı kibrit ve super fosfat, Iğdırdaki pamuk ipliği, Kastamonudaki kendir ve Kutahyadaki porselen, ve cimento sanayıı etüt edilmektedir.

Birinci beş yıllık sanayi planının mumeyyiz vasıfları şöyle hülâsa edilebilir:

1 - Esas ham maddeleri memlekette yetişen veya şimdilik yetişmemekle beraber kısa bir zamanda dahilde temini mümkün görülen sanayi kolları ele alınmıştır.

2 - Bunlar büyük sermaye ve teknik kuvvete ihtiyaç gösteren sanayiden olduklarından, tesisleri Devlete veya milli muesseselere bırakılmıştır. Bu sanayimiz ziraat sahasında da muvazi bir faaliyet zemini yaratacaktır.

3 - Kurulmasına karar verilen sanayiin istihsal kapasitesi memleket ihtiyaç ve istihlâkile mütenasiptir (Kükürt, gülyagı ve süngerden başka)

Sayfa : 7

Yatağın şekli ve cevher miktarı:

En büyüğü 350 m², yekûnu 1050 m² maktaında NW istikametinde aligné iki muvazi tesbih teşkil eden 8 adese.

Beher metre irtifaa tekabül eden cevher ihtiyatı 4.200 t, mümkün mevcut 110.000 t.

Sayfa : 13

O zaman şimdi ham olarak ihraç etmekte olduğumuz cevheri bir kaç misli kıymetlendirmiş olarak satmak suretile memlekette mühim bir iş hacmı yaratmış ve şimdikinden daha çok nisbette döviz ithalini temin etmiş olmakla kalmıyacak, fakat aynı zamanda dunya krom ve krom mamûlleri istihsalâtı umumiyesi üzerinde de hâkimiyetimizi kuvvetle tesis eylemiş bulunacağız

Sayfa : 104

Orman idaresinin verdiği malûmata göre Türkiye ormanlarının vüsatı

Korular 34 600 Km² ve
Baltalıklar 53 600 „ olmak üzere
88 200 Km² olup toprak mesahasının 11,5 % i kadardır. Ormanlı kısmın nufusu 7 milyon, ormansız kısmın nufusu da 6,5 milyonu köylerde ve 2,8 milyonu kasaba ve şehirlerde olmak üzere 9,3 milyondur.

Sayfa : 105

Ormanlarımızın faydalarını, yağmur, kuraklık feyezan, iklim ve dolayısile halkın sıhhatı, iktısadi refahı, ve kültür seviyesi üzerine olan eyi tesirlerini taktir etmekte hepimiz müttefikiz. Fakat ormanlarımız eyi korunmak ve bakılmak şartile ağaçlarının kemmiyet ve keyfiyetlerine hiç halel gelmeden, hiç olmazsa orman sahalarındaki nufusun yakacak ihtiyaçlarının en büyük bir kısmını tatmin etmelidir. En tabiî şekil de bu olduğu gibi, ormanlardan usulünç göre muayyen zamanlarda ve muayyen miktarda odun ve kereste çıkarılması da orman vucudu için zararlı değil belki faydalı ve lüzumlu bir operasiyondur. Bunu tebarüz ettiren bir orman muhtırası ayrıca basılarak takdim kılınmıştır. İşte bu düşüncelerden dolayı burada ihtiyacı tetkik edilecek halk kitlesi daha ziyade ormansız sahalarda yaşayanlardır. Buralardaki köylerin dağınıklığı, birbirlerine olan uzaklığı, yolsuzluk, köylerdeki

[*] 17 milyon m^3 odun p 0,75 hesabile 13 milyon ton kabul edilmiştir

Sayfa : 106

nufus kesafetinin azlığı ve köylülerimizin malî durumlarının müsaadesizliği ve daha bazı amiller göz önünde bulunduruldukta, bu ormansız yurd halkının muhtaç olduğu kömürü müstehlikin ayağına kadar götürmek, bu sanayi planının tatbiki için düşünülen beş yıl gibi kısa bir müddette kabil olamıyacağı açıktır. Bu itibarla köy halkının ancak

Sayfa : 106

~~20 %~~ kadarını kömür müstekliki sınıfına katıyoruz, hatta bu nisbet bile çoksa da, öte taraftan ormanl. kısmın kasaba ve şehirlerindeki 1,2 milyonluk bir kitlenin de bazısı komur kullanabileceğinden ,komür yakabilecek halkın sayısı 4 milyon kadar tahmin olunabilir

Sayfa : 107

Üçüncü bir sınıf kömürlerimizin ise suyu ve külü çok ve bünyesi haşebdir. Kühtahyada Seyit Ömer, Balyada Mancılık ve İstanbulda Ağaçlı bu sınıfa girerler. Yapılan tecrübelere gore bunlardan briket imali mümkün olmadığı gibi küllerinin çokluğundan kurutulup sevk edilmeleri bile bahse mevzu olamaz; ancak mahalinde kazanlar altında ve bilhassa elektrik istihsalinde kullanılmaları düşünülebilir.

Sayfa : 292

4. Kurulma zamanı:

Ham maddesini demir fabrikasından alacak olan konbinemizi demir fabrikasının tecrübe devresini geçirerek muntazam faaliyete başladığı zamanda işletmek üzere tertibat alınması muvafık olacaktır.

Sayfa : 339

Aşağıda, emniyet materyelerine teallûk eden ıslahattan hangilerinin müstacel olduğu ve hangilerinin plâna girmesi icab ettiği tafsilen arzedilecektir.

Az zaman evvel Pire ve İskenderiyeye çalışmak suretile hariçle de alâkadar bulunan bu müessesenin, vapur noksanı yüzünden bu servisini tatil etmesi dolayısile memleketimizde, harice muntazam servis yapan deniz nakliyat müesseseleri kalmamıştır. Gayrı muntazam (Tramp) şilepçiliği ile meşgul bulunan bir iki hususî teşekkül, çok fazla kapitale ihtiyaç gösteren muntazam şilep servisleri tesis edememektedirler.

Sayfa : 344

III — Liman Materyeli

İktısat Vekâletine terettüp eden liman işlerimizi dört kısma ayırabiliriz:

A) İstanbul limanı inşaat ve tesisatı.
B) İzmir limanı tesisatı.
C) Mühim limanlarımızdan bazılarının taranması,
D) Mühim limanlarımızdan bazılarına palamar şamandırası atılması

B . E . Rs . X . Ş

Bir askerin düşünümleri

Vazan :
jeneral
fon Zekt

Türkçeye çeviren :
Cebelibereket Meb'usu
Mütekait Ferik
Halil oğlu
Nacl

763

Ankara
Büyük erkânıharbiye
Matbaası
1929

B. E. Rs. X. Ş.

BİR ASKERİN DÜŞÜNÜMLERİ

Yazan
Jeneral
Fon Zekt

Türkçeye Çeviren
Cebelibereket Meb'usu
Mütekait Ferik
Halil oğlu Naci

Ankara
Büyük Erkanıharbiye Matbaası
1929

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 763
Yazar : Jeneral Fon Zekt [Çev. Nacı (Eldeniz)]
Cild : Vişne Çürüğü
Ebadı :
En : 16 cm.
Boy : 24 cm.
Sayfa Adedi : 88

Sayfa : 35

Harbi beslemek için yani ikmal işleri için ne eşhas, ne malzemece kâfi tedbir hazırlanmamış ve bunun merbut ve mütevakkıf olduğu iktısadî seferberlik hususunda bir şey yapılmamıştı. Valter Ratenavın uzak görüşüne ve Harbiye Nazırı Falkenhaynın vakın tedbirine medyun ve müteşekkiriz ki, hiç olmazsa harp patladıktan sonra, iktisadî mukavemet için elzem tedbirler yapıldı. Her şey kavi ve seri bir ilk darbe ümidine istinat ettirilmişti. vaktiyle Şlifen tarafından bile yeni bir Yedi sene harbı imkânı ihtar edilmis olmasına rağmen.

Sayfa : 37

Harp tecrübelerinden başlıca hükûmetlerin kendi ordu teşkilâtları için çıkarımlarına iptida bir göz atalım- ordu teşkilatları şeraiti sathiye ile tesbit edilmiş olan hukûmetler tabii hariç. Amerika ile İngiltere. esas itibarile. harpten evvelki tertiplerine yani küçük ve evrim çevrimi kabil hazar ordularına dönmüşlerdir; Amerika yalınız iktisadî seferberliğini ve gençliğin askerlik terbiyesini mühim derecede tamlaştırdı. İngiltere kuvvetli bir hava donanması yaptı Fransa ordu teskilatını yeniden kurmak gayretindedir; bu yeni kuruluşun temel çizgileri, takriben harp kuvvetinde bulunacak yani az zaman içinde tamamen istihdama hazır bir hale gelebilecek, bir hazeri ordu yapmak ve tutmak bir de umumi askerlik mükellefiyetinden tam ve kâmil bir surette istifade etmek yani çok ihtiyatlar hazırlamak keyfiyetlerinden ibarettir. Bir taraftan hazar mevcudunu çok yükseltmeksizin, silah kullanabilen bütün gençlerin talim ve terbiyesi mümkün olmak için askerlik müddeti çok kısaltılmış, diğer taraftan rızalarıyla uzunca müddet ordu hizmetinde kalacak efrat miktarını artırmakla istihdama amade hazar ordusunun kıymetinin yükselmesine çalışılmıştır. İktısat seferberliği ve gençliğin askerlik terbiyesi mükemmeliyetle ihzar edilmiştir; renkli askerin celbi kezalik. Fransızların kuvvetli ve heran hazır hava donanması da dikkata şayandır. İtalya öyle görünüyorki Faşist Milis vasıtasile meslek ordusuna yardım etmeği hesap ediyor ve gençlerin askerlik ve Faşistlik terbiyesine fevkalâde itina ve himmetler sarfediyor.

Sayfa : 38

Rusya, henüz bir çok müşkülat ve mevanii olmakla beraber muhakkak yükselmede olmak üzre, kullanılmağa daima hazır ve kendi emniyetinin ihtiyacile mütenasip bir hazar ordusu yapmağa ve Milis sistemile de silah kullanabilen yığınlarını yoluna koymağa ikdam ediyor. Yeni teşkil edilen Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya ordularında, sureti umumiyede harpten evvelki umumi askerlik mükellefiyeti sistemi cari olmak üzre, silah altı müddetinin küçültüldüğünü ve emniyet ihtiyacile mütenasip hazar orduları bulundurulduğunu görüyoruz.

Şu hallere nazaran, harp tecrübelerinin filiyatta kıymetlendirilmesi yani tatbik ve istifade sahasına nakledilmesi, harpten evvelki esas kaidelerde yüksek değişmeler yapmamış gibi görünüyor; fakat yeni noktai nazarlar meydana gelmeğe de başlamıştır. Umumi iktisat vaziyeti bütün devletleri, teslihat masraflarının tahdidini düşünmeğe yani teslihatın en pahalısı olan uzun hizmetli ve bol techizatlı büyük hazar ordularını küçültmeğe ve milletin erkek iş kuvvetinin askerlik dolayisile gayri müsmir surette işgalini de mümkün olduğu kadar azaltmağa mecbur ediyor.

Şimdiki umumi politika vaziyetine nazaran, bu mecburiyetlere taaruz eden iki hal vardır; biri her hangi bir düşman baskınına karşı, elde amade bir hazar ordusu vasıtasile, kendini her an tahtı emniyette bilmek ihtiyacı; diğeri vukuu muhtemel bir varlık mücadelesi için milletçe dayanmağa lâzım hazırlıkları yaparak mücehhez ve müsellah bulunmak hususunda bütün hür devletlerin hep birbirinin aynı olan emel ve talebidir. Terki teslihat müzakerelerinden in'ikâs eden umumi sulh ihtiyacı samimi ise, iki noktai telaki gözde tutulmak şartıla şimdiki askerî teşkilatlarda telifi gayri mümkün muşkulat bulunmaz. Bu noktai telakilerin biri, kuvvetli yani çok kuvvetli ve her an istihdama hazır yahut istihdamı için azzamanda ikmal ve ihzarı kabil hazarî orduların gurur ve icraya en başlıca saik ve binanaleyh sulh için asıl tehlikeli bir tehdit teşkil ettikleri; diğeri vasi mikyasta da olsa bir millet muharebesi hazırlıklarının yukarki veçhile olan hazarî ordulara nisbetle çok daha zi-

Sayfa : 39

yade müdafaa çeşnesi taşıdıkları noktalarıdır. Müdafaa hazırlıklarının derecesi de bir devletin kendi komşusu tarafından tehdit olunduğu veyahut tehdit olunuyor hissinde bulunduğu nisbete tabidir. Terki teslihat hesaplarına bu tehdit olunma hissini nisbeti erkam ile sokmak mümkün değildir. İşe yarayacak ve karşılıklı muhasipluklara müsait olacak, yalnız istihdama amade kuvvetlerin erkamıdır; netekim, kuvvetlerin mefkûrevi ve gayri kabili husul tahdit ve tenkisi gayretine nisbetle, kuvvetlerin tesviyesi cihetinde sulh kefilliği esasen daha büyüktür. Terki teslihat mes'elesine tesviye noktai nazarından kısaca temas etmiş olduk.

Harp mefhumunda insanla malzeme arasında bir yarış gizlidir. Kılıca karşı kalkan, tahrip danesine karşı beton sundurma, gaze karşı maske icat olunuyor. Harpler mevcut oldukça yarış böyle devam edecektir: taarruz silahı faik bulunur, müdafaa kendini ona uyduruncaya kadar. Fen ve aliyat her iki taraftada çalışıyor. Onun için malzemenin insana galebesinden bahsetmek tamamen hatadır. Malzeme bizzat insana değil, insanlar yığınına galebe etmiştir ve bizzat insana hiç bir vakit galebe edemeyecektir, çünkü malzeme ancak insan elinde can kazanır.

Malzemenin insanlar yığınına galebe etmesinde kusur, hareketsiz ve hemen hemen müdafaasız insan yığınını şuursuz malzemenin tesirine arzetmektedir. Muhariplerin yığınını ne kadar artırırsak, malzemenin zaferi o kadar emindir; çünkü malzemenin hudutları en zengin insan menbalarından bile daha geniştir. Şu halde valnız, insan fikrinin malzeme ile musaraası kalıyor. Fen ve âliyyat ne kadar tevessü ederse, icat ve vasıtalarını ordu hizmetine ne kadar çok verebilirse, onlardan istifade edecek askere o nisbette çok himmet ve vazifeler terettüp ettirir. Her kim valnız bir fikre olsun malik bulunuyorsa ki, şimdiki bir topçunun ateşini idare etmek için fennî ve âlî ne kadar bilgilere, itina ile yetiştirilmiş mütehassıslar tarafından kullanılacak ne kadar muhtelif aletlere, terbiyeli ve inzibatlı ne kadar fikir kuvvetlerine ihtiyaç vardır, o kimse elbet teslim eder ki, uzar bir talim ve terbiye ile yetiştirilmiş bir kıt'a ve askerde

Sayfa : 40

bu şeraitin lüzumu kadar husulü mümkün olamaz ve binaenaleyh böyle bir kıt'a ve asker hasım tarafında bulunacak az miktarda talimli ve mümarsesli tenci ve aletçilere karşı en acı manasile top yeminden ibarettir. Fakat bu kıt'a ve asker o tenci ve aletçiler karşısında hiç bulunmazsa ne olur? İlimle idare olunan malzeme karşısına hiç bir canlı hedef kendini arzetmezse ne olur? Düşman memleketinin yok edilmesi değil, düşman ordusunun yok edilmesi el'an harp san'atının en yüksek kanunudur, gerçi bazan başka türlü görünüyorsada. Malzeme canlı ve ölümlü insan yığınına karşı tefevvuka maliktir, fakat canlı ve ölümsüz insan fikrine karşı tefevvuka malik değildir.

Kim bugünkü harp aliyatından bahsederse en evvel uçma silahını düşünür; bu silah umumi harp esnasında ve daha ziyade ancak harpten sonra, tam kimette bir hemşire olarak, kara ve deniz silahlarının hizasına girdi, fakat harbin esas kanunlarını değiştirmeksizin. Bu girişle vakıa asker için ve askerin ittifakında bulunan tenci için hususi şartları haiz, büsbütün yeni bir muharebe meydanı hasıl oluyor. Hükumetin kuvvei mukavemet merkezlerine havadan taarruz imkânı olmasından yani askeri kuvvet menbaının bu gün daha kolaylıkla zedelenebilmesinden, kara ordularına artık lüzum kalmadığı neticesini çikarmak haksızdır. Fark şundan ibarettir ki, şimdiye kadar yalnız karada ve denizde muharebe edildiği halde, şimdi havada da muharebe edilecek ve katiyet aranacaktır. Çok kerre zannolunuyor ki, şimdi muharebe, askerin üzerinden uçarak, bürosunda veyahut tezgâhında oturan sivile teveccüh edecektir. Filhakika arka diyara (Hinterlanda), gayri mükellefe karşı harp da yeni bir şey sayılmaz; milletleri, medeniyetleri yok etmiş olan pek eski misallerden sarfı nazar, yalnız otuz sene harbini, Türk akınlarını, Heidelbergi düşünmemiz bunun yeni olmayacağını göstermeğe kâfidir. Gerçi arka diyara havadan taarruzun, hususile gazla böyle bir taarruzun tehlikelerini ve korkunçluklarını inkâr etmek yahut hafif göstermeğe çalışmak abes ve hafiflik olur; ancak, bu taarruz yeni muharebe meydanına eski tehlikelerin ve eski ihtimallerin bir aynını daha getirmekten başka bir şey

Sayfa : 41

yapmıyor. Fill müdafaa yine hava silahına düşer; hava silahı, en eyi mukabil tesir olarak, taarruzu düşman memleketine nakletmeğe yahut hiç olmazsa mutaarrızı yok etmeğe çalışır. Yalnız, bu nevi harp tehlikesine karşı yeni bir lüzum olmak üzre, şu hasıl oluyor ki, memleketin hayat merkezlerinin mahallen emniyeti vaktile tesis edilsin; pahalı ve müz'iç bir keyfiyet. Faal hava müdafaası bize hasbelmuhabede memnu olduğu halde, bu mahallen hıfzı emniyet tesisi hususunca Almanyada hiç ama hiç bir şey yapılmamakta olması anlaşılmaz bir haldir ve cevabı verilemez bir mes'eledir.

Teslihatın şimdiki bulunumu hakkında yapdığımız bu kısa tetkiklerden sonra gelecekte bir harbin cereyanı nasıl olacağını tasavvur ve tasvir etmeği tecrübe edelim; lâkin iki şeyi nazardan bırakmıyarak: Biri burada tasvir olunacak geleceğe ait inkişafa henüz cari telâkkiler ve hazırlamaların pekaz uydurulmuş olması; digeri, gelecek harbin burada askeri noktai nazardan ihtimali tasvir olunacak suretten büsbütün başka bir surette de ceryan edebileceğidir.

Harp iki taraf hava donanmalarının birbirine taarruzuyle başlayacaktır, çünkü hava donanmaları en çabuk hazırlanıp düşmana en çabuk atılabilen kuvvetlerdir. Bu düşman iptidaen hasmın büyük şehirleri ve kuvvet menbaları değil, hasmın hava kuvvetleridir; bu kuvvetlerin yenilmesinden sonradır ki, taarruz diger hedeflere teveccüh eder. İki taraf hava kuvvetlerinin takriben muadil ve müsavi olması halinde, kat'iyet çabuk hasıl olmaz, her nekadar bir taraf diger tarafı müdafaa vaziyetine sokabilir ve binaenaleyh taarruzdan vaz geçmeğe mecbur edebilirse de. Faik mütaarrızın maddî ve manevî muvaffakiyetleri hasmın kuvvet menbalarından ne derece musap olur, taarruza uğrayanın inahalli - yani manevî de demek - mukavemet ve salabet kuvvetine tabidir. Bilmünasebe te'kit edelim ki, bütün kıtaat toplanmaları da kiymetli ve kolay taarruz hedefleridir. İnsan ve malzeme seferberliklerinin taciz havacı taarruzunun başlıca vazifelerinden biridir.

Sayfa : 53

Ordu kendi vazifelerine göre, bir cüzü olduğu devlet ve hükûmetin birinci hizmetkârı bulunacaktır. Buna mukabil ordu, devletin yaşayış ve oluşunda kendinin de tamamen alâkasını, düşünüldüğünü beklemek hakkına maliktir. Ordu bütünü tecsim ve temsil eden hükûmetin memur ve mahkûmudur, hükûmet bünyesinin tek tek kısımlarına tabi ve tali değildir. Bu mülahazalarla devletin orduya karşı vazifelerine geliyoruz. Orduya mesai ve inkişafında ve hususi yaşayışında bünyei umumiyenin şeraitile kabili telif olacak azamî ve tam bir serbesti verilir. Dahilî ve harici politikada ordunun takip ettiği askerî noktai nazarlar devletin diğer zaruretlerile aynı dereceî ehemmiyete malik olur; bu zaruretle askerî noktai nazarları biribirile mukayese ve takdirü ihtiyar etmek yüksek hükûmet makamının vazifesidir. Devlet ve hükûmetin en halis maddi ve fikri misali olan ordunun mahiyeti doğru telakki edildiği takdirde, devlet ve hükûmetin tanıması gerektir, ki orduya nazar kendine nazar demektir, ve ordunun kudret ve hürmetile devlet ve hükûmetin satvet ve celâleti durur, aksile düşer. Ordunun bu sureti nazarü şerefe kendini müstahak tutması nasıl matlup ise, devlet ve hükûmete de o düşer ki, orduya ve mümessillerine hayatı umumiyede hakları olan mevkiî versin ve onları bigayri hak tarizlerden korusun (*)

T. D. K.

E.85

ATALAR SÖZÜ

HAZIRLIYAN

VELET İZBUDAK
Kastamonu Saylavı

288

1936
İSTANBUL
DEVLET BASIMEVİ

ATALAR SÖZÜ

Hazırlayan
Kastamonu Saylamı
Velet İzbudak

1936
İstanbul Devlet
Basımevi

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 288		
Yazar	: Velet İzbudak		
Cild	: Kahve		
Ebadı	:		
	En	: 16 cm	
	Boy	: 23 cm.	
Sayfa Adedi	: 82		

Sayfa : 3

ÖNDÜN

Türkü anlamak için malûm olan birçok vasıtaların birincilerinden sayılan tarih'ten, hattâ Türk'ün kendisinden ve lisanından ve eş'arından, âdatından ve âsarından ziyade bence (*Atalar sözü*) hepsine tercih olunur. Bugün birçok şahitlerin, tahkik vesilelerinin teyidine mazhar olmadan mücerret kitaba yazılan tarihe o kadar itibar olunmuyor. Çünkü bir hayli sebepler ilcasıyle tarih tahrif ediliyor. Tarih'e asılsız sözler yazılıyor. Atalar sözü; zaman zaman istimalden sakıt olan kelimeler ve tabirler değişse bile müfat ve mazmunu cihetinden tahrif kabul etmiyen mübarek naslardır. Çünkü hepsi tevatürle asırlardan beri atalarımızdan bizlere nakl olunmuşlardır.

Evet, Ahmet Vefik paşanın (*Atalar sözü*) kitabında ve hemen onun aynı ve biraz eksiği olarak Şinasi'nin ve diğerlerinin neşrettiği bu kabil eserlerde ataların söylemediği, yani senelerce bir çok Türklerin ağzında çalkanmayıp belki herhangi bir adamın uydurduğu sözler de vardır. Bunlar yine Türkün sözüdür Fakat hakkında ümmetin icmaı olmadığı cihetle Atalar sözü değildir[1]. Atalar sözünü teyit edecek başka vesileler vardır. Atalar sözü ile meşgul olanlar onları pekâlâ ayıklıyabilirler.

Vesilelerin birincisi eski nüshalardır. Şu istinsah ve şerh ve izah eylediğim (*Atalar sözü*) kitabı gibi ki Fatih kütüpanesinde tıptan, Türkçe ve eskiden yazılmış, Mevlana Şemsettin namındaki tıp âliminin yazdığı (*Teshil*) kitabının sonuna kadim sülüs hattı ile ve eski imlâ ile harekeli olarak yazılmıştır. Kitabın numarası (3443) tür. Zannıma göre bizde en eski yazılan Atalar sözü kitabıdır. Onun için bu kitap, hadis ilminin Buhari'si gibi pek kıymetlidir ve en doğrudur. Telif tarihi hicri 885 senesi, istinsah tarihi de tahminen yine o asır içindedir. Bu kitap (*Dedekorkut*) kitabından da eskidir. Onda Osmanlılar hakkında cemileler gösterildiğine nazaran (*Dedekorkut*) kitabının yazıldığı diyarların o zamanlar Osmanlılar eline geçtiği sarahaten anlaşılıyor[2]. Hattâ diğer kitaplarda Osmanlılar hakkında birçok ata sözleri yazıldığı halde benim nüshada

Sayfa : 4

Osmanlılığa, Osmanlılara ait hiçbir bahis yoktur. Belki Türk hakkında meseller vardır. Kezalik barutu, tüfeği de bilmez; oktan, kılıçtan bahseder. Ata sözlerinin sayısı (695) tir. Üstündeki (*Teshil*) kitabı ise Osmanlılık evailinde telif edi'mıştir. Demek ki (*Atalar sözü*) kitabı (*Teshil*) in sonuna bir kadim nüshadan aynen nakledilmiştir.

Sayfa : 4

Ata sözlerinin mahiyetine gelince: Bunlar şüûnu hayat kadar çok ve karışık olduğundan onları tasnif edip te ihatalı bir surette yazmak adeta bu bapta müdevven bir ilim vücude getirmektir. İcmalen şunu söylemeli ki: Ata sözleri her evde bulunacak ve her Türk'ün okuyacağı mukaddes kitaptır. Zaten birçok cümleler hepimizin dilimizde dönüp dolaşıyor. Kudsiyeti türlü türlü sebeplerledir. Pek eskiden Türk diyarlarında birçok peygamberler, hakîmler gelip geçmiştir. Ve bu elimizdeki ata

Sayfa : 5

5

sözlerinin bir kısmı onların mukaddes kitapları mütadıdır. Belki de ayni ayetlerdir. (*Oğuz türesi*) dediğimiz kanunların umdeleri de atalar sözü içindedir. (*Türk türesi, Türk türesi*) deyip durduğumuz da bunların içinde mevcuttur.

Sayfa : 6

Bu kitapta bir hayli lûgavî faide vardır. Birçok meselde mühim halis türkçe kelimeler vardır. Onları Türk Dili adlı lûgat kitabıma naklettim.

Bu kitapta servetin mıyarı (100 *koyun*) dur. Çünkü Akkoyunlu, Karakoyunlular gibi göçebe ulus içinde yazılmıştır. Kezalik bu kitap toplandığı vakit henüz barut ve tüfek halka dağılmamıştı. Onun için meseller hep kılıçla oktan bahseder ve kılıcı harp alâtının başı olarak gösterir. «*Ulubeylerin kanğlısı tavşan avlar*» meseli bunların (*Osmanlı*) ları bilmediklerini gösterir. Çünkü bu mesel bilâhare «*Osmanlı, tavşanı araba ile avlar*» olmuştur. Osmanlı tarih kitaplarında bu mesel medarı fahrolarak görülür. Bazı meseller de Osmanlılık zamanında Türk aleyhinde medarı zem olmuştur. «*Yoksul âlâ ata binse selâm almaz*» sözü sonradan «Türk ata binince *Bey oldum sanır, kimseyi tanımaz*» şekline girmiştir.

(*Caha*) yanı maskara sözü (*Türk*) yapılmış «Türk'e beylik vermişler en önce babasını asmış» şekline girmiş. Halbuki aslı «*Cuhaya* muhtesiplik vermişler evvelâ atasın haklamış»tır. Bu kitapta böyle yazar.

Velet İzbudak

Sayfa : 40

347 – **Kutlu gün toğışından bellüdür.**
1) Güz geliki yayın belgülük - Güzün gelişi yazdan bellidir [D L. T. II - 155].

Sayfa : 56

Bal yemek istiyen, arının belâsına katlanmalıdır.
548 – **Türk iti şehre gelicek farisice ürer.**
Türkün (köylünün) köpeği şehre gelirse, şehirlileri taklit ederek farsça ürer.

Sayfa : 65

685 – **Okuduğun Kur'an ise göneneyin dillerine**
Faydalı birşey söyliyorsan sana canım kurban olsun.

Sayfa : 73

İlgezmek : Seyahat etmek (420)

Sayfa : 74

Kefered : İlâç (?) [kefaret - günahları setreden şey, bedeli cinay (671)
Kehel : Tenbel (27)
Kek : Keyf, arzu; keküm - arzum (662, 691)

Sayfa : 76

Muştılamak : Tepşir etmek, müjde etmek (394)

Sayfa : 77

Raz : Sır, gizlenilen husus (529)

Sama' : Sema', raks, oyun (698)

Sayfa : 78

Sünnet : Hitan (255)

Talık : Tâli; talığım - taliim, bahtım (654)
Tama'dar : Tamakâr (679)

Tanışment : Âlim, bilgin, danışment (201, 299)
Tanlamak : Taaccüb etmek, şaşmak, şaşırmak (5)

Sayfa : 79

Ulûfe : Asker ve saireye muayyen vakitlerde verilen maaş (307)

Sayfa : 80

Vahdet : Birlik, teklik; tenhalık (551)

Sayfa : 81

Yeke : Tek, münferit; yeke buzağı - bir tek buzağı (38)

Yiğ, yeğ : İyi, âla, müraccah, daha iyi (7, 38, 39, 58, 222, 229, 272, 291, 295, 307, 398, 452, 484, 495, 530, 571, 079 601, 666)

Sayfa : 82

Yüm : Yümün (437)
Zeyrek : Zeki, anlayışlı (53)
Zehep : Altın (205)

YURT BİLGİSİ NOTLARIMDAN

İNTİHAP

İSTANBUL
DEVLET MATBAASI
1930

Yurt Bilgisi Notlarından

İNTİHAP

İstanbul
Devlet Matbaası
1930

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 389	
Yazar	: Afet İnan	
Cild	: Bordo	
Ebadı	:	
	En	: 13 cm.
	Boy	: 19 cm.
Sayfa Adedi	: X + 72	

Sayfa : 5

Bu intihap bilgilerinin I. inci kısmı herkesçe bilinen hukuk profesörlerinin en yeni kitaplarından alınmış kısa notlardır.; II. inci kısmı, intihap kanun ve usulümüzün kolay anlaşılır bir tarzda hulâsasıdır.

Yurt Bilgisi ve Tarih Muallimi

Afet

Sayfa : 6

INTİHAP

Referendum tatbikatta büyük başkalıklar gösterir.

Halkın (veto) hakkı.

II. Halkın *veto* hakkı:

Müntehap meclisler bir kanun yapar ve onu kendisi tasdik eder. Eğer vatandaşlardan bir kısmı muayyen bir müddet zarfında, bu kanun hakkında, referendum talep ederse, bu takdirde referendum yapılır. Bu suretle halk o kanunu reddetmek hakkını muhafaza etmiş olur. Asıl manasile referendumda, kanunun hukukan tam olması için halkın tasdiki lâzımdır. Halkın *veto* hakkı demek, halkın kanunları daima tasdik etmesi lâzım değil demektir, ve muayyen bir

Sayfa : 6

müddet geçtikten sonra *veto* hakkı mevzubahs dahi olmaz.

Bu fikri başka suretle ifade edelim. Asıl manasile referendumda kanun ancak halkın resmen tasdikinden sonra mevcut olur. *Veto* hakkının mevcudiyetinde, halk, muayyen bir müddet zarfında resmen ademi muvafakatini göstermediği takdirde kanun mevcuttur. Bundan anlaşılıyor ki, halkın *veto* hakkına malik olması, asıl referenduma nazaran daha hafif yarı temsilî bir hükûmet şeklidir.

— • —

Sayfa : 7

UMUMÎ BİLGİLER

Halkın bizatihi teşebbüs hakkı.

III. Halka bizatihi teşebbüs hakkı veren sistemde referendumdan daha fazla bir şey vardır. Referendumda meclis halkın resmî mesaisi, müşareketi olmadan kanun yapamaz. Fakat, meclis, lüzumlu olan herhangi bir kanunu yapmayabilir. Çünkü, hukukan bu hususta bir mecburiyeti yoktur. İşte halkın bizatihi teşebbüs hakkı, meclisi muayyen bir madde hakkında kanun yapmağa mecbur eden bir vasıtadır. Bu halde, bir kanun lâyihasının muayyen adette

Sayfa : 7

vatandaşlar tarafından imza edilmiş olması müntehap meclisin o kanunu müzakere etmeğe hukukan mecbur olması için kâfidir.

Sayfa : 8

Bu sistemin tatbikinde nazarı dikkate alınacak en mühim nokta milletin siyasî ve içtimaî terbiye ve tekâmül derecesidir.

III İntihap

TEMSİLÎ HÜKÛMET

Temsilî hükûmet. Biliyoruz ki, devlet, milletin kendisidir. Milleti, idare edenler değildir. Çünkü, irade milletindir. Ancak, milletle idare edenler arasında hukukî münasebetler vardır. Bu münasebetten temsil fikri meydana çıkar. Temsil fikrini şöyle de ifade edebiliriz:

— 8 —

Sayfa : 9

UMUMÎ BİLGİLER

Millet, asıldır. Millet işlerini idare edenler, onun mümessilleri olabilir. Bu mümessiller, millet nam ve hesabına devlet işlerini görürler. Millet, devletin işlerine muhtelif tarzlarda iştirak eder. Bilhassa, mümessilleri intihap eder.

Sayfa : 9

Mümessil kimlerdir?

Mümessil ve memur

Devlet uzuvlarından, kendiliğin den hareket salâhiyetine malik olan ve bu sıfatla devlet işlerini gören kimseler mümessil sıfatını haizdirler. Devlet müessesesini teşkil eden bunlardır: Devlet reisi, vekiller, teşriî meclisler gibi; kendi kendine icra kararı vermek salâhiyetine malik olmayan ve ancak aldığı emri tatbik eden kimseler *memur* durlar.

İşte, millet mümessillerinden teşekkül eden hükûmete *temsilî hükûmet* denir.

Temsilî hükûmetten bahsederken temsilî rejimin de ne olduğunu iyice anlamak lâzımdır. Temsilî rejim mefhumu ile temsilî hükûmet arasında şu fark vardır.

Temsilî rejim.

Temsilî rejim tatbik olunan bir devlette, devlet reisi ve hükûmet ve teşriî meclisler kâmilen milletin intihap ettiği mümessillerden

Sayfa : 10

İNTİHAP

teşekkül eder. Halbuki sadece temsilî hükûmet denildiği zaman, bunda millet emniyet ve kontrol fikrile, mümessiller intihap eder. Fakat, devletin başında veraset tarikı ile gelmiş bir hükümdar da bulunabilir: İngilterede olduğu gibi. Orada millet yalnız iki meclisten birini

Sayfa : 10

intihap eder. Başlarında da kıral vardır.

Temsilî rejime tamamen mutabık temsilî bir devlette idare edenlerin hepsi müntehap mümessildir. Cümhuriyet idareleri böyledir.

MÜNTEHİP HEYET

Müntehip heyet. Millet mümessillerini doğrudan doğruya veya vasıta ile intihap eden müntehip heyettir. Bu noktada millet ile müntehip heyeti biribirine karıştırmamak mühimdır. Bir fert müntehip heyet azasından olmadığı halde milletin azası ve vatandaş olabilir.

Demokrasi ve temsilî rejimler müntehip heyetin terkibi ve bu heyete ait vazifeler noktai nazarından değişir.

Sayfa : 11

∴

İntihap nedir? Demiştik ki millet, bilhassa, mümessillerini intihap eder. Şimdi, intihap nedir ve nasıl olur? bunu izah edelim: "Doğrudan doğruya hükûmet" ın tatbikı halinde, vatandaşlar, devlet işlerini bizzat görürler. Fakat, buna imkân olmayınca vatandaşlar, devlet işlerini gördürmek için, kendi içlerinden birtakım kimseleri seçip ayırmak lâzımdır. İşte bu işe intihap denir.

Sayfa : 16

İNTİHAP HEM VAZİFE VE HEM DE HAKTIR

Intihap hem vazife ve hem de haktır.

İntihabın esaslı ciheti, vatandaşın intihapta reyini kullanması hakkıdır. Bu hak, kanunun muteber gördüğü bir fikri ifade ve beyan kabiliyetidir. İntihap, *milli hakimiyet prensipinin filen tatbikı* olduğundan buna iştirakin her vatandaş için hakkolduğu meydandadır. Diğer taraftan, vatandaşlar, *müşterek menfaat ve talilerine karar verirken hep beraber dikkatli olmak mecburiyetindedirler.* Bu noktai nazar, intihabı, vatandaşlar için bir *vazife* hükmüne koyar. Bu takdirde, intihap vazifesi, onu icraya kabiliyetli olduğuna hükmedilenlere raci olmak lâzımgelir. Görülüyor ki intihabın hem hak ve hem de vazife telâkki olunma-

Sayfa : 31

KISIM – II

TÜRKİYEDE MEB'US İNTİHABATININ KANUNEN SURETİ CEREYANI

T. B. M. Meclisinin teşekkülü.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, kanunu mahsusuna tevfikan millet tarafından müntehap meb'uslardan müteşekkildir.

Sayfa : 31

Meb'us intihap etmek hakkı ve intihap olunmak salâhiyeti.

Kimler meb'us olamaz?

On sekiz yaşını ikmal etmiş olan her erkek Türk, meb'us intihabına iştirak etmek hakkını; ve otuz yaşını ikmal eden her erkek Türk'te meb'us intihap edilmek salâhiyetini haizdirler. Ancak ecnebi hizmeti resmiyesinde bulunanlar; mücazatı terhibiye veya sirkat, sahtekârlık, emniyeti suiistimal, hileli iflâs cürümlerinden birile mahkûm olanlar, mahcurlar, tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunanlar, hukuku medeniyeden ıskat edilmiş olanlar ve türkçe okuyup yazmak bilmiyenler meb'us intihap olunamazlar.

Sayfa : 32

İntihap devresinin müddeti.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin umumî intihabatı; dört senede bir kere icra olunur; müddeti biten meb'usların tekrar intihap edilmeleri caizdir. Sabık meclis lâhik meclisin içtimaına kadar devam eder. Yeni intihabatın icrasına imkân görülmediği takdirde içtima devresinin bir sene temdidi de caizdir. Her meb'us yalnız kendini intihap eden dairenin değil, umum milletin vekilidir (T.E.9,10,11,12,13).

Devrenin temdidi imkânı.

İntihap daireleri.

Meb'us intihabatı için Türkiye Cümhuriyeti, intihabat dairelerine ayrılır. Bu daireler bugünkü teşkilâtı idariyemize nazaran vilâ-

Sayfa : 32

İntihap şubeleri.

yetlerdir. Her nahiye de bir şubei intihabiye addolunur (İ. M. K. I).

Esas defterleri.

İntihabı Meb'usan Kanunu, neşri tarihinden itibaren, her kazada alelûmum erkek nüfus miktarını havi bir *esas defterinin* tanzimine iptidar olunduğunu kabul etmiştir (İ. M. 3) ve bu defterlerin tanzim ve hıfzı ve bu defterlerde doğum ve ölüm vukuatının tashihi, belediye ve nahiye meclisleri reislerile muhtarların derece derece vazifeleridir (İ. M. 4).

Sayfa : 34

İNTİHAP

Türkiyede elyevm intihap iki derecelidir.

Elyevm Türkiyede meb'us intihabı iki derece üzerine yapılır. Yani intihap hakkını haiz olan vatandaşlar (birinci derecede müntehip) müntehibi sanileri (ikinci derecede müntehipleri)ve bunlar da birinci müntehiplerin vekâletlerile meb'uslarını intihap ederler. x

Kimler birinci müntehip olamaz.

On sekiz yaşını bitiren erkeklerin medenî hukuktan sakıt olmuş veya ecnebi tabiiyetinde veya böyle bir iddiada bulunmuş veya iflâs edip te itibarını kanu-

Sayfa : 34

nen iade edememiş veya hacredilmiş olanlar ve fena hallerile şöhret bulmuş veya cünha ve cinayetle mahkûm olmuş bulunanlar müntehip olamazlar. Bu gibilerin işbu halleri defterlerde mülâhazat hanelerine yazılır (İ.M.8). İşte bu kanunî mânileri olmıyan ve on sekiz yaşını ikmal etmiş olan her erkek; birinci derecede müntehiptir (İ.M. 11,21). Ancak berrî, bahrî erkân, ümera ve zabitan ile küçük zabitan ve jandarma ümera, zabitan ve efradı; rütbei askeriyeyi haiz, üniformayı lâbis bilcümle mensubini askeriye, hizmeti askeriyede bulundukları müddetçe, ne

Fiilî hizmette bulunan asker ve jandarma mensuplarının istisnası.

Sayfa : 35

MEB'US İNTİHABATI

birinci müntehip ve ne de ikinci müntehip olamazlar; mütekait ve ihtiyatlar bittabi müstesnadır.

Teftiş heyetleri.

Mahalle ve köylerden bu esas defterleri kaza belediye meclisine geldiği günden *(9 mayıs)* itibaren kazaların büyüklüğüne göre azası dörtten ona kadar olmak üzere kazada bir *(teftiş heyeti)* teşkil olunur. Bu teftiş heyetleri belediye reislerinin riyasetleri altında, kazalarda kâmilen belediye meclisi azasından ; ve vilâyet-

Sayfa : 35

lerde de belediye azasile umumî vilâyet meclisi *(daimî encümeni)* azasının iştirakinden terekküp eder (İ. M. 10). Maahaza bu heyetlere hariçten aza almağa lüzum görülürse teftiş heyetinin intihabı ve ekseriyeti ârasile, alınabilir.

Şehremaneti olan mahallerde şehrin cemiyeti belediyesi kendi arasından heyeti teftişiye azalığına altı zatı intihap eder ve bunlara o vilâyetin dört encümeni daimî azası iltihak ederek heyeti teftişiyeyi teşkil ederler.

Esas defterleri üzerinde tetkik ve tahkik yapılması ve müddeti.

Bu teftiş heyetleri gelen defterlerin kanuna muvafık ve sehiv ve hata ve fesattan salim olduklarını 6-15 gün zarfında tetkik eder ve bu bapta icap eden tah-

Sayfa : 36

İNTİHAP

kikatta bulunurlar. Bu maksatla hergün toplanırlar (İ. M. 12). Bu on beş gün müddet bittikten sonra [takriba 29 mayıs] defterlerin birer sureti çıkarılarak hükûmet ve belediye dairelerinin duvarlarile herkesin görebileceği sair yerlere asılır ve muhafazaları için zabıtai belediyeden

Esas defterinin asılması ve müddeti.

Sayfa : 36

İlânı ve müddeti.

adamlar konur ; keyfiyet, gazeteler, ilânnameler ve münadilerle ilân olunur. Bu defterler on beş gün asılı kaldıktan sonra on beşinci günü akşamı [~~takriba 14 haziran~~] belediye reisleri marifetile kaldırılır (İ. M. 13). (927 intihabında vaktin darlığından bu müddetler, o intihaba mahsus olmak üzere ve bir kanunla, nısfa tenzil edilmiştir). Bu on beş günlük ilân müddeti içinde her-

Kaldırılması.

Teftiş heyetine itiraz hakkı ve bu bapta yapılacak muamele.

kim intihaba hakkı olupta deftere ismi yazılmamış olduğunu veyahut ismi yazılması lâzım değilken yazıldığını görürse teftiş heyetine istida ile müracaat eder. Teftiş heyeti bu bapta tetkikat yapar ve nihayet sekiz gün zarfında ekseriyetle kararını verir ve istida sahibine de kısaca ve mühürlü bir kâğıtla kararını bildirır. Eğer tef-

Sayfa : 37

MEB'US İNTİHABATI

tiş heyeti bu istidayı kabul etmişse defteri o yolda tashıh eder. Şayet heyet istidayı reddeder ve ıstıda sahibi de bunu kabul etmezse beş gün zarfında usulen dava edebilir. Bu davanın da

Sayfa : 37

sekiz gün zarfında bitirilmesi lâzımdır. Bu baptaki karar kat'îdir ve temyiz edilemez (İ. M. 14).

Bir intihap dairesinden kaç meb'us çıkacağının sureti tesbiti.

Kaza teftiş heyetleri bu esas defterlerini kaldırdıktan ve son tashihatı yaptıktan sonra kazalarında on sekiz yaşından aşağı ve yukarı nekadar erkek nüfusu olduğu hakkında bir mazbata yaparlar ve derhal vilâyete gönderirler. Vilâyetteki merkez teftiş heyeti ile vilâyet meclisi idaresi valinin riyaseti altında toplanır ve bu mazbatalardaki isimler yekûnunu toplıyarak aşağıda yazılan esasa tevfikan vilâyetten kaç meb'us çıkabileceğini tayin eder. Badehu keyfiyet vali tarafından, vılâyet gazetesine ve merkezdeki teftiş heyetine ve kaymakamlar vasıtasile de kaza teftiş heyetlerine ve nahiye reislerine tebliğ ve ilân olunur (İ. M. 16).

Her 20,000 erkek nüfusa mukabil bir meb'us intihap olunur. Bir vilâyetin erkek nüfusu 20,000 den az olsa dahı

Sayfa : 40

Müntehibi sani intihabının tarzı icrası.

İntihap günü defterler açılır ve intihap için arkası mühürlü beyaz puslalar çıkarılır ve anahtarları biribirine uymıyan iki

Sayfa : 40

kilit altında muhkem ve pusla- ları alabilecek büyüklükte bir de sandık hazırlanır; ve tensip olunan mahalde evvelâ sandık, içi boş olduğu hazır bulunanlara gösterildikten sonra, çifte kilitle kilitlenir. Bir anahtarı kazadan gelen teftiş heyeti azasına ve diğer anahtarı da nahiye reisine verilir ve sandığın dört tarafından sicim geçirile- rek uçları muhtarları tarafından mü- hürlenir (İ. M. 29, 32).

Sayfa : 43

MEB'US İNTİHABATI

kaza teftiş heyetlerine verir ve bu husus için kazada yapılan defterlere kaydettirirler (İ. M. 45).

Meb'us inti- habatı.

Temmuzun birinci gününden itibaren meb'us intihabatına baş lanması valiler tarafından kay makamlar marifetile her kazanın teftiş heyetine daha hazıran iptidasında ihtar ve tebliğ olunur (İ. M. 18). Muayyen günlerde her kazanın müntehibi sanı leri, kaza merkezlerine gider ve teftiş heyetlerinin gösterecekleri yerde ve saatte toplanırlar.

CÜMHURİYET HALK FIRKASI NİZAMNAMESİ

15 TEŞRİNİEVEL 1927 DE İNİKAT EDEN CÜMHURİYET HALK FIRKASI BÜYÜK KONGRASININ 22 TEŞRİNİEVEL 1927 TARİHLİ İÇTİMAINDA MÜZAKERE VE KABUL EDİLMİŞTİR.

333

1927

CUMHURİYET HALK FIRKASI NİZAMNAMESİ

15 Teşrinievel 1927 de inikat eden Cumhuriyet Halk Fırkası Buyuk Kongresinin 22 Teşrinievel 1927 tarihli içtimaında muzakere ve kabul edilmiştir

1927

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 333
Hazırlayan : Cumhuriyet Halk Fırkası
Cild : Kahverengi
Ebadı :
En : 15.1 cm.
Boy : 22.8 cm.
Sayfa Adedi : 51

Cümhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi

UMUMÎ ESASLAR

Madde 1.— Cümhuriyet Halk Fırkası; Cemiyetler kanununa tevfikan teşekkül etmiş Cümhuriyetçi, Halkçi, Milliyetçi, Siyasî bir cemiyettir ve merkezi Ankaradadır.

Madde 2. Fırka; Türk milletini mevkii itibar ve refaha mütemadiyen yükseltmekte olan ve her türlü istibdat ve tegallüp idaresi imkânını kapıyan yegâne şekliidareidevletin, hakimiyetimilliyenin aksayı tekâmülü olan (Cümhuriyet) olduğunu ve Cümhuriyetin hâlen ve atiyen her türlü

CÜMHURİYET HALK FIRKASI

Nizamnamesi

Ve

Programı

1931

Teşkilâtça tatbik edilecek nushalarda
bu mühür bulunmalıdır

CUMHURİYET HALK FIRKASI
Nizamnamesi
ve
Programı

1931

Teşkilâtça tatbik edilecek nüshalarda
bu mühür basılmalıdır.

Ankara
TBMM Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 308		
Hazırlayan	: Cumhuriyet Halk Fırkası		
Cild	: Yeşil		
Ebadı	:		
	En	: 15 cm.	
	Boy	: 22 cm.	
Sayfa Adedi	: 39		

Sayfa : 4

Yardım parası

10 — Fırka mensupları fırkaya az veya çok bir yardım parası verirler. Ayda veya altı ayda veya on iki ayda bır odenmek şartıyle fırkaya ne kadar yardım parası vereceklerini kendileri tayin ve tesbit ederek bulundukları yerin ocak heyetine bır taahhüt kâğıdı ile bildirirler.

Ödeme makbuz mukabilinde yapılır.

Taahhudu yapmamak, sıyasi mevcudiyetin esası olan fırka rabıtasına karşı saygısızlık sayılır.

Bir kere yapılan yardım taahhudü miktarı üstunden bır sene geçmeden değiştirilemez

Azanın taahhüt edecekleri mıktardan fazla tedıyeleri ayrı makbuzla kabul olunur.

Sayfa : 18

Müzakereler... serbestlik, sual, istizan

87 — Grup muzakerelerinde, Grup azaları içtihat ve reylerinde tamamiyle serbesttirler, Grupa mensup vekillerle mebuslara ait veyahut zuhur eden devlet ve hukumet meseleleri hakkında kayıtsız ve şartsız fikirlerini soylerler. Sual serbesttir. Vekillerin her hangi birinden izahat talep edebilirler. Ancak istizah fırka kararı ile Fırka grupunda cereyan eder, istizahın Meclise intikalı Grup kararı

Sayfa : 19

Grup azaları... gidişleri, gelişleri

92 — Fırka mebusları Grup idare heyetinden evvelce musaade almaksızın mezuniyet alamazlar. Ankaradan ayrılırlarken ve avdetlerinde Fırka kâtibiumumisiyle temas ederler

Sayfa : 20

20 -- Nizamname

Yardım parası

94 — Fırka mebusları yazılı olacakları ocaklara taahhüt ettikleri yardım parasından başka, Grup veznesine de kendi tayin ve tesbit edecekleri yıllık bir miktar yardım parası taahhüt ederler ve tayın edecekleri taksitlerle öderler.

Sayfa : 22

22 -- Nizamname

Menfaatlerde istismar edilemez

tın resmı kanunlarına tabıdır. Fakat Cumhuriyet Halk Fırkasına mensup mebusların mebusluk sıfatını hususi menfaatleri ıçın ıstısmar edememelerine Fırka Umumi reisliği de hususî bir itina gösterir

Vazifeye devam, intihap dairelerine gitme

111 — Mebusların vazifeye devam bakımından vaziyetleri Büyük Millet Meclisinin hususi kaidelerine bağlıdır. Fırkaya mensup mebusların Büyük Millet Meclisinde devamları ve başkaca vazife almayanların her yıl ıntıhap daıresine gıtmelerı ve tam bır intıhap devresinde en aşağı ıkı defa bütün kaza merkezleını dolaşmaları noktasından bulunacakları vaziyet Fırkanın Umumi reisliğince hususi bir ehemmiyeti haiz olacaktır.

Sayfa : 23

ALTINCI KISIM

Malî hükümler

Fırkanın gelirleri

114 — Fırkanın gelırı şunlardır:

A) Fırka âzalarından alınacak yardım paraları;

B) Teşkilâtın menkul ve gayrimenkul mallarının iradı;

C) Musamere, konser, balo, temsıl gıbi teşebbüslerden artan paralar;

Sayfa : 23

Ç) Fırkaca yapılan neşriyattan kalan paralar;
D) Fırka teşkilâtının himaye ettiği kültür, milli terbiye, spor ve sair hayır hizmetlerine karşılık umumi ve mahalli bütçelerle belediye bütçelerinden ayrılacak yardım paraları;
E) Fırkaya (A) fıkrası haricinde yapılacak yardımlar;

115 — Fırka paraları talimatnamesine göre alınır, sarfolunur, kaydedilir. — Para işlerinde talimat

Aylık ihtiyaçtan fazla paralar banka olan yerlerde bankaya yatırılır. — *Aylık ihtiyaçların fazlası*

116 — Teşkilâtın her kademesi yıllık ihtiyaçlardan artacak paraları merkezin müsaadesi olmadıkça sarfedemez. — *Yıllık ihtiyaçların fazlası*

Sayfa : 26

Teşkilâtta bulunanların alabilecekleri vazifeler — 126 — Fırka teşkilâtında çalışanlar uhdesindeki Fırka vazifeleriyle beraber Vilâyet Umumi Meclisi, Belediye Meclisi ve Encümenleri ve Ticaret Odaları gibi kazanç getiren vazifelerden birden fazlası toplanamaz. Hatta bu vazifelerden biri üzerlerinde bulunanlar Hilâliahmer ve Himayeietfal gibi diğer fahri bir vazife dahi alamazlar.

Yardım parasını vermiş olmak şartı — 127 — Fırka idare heyetlerinde veya Fırka namına bir işte bulunabilmek için yardım paralarını vermiş olmak şarttır.

Sayfa : 29

1 — Vatan, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bu günkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur. — Vatan: siyasi sınırlarımız içindeki yurt

Vatan, hiç bir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir küldür.

Sayfa : 30

30 -- Program.

Millet: dil, kültür ve mefkûre birliği — 2 — **Millet,** dil, kultür ve mefkûre birliği ile bir birine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir.

Devlet şekliniz vahdeti kuva esası — 3 — Devletin esas teşkilâtı: Turk milletinin idare şekli, vahdetı kuva esasına mustenit olan bu gunku devlet şeklımızdir. Bu şekılde, Buyuk Millet Meclısı, millet namına hakımıyet hakkını kullanır; Reisicumhur ve İcra Vekilleri Heyeti onun içinden çıkar. Hakımıyet bırdır, kayıtsız, şartsız milletindir. Devlet teşekküllerinin en muvafıkı bu, okuduğum Fırka ...dır.

Sayfa : 33

Program -- 33

Büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin zirai kredileri rehin mukabili temin olunacaktır. Zirai kredinin ana müessesesi olan Ziraat Bankamızı kanuni murakabe altında bulunduracak surette ~~sahiplendır~~mek ve faaliyetini daha ziyade zirai sahada teksif etmek tedbiri alınacaktır. Bankanın sermayesini zirai hareket ve faaliyetlerin inkişafını temin edecek kıymete çıkarmak, esaslı çalışma mevzuumuz olacaktır. — Ziraat Bankası

Sayfa : 33

Milliyetçi Türk amelesi ve işçilerinin hayat ve haklarını ve menfaatlerini göz önünde tutacağız. Sây ile sermaye arasında ahenk tesisi ve bir iş kanunu ile ihtiyaca kâfi hükümlerin vaz'ı, Fırkanın mühim işleri arasında görülür. — Amele ve işçilerimiz, iş kanunu

Sayfa : 34

Şoseler — Vilâyet şoseleri üzerinde çalışmakla beraber memleketi bağlayan eyi ve fennî köprülere ve şose şebekesine kavuşmak için ameli bir program tatbik olunacaktır.

Su işleri — Iktısadı maksatlara vefa edecek bir büyük su işi idealimizdir. Küçük su işlerimizi başarmak ilk hedeflerimizdendir.

Nakliyecilik — 10 — Kara, deniz, hava nakliyeciliğinin tanzim ve inkişafına çalışacağız

Hayvancılık — 11 — Hayvancılığın teşvikına ve hayvanlarımızın ıslahına ve çoğaltılmasına çalışılacaktır.

Balıkçılık ve süngercilik — 12 — Balıkçılığa ve süngerciliğe ehemmiyet vereceğiz.

Devlet işlerinde milli iktısat — 13 — İktısadi mülâhazalarımızda her hangı Vekâlet ve makamlara taallûk eden bütün Devlet işlerinin, milli iktısat noktai nazarından, mutlak kârlı ve faydalı olması kaidesini umumiyetle esas tutarız. Eskiden kalmış kanunların ve usullerin zamanla bu noktadan ıslahına ehemmiyet veriyoruz.

Sayfa : 35

Ç) Terbiye ve tedriste takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden bir cihaz haline getirmektir. — Umûmî hedefi

Sayfa : 36

2 — Mektepler hakkında başlıca fikirlerimiz:

İlk mektepler — A) Şehirlerde, köylerde veya köyler mıntakasında vaziyet ve ihtiyaca göre gündüzlük ve yatı ilk mektepleri, muntazam bir tatbik programı altında, arttırılacaktır. Köy mekteplerinde sıhhat,

Sayfa : 36

yaşayış ve mıntakası ile münasebetli olan ziraat ve sanat fikirleri verilecektir.

Meslek ve sanat mektepleri — B) Meslek ve sanat mektepleri memleketin ihtiyacına yetişecek derecede arttırılacak ve lüzumlu kurslar açılacaktır.

Orta mektepler — C) Her vilâyet merkezinde ve orta tahsili memlekete yaymak esası gözetilerek icap eden kazalar mıntakalarında orta mektep bulundurmak lüzumuna kaniiz. Orta mekteplerden uzak muhitlerdeki vatan çocuklarının huzur ve emniyetle istifadelerini temin için talebeyi gece ücretle yatıracak teşkilât yapmaya çalışılacaktır. Bu mekteplerde mıntakalariyle münasebeti olan mesleki malûmat verilmesine itina olunacaktır.

Liseler — Ç) Liselerimizi yüksek tahsile tam kabiliyetli talebe yetiştirecek surette her noktai nazardan takviye ve ikmal edeceğiz.

Darülfünun ve yüksek mektepler — D) Darülfünunu ıslah ve tensik edilerek lâzım olan dereceye yükseltilecektir. Yüksek mekteplerimiz kendilerinden beklenen neticeleri verebilecek mükemmeliyete getirilecektir.

Güzel sanatlar — 3 — Güzel sanatlere bilhassa musikiye, inkılâbımızın yüksek tecellisi ile mütenasip bir surette, ehemmiyet vereceğiz.

Müzeler, eski eserler — 4 — Müzelerin ve umumiyetle eski eserlerin itina ile tasniflerine ve icap edenlerin yerlerinde eyi muhafazalarına itina olunacaktır.

Dilimiz — 5 — Türk dilinin millî, mükemmel ve mazbut bir dil haline gelmesi hakkındaki ciddi teşebbüse devam olunacaktır.

CÜMHURİYET HALK FIRKASI

Nizamnamesi

Ve

Programı

1931

Teşkilâtça tatbik edilecek nushalarda
bu mühür bulunmalıdır

332

Ankara
T. B. M. M. Matbaası

CUMHURİYET HALK FIRKASI
Nizamnamesi
ve
Programı

1931

Teşkilâtça tatbik edilecek nüshalarda
bu mühür basılmalıdır.

Ankara
TBMM Matbaası

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 332
Hazırlayan : Cumhuriyet Halk Fırkası
Cild : Kırmızı
Ebadı :
En : 15.8 cm.
Boy : 22.4 cm.
Sayfa Adedi : 39

Sayfa . 3

C. H. F.

—

Nizamname

[Büyük kongrenin 17 mayıs 1931 içtimaında kabul edilmiştir]

Esaslar

1 — Cümhuriyet Halk Fırkası, cemiyetler kanununa göre kurulmuş, programındaki esaslar üzerinde çalışan siyasi bir cemiyettir. Merkezi Ankaradadır. *Fırkanın kuruluşu, merkezi*

2 — Cümhuriyet Halk Fırkasının daimi Umumi reisi, Fırkayı kuran GAZİ MUSTAFA KEMAL Hazretleridir. *Daimi umumi reis*

3 — Fırkaya mensup vatandaşlar karşılıklı samimiyet, itimat ve arkadaşlık duygularıyle birbirine bağlı bir kütle teşkil ederler. *Fırka mensuplarının vazifeleri: bir kütle olmak, prensipleri bilmek.*

Fırka mensupları fırkanın programını, prensiplerini bilecek, onları mudafaa edecektir.

4 — Prensiplerimizi, usanmaksızın, bütün vatandaşlara her vesile ve fırsatla söylemek ve anlatmak fırka teşkilât ve mensuplarının mühim vazifesidir. *prensipleri söylemek, anlatmak.*

5 — Fırka, memlekette muhtelif maksatlarla vücutlanmış olan hayırlı ve faydalı teşebbüslerin ve teşekküllerin hayırhahıdır. *Fırka ve başka teşekküller*

6 — Fırka henüz siyasi meşguliyet çağına gelmemiş olan bütün Türk gençlerini fırkanın tabii namzedi sayar. *Fırka ve gençler*

-3-

Sayfa : 5

İKİNCİ KISIM

Fırka teşkilâtı

12 — Fırka teşkilâtı, başında, merkezde Umumî Reis bulunmak, vilayetlerde ocaklardan başlamak üzere, şunlardan vücut bulur. Teşkiltın uzuvları

a) Umumî reislik,
b) Umumî reislik divanı,
c) Büyük kongre ve Umumi idare heyeti,
ç) Vilâyet, kaza, nahiye, ocak idare heyetleri ve kongreleri,
d) Fırka grupu
e) Fırka divanı,

Sayfa : 18

18 ———————— Nizamname

BEŞİNCİ KISIM

Mecliste

1 — CUMHURİYET HALK FIRKASI GRUPU

Fırka grupu

81 — Fırkaya mensup mebusların umumi heyetine Fırka grupu denir.

Reisleri

82 — Fırka grupunun tabii reisi, Fırkanın Umumî reisi veya onun vekilidir. Fırkaya mensup olan Başvekil Fırka grupunun reisidir.

Toplanma zamanları

83 — Meclis içtima halinde bulunduğu zaman Grup haftada bir gün mutlaka toplanır, icabında ayrıca Umumî reisin veya vekilinin, Grup reisinin istemesiyle veya idare heyeti kararıyle yahut Grupa mensup âzalardan en az onunun takrir vermesiyle toplanır.

Meclis toplu olmadığı zaman da Umumi reisliğin davetiyle Grup toplanır.

Grupta reislik ve kâtiplik

84 — Umumî reis reislik etmediği halde, reisliğe Grup reisi veya reis vekilleri geçerler. Grup kâtipleri Grup müzakerelerinin esaslarını ve kararlarını kaydederler.

Grupun işleri

85 — Grup toplanmalarında Grupa ait umumi meselelerle Reislikten, idare heyetlerinden, yahut âzalar tarafından ileri sürülen meseleler müzakere edilir ve kararlaştırılır.

Ruzname

86 — Grup toplanmalarında müzakereler, içtima evvelinden hazırlanmış ruznamesi üzerine geçer. Fevkalâde ve teahhur goturmiyen hallerde teklif olunan bir madde ayni içtimain en aşağı on beş dakika sonra yapılacak ikinci bir celsesine bırakılır.

Müzakerelerde serbestlik, sual, istizah

87 — Grup müzakerelerinde, Grup âzaları içtihat ve reylerinde tamamiyle serbesttirler, Grupa mensup vekillerle mebuslara ait veyahut zuhur eden devlet ve hükümet meseleleri hakkında kayıtsız ve şartsız fikirlerini söylerler. Sual serbesttir. Vekillerin her hangi birinden izahat talep edebilirler. Ancak istizah fırka kararı ile Fırka grupunda cereyan eder, istizahın Meclise intikali Grup kararı

Sayfa : 19

Nizamname — 19

ile olur, Grup kararı olmadan sual istizaha kalbedilemez.

Sayfa : 29

Methal

İstikbale de şamil tasavvurlarımızın ana hatları

Cümhuriyet Halk Fırkasının programına temel olan ana fikirler, inkılâbımızın başlangıcından bu güne kadarki filiyat ve tatbikatta aşikârdır.

Bundan başka bu fikirlerin başlıcaları Fırkanın 1927 senesinde Büyük kongrece de kabul olunan nizamnamesinin umumi esaslarında ve ayni kongrece tasvip edilen Umumi reisliğin beyannamesinde ve 1931 Büyük Millet Meclisi intihabı münasebetiyle neşredilen beyannamede tesbit olunmuştur.

Yalnız bir kaç sene için değil, istikbale de şamil olan tasavvurlarımızın ana hatları burada toplu bir halde yazılmıştır.

Sayfa : 29

BİRİNCİ KISIM

Esaslar: 1) Vatan, 2) Millet, 3) Devletin esas teşkilâtı, 4) Âmme hukuku.

Vatan: siyasî sınırlarımız içindeki yurt

1 — Vatan, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bu günkü siyasî sınırlarımız içindeki yurttur.

Vatan, hiç bir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir külldür.

Sayfa : 30

Millet: dil, kültür ve mefkûre birliği

2 — Millet, dil, kultur ve mefkure bırlığı ile bır birine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimai heyettir

Devlet şeklimiz: vahdeti kuva esası

3 — Devletin esas teşkilâtı: Turk milletının ıdare şekli, vahdetı kuva esasına mustenit olan bu günkü devlet şeklımızdır. Bu şekılde, Buyuk Millet Meclisi, mıllet namına hakımıyet hakkını kullanır; Reısıcumhur ve İcra Vekıllerı Heyetı onun içinden çıkar. Hakımıyet bırdir, kayıtsız, şartsız milletındır. Devlet teşekkullerının en muvafıkı bu olduğuna Fırka kanidır.

Hurrıyet, musavat, masunıyet, mulkıyet hakkı

4 — Amme hukuku. Turk vatandaşlarına Teşkılâtı Esasıye kanununun verdıgı ferdi ve ıçtımai hurriyet, musavat, masunıyet ve mulkıyet haklarını mahfuz bulundurmak fırkamızca ehemmıyetlı esaslardandır

Bır dereceli intihap

Bır dereceli ıntıhabı tatbık etmek yuksek emellerimızdendır. Ancak vatandaşı, ıntıhap edeceğini tanıyabılecek vasıflar, şartlar ve vasıtalarla mucehhez kılmak lâzımdır. Bunun temını hususundaki mesaının matlup netıceyı verecegı gune kadar vatandaşı, yakından tanıdıgı ve emnıyet ettiğı ınsanları ıntıhap etmekte serbest bırakmagı demokrasının hakıkı ıcaplarına daha uygun buluruz.

Sayfa : 30

Kadınların mebus intihabı

Fırkamız vatandaşların sıyası hakları noktasın da cinsiyet farkı gozetmez Bilakis Turk milletının yuksek ve derın tarıhınde ıctımaı hayatını her noktadan birlige ıstınat ettırmış oldugunu bilen Fırkamız kadınlarımızın, belediye ıntıhabında oldugu gibı, mebus intıhabında da sıyası haklarını kullanmaları ıcın lazım gelen musaıt zemını hazırlamayı bir vazife addeder. Fırka ancak bu takdirde tarıhı ve şerefli hayatımızı yenı şeraıte uygun simasıyle ıhya etmış olacağına kanidır.

IKINCI KISIM

Cumhurıyet Halk Fırkasının ana vasıfları

1 — Cumhurıyet Halk Fırkası, A - Cumhurıyet

Sayfa : 31

Program

çı, B - Milliyetçi, C - Halkçı, Ç - Devletçi, D - Lâyik, E - İnkılâpçıdır,

Cümhurıyetçilik

A) Fırka, Cümhuriyetin, milli hakimiyet mefkûresini en eyı ve en emin surette temsil ve tatbik eder devlet şekli olduğuna kanıdır. Fırka, bu sarsılmaz kanaatle Cümhuriyeti tehlikeye karşı her vasıta ile müdafaa eder.

Milliyetçilik

B) Fırka, terakkı ve ınkışaf yolunda ve beynelmilel temas ve munasebetlerde butun muasır milletlere muvazı ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk ıçtimi heyetının hususi seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar.

Halkçılık

C) İrade ve hakimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hakimiyetin, devletın vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkiyle ifasını tanzım yolunda kullanılması Fırkaca büyük esastır.

kanunlar önünde mutlak bir müsavat kabul eden ve hiç bir ferde, hiç bir aileye, hiç bir sınıfa, hiç bir cemaate imtiyaz tanımıyan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul ederiz.

Sınıf yok, iş bölümü var

2 — Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdî ve içtimaî hayat için iş bölümü itibariyle muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir.

Menfaatler kabiliyet ve çalışma derecesiyle mütenasip olur

A) Küçük çiftçiler, B) Küçük sanayi erbabı ve esnaf, C) Amele ve işçi, Ç) Serbest meslek erbabı, D) Sanayi erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccar, Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması, diğerinin ve umumî camianın hayat ve saadeti için zarurîdir. Fırkamızın bu prensiple istihdaf ettiği gaye sınıf mucadelesi yerine içtimaî intizam ve tesanut temin etmek ve birbirini nakzetmiyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabiliyet ve çalışma derecesiyle mütenasip olur.

ÜÇÜNCÜ KISIM

İktısat

ZİRAAT VE SANAYİ, MADENLER VE ORMANLAR, TİCARET, NAFIA İŞLERİ

Normal sermayenin membaı

1 — İktısatta hareketli sermaye mühimdır. Normal sermayenin yegâne membaı millî say ve tasarruftur. Bunun için çalışmayı arttırmak fert ve aile hayatında ve umumiyetle Devlet idaresinde mahallî ve millî idarelerde tasarruf fikrini kökleştirmek, Fırkamızın başlıca prensibidir.

Sigorta, kredide ucuzluk ve kolaylık

2 — Kredi ve sigorta meseleleriyle ihtıyacın talep ettiği ehemmiyette iştigal olunacaktır. Kredide ucuzluk ve kolaylık temini başlıca emelimizdir.

Tediye muvazenesi

3 — İthalatın ihracattan fazla olmaması ve en nihayet aynı kıymette olması tediye muvazenesinin temini için elzem addettiğimiz şarttır.

3 — **Gümrük tarifelerini ve muamelelerini milletin iktısadi menfaatlerine daha uygun şekillere koymağa çalışmak ehemmiyet verdiğimiz hususlardandır.** — **Gümrük tarifeleri**

BEŞİNCİ KISIM

Milli talim ve terbiye

1 — Milli talim ve terbiyede esas düsturlarımız şunlardır: — Talim ve terbiye esaslarımız.

A) Maarif siyasetimizde temel taşı, cehlin izalesidir. Maarifimizde hergün nisbeten daha fazla çocuk ve vatandaş okutacak ve yetiştirecek bir program takip olunacaktır. — *Vatandaşları okutmak = yetiştirmek*

B) Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi ve lâyik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıdır. Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türkiye Devletine hürmet etmek ve ettirmek hassası bir vazife olarak telkin olunur. — Cümhuriyetçi, milliyetçi, lâyik vatandaş

C) Fikrî olduğu gibi bedeni inkişafa da ehemmiyet vermek ve bilhassa seciyeyi milli derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak büyük emeldir. — Fikri, bedeni, inkişaf, milli seciye

Ç) Terbiye ve tedriste takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden bir cihaz haline getirmektir. — Usulün hedefi

D) Terbiye her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, milli ve vatanperver olmalıdır. — Terbiyenin vasıfları

E) **Her tahsil ve terbiye müessesesinde talebenin teşebbüs kabiliyetini kırmamaya şefkat ve nüvazişle itina etmekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan vikaye için ciddi bir intizam ve inzibata ve samimi ahlâk telâkkisine alıştırmak mühim olduğu kanaatindeyiz.** — **Teşebbüs kabiliyeti, inzibat, ahlâk**

mat hislerini ve millî varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besleyen mukaddes bir cevherdir.

2 — Mektepler hakkında başlıca fikirlerimiz:

İlk mektepler

A) Şehirlerde, köylerde veya köyler mıntakasında vaziyet ve ihtiyaca göre gündüzlük ve yatı ilk mektepleri, muntazam bir tatbik programı altında, arttırılacaktır. Köy mekteplerinde sıhhat, yaşayış ve mıntakası ile münasebeti olan ziraat ve sanat fikirleri verilecektir.

Meslek ve sanat mektepleri

B) Meslek ve sanat mektepleri memleketin ihtiyacına yetişecek derecede arttırılacak ve lüzumlu kurslar açılacaktır.

Orta mektepler

C) Her vilâyet merkezinde ve orta tahsili memlekete yaymak esası gözetilerek icap eden kasalar mıntakalarında orta mektep bulundurmak lüzumuna kaniiz. Orta mekteplerden uzak muhitlerdeki vatan çocuklarının [illegible] yatılacak teşkilat yapmaya çalışacağız. [illegible] mekteplerde mıntakalariyle münasebeti olan [illegible] malûmat verilmesine itina olunacaktır.

[illegible]

Ç) [illegible] yüksek [illegible] talebe yetiştirecek surette her noktai nazardan takviye ve ikmal edeceğiz.

Darülfünun ve yüksek mektepler

D) Darülfünun ıslah ve tevsik edilerek lâzım olan dereceye yükseltilecektir. Yüksek mektepleri [illegible] beklenen [illegible] verebilecek [illegible]umumiyete getirilecektir.

Güzel sanatlar

3 — Güzel sanatlara bilhassa musikiye, inkılâbımızın yüksek tecellisi ile mütenasip bir surette, ehemmiyet vereceğiz.

Müzeler, eski eserler

4 — Müzelerin ve umumiyetle eski eserlerin itina ile tasnifilerine ve icap edenlerin yerlerinde eyi muhafazaları na itina olunacaktır.

Dilimiz

5 — Türk dilinin millî, mükemmel ve mazbut bir dil haline gelmesi hakkındaki ciddi teşebbüse

Sayfa : 37

ALTINCI KISIM

İçtimaî hayat ve umumî sıhhat

1 — Türk içtimaî hayatında âilenin mahfuziyeti esastır.

Aile

2 — Nüfusumuzu arttıracak tedbirleri ehemmiyetle takip edeceğiz.

Nüfusumuzu artırmak

3 — Fırka çocuk hayatiyle sureti mahsusada alâkadardır. Doğum evlerinin artırılmasına çalışılacaktır. Amele mıntakalarında kadın işçilerin çalıştıkları esnada çocuklarına bakacak müesseseler yaptırılmasına ve bunların arttırılmasına devam olunacaktır.

Çocuk hayatı

4 — Kimsesiz çocuklar, yardıma muhtaç ihtiyarlar ve malûller milletin vesayet ve himayesi altındadır.

Kimsesizler, ihtiyarlar, malûller

5 — Sıhhat işleri Fırkamızca hususi bir ehemmiyeti haizdir. Bu husustaki mesai umumî ihtiyaçla mütenasip ve devamlı bir surette tevsi olunacaktır.

Sıhhat işleri

6 — Sıtma, verem, frengi, trahom ve sair sari hastalıklarla mücadele tedbirlerini genişletmeğe devam edeceğiz.

Sari hastalıklar

CÜMHURİYET HALK FIRKASI

Nizamnamesi

Ve

Programı

1931

Teşkilâtça tatbik edilecek nushalarda bu mühür bulunmalıdır

388

Ankara
T. B. M. M. Matbaası

CUMHURİYET HALK FIRKASI
Nizamnamesi
ve
Programı

1931

Teşkilâtça tatbik edilecek nüshalarda
bu mühür basılmalıdır.

Ankara
TBMM Matbaası

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 388
Hazırlayan : Cumhuriyet Halk Fırkası
Cild : Kırmızı
Ebadı :
En : 14.9 cm.
Boy : 21.9 cm.
Sayfa Adedi : 39

Sayfa : 3

C. H. F.

Program

[Büyük kongrenin 13 - 14 mayıs 1931 içtimaında kabul edilmiştir.]

Methal

Cümhuriyet Halk Fırkasının programına temel olan ana fikirler, inkılâbımızın başlangıcından bu güne kadarki filiyat ve tatbikatta aşikârdır.

İstikbale de şamil tasavvurlarımızın ana hatları

Bundan başka bu fikirlerin başlıcaları fırkanın 1927 senesinde Büyük kongrece de kabul olunan nizamnamesinin umumi esaslarında ve ayni kongrece tasvip edilen Umumi reisliğin beyannamesinde ve 1931 Büyük Millet Meclisi intıhabı münasebetiyle neşredilen beyannamede tesbit olunmuştur.

Yalnız bir kaç sene için değil, istikbale de şamil olan tasavvurlarımızın ana hatları burada toplu bir halde yazılmıştır.

BİRİNCİ KISIM

Esaslar: 1) Vatan, 2) Millet, 3) Devletin esas teşkilâtı, 4) Âmme hukuku.

Vatan: siyasi smırlarımız içindeki yurt

1 — Vatan, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bu günkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur.

Vatan, hiç bir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir küldür.

Sayfa : 30

Program

Millet: dil, kültür ve mefkûre birliği

2 — Millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimaî heyettir.

Devlet şeklimiz: vahdeti kuva esası

3 — Devletin esas teşkilâtı: Türk milletinin idare şekli, vahdeti kuva esasına müstenit olan bu günkü devlet şeklimizdir. Bu şekilde, Buyük Millet Meclisi, millet namına hakimiyet hakkını kullanır; Reisicümhur ve İcra Vekilleri Heyeti onun içinden çıkar. Hakimiyet birdir, kayıtsız, şartsız milletindir. Devlet teşekküllerinin en muvafıkı bu olduğuna Fırka kanidir.

Sayfa : 31

Program 31

çı, B - Milliyetçi, C - Halkçı, Ç - Devletçi, D - Lâyik, E - İnkılâpçıdır.

Cümhuriyetçilik

A) Fırka, Cümhuriyetin, millî hakimiyet mefkûresini en eyi ve en emin surette temsil ve tatbik eder devlet şekli olduğuna kanidir. Fırka, bu sarsılmaz kanaatle Cümhuriyeti tehlikeye karşı her vasıta ile müdafaa eder.

Milliyetçilik

B) [redacted] terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimaî heyetinin hususi seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmak [redacted].

MEBUSLUK İSTEYENLER

MEBUSLUK İSTEYENLER

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1845
Yazar : ---
Cild : Dosya
Ebadı :
En : 25 cm.
Boy : 32 cm.
Sayfa Adedi : 10
Not : Metin daktilo ile yazılmış olup bir dosya içersindedir.

Sayfa : 1

Mebusluk istiyenler

İsmail Hakkı Tezer . Avukat
Bahçekapı Kazasker hanı . No:60 — İstanbul.
Nusret Doğruer
Devlet Şûrası Azasından — Ankara
Fuat Balkan . emekli binbaşı
Eskrim Federasyon Başkanı — Ankara
Saim Uray .Avukat .İstanbul ve Paris Hukuk
Fakültelerinden mezun — İstanbul
Nezihe Muhittin Tepedelenli — Osmanbey İstanbul
Ananyan Apartmanı No:1
Kamil Kotan . Halkevi Başkanı
ve daimî encümen azası — Muş
Yusuf Erdek .Küçük Zabit mektebi mezunu
Karadeli Oğullarından — Yozgat
İsmail Sertkaya .
M . M . Vekâleti hava müsteşarlığı muhasebesinde
ikinci mümeyiz . — Ankara
Adil Güselen :
İskân müfettişi eski Valilerden — Ankara
Kazım Kıvılcım .Kamanlı .Emekli Tuğ Generali.
Taksim Talimhane Aydedesokak No: 4 — İstanbul
Malik Malikgil . Hukuk mezunu — Nişantaşı
Bedrettin Bey Apartımanı — İstanbul
Nagip Yoğon .Gaziantep ilk mebusu . Hizmetlerinden tanın . — Samatya
Ali Fakih caddesi No : I/13 — İstanbul

Sayfa : 2

(2)

13—Fad Arasli . Büyük Kurultayın Kars delkesi .yiltci

Âncebeci Osanlar sokak No : 10 — Ankara

14—İnsan Aortoglu avukat

Elül mutekait yuzbaşı

Zonguldak meclisi umumî Vilâyet azasından — Zonguldak

15—Mehmet Kemal .İhtiyat zabiti .

Torus Oteli No 3 — Ankara

16—Cemil Şerif Baydur . Operatör

Şişli Haif Bey sokak No : 18 — İstanbul

17- Vasfı Gerger. Siverekli

Silifke Kaymakamı — İstanbul

18—Asat Sami Ozkan . Harp akademisi ve Maltepe

Askeri lisesi dil muallimi

Binbir direk meydanında NO 17 — İstanbul

19—İskender Özçelik . Torul kazasının . Gençliğinden ve kimsesizliğinden bahis

Tufaniye mahallesinden . — Torul Gümüşhan

20—Şevket Galatalı . Emekli K^Or Komutan — Osmanbey

Halaskar Gazi caddesi Şahnaz Apt.No 14 — İstanbul

21—Sıtkı Gür . Manisa ikinci Noteri

eski mebus . — Manisa

22—Süreyya Sami Berkem

Konsolos — Varna

23—Hasim Gönen . Eczacı

Açıkapı — Kayseri

24—Nefet Arar . Eski maden mühendisi

Erzurum Mahallesi -Aytan Sokak Raşit Apt.No:8 — Ankara

Sayfa : 3

(3)

25--Rifat Kozan . İlk mektep muallimi Halkevi Başkanı	Boğazlıyan
26--Rifat Ilgar .Sabık Devlet Demiryolları Umum Müdürü Havyar Sokak No:22	Cihangir İstanbul
27--Ali Öztürk . Mahkeme Zabıt Kâtibi	Uşak
28--Ahmet Fevzi Big . Dokuzuncu Kolordu kumandanlığından mütekait Abbasağa Akdoğan Sokak No : 50	Beşiktaş İstanbul
29--Rakım Sezek . inhisarlar sicil Şubesi Memuru	Çanakkale
30-- N . Selem . Kaymakam	Kula
31--Kadri Türkcü .eski Diyarıbakır ve Siverek Mebusu .Borsa Komiseri	Adana
32--Ali Aykut .Eski ticaret müsteşarı	[illegible]
33--Abdülkadir Sarıkelle .Avukat	Adana
34--İbrahim Tarhan . Mülkiye mezunu	Trabzon
35--Suat Ziya Kant . Avukat	İstanbul
36--Topoğraf Yusuf Ziya Atılgan	[illegible]
37--Nusret Şahinbaş .sabık Konsolos.Hariciye Vekâletinde	Ankara
38--Celâl Haydar . Dikili Sulh Hakimi	Dikili
39--Ziyaettin Divanlıoğlu . Kozacı	İstanbul
40--İlyas Nuri Toruşoğlu.Emniyet Komiseri	Uşak
41--Cahit Çubukçu.Halkevi Başkanı . Mesleğinden bahis yok	Diyarıbakır
42--Hamdi Atlıoğlu .Ziraat Odası Âzası	Beyoğlu
43--Feridun Fikri . Avukat	İstanbul
44--Arif Yaşar .adliye Müfettişi	İstanbul
45--Yusuf Zeki Asya . Malmüdürü	Karta.
46--Necip Fazıl Kısakürek . Sanat ve fikir adamı olduğunu yazıyor .	İstanbul
47--Muzaffer Arda .eski kalemi mahsus memuru. ve Bankacı	İstanbul

Sayfa : 4

(4)

48-- Yusuf Kemal Talan . Emekli Topçu Yarbayı — Van

49 - Osman Çaneri . Çanpazarı mahallerinde meşrukinden bahis yok . — Çanakkale

50-- M.Rıza Saltoğ .Ticaret ve sanayi odası Reisi — Kastamonı

51--Mehmet Hilmi Vereşek Oğlu . Ziraat Bankası Ajans memuru — Avanos

52--Nurettin Atak.Parti Üyesi .Emekli üsteğmen . — İs.Ortaköy

53--Safa Tüzün . Terzi — Yalova

54--Ali Rıza Sarlar . Dava vekilliği yapmış . — Finike

55--Nimet Kâmil Günaydın . Parti idare heyetinin . hususi tahsil gördüğünden bahsediyo . — İs.Emirgân

56--Dr.Hulusi Tan.İzmirli .Devlet Tabibi — Mersin

57--Tamşaralı Hasan Tahsin Okutman .Köy Muallimi — Ş.K.Hisar

58--Şevket Üngan . Vilâyet Encümen azası .eski kaymakam — Diyarıbakır

59--Sami Çalıklı . köyde çiftci — İçel

60--Abdürrahman Murse .eski dava vekili — Kırşehir

61--Yasin Kutluğ.Eski Gaziantep Mebusu . hizmetlerinden bahis — Mardin

62--Halil Dilmaç.Halkevi ve Ticaret odası Başkanı — Çanakkale

63--Neşet Birsel .Büyük Erkân. harbiye yaverliğinden mütekait — İstanbul

64--Emekli Albay Yusuf Ziya nın intihab edilmesini, Gümüşane C.H.P.sinden iki üye rica ediyor) — Gümüşane

64--Yusuf Arapçay . Türkofis Müdürlüğünde Baş Kâtip — Kars

65--Muhittin Akın .Nusaybin eski belediye reisi — Tokat

66--Celalettin Taşpınar . Beykoz sulh hakimi — Beykoz

67--Ziya Gökalp.Ceza mahkemesi Azası — Manisa

68--Hamdi Sipahi. Aydın Valiliğinden mütekait — İstanbul

69--Murat Bonbacı.Malul subay — Üsküdar

70--Emin Boke .ağır ceza mahkemesince aza — Manisa

71--Seniyettin Başak .Avukat — Erenköy

72--Sadri Bayın . emlâki milliye müdürü — Ankara

73--Emin Bayav . eski mebus . Avukat — Tokat

74--Cemal Beyceoğlu. İcradairesi Kâtibi — Kadıköy

Sayfa : 5

75--Cevdet Erentok. Emekli Yarbay	Kalecik
76--Abdülkadir Turan .Malatyalı.C.Müddei umumisi	Erzincan
77--Bedri Yıldırım.Divanı muhasebat murakip M.	Ankara
78--Dağıstan Binerbay.Hava kurumu keskin şubesimuhasibi.	Kırıkkale
79--Mustafa Turan . daimî encümen azası	Sinci
80--Z.Rifat Ardağ . Tuccar	Kütahya
81--Sırrı Özbaykal . Öğretmen	Boğazlıyan
82--Celâl Feyyaz Gürsel . Avukat	İstanbul
83--Halil Nimetullah Östürk.Profesör	İstanbul
84--Hüseyin Avni .Erzurumlu Avukat	İstanbul
85--Osman akil Santur .meslekinden bahis yok	İstanbul
86--Ahmet Mumcu . muhacir . çiftci	İzmir
87--Akif Bora.arazi sahibi	İstanbul
88--Halim Baki Kunter .Vakıflar [illegible] Muamelât ve Mülhak Vakıflar.M.	Ankara
89--Sami Kutlu . Avukat .Parti Başkanı (max. Vilâyetlerinin [illegible] listesine konulmasını [illegible] halkı namına belediye Reisi Emin Bilgen rica ediyor .)	Nazilli
90--Kâmil Cenet . Yardak Köyünden .Ocak Başkanı	[illegible]
91--Nazif Göksu . Avukat	Konya
92--Emin Girdivan . Erzurumun eski mektupcısı	Ankara
93--O.Nuri Büyük Alpan.Emekli Kurmay Albay	Kadıköy
94--Kâşif Baştuğ . Doktor . Hastane baş hekimi	Tarsus
95--Ahmet Çalık Oglu . eski Çete Reisi	Ceyhan
96-- .Nurettin Üre[illegible] . tekaüt [illegible] tavsiye ediyor	İstanbul
97--Yuşa Elemkave.eski Şehbenderve Kontrol	İstanbul
98--Omer Ünlü .eski mebuslardan . meslekinden bahis yok	Aksehir
99--Osman Nazım Çapan . emekli aza mülâzımı	Yozgat
100--Zübeyde Yılmaz . eski Kayseri mebusunun kızı	Kunyan

Sayfa : 6

127--Mustafa Ozan . Belediye Reisi	Hopa
128--ÖmerAydın Genç .Ortaokul Direktörü	Kırşehir
129--Sadettin Morava . Aydın Otelinde misafir . 319 harbiye mezunu . hizmetlerinden bahsidiyor .	Ankara

Sayfa : 7

130 - Mahmut Koçak , Bursa birinci ortaokul direktörü

131 - Mehmet korkut , Babaeski Çavuş köyünde , Çifçi

132 - Ziya Gelibolu , Bitlis Taş mahallesinden , Avukat

133 - Saffet Tuncay , Devlet Şurası Deavi Dairesi Reisi

134 - Münip Bulgurlu , Ankarada Koyunpazarında Çolpan sokak No: 7 de galatasarayda okumuş . Halen Büyük bir kumaş tirethanesinin sahibi .

135 - Hayrettin özilhan , Gazi Osman okulu Edebiyat muallimi

136 - Haydar Gürol , Turgutlu Ziraat muallimi

137 - Mehmet Derviş Kuran , Istanbul Fakacık . Tahsili lise derecesi. hayatını serbest teşebbüsleriile kazanıyormuş .

138 - Ömer Uslu , Yozgat Belediye ve C.H.F. heyeti idare üyesinden yedek Subay . Halen ticaretle iştigal ediyormuş . İstiklal harbine bidayettenberi iştirak etmiş .

139 - Ismail Hakkı Sozalır , Askeri muamelat memurluğundan emekli . Halen Türk kuşu muhasibi .

140 - Ferit Sezen , Babıâli Divanı Hümayun Mühimme Müdüriyetinden mütekait . Halen hiç bir işle meşgul değil . (Ankara Ali Nazmi apartıman kat 2 , No: 6 .

141 - Hilmi Aksoy , Niğdeli Avukat . Konya hukuk mektebinde hocalık ve baro reisliği yapmış . Halen baro ikinci reisi .

142 - R. Kurtkaya , Istanbul , Kadıköy - Küçükmoda Cem sokağı No: 21 Emekli Levazım Albayı (Japon Rıza) . C.H.F. Eminönü Hocapaşa ocağında kayıtlı .

143 - Sadık Aydoğdu , Balıkesir Ziraat Bankası Müdürü . Sabık Garp cephesi topçu müfettişliği makineli tüfek zabiti .

144 - Hüsameddin Ülsel , Istanbul Kadiköy Haydarpaşa Rıhtım caddesi No: 72 . Eski bahriye Müsteşarı .

Sayfa : 8

145 - Sabri Tulaç (Romanyalı Sabri) . Istanbul Harbiyede Sipahi ocağı karşısında Ferah Apartımanında.Sabık Ziraat Vekâleti müşavirlerinden ve sabık Noverosski Başkonsolosu .

146 - Cevat Durceylan , Siirt Babu' dart mahallesinden Hamit oğlu . Lanyas Müftüsü .

147 - Mazhar Tokman , Ankara Atpazarı Müneccim yokuşu Kocaeli sokak No:11 (Orta ticaret mektebinden mezun . Eski çorap ticaretile meşgul)

148 - Ismail Özkul , İktisat vekâleti Balıkcılık mütehassısı .

149 - Ödemiş , Avukat Celal Çandarlı oğlu .

150 - Hacı Hayrullah oğlu Ömer Niyazi Karataş , Samsun (Mesleği yok)

151 - Şevket oğlu Mustafa güçlü , Yozgat . (Tahsili Hususi ve ticaretle meşgul imiş . Belediye azalığında ve C.H.P. üyeliğinde bulunmuş)

152 - Cevdet Isrep , Eski Kütahya mebusu

153 - Ahmet Berati Aybar,Gümrük Muhafaza Genel K. şube 4 Müdür muavini harp malulü subay .

154 - Kadri Ramazanoğlu , Adana . Eski Adana mebusu .

155 - Talat Akdoğan , Temyiz ikinci hukuk dairesinde aza .

156 - Ali Kemali Aksüt , Bilecik Valiliğinden mütekait . Kadıköy Yeldeğirmeni sokak No: 48

157 - Rauf Özdemir , Bitlisli , Erzincan Vilayeti Mektupçusu (Kaymakamlıklarda bulunmuş .)

158 - Fehmi Kocaeli , emekli Albay , Istanbul Çamlıca Topanelioğlu

159 - Macit Aymergen , Ulukışla Alpagut mahallesinden (Maarifte çalışmış ve Orduda subaylık etmiş .)

160 - Abdullatif Turhan , Karaman Merkez Vazi ilk okulu öğretmeni (Tahsili idadi . yedek subaylığı yapmış .)

161 - Ibrahim Beksimetoğlu , Yozgat ağır ceza reisi

Sayfa : 9

162 - Faik Seler , Kayseri , Emekli Binbaşı , C.H.P. İlyonkurul ve Umumî Meclis üyesinden .

163 -Hasan Akdoğan , Yozgat Karacular köyünden . (C.H.P. müntehibi sanisi imiş)

164 - Sadık İncebayraktar . Silifke Ulucama mahallesinden .(Çifçi imiş. Hilalıahmer , tayyare cemiyeti ve himayei etfal cemoyeti , ticaret odası reisliklerinde bulunmuş .)

165- Hacer Dicle , Kastamonu Daimî Encümen ve C.H.P. İlyönkurul üyesi. (Kız muallim mektebinden mezun . 15 sene başöğretmenlik yapmış)

166 - Hüseyin Münür Dostal , İstanbul Galat İktisat han Kat 5 . (Tahsili Galatasaray , İstanbul ve Paris Hukuk Fakülteleri .. bulunduğu yerler , İktisat Meclisi âlisi , Ziraat Bankası Meclisi idaresi , Ankara Ticaret odası azalağı)

167 - Ziya Göktan , Bartında dava vekili , Belediye encümeni daimi azası.

168 - Mehmet Hamdi , Maliye Vekâleti Muhasebat Umum Müdürlüğü ikinci şubede .

169 - Sinan Tekelioğlu , İktisat Vekâleti Zonguldak mıntıkası Ölçüler ve Ayar müfettişi (Hukuk Mezunu) .

170 - Nuri Diriker , Emekli General , Cihangir - Firuzağa Halk ocağında mukayyet .

171 - Asım oğlu Haşmet Tonuz , Yozgadın medrese mahallesinden .(lise muadili mektep mezunu ve sınıfı ilmiyyeye mensup imiş .)

172 - Sadeddin Sadı , Savurda Nahiye müdürlüğünden müstafi .(tahsilini ikmal edememiş . Vilayet , kaza kâtipliklerinde ve nahiye müdürlüğünde bulunmuş .)

173 - Arif Özdemir , Bitliste Daimî encümen azası (Birinci Büyük Millet Meclisi azası)

174 - Mehmet Bulgurlu , İstasyon Çeltik Fabrikası Ankara .(Tüccar)

Sayfa : 10

01--Tevfik Şatır.eski Kayseri Mebusu .C.Müddei umumisi	Adana
02--Halil Olgaçay .Limanişleri inhisarı Müfettişi	Mersin
03--Ahmet Atay.İlçe yön kurul Başkanı . tafsilat yok	Ordu
04--Rıza Say .eski suvari başçavuşu.	Kırşehir
05--Remzi Türeci.Ağır ceza Reisi	Erzurum
06--İskender Gedeleç.D.D yolları.Liman Kalem amiri	Haydarpaşa
07--Besim Kadırğan.Maarif.V.Başispekterlerinden	Ankara
08--Abidin Dever .Muharrir	İstanbul
09--Fehmi Alca . mütekaid kaymakam	İstanbul
10--İbrahim Alaettin .Maarif V.Baş Müfettişlerinden	İstanbul
11--Hamdi Yılmaz.eski Genç Saylavı .Kısa bir telgraf	Siverek
12--Cemal Teoman.emekliGeneral.Anadolu ajansı idare meclisi Reisi .	İstanbul
13--Salih Yeşil .eski Erzurum Mebusu	İstanbul
14--Hüseyin Maslum Bababalım . meslekinden bahis yok	Ankaradan
15--Necmi Güneş . eki mebus . asarı atika mutahassısı	İstanbul
16--Kenan Öralp.Karatuk İstasyonunda . Trende bakacı .	Karatuk
17--Nazilli Parti Başkanı Avukat Sami Kutlug (un mebusluğunu isteyen :Karacasu Halkı namına Belediye Reisi Ali Vehbi Tuncer)	Nazilli
18--Ahmet Ceyhan .Köy muhtarı . şefaatlı Köyünden	Yozgat
19--Fuat Köse Raif . yakından tanındığından bahis	Antalya
20--Yusuf Ziya Zarbun .Emekli Albay	İstanbul
21--Saip Şen . eski belediye Baş kâtibi	İstanbul
22--Salih Avgın.Emekli Tümgeneral .	İstanbul
23--Servet Gökün.Ziraat Bankası muhasibi	Sivas
24--Ali Baş Öz . Belediye Reisi ve Parti muhasibi ve üye	Beyşehir
25-- A.Refik Odr . Sümer Bank Müfettiş Muavini	Ankara
26--Mümtaz Atman .Avukat	Konya

Balıkesir Halkevi
Yayınlarından
Sayı : 20

Balıkesir ve Civarında
Yürük ve Türkmenler

Kâmil Su
Balıkesir Lisesi Tarih Öğretmeni

382

Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi
İSTANBUL 1938

Balıkesir Halevi Yayınları
Sayı: 20

BALIKESİR VE CİVARINDA YÜRÜK VE TÜRMENLER

Kâmil Su
Balıkesir Lisesi Tarih Öğretmeni

Resimli Ay Matbaası
İstanbul 1938

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 382
Yazar	: Kâmil Su
Cild	: Siyah
Ebadı	:
	En : 14 cm.
	Boy : 19 cm.
Sayfa Adedi	: XIII + 188

Sayfa : 1

Bugün Balıkesir ve civarında yaşıyan aşiretlerin hemen ekserisi uzun zamandanberi göçebe hayatından uzaklaşmış, vilâyet ve kazalarla temasları artmış olduğu için şehir âdetlerine kısmen intibak etmişlerdir. Maamafih âdetlerinde hususiyetler taşıyanları da vardır; maddi imkânsızlık yüzünden bu âdetleri tesbit edemedik.

1270 yılından önceki sicillerde ismine rastlıyamadığımız Kılaz aşireti bugün Balıkesir civarında yaşamaktadır. Kitapta bu aşirete ait hiçbir vesika yoktur. Yalnız 1270 yılı ve bu yılı takip eden yıllar sicil defterlerindeki kayıtlardan Kılaz aşiretinin meskûn bulunduğu yerleri öğrenebiliyoruz. Kitabın sonundaki cedvelde bu yerler gösterilmiştir. Tahir Harimi Balcı oğlunun «Edremit Şehri Tarihi» adlı eserinin 105 inci sayfasında, Kılazların Burhaniye civarındaki Madra dağında oturdukları kayıtlıdır. Ayni eserin 106 ıncı sayfasında, Madra dağında Kılazlara ait on sekiz parça koyun bulunduğundan bahsedildiği gibi Kılaz aşiretinin en son beyinin Ferhat ağa adında biri olduğu da ilâve edilmektedir.

Kitabı hazırlarken aşiret isimlerile şüphe ettiğimiz yer ve şehir isimlerinin okunmasında hataya düşmemiz ihtimalini düşündük. Bunu önlemek için vesikalardaki aşiret, isimlerile yer ve şehir isimlerinin bir kısmını Türk harflerile yazdıktan sonra karşılarına Arap harflerile olan şekillerini de, imlâlarını muhafaza ederek ilâve ettik. Bilmediğim ve tahkikat ile öğrenemediğim bazı isimleri de, bana en munis gelen bir şekilde okudum. Bu okuyuşta hataya düşmüş olabilirim. Ancak bu isimlerin karşılarında Arap harflerile imlâları muhafaza edilmiş şekilleri yazılı olduğu için, bu yolda derin tetkikler yapanlar doğrusunu okumakta muşkülâta uğramıyacaklardır.

Sayfa : 1

Kitabın sonuna eklediğimiz cedvelde yazılı olan aşiretler, bugün Balıkesir civarında yaşıyan aşiretlerin hepsi değildir. Bunlar haricinde mevcut olup ta cedvele geçirilmiyen aşiretle, 1275-1281 yılları fasılasındaki sicillere geçmiyenlerdir. Tet kikatımızda sicilleri esas tuttuğumuzdan ağızdan işittiğimiz aşı

Sayfa : 2

retleri ve bunların meskûn bulundukları yerleri cedvele kaydetmekten sarfınazar ettik.

Balıkesir civarında, iskânları uzak tarihlerde olmuş aşiretlere ait izlere tesadüf edilmektedir. Meselâ Oğuz boylarile alâkadar Kayı, Bayat, Kınık, Salur, Bayındır, Kargın, Afşar gibi mevki ve köy isimleri pek çoktur. Türkiyat mecmuasının ikinci cildinde H. Nihal Ahmet Naci tarafından bu yerler kısmen tesbit edilmiş olduğu için bunları ayrı bir cedvel halinde kitaba ilâve etmeği fazla bulduk.

Bu ufak emek mahsulunün neşrine delâlet etmek suretile bizi manen mükâfatlandırmış olan Balıkesirin çalışkan Halkevine bu vesile ile tekrar candan bağlılığımı arzeder, bazı vesikaları okumakta kıymetli yardımlarını gördüğüm H. B. Çantaya da teşekkürler ederim.

Kâmil Su

1

T. D. K.

ÇUVAŞ SÖZ KÖKLERİ LÛGATI

Türk, Fin ve diğer milletler ve kabileler
dil ve lehçeleriyle mukayese edilmiş rusça sözlük

N.I.Zolotnitski,
tarafından tertip edilmiş ,
T. D. K. tarafından
Türkçeye çevrilmiştir.

76

KAZAN
İmparatorluk Üniversitesi Matbaası
1875

ÇUVAŞ SÖZ KÖKLERİ LÛGATI

Türk, Fin ve diğer milletler ve lehçeleriyle mukayese edilmiş Rusça sözlük

N. İ. Zolotnitskiy
tarafından tertip edilmiş
T.D.K. tarafından Türkçeye çevrilmiş

Kazan
İmparatorluk Üniversitesi Matbaası
1875

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 76	
Yazar	: N. İ. Zolotnitskiy	
Cild	: Beyaz	
Ebadı	:	
	En	: 23 cm.
	Boy	: 30 cm.
Sayfa Adedi	: 235	

Sayfa - 2

Çuvaş sözlerini ihtiva eden bu lûgatin tertibinde, daha ziyade kelimelerin muhtelif kabileler dil ve lehçelerile mukayesesi yolundan menşe ve manalarının tesbitine ehemmiyet verilmiştir. Bu mukayese için, sözleri alınan kabilenin mesafece uzakta yaşamalarına rağmen, kelimeler hem fonetik hem de semantik bakımdan aynıdırlar. Maamafih, Çuvaş sözlerile mukayese için öyle kelimeler de alınmıştır ki, Çuvaş kelimelerinin manaca pek de aynı olmamakla beraber fonetik benzeyişleri vardır, ve Çuvaş kelimelerinin menşeinin veya mevcut manalarının izahı için iyi bir materyal sayılabilirler.

Kısmen evvelce, kısmen yeniden araştırmış olduğum muhtelif lehçelerdeki fonetik değişmeler hakkındaki kaidelerinin tatbikatı, bu lûgatın tanziminde yalnız çuvaş kelimelerinin isabetli bir surette manalarının tesbit ve tayinine değil, hatta:

a) hiç belli olmıyan çuvaş sözlerinin menşeinin tam bir surette tesbitine, meselâ "lar"-"oturmak" (ilâve sah.N.),

b) Çuvaş kelimelerinin, tamamiyle başka telâffuzlu olan yabancı kabile sözleriyle aynı olduğunu ispat etmesine, meselâ "yomaya" -"şaman" (ilâve sah.N.),

c) Evvelki tetkikçiler arasında mütaleası münakaşa edilen ve tezad teşkil eden muammalı çuvaş kelimelerinin hakikî manalarını izah etmesine, meselâ "yirih"-"hasretmek, vakfetmek" (ilâve sah.N.)

ç) Bu hususta evvelce yazılan eserlerin hepsinde bozulmuş (yani normal şekillerini kaybetmiş) isimlerin tashihini ve hakikî manalarının, meselâ yanlış olan "Syut - tünzi tora" "buradaki dünya Tanrısı" yerine, Syut - tunzı - tor ışığı yaratan ve sıcağı veren" kelimelerinin tesbitine (ilâve sah.N.) imkân vermiştir.

Sayfa : 3

Bundan maada, yukarıda zikredilen kanunların tatbikı, "sihrî münasebetleri ifade eden adların" tesbitine vasıta olarak, yabancı kabilelerdeki köy ve mevki adlarının izahı için zengin bir materyal elde edil - mesine imkân vermiştir .

Bu mevzular hakkında fazla izahata pek te lüzum yoktur. Çünkü, bu lûgata ve onun ilâvelerine müracaat edildiği zaman, çuvaş kelimelerinin menşe ve manalarının izahında tatbik edilen kaideler bunu gayet açık bir surette gösterdiği anlaşılır .

Lûgat hem ilmî, hem de büyük mikyasta pratik ihtiyaçları tatmin etmek için tanzim edildiğinden, tertibinde rus arfografiyasına mümkün mertebe sadık kalmak zarureti hissedilmiştir. Diğer dillerden alınan kelimelerin yazılışında ise, malûmatından istifade ettiğim kitapların arfografiesine riayet ettim : meselâ :

N. İ. İlminskinin "Kırgız lehçesini öğrenme materiyalları ", Böthlingin "Yakut - Alman Lûgati", Altay heyeti azalarının "Altay grameri ve Lûgati", Budagofun "Türk - Tatar lehçeleri mukayeseli lûgati", dönme tatar mektepleri için (Kazan tatarları lehçesinde) neşredilen kitaplar v.s. Arap harfleriyle yazılan sözler, onların okunuş tarzına uygun bir şekilde, çuvaş lûgatine rus harfleriyle aynen yazılmıştır. Macar kelimelerine gelince, Peşte akademisinden macar alim-seyyahı Gabriel Balint'in bilhassa benim için kendi eliyle yazmış olduğu şekilde lûgate dercedilmiştir .

Çuvaş sözlerindeki harf ve işaretlerin ayniyetini muhafaza etmemin ilmî bir ihtiyaç olduğuna kani olarak, ilim ve pratik ihtiyaçları aynı zamanda müsavi bir derecede temin etmek göz göre bir imkânsızlık olduğundan, ve lûgatim tatbikatçı arkadaşların ellerine geçeceği nazarı itibara alındağından, bu vaziyet daha ziyade pratik cihete ehemmiyet vermeye beni mecbur etti. Alimler için Çuvaş dili fonetiğinin mahiyetini öğrenmek ağır bir iş olmadığından ben şu kanaattayım ki, Çuvaş dilinin

Sayfa : 4

hususiyetlerini incelemek için hayırlı ilmî eserler mevcuttur. Binaenaleyh lûgatimin bu materyeller meyanında malûmat itibariyle pek zengin bir eser sayılmıyacağı kanaatındayım. Halbuki, Çuvaş harflerinin tam ifadesi için lûgatte hususî işaretlerin kabulü yukarıda izah ettiğim maksadı temin edemezdi; neticede ehemmiyetini kaybettiği gibi, kullanmasında da daimî müşkülât doğurmuş olurdu. Bu münasebetle lûgatte ve ilâvelerinde çuvaş kelimelerinin işaretleri yalnız rus harfleriyle ifade edildi. Bu hususta yalnız ü = trans. u ve ö = trans.eu , şekilleri muhafaza edilmiştir.Bu şekil evvelce çuvaş mektepleri için neşredilen kitaplarda kabul edilmiştir.Petersburg İmparatorluk İlimler Akademisi azası Şifner'in talimatiyle lûgatı tashih ederek, kendimde, kelimenin ilk hecesinde ö harfinin s den sonra o gibi okunduğuna kani olarak,lûgatte yumuşak s den sonra her yerde ö yerine o istimal ettim. Okunuşta s harfini hafif telâffuz etmek için y işaretini kullandım ,mes.:syol , syonat (evvelce yazılan söl,sönat kelimeleri yerine) yumuşak s eşitilen her yerde de (sy) bu şekli kullandım : syılıh (sihıh yerine), syuldır,syülen (suldır ,sülen yerine) ve bu değişmelere uygun bir şekilde s harfile başlayan kelimeleri tanzim ettim.Fakat aynı zamanda rus "u" harfini latin "J" harfiyle değişmekle müşkül vaziyette kaldım; aksi takdirde (mukayese için başka dillerden alınan kelimeler çuvaş diline intikal etmekle telâffuz itibariyle büyük yanlışlığa meydan verilmiş olurdu.Lûgatta daima "ç" harfinin kullanılmasına gelince,her ne kadar bazı tesadüflerde "ç" harfi yumuşak telâffuz edilen "d" den husule geliyorsa da bu şekil yalnız bir kısım yerlerde yumuşak telâffuz ediliyordu.Kalan çuvaş ülkelerinde ise yalnız rus "ç"harfi gibi kullanılmaktadır. Sırf bunun için "ç" harfi kendi şeklinde bırakılmıştır. Bu lûgatin tashihlerinde akademik A.A.Şifner'e – umumiyetle onun bütün talimatlarına – bilhassa yakut ve çuv.

Sayfa : 5

dillerinin bir biriyle olan münasebetlerine dair verdiği izahlardan dolayı teşekkür ve minnettarlığımı bildirmeği bir vazife sayarım. Akademik Böthliğin Yakut - Alman Lûgati, benim bu eserimin tamamlanmasında ve bir çok çuvaş kelimelerinin menşeinin izahında pek faydalı ve zengin bir kaynak olmuştur .

Nikolay Zolotnitskiy

Sayfa : 6

Bu Lûgat' te:

1) Sedalı harfler, ahengine göre, şu sıra ile tanzim edilmiştir: A, E, Ye, Ya, I, İ, Yı, Yi, Yo, O, U, Ü, Yu sedasızlar alfabe sırasile tanzim edilmiştir, yani: B, K, L, M, N, P, S, T, H, Ç, Ş.
Diğer yumuşak harflerle birlikte başlıyan kelimeler B, G, Ğ, D, J, Z - F, K, M, T, Ş, S harflerinden sonra konmuştur.
2) Fiiller, Rusçada masdar şeklinde, Çeremişçe'de ihbari sigasında, diğer lisanlarda ise emir sigasının (2 ci şahıs) şeklinde gösterilmiştir.
3) Kök sözler, kalın harflerle satır başından, aynı köklü ve muştakkatlı kelimeler ise yine satır başlarında ince harflerle tabedilmiştir.
4) Lûgatte kullanılan dil ve lehçe işaretleri aşağıda gösterilmiştir :

azer.	-	Azerbaycanca	moğ.	-	Moğolca
alt.	-	Altayca	mor.	-	Mordovca
arab.	-	Arabca	ost.	-	Ostyatça
başk.	-	Başkurtça	per.	-	permyakça
mac.	-	Macarca	far.	-	Farsça
vog.	-	Vogulca	rus.	-	Rusça
vot.	-	Votça	tat.	-	Tatarca
çağ.	-	Çağatayca	türk.	-	Türkçe

Sayfa : 6

sır. -	Sıryanca	d.türk-	diğer Türk lehçeleri
ij.sır-	İjem Sıryanlarıca	uyg. -	Uygurca
bur. -	Buryatça	çer. -	Çeremisçe
kırğ. -	Kırğızca	ov. çer. - ovalı	Çeremisler
kond. -	Kondice	dağ.çer. - dağlı	
meş. -	Meşeryatça	çuv. -	Çuvaşça

Sayfa : 12

Aval ✗ evvelden, eskiden(tat.eyel); krg. ılıx . Avaldan eskiden, kadim zamandan(tat. eyelden).

Sayfa : 13

Agır ✗ son(arab.ahır zaman). Ku zamanda (aşağı çuvaş.da .zamanara . yıtta yıda siet,sülene sülen siet,agır zaman sitsessen sın sınna sie hali hazır da köpek köpeği,yılan yılanı yiyor , ahır zaman geldiğinde insan insanı yiyecektir(çuvaş atalar sözü); bk. zaman .

Agıç -magıçlanatçen agıçmagıçlanmazıran poldır daha henüz çıldırmadı, divanelik yapmasın (yanıltmaç,yanıltıcı).

Sayfa . 14

Azap , ızdırap, ızdırab çekme, işkence(arab.-azâb); pire hin-azap au-ser (dusdan) bize ızdırablı acılar gönderme. Azaplan ızdırab çekme, uğraşmak .

Aza sen (yadrin ve kozmed.); bk. ee .

Azya ꞏ erkek hayvan (dağ.çer.oza,azya,ov.çer.uzo); sınna azı erkek ...

azya (baba,büyük baba,dede , gök gürültüsü (gök gürültüsünü ihtiyar dede şeklinde tasvir etme); bk. ilâve ...

Azu dedem; bk. ilâve II NO: 1.

Sayfa . 15

Ayıp — kabahat, kusur, ayıp olan şey (arap.-aip,aip,tat.gaip,ov.çer aip,mac.-hiva).
Ayıpla kabahatlı, kusurda ittiham edilmiş,hayasız(tat.gaıplı).
Ayıplâ kabahatlı çıkarmak, kusur bulmak (tat.gaıplı,ov.çe.. aiplandarem).

Sayfa : 16

Akkış — Kuğu kugu'tat.akkoş-kuğu kugu ak'dan beyaz koş kuş, kırğ.ku alt.ku,ov.çer.ükş,dağ.çer.ükşe,vot.perm. yüs).

Akşar — su mermeri, kireç(tat.kırğ.alt.ak-beyaz, sır-boya tat.ak mer mer).

Sayfa : 18

Amal — çare,ilâç,zehir(arab, gemyal- iş,çare; kırğ,amal-çare;tat-.im, mağ,alt. kırğ. ov.çer. em, yakut. em); bk. imsom .
Amal - ustı ü-ürükçü, amala (tat. imçi, kırğ. êmçi, alt.emçi tat. im - ustası- ecnacı manasında ; usta).

Amır — yağmurlu bir havaya temayül eden vakit (kont. namur yağmur).

Sayfa : 20

Aptrat yenmek. isdırıp cektirmek .
Ar — rezın erkek, koca(tat. ir,moğ. ere,moğ. bur.ar, yakut.er, alt er ; kırğ. êr yigit , erkek) . Arl'arımlı karı koca .
Arû cağ, erkeklik (tat. irlik, kırğ êrlik).
Ar - eori ermen eolcmisi (yarımdam. tat. ir - davay ?

Sayfa : 20

arman — değirmen (tat. termen, alt. teermen, türk. deirmen, teğirmen "tekerlen " den – bir şeyin etrafında dönmek); armankelimesi ihtimalki avır harman etmek kelimesile bir köktendir , avırla, arla –değirmek. Sil– arman yel değirmeni .
foto'arman buhar değirmeni .
Alâ arman el değirmeni .
Arman çole değirman taşı .

Sayfa : 21

Arnya. — erne hafta–yedigun manasında (fars. asinya, tat. atna,ov.çer arnya).Şşuv–arnı hıristiyan yortusu,bk. bu kelimeyi. Kş–arni–kon İsanın göründüğü gun; bk. bu kelimeyi, hafta günlerininad arna– gonhafta gunü,Cuma (çer.kug'– arnya buyuk hafta) .
Vırzarnı – gon rus hafta gunü,pazar,(çer.ruş– arnya rus hafta–sı). Kisnernı–gon kuçuk hafta gunü, hafta gunü arifesi, perşe–mbe (tat. kçi atna,çer. iş'– arnya küçük hafta). çuvaşların cuma ve pazar isimlerinin değişmesi hakkında ki kelimeler : horlıhlı gon ve çirlne – gon bk. tur. Haftanın sair gunleri : Tundıegon(bk. bu kelimeyi) tevellut gunü veya ilk doğmuş gun, pazartesi (çer. şoşmo). Itları– gon, aşağki çuv. ıtlarni–gon Salı;bu adı . ıtla. atlaşşı kelimeleriyle mukayese edilirse (haftanın) fasla gunü diye tercume edilir; fakat nazarı dik–kate almak icap eder ki,(Cumartesinden başka) cuvaşların gun adları manaca çeremislerinkine muadildir. lâkin çeremislerde salı – kuşkujmo altı demektir tahmin edilebilir ki, ıtlarî ke–limesinin utlan ata binmek filine yakın bir münasebeti var–dır. Yon–gon kan gunü. çarşamba (çer. vur–gece. vergeça). gu–mat– kon (bk. bu kelimeye) harfiyen: cumartesi gunu(çer. kuh–şe–kece kuru gin). Meçhul kalan birşey varsa,o da çuvaşca cumar–tesinden sonra gelen gune ne ad verilmiştir , taki çuvaşlar onu" rusların hafta günü " diye ad verdiler .

Arça — kutu, sandık (alt. kayırçak, tat. erje kutuçuk); bk. ıraya.

Arım — kadım, sevc. hyr–arım kadın tayfa/ Toy – arım görucu kadın.bk. ilâve II N 28.
(üstte: si)

xxxxx — Arım udı polin bir nevi nebat (tat. erim.)

Arıslan — arslan .

Savfa : 22

Asın akılda tutmak, hatırlamak (alt. eze).

Asındar telkin etmek (çer. aşendarem).

Asınmallıh hatıra.

Asırga netice çıkarmak, sezmek, farkına varmak.

Asırgaman düşünmiyerek. Asıra köm.-körüne (rus. zrya , ebes).

Asamıs büyü.., cadı : azımıs polat gömlekte doğmuş kız hakkında diyorlar ki-büyücü olacak.

Asa çıldırmak, divanelik etmek.

Asrınçık akılsız, aklı körleşmiş.

Astu hatırlamak, korumak, sakınmak. Ah Astuman, astumazın - illeh ona eyvah, hata ettik, dikkatsiz aldık onu (türküden)

Astar yalan söylemek, igva etmek (tat. a dır) Astarmış ıgva, igva edici, baştan çıkarar (tat. krg. az, alt. az izlal olmal , alt. askır izlal edilmek).

Asla. sun ulu, muhim , büyük, iri (tat (tat. olo, alt. ulu ees, türk edis; arab. aslı, esaslı, ehemmiyetli, meşhur, aziz, asıllı, muktedir, aziz).

Asl'edi gök gürültüsü, bk. ilâve VIII.

Aslan büyümek, kalkmak.

Asnat büyütmek,yüceltmek.

Savfa : 24

E.

Edem — adam (fars. tat. kırğ.-adam, d.çer. edem, e.çer. aydem, vot. adyami); bk. ayın

Ep. — ıp (ebe), em, ım - ben (tat. ben, min, kırğ. alt. men, başk. nım). Ebes, ıbız, per. emer, ımız - biz (alt. pis, tat. türk. azerb. kırğ. - bez, bız, mez, miz, mız, imis, imiz). tasrif edilen kök mem.

Savfa . 25

Ie - ... ihtikası (arab. fars ya): ye bismelle! bk. ilâve. Ye istifhat tabirlerinde rabt edatı gibi .

ya, eğer (türk. ya): ye nemı kersassım / ya menim görürse ? (türküden).

Sayfa : 26

düz; yagal düz olmak: yagat sıgazlamak, düzeltmek
utulemek, cilalamak; krg. tigis, çıma.
ıaklaga düz, kaygın (dağ. çer. yak.aga, ov. çer. yoklaka),
yaklaga okaya silinmiş, düz paralar.
yagır, yagırah hepsi, bakiyesi.

Sayfa : 27

Yaldır : ;	yaldır - yaldır elsim sizot zigzag şeklinde şimşek yalıyor (türkü; tat. yaltıra, kırğ. yıltıra, osman. yıldıra parlamak, ışıldamak).

Sayfa : 28

Ianra	tıngırdatmak.
ıançık	cep, kise (tat. yançık); krg. kısıya

Kese ✓.

Sayfa : 40

Yıg	aile (tat. ıg, dağ. çer. yig, ov. çer. eg, yig nesil). ıalyıg komşular, hemköylüler. Yal-yıja yereggım köylülerine yaranmak için (türküden). Bk. ilave II. Yıgla kulfet/ kalabalık. Yıgıla artmak Yıglandar artırmak.
Iiger	çift (ikke'den); krg. it tigel. Yigreg ikili (tat. yikereg, alt. egis, kond. igis, çer. yıgr). Yigerleg ikilik.
Iıgr	çagırmak (tat. çakır).

Sayfa : 41

Yim — elbise, don; krş. sitmeş yim kandrı Benonica officinalis jenlisa bir nevi nebat.
reseysere yımser nyr – tasınsıze conşus gelin, çlugene (türküden).

Sayfa : 43

Yoldaş — yoldaş
/yol arkadaşı, arkadaş, ahbap, karı (tat. yuldaş, kırg. yoldaş, ov. çer. yoltaş; dag. çer. yaldaş-samimi ahbap; alt. ayıldaş hemkoyulu, komşu). Tatar kırkız lehçelerinde bu kelime yul, yol – yol kelimelerinden husule geliyor, altayca da ise, ayıl – köy kelimesinden kökleri olan yul, yol kelimelerinin kökile münasebeti olmayarak Çuvaşçada da ise bu kelime umumiyetle arkadaş manasını ifade eder.
çeremis lehçesinde bu kelime ya Tatarlardan; veya çuvaşlardan alınmıştır çünkü orada yol-korma, köy-sul, yal, el yoldajım, pır man – bada gel yanıma benim ahbabım. Sema yoldaju kilde – i ? = refikan evde mi ?

Sayfa : 44

Yorâ — dini nağme (yakut. ırıa, tat. yırıu, kır. yır). Şapçak kilet yorrıbe bulbul kendi türküsile uçup gelir (türküden)
Yorla (yırlamak) şarkı söylemek (tat. kırg. yırla, yakut. ılla, fars. zurna, alt. sarna). Yorlattar şarkı söyletmek (yırlatmak).

Sayfa : 47

Oyăă, ay, hilâl; bk. VII ve III ilâvede- ay.

Oyyay heyhat, eyvah (kırğ. oybay !).

Oksah topal./ agsak (tat. kırğ. alt. aksak, dağ. çer. akşak, ov. çer. okşak).
Oksahla topallaşmak/ agsamak (tat. kırğ. alt. aksa).

Oksu nalleçlerin yün atmaya mahsus kullandıkları ok, aga, ak, ok'dan (tat. yaya; alt. ya-yay) ve ......, ... dan mürekkebdir yün; bk. ......

Oksya para ve akça (tat. akça, akşa, kırğ. akşa, çer. okşa.

Sayfa : 55

Urasa oruç (fars. ruza, tat. uraza, alt. orozo). Urasa tıt usay tutmak; krş. tirge.

Sayfa : 56

Uhmah ahmak, budala (arab. tat. ahmak).

Sayfa : 57

Ümür, ömür ümüreh/asır. ebediyet (arap. ümr, tat. gümer); ümürleh ömrünce asırcası ümürgi ebedi.

Sayfa : 72

Kela. konuşmak, söylemek, buyurmak, emretmek (moğ. kele, buryat. hılı, dağ. çer. kelem, ov. çer. kelem; buradan rusça "kalyakat" hasbuhal etmek, konuşmak). Kelese yer haberdar etmek; kelese

Sayfa : 100

Molça hamam (tat. monça, kırğ. munşa, alt. mılça, vot. munsi, o.çer monça, d. çer. monsa); molça kires hamama gitmek

Sayfa : 101

Mahmur mahmurluk (arab. mahmur, alt. makpır, çer. mokmur, mohmur); muhmurla mahmur, mahmurluğu bozmak, ayılmak, kendine gelmek

Muhta övmek, methetmek (çağ. tat. kırğ. alt. makta, moğ. maktahu, o. çer. moktem, d. çer. maktem, yakut. mahtay).-Muhtan övünmek (tat. kırğ. alt. maktan, yakut. mahtan, o. çer. moktolem, d. çer. maktaltem).-Muhtanşık övünen, müteferhir (kırğ. maktanyak, alt. maktançık).

Sayfa : 109

Pir, per (alt.pis,kırğ.bes)şahsi zamirin cemin birinci şahsının tasrif edilen kökü olan eber-bis : piren,pire bise,bizi.

Pis olmak,yetişmek, haşlamak , kızartmak, pişmek(tat.peş.alt.piş kırğ.pis); olma pisne elma oldu; yaşka pizetçen çorbanın yetişmesinden evvel;pisne pimmen ayıraşırlı çilek olmuş mu olmamış mı; bk. üs.- Pizer haşlamak,fırında pişirmek,kızartmak (tat.peşer,alt.pışır,yakut.buşar; ış.sır.pojoo-fırında pişiriyorum).Päzeret sıcak,yakıyor (vot.pıs) hvel pizeret güneş yakıyor.-Pisegır , ılık bir sıtma ,humma.

Sayfa : 160

Tavr , tavır — çevirmek, döndürmek ; krg.ayavr .
Tavrın dönmek ; kine tavrınnı çoh eve dönerek (yak.tögüruy daire içinde dönmek, daire yapmak, daire muhitini vesaitle dolaşmak).
Tavra daire(türk.geyre); yal tavra köy etrafını.-Tavraga yuvarlak,dairevî; krg.çumur .
Tavraş bir soydan,bir oymaktan, bir muhitten bir sosyeteden: pop-tavraş papas umumiyetle ruhaniler; todar-tavraş:soldak-tavraş; şoytan-tavraş (arab.taur,azerb.tour,osm.tavr had.

İ.M.Bukin

Kırgız Sözlüğü

Taşkent

1883.

İ. M. Bukin

KIRGIZ SÖZLÜĞÜ

Taşkent
1883

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 77
Yazar : İ. M. Bukin
Cild : Beyaz
Ebadı :
En : 23 cm.
Boy : 30 cm.
Sayfa Adedi : 267

Sayfa : 1

Başuzmanlığın Notu

Tercümesini sunduğumuz bu "Kırgız - Kazak" sözlüğü, Kırgız gençlerinden İşmehmet Rıka oğlu tarafından yazılmış ve 1933'te Taşkent'te basılmıştır.

Bu lûgatte Kazakça kelimelerin transkripsiyonu adi Rus alfabesiyle ve arap hurufatıyle yapılmış olduğundan, fonetik bakımından ufak tefek eksiklikler görülmektedir. (Bazı kelimelerde "H" ile "K" arasındaki vokalin yazılmaması gibi. Meselâ "Brcakka"). Bu gibi eksikliklerin ehemmiyetsiz olanlarını, esere sadık kalmak maksadiyle, olduğu gibi bıraktık. Yalnız çok aykırı olan veyahut matbaa hatası olduğunda şüphe olmıyanlarında, Kazak - Kırgız metinlerine muracaatle tashih ettik.

Kırgız türkleri lehçe itibariyle iki büyük grupa ayrılırlar: Kırgız - Kazaklar ve Kara - Kırgızlar. Kırgız - Kazaklar kendilerini "Kazak" tesmiye ederler. Rus ihtilalinden önceki istatistik malûmatına göre, nufusları 6 milyon olup, bunlardan 5 milyon Rusyaya ve bir milyon da Çin'e tâbi idi. İşgal ettikleri saha şimalde İrtiş, Tobul nehirlerine, cenupta Amuderya, Sırderya nehirlerine, garpta Kespi ve Volgaya (Astrahan), Şarkta Altay, Tiyanşan ve Çin dahiline kadar uzanır.

Kara-Kırgızlar (yahut sarp Kaya Kırgızları), Tiyanşan, Alay ve kısmen Pamir dağlarında bulunurlar. Nufusları bir milyon tahmin edilmektedir.

Sayfa : 2

abden — pek, âlâ, tamamiyle, busbutün.

abzal — alet .

Sayfa : 9

x akkû — kuğu kuşu.

Sayfa : 18

apedemi,aybat — mükemmel pek iyi, alâ, pek güzel.

TÜRKÇEDE KELİME TEŞKİLİ

Hakkında bir Anket

Birinci kısım: Müştak sözler

T. D. T. C.

Gramer Kolu tarafından müzakere ve neşrolunmuştur

Lâyihayı yazan

AHMET CEVAT

455

1933

ANKARA

BAŞVEKÂLET MÜDEVVENAT MATBAASI

TÜRKÇEDE KELİME TEŞKİLİ

Hakkında bir anket

Birinci kısım
Müştak Sözler

T.D.T.C.
Gramer Kolu tarafından müzakere ve neşrolunmuştur.

Lahiyayı Yazan
Ahmet Cevat

1933
Ankara
Başvekâlet Müdevenat Matbaası

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 455	
Yazar	: Ahmet Cevat [Emre]	
Cild	: Mavi	
Ebadı	:	
	En	: 16 cm.
	Boy	: 24 cm.
Sayfa Adedi	: 80	

Sayfa : 28

(3) - siz lâhikâsı:

26. - En verimlilerden olan bu lâhika ile sayısız isimler (hususıyle sıfatlar ve zarflar) teşkil edilir. Bu şekildeki sözlere manaca *-lı* şeklindekilerin zıddı olur; basitleriyle nisbetleri olmadığını ifade ederler: *Tuzsuz, şekersiz, düşüncesiz, sabırsız, tecrübesiz, hayırsız, biçimsiz, faydasız, akılsız, ışsız, dinsiz, imansız, sıkıntısız, emeksiz, insafsız, geçimsiz, gösterişsiz, görgusuz, korkusuz, kaygısız, paltosuz, şapkasız* v.s.

27. - Bu sözlerden her zaman nisbetin busbütün yokluğu değil, ancak azlığı anlaşılır:
« Tuzsuz » büsbütün « tuzu yok » manasından ziyade « tuzu az », «emeksiz» de «az emekle» yapılan veya ele geçen şey demektir.

28. - *lı* şeklindeki sıfatların zıddı *-lı* yerine *-sız* kullanarak teşkil edilirse de bu kaide mürekkeplerde tatbik edilemez. Örnek olarak:
«Alçak gönüllü» nün zıddı «kibirli» dir. «alçak gönülsüz» denmez.
Dik kafalı, sivri akıllı, delikanlı, adam akıllı . v.s. mürekkeplerinin zıddı da *-siz* ile teşkil edilmez. Yumuşak başlı, ağır başlı, inatsız, yaşlıca . . gibi sıfatlar bunların zıddına muadil bir mana ifade eder.
Yalnız mürekkeplerde değil, basitlerde de, daima *-lı* ve *-siz* şekilleri karşılıklı olarak bulunmaz ve kullanılmaz:
İçtimai şartlara riayetsiz manasiyle «ipsiz» in mukabilinde «ipli», çabuk gücenir, her şeyi içine çeker manasiyle «içli» nin mukabilinde «içsiz», hiç bir şeye aldırış etmez manasiyle «kaygısız»ın mukabilinde «kaygılı» yoktur; bunların manaca muadilleri ayrıdır.
-siz lâhikası zarf ve cümle mütemmimi olarak ta kullanılır.
Bu istimal «mortoloji» bolumunde görülecektir.

-sizin şekli (4)

29. - Lâhikanın *-sızın* şekli en çok mastarlara mahsustur, onları zarf (adverbe) yapar, kullanış tamamiyle kıyasidir.
Almaksızın, vermeksizin, görmeksizin, uğramaksızın, vs.

Lâhikan mana olçüsü:

30. - -siz lâhikasının mana ölçüsü nisbetin yokluğu ve azlığıdır (geçen misaller).

T. D. T. C.

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları

TARAMA DERGİSİ

Cilt : 1

T.D.T.C.

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları

TARAMA DERGİSİ

Cilt I

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 35
Hazırlayan : Turk Dili Tetkik Cemiyeti
Cild : Yeşil
Ebadı :
En : 15.5 cm.
Boy : 22.5 cm.
Sayfa Adedi : 1 Fasukul 848 S.
1. Fasükül İndesksi: 849-1309 + 15

Sayfa : 183

Daire, 1. Çevre (*L.N.*); **2**. Devrik, devrim (*Müt.*); **3**. Dolamaç (*P. d.C.,Ç.L.*); **4**. Ebre (*Rad. I. «Tel, Şor., Uyg.»*); **5**.Evir (*Uyg. «Usp.»*); **6**. Teğre (*Uyg. «P.P., İnd»*); **7**. Teğrek (*Rad.III «Çağ.»*); **8**. Terkeç [Tekreç?] (*Kur. I.*); **9**. Tezkinıklı (*Kur.I.*); **10** Tiğre (*B.T. L. «Kaz.»*); **11. Tiğrek** (*Tuh.*); **12**. Tikre, Tekre (*P.d.C.; Ç.L.*), **13**. Tıvrek(*Tuh.*); **14**. Topan(*Der: Manisa*); **15**. Tökerek (*Müt*); **16**. Tügerek (*Tuh.; Rad. III. «Tob., Kaz.»; M.M.; B.T.L. «Kaz.»*); **17**. Yöre, Yüre [etraf, cephe, yan, semt, kenar man.] (*Der. Seyhan, Bayburt, Söğüt, Antep, Tokat, Yenişehir, Konya, Ordu, Yozgat, Çankırı, Niğde, Bâlâ, Giresun, Kütahya, Kars, Dörtyol, Kırşehir, Malatya, Sivas*); **18**. Yöru (*Der: Isparta*); **19**. Yörenici (*Muht*); **20**. Yürenci (*T.D.*).

Sayfa : 264

Hacm[hacim], **1**. Büyüklük (*K. I.*), **2**. Çelim[Cüsse man.](*Kam.*); **3**. Irılık(*Müt*); **4**. Oylum (*Der* C.A.). «Ateş olsa oylumunca yer yakar.» **5**. Yumru[?] (*Dede.*). [Bak: Cirm, cesamet, cüsse]

— i istiabî, Sığdırım (*Rad.IV «Osm.»*)

Sayfa : 337

İbr

3. Değürme (*Kur. B.*); **4**. Doldurma (*K.T.*); **5**. Duyusma (*Der: Afyon, Ankara*); **6**. Tiğürme *Kur.I.*); **7**. Ulama (*T.D.*); **8**. Yetırme (*Ata.*). [Bak: Tebliğ, İsal]. **—etmek, 1**. Bildırmek [Şu emri hemen alay kumadanına ıblâğ etmeli=bildırmeli] (*Der: İstanbul*); **2**. Çıkarmak [«Maaşını şu kadara çıkardılar.»] (*K.T.*); **3**. Değirmek (*Der: Afyon, Ankara*); **4**. Değürmek (*Kur.B.*); **5**. Doldurmak [Bır sayıyı daha büyük bır sayıya çıkarmak man.] (*K.T.*); **6**. ~~Erdırmek~~ (*K.T.*); **7**. E iştirmek ~~(*Rad. I.* «*Çağ.*»)~~; **8**. Göndermek (*Der: İstanbul*); **9**. Tıgürmek (*Kur. I.*); **10**. Vardırmak (*K T*); **11**. Yetirmek (*San. Der: Zonguldak*); **12**. Yetiştirmek (*K.T.; Lûg.Ar.*).

Sayfa : 664

Pirinç° [Hububattan], **1**. Çeltik [Kabuklu pirinç man.] (*K.T.*); **2**. Düğü (*K T.; M.M.*); **3**. Duyu (*Az.*). **4**. Kürüş (*Rad. II.* «*Kır., Tob.*»); **5**. Pirinç° [Farsça ile imlâsı müşterek ise de farsçada «p» ve «r» üstün okunur (*Ş. Sami*)] (*K.T.*); **6**. Tuturgan (*Rad. III.* «*Kom.*»; *Tuh.*); **7**. Tuturgu (*Rad. III.* «*Çağ.*»).

Sayfa : 857

Ağdık? Avam, fazla, kusur, meç hul, meşakkatli, müşkil, nadân, taaffun.
Ağdınlanmak, Ziyalanmak
Ağdırı, Kusur.
Ağdırmak, İs'at etmek, meylet mek, meylettirmek.
Ağduk, Ahar, iltihak eden, kudsi, meçhul, muhalif, nadan.

Sayfa : 880

Atage, Hala, lâla.
Atağ, Nam [şöhret man.], namzet, şan, vait, vasi, vekil
Atağalık, Riyaset.

Sayfa : 902

Beken, Kavi.
Beket, Hudut.
Beketmek, Hapsetmek, raptet- mek, seddetmek.
Bekgütaş, Âbide.
Beki, Hıyaban, merdümgiriz.

Sayfa : 903

Bekürmek, Tahkim etmek, tak viye etmek, tarsin etmek.
Bekütmek, Sabıt kılmak, tespit etmek.
Bek yeri, İntizar mahallı, taras sut mahalli.

Sayfa : 966

Dalav, Sem.

Dalay, Derya*, umman.

Dalaz, Girdibat.

Dalazımak, Dareban etmek.

Dalbazlamak, Müşkilpesentlik etmek.

Sayfa : 978

Dirgem, Teftiş.

Dirgemek, Tabi kılmak, teftiş mek.

Dirgenci, Müfettiş.

Sayfa : 1007

Eşündürmek, Takdım etmek

Eşüşlemek, Tarumar etmek.

Et, Eşya, lâhm [lâh'm], servet, ten*.

Etçi, Kasap.

Etçil, Lâhıme.

Eteğelik, Hükümet.

Sayfa : 1053

İssilik, Hararet.

İssimen, Teşemmüs.

İssiz, Gaddar.

İst, Sâfil.

Sayfa : 1161

Safa, Maşrapa,

Saframak, Hıtam bulmak, tamam olmak.

Sagaymak, Dikkat etmek.

Sagım, Şua'.

Halk Evleri
Dil ve Edebiyat gurupları mesaisine yardım için

C. H. F.
Neşriyatından

ANADİLDEN DERLEMELER

Hamit Zübeyr

İshak Refet

1932

Hakimiyeti Milliye Matbaası

ANADİLDEN DERLEMELER

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 54
Yazar : Hamit Zubeyr [Koşay] • İshak Rafet [Işıtmam]
Cild : Siyah
Ebadı :
En : 16 cm.
Boy : 23.5 cm.
Sayfa Adedi : XVI + 448

Sayfa : 1

kürtül yatağı (C A) keresteleden bir nevi tahta Kürtül, Maraşta bir köy.

kürtün (C. A. , Bolu. Kırşehir. Kayseri, Zile): 1 — hayvanların sırtına vurulan ve palanı andıran takım. *kürtüncüler mahallesi* (C. A.); 2 — bak. *kürtük* (Bolu, Kırşehir).

kürü (Çangırı); **kürük** (Sivas , Malatya. Kütahya, Avşar) eşek yavrusu, sıpa, at ve merkep yavrusu (Malatya) : *tayı kürük. kürük diye çağırırlar* (C. A.).

kürümek (Bolu, G. Antep); **küremek** (Ankara) damdaki karları sıyırgı ile sıyırmak ve süpürge ile süpürmek. **kan kürümek**: cinayet işnat etmek, iftira etmek (G.Antep)

kürün (Malatya, Kırşehir, Şarkışla, Sivas, C. A.) : ahırlarda hayvanların önlerine saman ve ot konulan yer, korna, curun yemlik?

kürünçe ruhu (C. A.) istirignin.

küriz (Denizli) : kulağı küçük (Koyun. Keçi).

küsbe (Malatya, Adana, Dinar Kayseri) : susam, haş haş gibi şeylerin yağları alındıktan sonra kalan tortusu

küsgüç (C. A.) yerlerden çiğdem çıkaran ucu demirli değnek. *her zeman çiğdemi çıkmaz bazı da küsgüç kırılır*.

küskü (Malatya, Dinar, Kırşehir) ağır bir nesneyi kımıldatmak için kalın ağaçtan veya demirden yapılan manivela.

küsmek (C. A.): hamur için *hamur küstü* denir. fazla su konan hamur küser ve küsmüş hamur açılmaz. tabında küser. tortusu küsbe olur.

küsük (Sandıklı): taş kırmaya yarar manivela

küsülü, küs (Niğde) dargın küsüşmek. bir birile konuşmamak (G. Antep)

küsütutmak (C. A.) uzun boylu küsülü kalmak.

küseğen (İstanbul): tez küsmeği itiyat edinmiş kimse.

küşen. (Kayseri): kızışan, eş arayan (köpek).

küşne (C. A.): burçak cinsinden. *Ve yaman olurmuş küşne yolması Küşne yolmasında gelin olması.*

küşüm (G.A ntep) hicap. *onda ne ıl var ne küşüm.*

T. D. K

V. Verbitskiy

Altay - Aladağ Türk Lehçeleri

Lûgatı

I.

a, e, i, y, k, l, m, n, o, ö.

V. Verbitskiy

ALTAY-ALADAĞ TÜRK LEHÇELERİ LÛGATI I

a, e, i, y, k, l, m, n, o, ö,

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 74		
Yazar	: Vasılıy İvanoviç Verbıtskıy		
Cild	: Beyaz		
Ebadı	:		
		En	: 23 cm.
		Boy	: 30 cm.
Sayfa Adedi	: 581		

Sayfa : 3

Altay - Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati
tercümesi hakkında
Türk Dil Kurumu Başuzmanlığının Notu

Tercümesi takdim edilen "Altay ve Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati" Türk Dil Kurumu Başuzmanlığının Kontrolü altında Türkçeye çevrilmiştir . Eser 1884 senesinde Kazanda tab'edilmiştir . Meşhur Türkoloğ-Altayist Misyoner Verbitskinin eseridir.

Bu lehçe ile konuşan türkler Altay dağlarında(Teletskoe ozero) Teletsk gölü havalisinde eski şamanizm dininde kalan türklerdir . Bunlar islâm kültüründen uzak kalmışlardır. Son iki asırda bunlar arasına Rus kültür tesirleri girmekle beraber ,halen Rus Dili tesirinden uzak bulunuyorlar. Bazı müsteşrikler bunların panteonunda bulunan"Kurbustan Tanrı" gibi sözlere bakarak pek eski devirlerde bunlara İran zerdüşt kültürü girdiğini söyliyorlarsa da bu bir faraziyeden ibarettir. "Kurbustan" Türklere İranilerden değil ,İranilere Türklerden geçtiği şimdi anlaşılmış bir hakikattir.

Altaylılar 19 uncu asra kadar Rus tesirinden uzak kalmışlardır. Verbitskinin bu lûgatinde Rusçadan geçmiş kelimeler pek nadirdir. Müellif mümkün olduğu kadar saf türkçe kelimeleri almağa çalışmıştır. Bazı Türkologlar bu eserde bir kaç Mogolca kelime bulunduğunu söylemişlerdir. Fakat bu Mogolca denilen kelimeler de eski devirlerde Türkçeden Mogolcaya geçmiş olduğu Uygur ve Orhon yazılarının keşfinden sonra malûm olmuştur. Binaen - aleyh "Altay ve Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati" tam manasıyle bir türk sözlüğüdür .

mcz/

Sayfa : 5

sadıkta (t) — itina ile yapmak; dikkatle tetkik etmek, tertibe koyma intiçama getirmek

Sayfa : 9

agal (k.) — agol (k) dost, ahbap; kardeş (umumiyeten söylenilen) (hemşeri)

Sayfa : 10

aglak — (ab) az.

Sayfa : 21

ayran — ekşimiş inek sütü, ayran.
Ayran arugazı (mat.) ayran rakısı.

Sayfa : 51

ar (t.) — ar kajı(t.) herkes; ar kajıgar herkesiniz; ar yerde her yerde; ar yerdeng her yerden. Ar kıjı biler her adam biliyor. Ar çakta her vakitta. Ar yon bütün halk. Ar yonım sanadın bütün milletimi hatırladım.

ar — (k.,ab.,ag.-b.) aar (yuk.-b.,ab.) agır, çetin. Aar yustag yuk senesi, atıı.

Sayfa : 52

ar (yuk.-k.) kertige vurarak kesmek. Argan kertik.

ara ara, mesafe. Ara torogon sakt, vakiti gelmeden doğan yavru
Ara kon (ab.) bir geçe yatıp geçirmek, (yolda) bir gece yatmak
Ay parar yerinde, ara konıp parar bir ay gidilen yolu, leylü-

Sayfa : 53

aray (t.,aq.-b.) az, yavaş, ancak, az kaldı.
Aray dep askaldı. Arayın bar (t.,aq.-b.) yavaşça
git. Arayla (k.) aray - la ölbedi az kaldı ölecekti

Sayfa : 54

arayan (t.), arayan koroyon (t.) sütten rakı

arım (k.) seyrek. Arım salalıg agaş seyrek dallı ağaç

Sayfa : 63

arı (alad) temizlenmek.
Aksıng sudu arıza , kat alarga pararzıng ağızının
sütü temizlendiği zaman, evlenmeye gidersin. Alıp
yuksınıng aksı sudü at üstünde yöre ayang hakikî
bahadırların ağızındaki (dudaklardaki) süt at üze-
rinde gezerken kurur.

Sayfa : 63

arıştıg (yuk.-k.) (bk. arıstıg)

hazırlamak, yapmak (yemeği). Tamkı as lüleyi yakmak. Kazan as (aş-k.) yemek pişirmek. Agas (aş-k.) ağ koymak (avda, balıkta). Arakı astı rakı kaynattı. Çegening arakı azıp icerler inek sütünden rakı yaparak, içiyorlar.

İnekting südineng koroyon askan eneyler inek sütünden şarap yapan anneler. Alt'on idis araga astı 60 teneke (kova) rakı kaynattı. Çay astır çay kaynattırmak.

Sayfa : 70

Ayrıdı, pulandı, sıgındı, koçkordı Yamganı, eliktı mıltık pila adıp yadılar ayıları, sığınları, dağ geyiklerini dağ koyunlarını (ovis argali), yabani keçilerini ve karacaları tüfekle vuruyorlar.

Sayfa : 81

ebin + bir şeyin özü, müve.

ebir + (k.,ab.)eebir çevirmek, dolaşmak Ak maldı eebirip pardı bütün davarını dolaşıp geldi (baktı) Altı yastıg at ebirbes altın örge tur yadır altı yaşındaki at ile etrafı dolanılamaz olan altın saray duruyor. Baktang ebirtip yagıs uzaktan dolaşıyor. Eebirtip ayttı doğrudan doğruya söylemedi (dolaşıklı söyledi)

Sayfa : 90

eşk (bk.) **ek.**

eel (ab.) eğilmek.

Sayfa : 91

eeş (t., aş.-b.) birisine yoldaş olmak, beraber gitmek, birisinin arkasından gitmek.
Meni eeş arkamdan gel: **seni eeştibis** biz senin arkandan gittik. **Ak yılannıng kiyineng uulçak eeje yorttı** oğlan, ak yılanın arkasından gidiyor. **suskaş paştap aıp uçup iydi taak kiyineng eeje uçup ox ıydı** Ördek evvel uçtu, arkasından tavuk da uçtu.

Sayfa : 99

emdet (t.,aş.-b.) **emnen** (k.,ab.) tedavi ettirmek, tedavi olmak

Sayfa : 100

em (mr.) ev.
Emde evde; **emde parçan neberi** ev eşyası (evde ne var ne yok)

Sayfa : 107

en agajı (aş-k.) kızılağaç

endig (ab.) öyle, böyle.

ene (t., aş-b.) ana. Eneke (okşayıcı) anne, annecik; yaan ene büyük anne (babanın annesi), tayneş annenin annesi, Kazene (k.) kaynana, ene kiji çiçek hastalığı, eneş büyük

Sayfa : 108

enig (ab.) iztirap, eziyet.

enzek (k.) dar.

Sayfa : 113

er erkek, koca (zevç)
Er tebi (k.) er temi, er tengi(t., aş.-b.), er yajı erkek yaşı. Er temine yet bülûga ermek; er bala erkek çocuk; erge ber kocaya vermek; erdeng er en iyi koca (erkek); algan er koca zevç; erlü kadıtu (t.), erlig kattıg (k.) karı ve koca, erem bala şişman çocuk.

Sayfa : 114

ergi (y.-k.) atik, eski; esbık; eski, kullanılmış.

Sayfa : 115

eri — (t.,ag.-b. ag.-k.) erimek.
kar eridi kar eridi. Yılı yel tüjup ıstı, karı erip tura sıcak (ılık) rüzgâr esti, ve kar eridi.

Sayfa : 116

erik — (ag.-k.ab.) serbestiyet, istek, irade.
Erik perben isteğine karşı (harf. irade vermeden) Kemçi kattıg poldı, et yımjak poldı, erik yokta yür yarbıs kamçı sert, vücut ise yumuşak, ister-istemez gidersin.

Sayfa : 117

erke — sevimli; sevgili, sevilen (anasının sevgili olan erk. çocuğu).
Erke balam, erkem sevgili çocuğum, kaz palazı, kaska erk kayrıgajı ama erke. Kiji palazı kijee erke, kayrigeje ama erke kaz yavrusu kaz için sevimli, benim için ise yuvarlak sağım (yılan yavrusu) sevimlidir. Adam çocuğu adama sevimlidir, bana ise tumarım (yılan yavrusu) sevimlidir. İştineng sıkkan erkezi yogul karnımdan çıkan yavrum yoktur.

Sayfa : 121

ertir, ertiş (k.) geçirmek, bir şeyin yanından geçirmek. Künertir gün geçirmek.

erte — erken;
erten erte, erten tura pek erken. Erte paskan kiji eki kasan içer erken kalkan adam iki kazan içer (iki misli yemek yer)

Sayfa : 122

es + hatırlama; his

Esi yoqol bayılmak; esi yangıl sayıklamak, delirmek, ealime kirbeyt hatırlanıyorum; esimneng çıktı unuttum, esinge salınıp yür aklında tut (unutma); Eki estü (y-b.) deli; eske kidir akıla getirmek (hatırlamak); eske sal aklında (hatırında) tutmak; eske tüjür aklına düşürmek, hatırlamak.

Sayfa : 123

eski + (ab.) (kayıkda olan) kürek.

Sayfa : 128

(ten – mastar)

+ esten (k.) alışmak.

Sayfa : 129

ibre + (ab.) atraf ,çevre

Sayfa : 131

izep (k), zep + (k) cep +

Sayfa : 132

ir + (t. aş.-b, y.-b.)

1)(müstakil olarak) : göndermek, salıvermek

2)(yardımcı fiil olarak):

herbangi bir maniadan sonra hareketin ani veya fevkalâde suretle başlanmasını ifade etmek için; bir şeyin malûm bir istikamette ve yalnız bir kerre olan bir hareketin fiili icrasını ile ifade etmek için; o zaman hal ve keyfiyet ifade eden fiilden sonra iy fiili kullanılır .

Sayfa : 134

iyinti (t., y.-b., aş.-b.) azat edilen.

Sayfa : 138

ile (t.) açık, anlaşılır, sarih.

ilert anlatmak, izah etmek, açmak.

Sayfa : 145

iskir (ab.) şikâyet etmek, ilân etmek, herkese söylemek.

Sayfa : 152

ya (y.-b.,ab.) ya, evet, öyle, ya ise

Sayfa : 163

yaya yaratmak, yapmak; vermek (hediye etmek, icad etmek).
Kudaydıng kubaiada seni yaylazın Allahın senin neslini çoğaltsın.

Sayfa : 169

yaltın (t.) parıltı, ışıltı.

Sayfa : 318

kara (alad.) bakmak; nezaret etmek, seyretmek, gör gezdirmek; uzaklara bakmak; (aş.biy.) beklemek, intizar etmek; karap kör öteye beriye bakmak.

karak (alad.) göz; karak agı gör akı; karak güzengêsi (kond. karak süd yesi (ab.) gözlük. karagı yok kör; karagı yetpes körümsü; karagı yok poldu kör oldu; karagı aşılmış ağrılıklı gözleri olan. karagı tegdi teveccühle müşfikane baktı. Arzang karak ağrılıklı gözler. Pake karüge (yuk.kond.) fare kulağı (celtha palastris; karak yaşın gun eelp turdu kan ağladı (büyük acıyı ifade eden tabir). Ulug karagtıg kişi (ab.) kıskanç, iyilik istemiyen adam, haset.

karakçı haydut, eşkiya, şaki. güzel adam,-dilber, Kün kaan u(?)to karakçı belesin perdi güneş han ortanca – dilber kızını verdi.

karaktan (kond.) nazar atfetmek, bakmaz; karaktangan bakış.

Sayfa : 319

karaan (çol.tel.) gözün alabildiği saha; karaandaja münasebetile dolayisile.

karam son derece aç gözlü, tamahkâr; (kond. ab.) hasis, cimri

karamda (tel.,yuk.kond.) aç gözlülük etmek; başkasınınkini kapa

Sayfa : 320

<u>kaşan</u> (kond.,ab.) hasis. Hasislik göstermek. karan, kondoma: ırmağı boyunda mukim yabancı kabilelerden biri <u>kaşan söğü kasanın teskeri askan, kasaning ustüne yaba tüşken</u> karaniler (kimsenin görmemesi için) tersine çevrilmiş kasanın altında kendilerine yemek pişirirlerdi ve (hiç kimseye vermemek için) kasanın üzerine yaslanırlardı.

<u>kaşan</u> (tel. el altından, belli etmeden, gizlice, esaret olarak; <u>kaşan uuralıq köş</u> tavuk harası.

<u>karba</u> (kond., ab.) iliştirmek, kapmak, yakalamak, gasbetme <u>Kurluk karbap ya sustup yadâr</u> okluğu kapıp yayı çıkar dı; <u>yaga paştang karbadı</u> yakasından tuttu, yakaladı <u>karbaş</u> ilişmek, takılmak, kapışmak; <u>karbala</u> aramak.

Sayfa : 322

<u>karma</u> (tel.,aş.biy.) iliştirmek, kapmak; araştıp tırmamak; tutmak

Sayfa : 323

<u>karmakçı</u> (tel.) balıkçı; hırsız.

Sayfa . 495

<u>mal</u> mal, ev hayvanatı; mal mülk, emval, servet. <u>Çin mal</u> mal mülk, emlâk, para. <u>Ayak mal</u> kapkacak. <u>Ak mal</u> hüsnü niyetle alınmış mal mülk; atlar. <u>Şılçılı mal</u> at sürüsü, at ilkesi.

Sayfa : 499

mârka (ab.),mаârka (ab.) düğme, kopça . Toculak mârka yuvarlak, toperlak düğme.

Sayfa : 507

mogus (tel.,yuk.b.,aş.b.) döğüşçü, cengâver, muharip .

Sayfa : 508

molat (kond.,ab.) çelik, polat .Molat kizen (ab.) çelik bukağı Molat tongınarak (ab.) çelik ustura; molat kılıç çelik kılıç, meç; molat yıda çelik mızrak .

Sayfa : 510

mökö (yuk.b.,aş.b.) kuvvetli ,yigit; kuvvet, güç .

Sayfa : 511

möngün (tel.) gümüş.

Möngünde (tel.) gümüşletmek, gümüş kaplatmak .

Sayfa : 556

ot ateş; hararet. Kösting odı gözlerdeki kıvılcımlar ; göz ışığı. Odı sıg (k.) hararet.Ot pılığı (k.) yılancık (hastalık). Ot sal ateş yakmak; mılçaa ot sal hamam yakmak-

Sayfa : 557

insanların ot ve meyva ile yaşadığı zamanlarda ateşe ihtiyaçları yoktu ve ateş bilmiyorlardı. İnsanlara başka yemek nasip ettikten sonra, Ulgen eliyle gökten iki taş aldı - beyaz ve siyah taş, bir kuru ot yaprağını avcunda ezdi; bunu otu taşın birisi üzerine koydu ve diğeriyle vurdu, bundan kıvılcımlar çıktı; ot yandı. Bu suretle ilk istihsal ettiği ateşi göstererek Ulgen söyledi : "Bu ot adamının küçünende taşka vuutkan bu ateş, babamın kuvvetinden taşa nakledilen ateştir. Karagımnıng odı bolargın gözlerimin nuri olasın (iltifat tabiri). Ottu (t.aş-b.), ottıg (alad) ottug (alad. ateşli. Karagı ottug ateşle, hayatla dolu gözler. Karagı otatıg gözler canlandı.

ottık, ottuk (alad.) çakmak. Ottık taş , ottık taşi çakmak taşı

odır (t.),ottan (k.), odun (k.ab.) ateş yakmak. altın örgöösün tozı odundu altın sarayı tamamen yaktı. Odun ot ottanıp saldı odunları yaktılar .

Sayfa : 563

öy (t.) vakit, vade. aydıskan öy muayyen vade. Pulu tuber öyi doğum hastalıkları .Öyineng aşıra haddinden aşırı . ifratla. Ol öyindegi o zamanki.

Sayfa : 564

ökpele (k.), ökpölö (t.yuk.b.aş-b.) kızmak, gücenmek .

Altay-Aladag türk lehçeleri

Lûgatı

tertip eden : V.Verbitskiy

II.

Ortodoks Misyoner Cemiyeti

neşriyatı

74

Kazan

V.M. Klyuçnikof matbaası,1884 s.

ALTAY-ALADAĞ TÜRK LEHÇELERİ LÛGATI

Tertip eden: V. Verbitskiy

II

Ortodoks Misyoner Cemiyeti Neşriyatı

Kazan

V.M.Klyuçnikof Matbaası, 1884 s.

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 74		
Yazar	: Vasılıy İvanoviç Verbıtskıy		
Cild	: Beyaz		
Ebadı	:		
		En	: 23 cm.
		Boy	: 30 cm.
Sayfa Adedi	: 626		

Sayfa : 27

__tiy ečong__ (yuk.k.) düğün çiçeğine benzer bir nebat (Thalictrum)

1 X dışarı çıkmak, bir şeye sığmak, yerleşmek; çamura batmak, saplanmak; batmak (güneş hakkında); (k.) boğulmak (suda); (yuk.k) dalmak, cumlamak (suya). (ab.) suya dalmak; (tel.) __telef olmak__, __mahvolmak__. __Kaptı patpas__ torbaya (kaba) sığmaz. __Sağıska battırıp bolbos__ akılla elde edilemiyen. __Puspas Pulan pugazı kök talayka pat para yürdü__ Puspas- Pulan buğası gök denizde batıp kayboldu. __Yetti put yes tokpak yerde padıp parkan__ yedi putluk bakır tokmak yere geçti (kayboldu). __Pattır__ (yak.k.) batırmak.

Sayfa : 44

__pil__ X bilmek; anlamak; kavramak; başarmak, idare etmek; (bilmeceyi) bulmak, bilmek, halletmek; çözmek, anlamak. __Yurt pil__ halkı, yurdu idare etmek. __Paş pil__, __keze Pil__ buyurmak, emretmek; idare etmek, sahip olmak, hükümran olmak. __Tap pil__ (bilmeceyi) bilmek, çözmek. __Yıs pil__ (k.) koku duymak, hissetmek. __Pilip yur__ (K.) hatırlamak, yadetmek, anmak. Pilip al bilip öğrenmek. __Pile Tura__ tahminen, takriben. __Piletten__ (t.) __Pilekten__ (k.) __Kiji__ hakim, kâhin. Erte turbas kadıttardı __tuuruginaeng bilerim__ erken kalkmıyan (geç kalkan) kadınları seslerinden tanırım, bilirim.

Sayfa : 46

__pilik__ X (t.,mg.b.), __pilig__ (k.) bilgi. __Pilik kiji__ bilgili adam, bilgili. __Pilikçi__ (k.,ab.) bilici, uzak gören.

Sayfa : 46

pilistig (ab.) muhakemeli, akıllı, dirayetli, mucle

pilek (t.), pelek (mat.) nişane, işaret, (gelin) nişanı, hediyesi.

pildi (t.) nişane, işaret, damga, alâmet. Tujunde bildi boid. tuyasında (düşünde) ayan oldu. Keleringing çek tugoneroing bildizi kandıy bolor senin geldiğin ve asrın bittiğinin alâmeti, nişanesi nedir. Ol tuşta tengerede kiji Uulining bildizi koruner gökteki insan oğlunun düşündeki o vakit ayan olur.

Sayfa : 122

sana düşünmek, fikiretmek; istemek, arzu etmek, niyet etmek, düşünmek; saymak, hatırını saymak, teveccüh

Sayfa : 123

Sanaga (tel., aş.b.), sanaa (tel., aş.b.) fikir, düşünce, his, teveccüh; gaile. İçine sanaa alın içinde (kalbinde) tasarlamak. Aa sanaang yessin ona hürmet, teveccüh göster. Sanaası kiriş-çıgış polup yat hayret ve tereddüt içinde bulunuyor. Sanaalu, sanagalu akıllı, ferasetli, zeki; Ak sanaalu mümin, dindar. Sanaaldu (aş. b.) ihtiyatlı, gaileli.

Sanamçılu (tel.) unutulmıyan; unutulmaz.

Sayfa : 158

som (tel.) iskelet, esas. Kijining somı insan iskeleti

Sayfa : 187

sın (kendinin) bir yerini kırmak; sındır kırmak sınmak. Uulçak poyınıng moynın, sınıp olüp par ı çocuk (oğlan) boynunu kırdı, olup gitti. Sınıktu kamıştı sındırbas kırık kamışı kıramaz. Oogonsung on kolın sındırdı, on pudun sındırdı (Mergeş) ihtiyarın sağ kolunu, sağ ayağını kırdı. Altın Pırkın kuştu tudup aldı, pir kanattı sındırdı, pir taktı sındırdı ~~[illegible]~~ Altın-Pırkan bir kuş tutup, bir kanadını ve bir ayağını kırdı. Agaş tozı sındır yadır ağaçların hep sını kırdı. Sening kolıngnı sındırabın, sening pudungnu sındırabın senin kollarını, ayaklarını kırarım.

sınık kırık, sınık; kemik kırığı. Sınıktu bir aş kırık, kırılmış

Sayfa : 188

sıbır kovalamak, kovmak; -yuk.b.) oan atmak, yönelmek; (K., ab.) süpürmek. Sıbıra kel kovalıyarak getirmek. Tıgara sıbır dışarı kovmak. Kara buga kijini jirge sıbırdı kara boğa adamı yimek için sıçradı. Yetti karındaş ulu biydi sıbıraptılar yedi kardeş, büyük hükümdarı kovdular. Akça berbey sıbırıp iydi para vermedi kovdu. Yüs yılga attı sıbırdı, tudup polbodı yüz sene atı arkasından tâkibetti. (sürdü) amma tutamadı.

sıbırka (ab.) süpürge.

Sayfa : 255

taer (t.) (kanatlarını açarak) havada kalmak (uçmak); hareket etmek (harekatte bulunmak), dönmek.

Sayfa : 256

taara takip etmek; hücûm etmesinin kolayını bulmak için etrafında dolaşmak (kurt hakkında).

Sayfa : 257

tak (k) tetik.

Sayfa : 268

ter toplamak, biriktirmek; gagalamak, yemek (kuşlar hak.) yerden toplamak (çileği, başakları v.s.)- Kartaga Mergen tungmazının ölgön söögün terip alçık Kartaga Mergen kızkardeşinin ölü kemiklerini topladı.

terge (t.,ag-b.) toplamak, hazırlamak, techiz etmek. - Tergen (t.,ag-b.), teren (ab.) terin (t.) toplanmak hazırlanmak (yola çıkmağa), mücehhez olmak. Tamteri, teren yadır tamamiyle hazırlandı. Sen naga pararga tergenging : sen nereye gitmeğe hazırlandın?

tergi Maşadiolus otunu toplamaya mahsus sepet; kayın ağacı kabuğundan yapılmış kutu.

Sayfa : 274

tiy (t.,ag-b.) dokunmak; ilişmek, temas etmek; bir şeye el ile dokunmak; hedefe isabet ettirmek.

Sayfa : 280

tira (k.,ab.),tra (k) diremek.
Tirep sal diremek, altına bir şey koymak, desteklemek. Tirep salgan agaç destek. Tigirge tireen timir aln yadır semaya dayanmış, demir dağ silsilesi duruyor.

Sayfa : 305

tor (mat.ab.) şeytanlardan birisi; bataklıklardan kalkan fosfor ateşi.

Sayfa : 350

tür (t.) renk, şekil.-Türlü renkli, alaca. Yüzün türlü muhtelif şekillerde, renkli.

türlen (t.ag-b.) alaca-bulaca, renk renk olmak, çeşit çeşit renk ve şekillere girmek. Yas türlendi ilkbahar tabiatı (yaz) türlü renklere büründü. Yas türlenip keldi yaz ilkbahar muhtelif renklerle süslenip geldi.

türsün (t.ag-b.) zahiri görünüş; (k.) benziyen. Türsüni yeuğun şeklen müşabih olan.

Sayfa : 447

çeber (t.,ag.-b.) temiz, idareli, ihtiyatlı, tedbirli çeber tut saklamak, korumak. Çeber tutpas kayıtsız, ihti-yatsız, dikkatsiz, intizamsız, miskin. Çek çeber tut göstermek, riayet etmek.

Sayfa : 447

çeberle (t.,aş.-b.) temiz saklamak, tutmak;korumak, muhafaza etmek,saklamak .Çeberelen sakınmak, korunmak; bir şeyi ihtiyatla yapmak . Çeberleniger, alerdı kiji mekelebe-in sizleri kimsenin iğfal etmemesi için, sakınınız korununuz .

Sayfa : 485

çırlı (t.) keza .

Sayfa : 535

Şörcek is masal anlatmak . Mani tangda po-ok ısar beni yarın tekrar buraya gönderin . ıspassım seni bırakmam sen.. Ak- zan Amır - Saranmı ıssın Ak hükümdar Amır-Saranı serbest bırak . Açırıp ıs yutmak . Kesip ıs balta ile kesmek . Parıp ıs gitmek, yola çıkmak . Salıp ıs salıvermek, koymak, atmak, bırakmak . Iadıp ıs kalmak, yatmak . Yurup ıs koşarak kaçmak . Segirip ıs sıçramak, seğirtmek . Nanıp ıs geri dönmek, avdet etmek . Sınp ıs vurmak . Kundurup ıs ata bindirmek . Silgip ıs silkelemek . Kıskırıp ıs bağırmak . Iunup ıs yıkamak . İçip ıs içmek . Sertip is fiske vurmak . Ezinip ıs sarhoş olmak . Sıgırıp ıs ıslık çalmak . Turup ıs (ayağa) kalkmak . Sıgıp ıs çıkmak . Kıcıp ıs ,oylap ıs kaçmak (koşarak), Yuup ıs doğurmak . Tarınıp ıs darılmak . Uluıp ıs havlamak . Ağ nanıp ıs yuvarlanmak, düşmek . Tudużup ıs tutuşmak. Kureżip ıs güreşmek . Taatıp ıs bırakmak, atmak .Kıy-

Sayfa : 535

gılap ıs bağırmak . Idip ıs yapmak . Iorgudıp ıs ik ram etmek . Tuzurup ıs duşurmek, indirmek . Ködurup ıs kaldırmak . İçip ıs içmek . Çelip ıs atmak . Tujup ıs inmek ; tujurup ıs duşurmek ; aşağıya indirmek . İdip ıs . Idc salıp ıs itmek . Tecp ıs tekme atmak, tepmek

Sayfa : 541

adaan (tel.) yarış,müsabaka,taklit,tarafgirlik, iltizam Aning adaanın alıp yat onun namına musallat oluyor. Adaan ul talep etmek, ödemek, tediye etmek; birisini iltizam etmek, birisini müdafaa etmek. Adaan alaaççı müdafi,hami, koruyucu.

Sayfa : 552

emil (tel.): beyin: öz. nüve. çekirdek (ağaçlarda, meyvalarda).

ep: epçi yan, epçi yar, epçi yeri çadırdaki (alacuktaki) kadınlara mahsus kılıma, hücre. harem kısmı. Epçi kiji kadın.

Sayfa : 554

ermek ermekçi (tel.) konuşkan, çenebaz. Kibirek ermektü (tel.) çok konuşkan, geveze, durmadan konuşan. Ermek püder mutabık kalmak, kararlaştırmak.

Sayfa : 568

yömü (tel.) kuvvet, güç. Yömüü yok kuvveti yok. Pudı yümuu yok ayaklarında kuvvet yok.

Sayfa : 571

yüleş (tel.), yüüleş (tel.) benzeyiş, şekil.

yüleşten (tel.), yuuleşten (tel.) birisinin şeklinde görünmek, sahte olarak, hayalen. Kormos kişee yüleştenip kurundı şey tan (rüyada) adam şeklinde göründü. Yüleştendir, yüüleştendir bir şey şekli arzetmek, tasvir etmek.

Sayfa : 573

yıyır... (tel.), yıyırındı (tel.) sıkılmak, toplanmak, yığılmak, kıvrılmak, [illegible] yılan toplanıyor, kıvrılıyor.

Sayfa : 574

kagın (tel.) kurak (bk. kak).

Sayfa : 596

Kança keregine ona yahut onlara nekadar lâzımdır, gerektir; kança keregi biske bize ne kadar lâzımdır; kança keregigirge size nekadar lâzımdır, gerektir. Ne kerektü ne gerektir 7- Keregınde için, ötürü, dolayı, sebeple, münasebetle. Kijining argazı keregınde kıynattırıp insanların kurtulması için ıztırap çekerek.

C 41

YENİ BİR

GRAMER METODU

HAKKINDA LAYIHA

YAZAN

Dil Encümeninden

AHMET CEVAT

BİRİNCİ CİLT

454

1931

İSTANBUL

DEVLET MATBAASI

YENİ GRAMER METODU HAKKINDA LAYIHA

YAZAN
Dil Encümeninden
AHMET CEVDET

BİRİNCİ CİLT

1931
İSTANBUL DEVLET MATBAASI

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 454	
Yazar	: Ahmet Cevdet [Emre]	
Cild	: Siyah	
Ebadı	:	
	En	: 17 cm.
	Boy	: 25 cm.
Sayfa Adedi	: XVII + 504	

Sayfa : 5

Mukayeseli ve tarihi tetkiklerden gramer dersinin ettiği istifade şüphesiz ehemmiyetsiz değildir. Bizde henüz lisanın mukayeseli ve tarihi gramerleri yapılmamışsa da bu tetkiklerden gramerin edebileceği istifadeler hakkında da bir fikir edinmek mümkündür, mesela **su** isminin izafeti neden **sunun** yerine **sayun** olduğu mukayeseli metotla iyzah olunabilir (Eskiden **suv** denilirdi, mücerredinde düşmüş olan sondaki ses izafette, ihtimal diğer hallerin *analojisi* ile, **y** olarak kendisini hissettirmektedir). - Birinci şahıslara delalet eden **-im, -iz** lahikalarının **ben - men, biz - miz** zamirlerinden; hal zamanına ait **-yor** lahikasının *(yürümek-yörümek-yorumak)* fiilinin muzarından inkişaf ettiği, **-siniz** lahikasının, lahika gibi kullanılan **-siz** zamirinden ibaret iken **s** ile **z** arasına **n** sesinin *analoji* ile geldiği .. tarihi metodun iyzah edebileceği hadiselerdendir.

Sayfa : 12

YENİ USULÜN İYZAHI — **Eski gramerlerin, hatta en mükemmel olanlarının esaslı mahzur ve kusurlarını muhtasaran gözden geçirdik. Şimdi, bu esaslı kusurlara düşmeden, lisanın ilmi bir mütalea usulünü arayalım.**

Yeni metot evvela neler yapmalıdır:

1) Sıra sıra **emsaleler** *(paradigmalar)* **çektirmek usulünü kaldırmalıdır**

2) **Lisan hadiselerini lakırdı bölükleri sırasıyle ayrılmış baplar altında tafsile kalkışmamalıdır**

3) **Umumiyetle mihaniki ve tahlilci, târifci ve tasnifçi usulleri terketmelidir.**

4) **Lisan işaretlerini, ifade vasıtalarını zihni ve içtimai münasebetlerinden ayırmamalıdır**

5) **Lisanın zengin ifade sistemini noksan brakmamalı, ifade vasıtalarını terk ve ihmal etmemelidir.**

Eski gramerlerin bu mahzur ve kusurlarından salim olmak üzere kurulacak yeni metodun mihveri ne olabilir? Bu mihver lisan işaretlerinin ya dış veya iç tarafı, yani ya şekil veya fikir ve his olabilir. Şekle dayanan metottan bugünkü ve dünkü gramerler doğmuştur; fikir ve hisse dayanacak metottan da yarının gramerleri doğacaktır.

Sayfa : 12

Lisan hadisesinin tabiî mebdei ifadesi istenilen fikir ve histir. Zihindeki fikir ve hisler için ifade vasıta ve şekilleri ararız. O halde yeni metodun mihveri **fikir** ve **his** olmalıdır.

Hakikaten ifadesi istenilen **fikir** ve **his** ten hareket edilir de bunun bütün ifade şekil ve vasıtaları aranacak olursa lisanın tekmil ifade sistemi yeni gramere konabilecektir.

BİR MİSAL İLE İYZAH. — Böyle bir esasın muvafık olup olmayacağını tetkik için bir misal alalım:

Sayfa : 13

YENİ USULÜN İYZAHI 13

Miktarların ifadesini bir fasılda toplayacak olursak birbirleriyle münasebeti olan: **bir kaç** *insan*, **bâzı** *insanlar*; *Allah* **bir kimselere** *vermesin*; *yirmi beşinde var* **yok; aşağı yukarı** *yirmi beş kilometro yol*; **çoğumuz** *öyle zann ederiz*; **bu kadarı** *fazla...* vs. gibi ifadeler bir arada bulunur. Bunların ruhî münasebetleri aşikârdır. Lisanın muhtelif unsurları, muhtelif lakırdı bölüklerine ait olduğu halde aynı mantıkî *kategorinin* ifadesine iştirâk ederler. Talebelerin zihni miktarların muhtelif nevi' ve suretleriyle ünsiyet kazanır, ifadelerini bütün mâna hususiyetleriyle daha eyi kavrar; hatta kendileri de lisanda daha münasip ifadeler aramağa koyulurlar. Hele muallim için böyle merkezî bir fikrin etrafında uyanan genç zihinlere istenildiği kadar içtimaî hayat ile alâkadar tatbikat yaptırmak tamamıyle mümkün olur. Halbuki **bir kaç, bâzı...** gibi kelimeler *müphem sıfatlar*, **yirmi, kırk...** gibi kelimeler *sayı sıfatları*, **kadar** kelimesi edatlar, **bir avuç insan** gibi gruplar *izafet* bahslerinde görülecek olursa talebenin zihni alâkasını, merakını uyandırmak, kendisini müşahedeye ve ifade vasıtaları aramağa sevk etmek mümkün olmaz. Lisanın hazırladığı bir çok şekillerin, ifade vasıtalarının gramerlerde terk ve ihmâl olunması da o dağınıklığın neticesidir.

Sayfa : 14

Metodun tatbikına tabiı olarak **"Mahlûklar, şeyler, fikirler ve isimleri,"** babından girilir. Fakat kitabın mektep kitabı olmadığı, ancak muallimlere hitap etmek maksadıyla yazıldığı unutulmamalıdır.

Sayfa : 15

II. LİSAN

A. LİSANIN MAHİYETİ VE DEĞİŞMESİ HAKKINDA PRENSİPLER

Hulâsa. — **Lisan bir işaretler sistemidir. — Her işaretin iki unsuru, lafız ile mâna. — Söz zinciri. — Lisandaki konvansiyon** — Lisanda inkılap mümkün değildir. — Lisan hadisesi zihinde fıtrî ve içsi fikir suretleri yoktur. — Lisan anma ve gramerleşme çağı. — Lisan işaretlerinin kıymeti nisbidir. — Kelimelerin kıymeti mütekabil tahdit ile taayyün eder. — Lisandan lisana kelimelerin kıymetleri arasında mutabakatsızlık. — İşaretlerin birbirinden farklı olması. — Lisanda ses değişmeler. — Mefhumların lafız değiştirmesi. — Lafızların mefhum değiştirmesi. — Mânaları yakın ve mânaları bir kelimeler. — Mefhum aileleri. — Hüsnü tâbir. — Polisemi. — Lisanda fikri, hissî, içtimaî ifadeler.

LİSAN BİR İŞARETLER SİSTEMİDİR — Lisan yemek yemek veya yol yürümek gibi tabiî bir fonksiyon değildir. İnsanlar gerçi konuşmak için dillerini ve ses çıkarmak hususunda dile yardım eden daha bâzı uzuvlarını kullanırlar, fakat bu kullanış binlerle sene süren bir inkişafın neticesidir. Dil ve ses cihazını teşkil eden uzuvlar olmasaydı konuşmak için başka vasıtalar bulunabilecekti. Ses çıkarmak istiydadından mahrum olan dilsizler başka âzalarının hareketlerine müracaat ederek bir konuşma usulü buluyorlar. Renkli flâma ve fenerlerle konuşma usulleri de vardır. Düğme iliklerine takılan türlü renkli çiçekler, cepten ucu uzatılan mendiller, sürünülen türlü kokular ile de muhtelif maksatlar anlatılabilir. Bütün bunlar birer nevi' lisan, birer nevi ifade usulüdür.

Sayfa : 15

Hepsinde esas birdir : maksadın işitilen veya görülen, hatta tutulan (bâzı kavimlerde muhabere için kullanılan düğümlü ipler gibi) bir alametle işaretlenmesidir. O halde lisan· *konuşmaya, ifadeye yarayan bir işaretler sistemidir.* ?

Dil : Konuşmaya yarayan tabii sesler sistemi. Yazı: tabii sesleri gösteren işaretler sistemi. (x) [illegible]

Sayfa : 16

16 YENİ GRAMER METODU

İŞARETİN İKİ UNSURU – Her işaret iki unsurdan terekküb eder biri işitilen, görülen veya tutulan maddi unsur, diğeri, bunun delalet ettiği zihni ruhi unsur, yani ifadesi istenilen maksat.

İşarette maddi unsur ile zihni unsur sıkı sıkıya birbirine bağlıdır. Birinin diğerinden ayrı ve mustakil bir mevcudiyeti yoktur.

Lisanların en mühimmi, bütün beşeriyete şamil olanı seslerle kurulan konuşma sistemidır. Asıl lisan (dil) denilince de anlaşılan budur Bu itibarla dil bilgisi bir

XX **işaretler bilgisi**dir.

Lisanda kullanılan işaretlere **kelime - söz** denilir. Her işarette olduğu gibi kelimede de iki unsur vardır biri az çok uzun bir ses grupundan teşekkül eden **lafız**, diğeri bu lafızdan anlaşılan **mâna**dır Lisani işaret ancak lafız ile mânanın birleşmesiyle vücut bulur Bir lafız ile ifade edilemeyen fikir zihinde kalır, mânası anlaşılmayan lafız da lisani işaret (kelime) olmaz. (Papağanların ve küçük çocukların mâna kast etmeksizin tekrarladıkları lafızlar, papağanlara ve küçük çocuklara nispetle de kelime değildir)

+ ikisi bir değildir.

SÖZ ZİNCİRİ. – Karşı karşıya geçip birbiriyle konuşan iki kişi farz edelim . söyleyen kimse zihnindeki fikirleri, onlara delalet etmek üzere lisanda hazırlanmış olan lafızlarla ifade eder. Uzun, kısa bir takım ses gruplarından ibaret olan bu lafızlar ister istemez birbiri arkasından, yanyana gelmek üzere bir zincir halinde dizilir. **Buna söz zinciri deyebiliriz.**

Söyleyenin ağzından çıkan **söz zinciri** dinleyenin dimağına geçerek orada, derhal ifadesi istenilen fikirleri uyandırır Dinleyen âni olarak söyleyenin maksadını anlar.

Sayfa : 16

Bu iyzahtan iki hüküm çıkarabiliyoruz

a) Lisan işaretlerinin lafızları zincirvari dizilen ses lerden teşekkül eder.

b) Fikirlerin lafızlara bürünmesi ve lafızların fikirleri uyandırması anı, adeta otomatik bir ameliyedir.

LİSANDAKİ KONVANSİYON — Söyleyenle dinleyen arasında bir konvansiyonun mevcut olması şarttır. Bu konvansiyonun değiştirilmesi aklen muhal değildir.

Sayfa : 17

LİSAN HADİSESİ: FITRÎ FİKİRLER YOKTUR 17

Söyleyenle dinleyen, aralarında, şu veya bu lafza (ses grupuna) şu veya bu mânayı tahsis ederek yaratacakları yeni işaretleri kullanabilirler (Külhanbeylerin ahmağa **armut, hıyar** veya **abullabut** demesi gibi). Fakat bu konvansiyona iştirâk edenlerin sayısı çoğaldığı nispette yeni işaretler kabul etmek güçlüğü artar. Külhanbey lugatı bile teessüs ettikten sonra değiştirilemeyor !

LİSANDA İNKİLAP MÜMKÜN DEĞİLDİR. — **Lisanda konvansiyon zımni, yani kadimdir.**

Lisan, menşe' ve inkişafından sarf-ı-nazar, aynen muhafazasına dikkat olunan bir an'ane olarak nesilden nesle intikal eder. Çünkü lisan onu konuşan içtimai grup (zümre, kavim, millet) dahilinde en büyük ehemmiyeti haiz bir rol oynar. Grupu teşkil eden bütün fertler yalnız lisan vasıtasıyle her an ve her yerde his, fikir ve meramlarını biribirlerine anlatırlar. Bunun için herkesin lisandan istediği *anlaşılmak*tır. Bu da ancak herkesin bildiği işareti aynen kullanmakla têmin olunur. İşarette husule getirilecek herhangi bir değiştirme *anlaşılmamaya* veya *gülünç olmaya* sebeb olur.

Lisanın on binlerle işaretten (kelimeden) teşekkül etmiş gayet karışık bir sistem olduğu, milletlerin on milyonlarla fertlerden terekküp ettiği düşünülünce bu içtimai müessesenin fevkalâde ehemmiyeti ve umum milletin onu aynen muhafaza etmesindeki menfaati anlaşılır.

Sayfa : 17

Lisaniyatın ilmi esaslarını keşf eden *Ferdinant de Sosür* lisanda inkılabın muhal olduğunu söyleyor [1]

Lisaniyat üstadı *Meye* (Meillet) ye göre de lisan bütün zihinlerde yaşayan bir içtimai müessesedir, zihinlerin haricinde mevcudiyeti yoktur, fakat fertlere de tabi' değildir. Fertler pasif olarak lisanı öğrenip kullanırlar; hiç biri lisanı değiştiremez.

LİSAN HADİSESİ, ELLİRİ FİKİRLER YOKTUR.— Söz zincirinin uçları, gördüğümüz gibi, dimağlarda lisan hadisesini vücude getirir. Lisan hadisesi fikirlerin söz suretlerini ve söz suretlerinin fikirleri uyandırmasından ibarettir. Burada düşünülecek mühim nokta şudur

[1] F. de Saussure, Ling. gen. s. 107

Yeni Gramer L. — 2

Sayfa : 18

18 YENİ GRAMER METODU

Dimağlarda tabii olarak müstakil fikirler mevcut mudur? Kelimelerin lafızları (işaretlerin maddi kısımları) sonradan gelip bu fikirlere muntabık mı oluyor, yoksa lafızlar mı dimağlarda izlenerek fikirlere bir suret veriyor?

Şayet fikirlerin dimağlarda irsi olarak izleri, zihinlerde suretleri mevcut olsaydı az zamanda o fikir suretleri lisandaki mukabil lâfızlar ile birleşerek fert her şeyin âlimi oluverecekti. Zihinde irsi fikir suretlerinin mevcud olmadığı âlimlerce umumen kabul edilmiştir.

Sayfa : 22

GRAMER ALETLERİNİN HUSULÜ. — Kelimelerin uğradığı ses aşınmaları gramer âletlerinin (gramer lahikalarının-eklentilerinin) husulüne de sebep olmuş ve olmaktadır. Mesela **yörür** muzarıından **yor; ben-men** ve **biz-miz** zamirlerinden **-im,-iz** lahikaları inkişaf etmiştir (Bütün lahikaların teşekkül tarihi henüz tesis edilmiş değildir.)

Sayfa : 23

MEFHUMLARIN LAFIZ DEĞİŞTİRMESİ. Zaman her şeyi değiştiren, her şeyin değişmesini icap ettiren bir vasattır. Zamanın kendisi değil, içinde vukua gelen hadiseler her şeyi eskitir, yıpratır, tahrib eder. En metin âbideler bile tedrici bir yıkılmağa mahkûmdur. Evvela, bâzı kısımları farkına varılmayacak derecede yerlerinden oynar, sonra o kımıldayan kısımlar bir zelzele veya diğer bir hadiseden dökülür, nihayet bakımsızlık ve metrûkiyet yüzünden tekmil âbide yıkılır.

Lisanda da buna benzer hadiseler vukua gelir. Ses değişmelerinin nasıl tabii bir netice olduğunu görmüştük. Ses aşınması bir müddet mânaya dokunmadan devam edebilir, fakat az daha ilerleyecek olursa tekmil işaret sakatlanır. "**arık**" ve "**arığ**" dan son damak sesi düştükten sonra biri "**temiz**" diğeri "**zaif**" mânasına gelen bu isimler "**arı**" ile karışmış, lisan da ilk fırsatta delalet ettikleri mefhumları başka işaretler alarak onları metrûk brakmıştır. **(at, ad),(ot, od)** gibi lafızları birbirine karışan işaretler sakat sayılır; lisan bunlardan yalınız birini muhafaza ederek diğerini atmak ve yerlerine başka lafızlar kabul etmek suretiyle sistemi tâmir eder.

Sayfa : 24

LAFIZLARIN MÂNA DEĞİŞTİRMESİ. — Herhangi bir sebepten kelimelerin iki unsuru *(lafız ile mâna)* yerlerinden oynayabilir. Ondan sonra büsbütün birbirinden ayrılmaları mukadder olur.

Bir kaç misal verelim:

Öfke eskiden (**öpke** *suretinde*) akciğer demekti. Bugün bu mânasını büsbütün unutmuş bulunuyoruz. Şüphesiz bu, birdenbire olmamıştır. Uzun zaman, şimdi (**içlenmiş, içli**) dediğimiz gibi, (**öfkelenmiş, öfkeli**) denilmişti. Kâşgarinin divanında bu istiymale tesadüf ediyoruz Bugün "**iç**" ismi "**içlenme**" ye muadil olmadığı gibi eskiden de "**öfke**" ismi "**öfkelenme**" ye muadil değildi. Fakat "**ciğer**" ismi farisiden alındıktan sonra, git gide "**öfke**" ilk mânasiyle sakatlanmış; lisanda ikinci ve hususi mânasiyle kalarak birinci mâna ile yerine "**akciğer**" ismi kaim olmuştur.

Sayfa : 25

ayrılmış ve çerçevelenmiş olarak mevcud olmadığı için dimağda daimi suretle yeni ihtiyaçlara cevap verercek işaretler yaratmak faaliyeti cereyan eder. Kelimelere ait kıymet sahasının nisbi ve geniş olduğu, bu sahanın muhtelif işaretler arasında paylaşılabildiği görülmüştü. İşte ferdi zihinde herhangi bir fikir farklaşması husule geldi mi, bu yeni teressüm eden fikir er geç muvafık bir ifade bulur; bu ifade yavaş yavaş içtimai kabule mazhar olursa lisan yeni bir işaret (kelime) daha kazanmış olur.

Bunun mâkûsu olarak mevcut sözlerden biri bir sebepten dolayı kendisinden lafızca farklı diğer bir söz doğurursa bu iki söz dahı lisanda ekseriya bir mefhum *farklaşmasını* (differenciation) intac eder.

İşte lisanın asli mahiyetinden *mânaları yakın* veya *mânaları bir* kelimeler doğar. Bunlara: 1) *müradif* (synonime), 2) *eş* (doublet) denilir.

gücenmek, kırılmak *müradif;* **çabuk-çevik, kışlak-kışla** *eş* kelimelerdir.

Müradif denilen kelimelerin mânaları umumiyetle biribirine yakın olur, yoksa tastamam biribirinin aynı olmaz. Fakat o mâna farkını kavrayamayan zihin müradifleri bir fantezinin mahsulü sanır, lisana ne için girdiklerini anlayamaz.

Müradif kelimelerin mahiyetini tenvir için bir iki misale müracaat edelim:

Lisana, şüphe yok ki, "**hayır, hayırlı**" kelimeleri "**eyi, eyilik**" varken girmiştir. Başta, ihtimal, aralarında umumun kavradığı bir mâna farkı yoktu. Fakat bugün bu iki karşılıklı grupun mâna ayrılığını kavramayan ve onları yerli yerine kullanamayan Türk yoktur. "**Eyi iş**" başka, "**hayırlı iş**" başkadır. "*Eyi iş*" onu işleyen için *faydalı, kârlı* bir iştir; "*hayırlı iş*" bilhassa başkaları için faydalıdır. *Hayır* işleyen maddi menfaat beklemez.

Ismarlama ile **sipariş**; işte gelişi güzel alınan bir çift müradif söz daha; terziye ölçü aldırarak yaptırdığımız elbise hakkında **ısmarlama**yı, başka bir memleketten getirtmek istediğimiz **ticari emtia** hakkında **sipariş**i kullanırız.

Haber ile **havadis, güzellik** ile **zarafet, neş'e** ile **sevinç** . . . . arasında muhtelif istiymal farkları vardır; **dil** ile **lisan** da bu kabil müradiflerdendir.

Sayfa : 27

ŞAİR VE EDİPLERİN TESİRİ.— Müradif kelimeleri doğuran mühim bir sebep te kelimelerin (uyandırdıkları hayallerin) edebiyatta çabuk yıpranması ve mânen artık şair ve ediplerin hislerini, *estetik* arzularını tatmin etmez bir hale gelmesidir. Bu salk ile ortaya atılan kelimeler az bir zaman içinde moda olur, fakat biraz sonra eskiyerek istiymalden çekilir, yerlerini yenilerine terk ederler.

Divan edebiyatımız, mazmun ve hayallerini hep İran edebiyatına muracaat ederek yenileştirirdi; bu incizabın tesiri altında edebi lisanımız hakikî bir ihtisas lisanı, (bir argo) manzarasını arz ediyordu. Buradan umumi lisana da bir çok kelimeler geçmiştir.

Sayfa : 28

B. LEHCELER, İHTİSAS LİSANLARI, ORTALIK DİLİ (UMUMİ— MÜŞTEREK LİSAN)

HULÂSA: Lisanın parçalanması – Lehceler – Mahalli şiyveler, ağızlar – Konuşma ve yazma lisanı, edebi lisan – İhtisas lisanları – Ortalık dili (muşterek ve umumi lisan)

LİSANIN PARÇALANMASI.— Her kesin menfaati lisanı aynen muhafaza etmektedir, herkes de buna elden miyetle dikkat eder. Fakat görmüş olduğumuz muhtelif sebeplerden dolayı lisan mutemadiyen değişmeye mahkûm bulunuyor.

Her yenilik (değişme) tedrici ve hususi olur, yani mahdut bir saha dahilinde ve gayet yavaş yavaş intişar eder.

Sayfa : 32

LEHCELER.— **Lehcelerin devamlı ve ayrı bir dil olarak teessüs etmesine yardım eden içtimai, iktisadi, dini, siyasi kuvvetler vardır; devlet müessesesi bu kuvvetlerin en mühimmidir.**

Sayfa : 32

Geniş bir saha üzerine yayılan bir dil muhtelif devletler arasında taksim edilecek olursa, zaman ile, bu devletlerin ülkelerinde o lisanın muhtelif lehceleri teessüs eder. Siyasi âmile dini ihtilaf da karışacak olursa lehcelerin biribirinden ayrılığı daha bariz olur. Sonradan bütün bu yerler tek bir devlet altında birleşse bile lehceler uzun zaman devam eder (Almanya gibi).

Bu gibi muhtelif lehcelere ayrılmış, geniş bir mem leket üzerine yayılmış bir lisanın konoşulduğu bir nok tadan, bir hudut mıntakasından kalkılır da bütün intişar sahasını baştan başa kat'etmek üzere memleket dolaşılacak olursa mütemadiyen lisanın değişikliklerine rast gelinir. Nihayet öyle yerlere gelinir ki artık lisanlarını anlamak mümkün olmaz.

İstanbuldan kalkan bir Türk hep Şarka doğru gitmek üzere Türk dilinin yayılmış olduğu geniş mem leketler üzerinde seyahat edecek olursa böyle bir müşahedeye mâruz kalır. Şark hudutlarımızda fark edeceği cüz'i bâzı değişiklikler Azerbaycanda kuvvetlenir, Dağıstanda, Özbekistanda, Kırgızıstanda büsbütün artarak lisan artık anlaşılmaz bir hale gelir. Bu müşahede bariz bir surette Türk dilinin muhtelif lehcelere ayrılmış olduğunu ispat eder.

Bizim Türkiyemiz dahilinde konoşulan, asıl **türkçe** dediğimiz lisan da o büyük türk dilinin ayrı bir lehcesidir. Fonetiği, morfolojisi (ses ve şekil sistemleri) diğer lehcelerininkinden tamamiyle ayrıdır; semantiği (lugati) de diğer lehcelerin lugatinden pek mühim farklar gösterir.

Sayfa : 33

KONUŞMA VE YAZI LİSANI; EDEBİ LİSAN.— Lisan, görmüş olduğumuz gibi, esasen kulaktan alınan işaretler üzerine kurulmuştur, yâni konuşma lisanıdır. Yazı ile tespit edilmemiş lisanlar da an'ane halinde muhafaza olunur, fakat yazılı lisanların muhafazası daha emniyetli olur. Bununla beraber yazı hiç bir zaman lisanı değişmekten masun bulunduramaz. Ancak yazı ile imla, gramer şekilleri ve nahvi tertip örnekleri tespit edildiğinden git gide yazılı lisan ile konuşulan lisanın arası açılır.

'Sayfa : 35

Almanya, İtalya, İngiltere gibi en medeni Avrupa memleketlerinin her birinde bir kaç lehce ve mahalli ağız vardır. İşte bu gibi medeni memleketlerde, lehcelerin, mahalli şiyve ve ağızların, hatta ayrı lisanların üstünde bir de **"ortalık dili,"**(umumi, müşterek lisan) teessüs eder. Memleket dahilindeki ayrı lisanlar, lehce ve mahalli ağızlar kalkmaz, fakat her kes ortalık dilini (umumi lisanı) bilir, ve öğrenmek mecburiyetinde olur.

Umumi lisanların teessüsüne ve yayılmasına hizmet eden âmiller çoktur, cümlesi **medeniyet** mefhumu altında anlaşılabilir: müşterek devlet, edebiyat, iktisadi münasebetler, büyük şehir ve payitaht inkişafı... bütün ehaliyi **ortalık dili**ni öğrenmeye icbar eder.

Ortalık dili ile lehce arasındaki fark âşikârdır. Her kes kendi lehcesini anasından ve etrafındakilerden öğrenir; ortalık dili ise mektep, kışla, fabrika, kitap, matbuat, pazar işleri... gibi medenii ve içtimai âmiller vasıtasiyle öğretilir ve yayılır. Ortalık dili ana dili olan lehcenin üstüne ilave olunur.

Ortalık dilinin esası memleketin bir lehcesi veya mahalli şiyvesi olur. Diğer vatandaşlar da onu müşterek dil olarak kabul ederler. Bu kabul ve tercih ise, söylediğimiz gibi, kuvvetli medeniyet âmillerinin tesiriyle vaki' olur. ?!

Ortalık dilini tesise hizmet eden âmillerden biri edebiyattır, fakat edebi lisan ortalık dilinden başkadır. Gördüğümüz gibi edebi lisan hakikî bir "ırusas" lisanı ve argo manzarasını bile arz edebilir. Ortalık dili şahsi üslûp ve san'atlarla karıştırılamaz. Bununla beraber ortalık dilinin fasih ve yazılı şekli vardır. Herkes de o fasih şekli öğrenmeye ve kullanmaya çalışır.

BİZİM MÜŞTEREK LİSANIMIZ. — Bizde ortalık dili mevcuttur ve geniş mikyasta yayılmıştır. Asıl milli lisan da odur. Bu dilin esası fonetik, morfoloji, hatta lûgat iytibariyle İstanbul dilidir. Fakat istanbullu olmayanların dilinde çok defa bir mahalli şiyve çalıklığı hiss olunur. Bu inhiraf iradi değildir, bilakis istenmeyen ve bertaraf edilemeyen bir değişikliktir. Eski edebi lisanımıza karşı son yarım asır zarfında gösterilen aksiamel yazı lisanımızı ortalık diline (İstanbulun fasih konuşma diline) çok

Sayfa : 36

36 YENİ GRAMER METODU

yaklaştırmıştır. Denilebilir ki, şimdiki halde, türkçe kadar yazı ve konuşma lisanları birbirine yakın hiç bir Avrupa dili yoktur. Harf inkılabı üzerine imla sadeleşmiş olduğundan bizim hikâyedeki yazı dilimiz, yeni edebi lisanımız muhayyel derecede bir basitlik kazanmış, ortalık konuşma dilinin fasih şekliyle âdeta birleşmiştir. Tabii, ihtisas lisanları ayrılıklarını muhafaza etmektedirler; başka türlü olmanın da imkânı yoktur.

Bizde müşterek, milli dil çok eskiden beri, konuşma dili olarak teessüs etmiştir. Ana vatandan elli altmış sene evvel ayrılmış olan yerlerin Türk ve hatta sadece müslüman ehalisi hâlâ müşterek Türk dilini unutmamıştır. Silistireden ve Bulgaristanın muhtelif yerlerinden yeni gelen muhacirlerin mektep görmüşleri bizim müşterek dilimizi konuşurlar, hatta nezaket ve muaşeret formüllerimizi kullanırlar. Cümhuriyetin muvaffakiyeti ile ana vatana tekrar ilhak edilen Kars, Ardehan, Artvin Türkleri de milli lisanımızı biliyorlar. Batumda da müşterek dilimiz unutulmamıştır. Son zamanlarda, büyük muharebeden evvel, Baku Türklerinde bile sadeleşmiş yazı ve edebi lisanımızın tesirleri görülmekte idi.

Müşterek milli dilimizin intişar kuvveti son derece büyüktür. Bütün devlet dahilinde yaşayan gayrıtürkler umumiyetle iki-lisanlı *bilingue* olmuşlardır.

Memleket dahilinde aynı tiyatro kumpanyaları dolaşarak her tarafta aynı temsilleri veriyor, zevk ile dinleniyor ve alkışlanıyor. Aynı muharrirlerin roman ve hikâyeleri ve ihtisasa taalluk etmeyen yazıları da her tarafta okunuyor ve anlaşılıyor. İşte milli ve umumi türkçe budur, muhtelif zümrelerin ve mahallerin konuşmaları bu umumi türkçeden derece derece ayrılabilir.

Sayfa : 39

ASLİLEŞMİŞ, MÜREKKEPLER.— Lafzi bir kaynaşma ile unsurları tek kelime halini alan mürekkep kelimeler vardır:

bilezik *(bilek yüzük)*, **uçkur** *(iç kur)*, **çedik** *(iç edik)*... v. s.

Bunlarda zihin unsurların lafızlarını ayırmadığı için bu gibi kelimelere tamamiyle asli ve basit nazariyle bakılmalıdır.

Yabancı lisanlardan alınmış mürekkep kelimeler de bizim için basit ve asli hükmündedir: **gramofon, telgraf, salname** gibi

Sayfa : 40

Bu kısımlar başka gruplar içinde müstakil mânalı kelimelerdir. Fakat bu grupta onları bu mânalariyle sarfetmiş değiliz. Hakikatta ne kavak var, ne esen yel. O adamın aklında boş hulyalar, kuruntular var, demek isteyoruz. Zihnimiz bu mefhumu birden, tek bir kelime ile ifade olunmuş gibi kavrayor. O halde ayrı ayrı mânaları kast edilmeyen ve ancak toptan bir mâna ile sarfolunan bu ses zincirinin kısımlara ayrılması hiç bir faide têmin etmez. Mürekkep formüllerde toptan mânayı bulmağa ve muadil bir kelime ile ifadeye çalışmalıdır; bu nevi' temrinlerden talebelerin çok istifade edeceği şüphesizdir.

Sayfa : 45

Fakat: *sinsi, yoksul, kumsal, yagvan, kaypak...* gibi kelimelerin nihayetindeki eklentiler, pek mahdut kelimelerin teşkilinde görüldüğünden, verimsizdir.

Verimli eklentilerle teşkil edilen kelimeler kolaylıkla zihinde kümelenir, yâni biri diğerlerini hatırlatır. Zihin bu gibi eklentileri başka basit kelimelerin sonuna ilave ederek yeni kelimeler yaratmağa temayül eder. Fakat verimsiz eklentiler'e teşkil edilmiş kelimeler az olduğundan her kesin zihninde kümelenmez ve bu eklentileri ayırıp başka basit kelimelere getirmek arzusu husule gelmez.

Sayfa : 48

NAHVÎ TERTİP — Kelimenin hududu ve şekilleri hakkında yürüttüğümüz tetkikten anlayoruz ki, kelimeler, söz zinciri üzerinde, *aktuel* (halihazırdaki) maksadın muayyen kısımlarına tekabül etmek üzere ayrılabilen ses parçalarıdır. Bunlar ekseriya birbirleriyle kaynaştırıl-

Sayfa : 48

mış veya sıravari yanyana dizilmiş, müstakil mânalı *(semantem)* veya müstakil mânadan mahrum *(morfem)* unsurlardan terkküb eder. Hepsinin de kalıpları lisan tarafından hazırlanmıştı.

Lisaniyatçılar iddia ediyorlar ki konuşurken söylediğimiz sözler cümle mahiyetindedir. Vakıa bu sözler bâzan **(evet, hayır, haydi! haybay! yâ!)** gibi münferit kelimelerden ibaret ise de bunların haricinde her ne söylense mutlaka bir veya daha ziyade kelime ile morfemden mürekkeb olur; şu kadar ki bâzan morfem (sıfır) olabilir, kıymeti kelimenin söz zinciri üzerindeki sırasından anlaşılır. Bu sıraya da **nahvi tertip** denilir.

Meselâ.

"KEDİ FARE TUTTU"

cümlesindeki **"kedi"** ve **"fare"** isimleri morfemsiz görünüyor ise de söz zinciri üzerindeki sıraları *(nahvi tertipleri)* morfem mahiyetinde bir lisan unsurudur. Başka

Sayfa : 49

NAHVİ ÖRNEKLER - 49

sözlerile, morfem burada sesolarak sıfır ise de nahvi sıra subjekt (fail) ve objekt (meful) morfemi makamındadır. Hakikaten bu isimlerin sırasını değiştiremeyiz, çünku o takdirde subjekti objekt olarak ifade etmiş oluruz (*fare kedi tuttu*, cümlesiyle mukayese ediniz). O halde nahvi sıra kelimenin hudut ve şekline taallûk eden mühim bir ifade vasıtasıdır.

Bâzı lisanlarda bu nahvi roller, birer gramer kategorisi gibi, morfemlerle ifade olunur (grekçede olduğu gibi).

Morfemli objektin (ve diğer mütemmimlerin) nahvi sırası da bir ifade vasıtasıdır:

"Bizim kedi fareyi tuttu"

cümlesi ile

"Fareyi bizim kedi tuttu"

cümlesini mukayese ettiğimiz zaman nahvi sıranın têmin ettiği mânayı anlarız.

Sayfa : 49

kıncı tertip üzerine söylenen cümle fareyi bizim kedinin tuttuğunu, başka bir kedinin tutmadığını tahsis ile ifade eder. "*Fareyi tutan bizim kedidir, başkası değildir*" kıymetinde bir cümledir. Burada nahvi tertip "*tahsis*" morfemi (edatı) vazifesini görüyor.

Nahvi örnekler. — Nahvi tertipler lisan tarafından hazırlanmış kalıplar, örneklerdir. Mesela "kedi fareyi tuttu" cümlesi nahvi bir örnektir. Fert bu örnekte yapılmış onlarla ve yüzlerle cümle işiterek nahvi kalıbı kendisine mal eder, yâni kendisi de **kedi** yerine istediği subjekti, **fareyi** yerine istediği objekti, **tuttu** yerine istediği fiili kullanarak maksadını anlatacak cümleler teşkiline muktedir olur (*çocuk dersi öğrendi, babam mektubu yazdı* gibi)

"*Kedi fareyi tuttu*" gibi bir cümle muhtelif lisan unsurlarının söz zinciri üzerinde sıralanmasından husule gelmiş tam mânalı bir ses grupudur. Fakat bu grup mürekkep kelime gruplarından veya müştak kelimelerden farklıdır.

Mürekkep kelime gruplarında lafız kısımları mananın kısımlarına tekabül etmeyordu (*hanımeli* grupunda *hanım* veya *el* o çiçeğin kısımlarına mukabil değildir) Müştak kelimelerde ise morfemlerin müstakil mânaları yoktur. Halbuki cümlede zihin nahvi rolleri oynayan

Yeni Gramer L. — 4

Sayfa : 50

Formüller, klişeler. — Ferdin nahvi örnekler üzerine cümle teşkilinde serbest olduğunu söyledik, fakat lisanda hazırlanmış cümle mahiyetinde ve cümle teşekkülünde kelime grupları, sözler pek çoktur. Bunlar aynen kullanılan, asla değiştirilemeyen formüller, klişelerdir.

EVET, EFENDİM. - SABAHI- ŞERİFLER HAYIRLI OLSUN EFENDİM. SIHHAT VE ÂFİYETTESİNİZ, İNŞALLAH - YAŞASIN CUMHURİYET - KAHR OLSUN İSTİBDATI- MERHAMET BUYURUNUZ, EFENDİM - ALLAH ZİYADE ETSİN - SEFA GELDİNİZ, SEFALAR GETİRDİNİZ, VS VS

Bu klişelerin bâzan, muhtelif içtimai zumrelere göre, *varyant*ları vardır, fakat o varyantlar da klişedir

Sayfa : 66

Meillet (Meye) deyor ki.
Fiil cümlenin sabit unsuru değildir. İki nevi' cümle vardır:
1) *İsmi cümle* (Bu nevi' cümlelerde bir şey hakkında, bir şeyin kendisinde bulunduğu tasdik veya inkâr edilir),
2) *Fiili cümle* (Bunlarda bir seyr - oluş - ifade edilir)

Sayfa : 112

Kaziye cümlede sübjekt mi, objekt mi, bir zaman münasebetini veya netice ve sebep gibi bir mantık mü nasebetini mi ifade ediyor? Takyit ve tahdide mi, tavsif ve tescıyeye mi hızmet ediyor? İşte bu noktaların tahlil ve tefriki mühim ve lazımdır. Mesela şu beş cümle:

1) Söz verdiginiz için gitmelisiniz.
2) Gitmelisiniz çünkü söz verdiniz.
3) Mademki söz verdiniz, gitmelisiniz
4) Söz verdiniz, gitmelisiniz.
5) Söz verdiniz madem, gitmelisiniz...

Sayfa : 113

AŞIK PAŞAZADENİN İNŞASI. Aşık Paşazade tarihinde edebi inşa tezahürlerine tesadüf olunmaz, fakat eyi bir nakilci olan bu müellifin kitabı bilhassa basitliği ve tabiiliği ile pek kıymetdardır. Bu eserde gerek sarfi şekiller, gerek nahvi tertipler hiç zengin değildir. Atıfta **-up** sıgasına bile pek az tesadüf olunr. Tabi' teşkillerde ise en ziyade **kim** bağlantısı kullanılıyor. Bu edat farisi **"ki"** nın bir taslağı *(calque)* mıdır? ihtimal. Fakat şurası muhakkak ki eski eserlerin çoğunda **"ki"** değil **"kim"** kullanılmıştır; bu edat daha sonra nesirden kâmilen kalkmış, yalnız şiirde tecviz olunmakta berdevam olmuştur. Hicri on üçüncü asrın manzum eserlerinde dahi bu edata tesadüf olunmaktadır. Bugün artık kat'ı olarak farisi **"ki"** galebe çalmıştır.

Sayfa : 113

Aşık Paşazade **kim** leri her münasebetle istiymal eder: Subjekti de objekti de cümleye bununla ithal ettiği gibi muhtelif mütemmimlerin, hattâ zaman mütemmimlerinin fiile ilhakında da aynı edatı kullanır. Mütemmimleri ekseriya fiilden sonra bırakır. Cümlede muhtelif mahiyette iki mütemmim olduğu zaman onları aynı fi'le veremez, fi'li tekrara mecbur olur. Çok yerde aynı fikri cümlenin hem başında hem nihayetinde ifade etmekte hiçbir mahzur görmez. Hattâ fıkırlerin mantıkî tertibine, insicamına bile bakmadığı çok vakidir.

Şöyle gelişi güzel bir iki cümle alalım:

- Sultan Murat **kim** *(subjekt)* Arnavutta Akça Hisarı **kim** *(objekt)* feth etti, haber geldi **kim** *(objekt kaziye)* Engeros kâfiri azim leşeker cem' edip yürüdü, Belgrattan geçiyorur; nefiriamdır dediler.-

- Gördüler **kim** *(objekt kaziye)* bu giriv kâfir Kazıklının askeridir, gelmişler **kim** *(sebep mütem-*

Sayfa : 114

mimi) dün baskını **(gece baskını)** edeler. Gaziler tınmadılar Orduya yakın geldi, ta kim *(intiha mütemmimi, kaziye)* aralığa girdi Gaziler şöyle kırdılar kim *(netice mutemmimi, kaziye)* gelen kâfirden azı kurtuldu Sabaha değin kırdılar *(tekrar)* ve Kazıklı voyvoda başını alıp zorla kurtuldu

Bugunun nahvine göre birinci cumlenin birinci ve ikinci **"kim"** leri fazladır:

"Sultan Murat Arnavutlukta Âkça Hisarı fethettiği sırada,...."

Ikinci cümlede *gördüler kim, gelmişler kim* asliyeleri tetabu' ediyor, şekilleri bir ise de birincisi meçhul mahiyette olduğu halde ikincisinin subjekti *kazıklının askeri* dir. Bu terkip, kaziye aşırı, nahvı rolünü ıyfa ederek *(orduya yakın geldi, ta kim aralığa girdi)* kaziyelerine de subjekt oluyor.- *"Kırdılar"* asliyesi tekrar ediliyor, çünkü fiile

Sayfa : 114

netice ve zaman mütemmimlerini aynı cümle dahilinde ifade edecek bir teşkil örneği muellifçe malum değild.

Mütemmimlerin fiilden sonra gelmesi bu nesrin umumi vasıflarındandır.

Misaller:

Bu gazanın tarihi hicretin sekiz yüz altmış altısında vaki oldu, **Sultan Mehmet elinden.** — Şehrin hâli kalan evlerini müslümanlara verdi **mülklüğüne,** katır geldi paşanın sözünü krala nakletti **Mehmet paşanın aht ve peyman ettiğini** *(iyzah ve tefsir mütemmimi)* — Anın yanında nice zaman kaldı, **ta devri-Sultan Beyazide gelince.**

— Esir almadılar, malıganimet çok aldılar, **anın içün kim halkı kendilerine tabi' etmek içün.** — HÜNKÂR dahi kendi kılıcını çıkarıp celladın eline verdi **bu kâfirin boynunu vurmağa.** — Beni niçin komaz **anda varmağa** vs. vs

Sayfa : 116

Sinan paşanın nahvimize mal edilemeyen başka teşkilleri de vardır. Bunlara dair misaller.

Dağlar ki görürsün dağılsa gerek (gördüğün dağlar...)

İlâhi! her kimi kabul edersen aziz edersin, her ne kadar hasis ise. vs.

Sinan paşanın nesrinde fazla ölçü, fazla tenazur bıkkınlık verecek derecededir. Łşsız tek bir cümlesine tesadüf olunmaz. Bâzan arka arkaya aynı kalıp üzerine biçilmiş sekiz on ve daha ziyade cümle dizer; Fakat nahvimizin bir çok örneklerini, kusursuz olarak, ilk bulan ve kullanan şüphesiz Sinan paşadır

Farisi nahvin ve İran nesrinin kendisine modellik ettiği de şüphesizdir; fakat modellerini Türkçeye öyle ustaca *adapte* edebilmiştir ki beğendiği söz kalıpları dört buçuk asır sonra bizim de anlayış ve duyuş ihtiyaçlarımızı **tatmin edebiliyor.**

Sayfa : 118

ON ÜÇÜNCÜ ASIRDA — İnşamız bugünkü inkişafını hicri on üçüncü (milâdî 19 uncu) asırda, hususiyle garbın edebiyatına nüfuz etmiş edipleriniz yetiştikten sonra kazanmıştır. Şinasiye isnad edilen edebiyat devri birkaç şahsın eseri değil, tarihin mahsulüdür. On birinci asırdan beri Naimadan Namık Kemale kadar tekâmül eden inşamızın terekkisine en ziyade hangi edibin şahsı

Sayfa : 120

Bununla beraber (âya ki... hayf kı... sathezar teessüfki...) gibi farisi tâbirler büsbütün kalkmış değildir, ve konuşma lisanına kadar geçen rabıt ve atıf edatlarının çoğu da farisi ve arabidir: **ki, ve, fakat, lakin, amma, çünkü, zira, madem ki,** vs.

Bunlar artık kat'i olarak lisanımıza yerleşmiştir.

Farisi ve arabi terkipler *(izafi, tavsifi..)*, cemi'ler kıyasi olarak kullanılıyor. Bu yabancı gramer aletlerinden ve sarfi şekillerden lisanı kurtarmak endişesi o devirde henüz kimsenin aklına bile gelmeyordu.

İLK KAVAİTÇİLER VE ŞAKİRTLERİ. — Lisanın hakiki ilk kavaitçileri Çevdet Paşa ile muallim Naçı dir. Bunlar ve peyrevleri Şinasi - Kemal devrinin lisanını klasik osmanlı lisanı olarak tespit etmişlerdi. Arabi ve farisi terkiplere, cemilere, muhtelif sarfi şekillere ait kaideler bu zamandan iytibaren gramerimize girmiş ve mekteplerde okutulmuştur. Bu lisan hocalarının kendilerinden veya kitaplarından ders alarak yetişen edebi

Sayfa : 138

YENİ GRAMER METODU

Fr. - Subconsciet,
Al. - Unterbewunt,
Eski taslak : tahteşşuur,
Yeni teklif: bilimaltı,
Fr. - Contradiction,

Sayfa : 138

Al. - Widerspruh,
Eski tâbir : taaruz, tenakuz,
Yeni teklif : karşıdeyim,
Fr. - İmpression,
Eski ta'bir : intiba'
Yeni teklif : içbasım,
Fr. - Expression
Eski ta'bir : ifade.
Yeni teklif : dışbasım

Tatbikatta bu iki usul birbiriyle rekabet eder, kâh biri ve kâh diğeri galip gelir. Mesela.

Gramofon, radyo... yabancı isimleri aynen alındığı halde *tayyare ve tahtelbahir* taslak olarak lisanımıza geçmişlir

Sayfa : 139

Bütün bu güçlüklere bakmayarak imkân dairesinde lisanın kendi unsurlarından istifade etmeye çalışmak da elzemdir; çünkü her kelimeyi bu günkü medeniyeti benimsemiş Garp lisanlarından almak da mümkün değildir. Mesela *asosyasiyon* gibi bir kelime lisanı şuurumuza ve millî kulağımıza ne kadar ahenksiz, mütenafır ve garip gelir. Fakat arapçadan uydurulmuş *tedaî* kelimesi de bize şimdiki halde hiç bir mâna ilham etmez. Da'vetten geldiğini anlamak için yüksek tahsile ihtiyaç vardır. Böyle bir halde her kes türkçe unsurlardan bir taslak uydurmak (mesela **kömelenme** demek) zaruretini tasdik eder. Yalınız unutmamalı ki bu ameliyenin lisanda tatbiki bir hadde kadar mümkündür. Yoksa lisanda ötedenberi yerleşmiş olan işaretleri (kelimeleri), menşe'leri sebebiyle, değiştirmeğe çalışmak ve yerlerine başkalarını uydurmak veya taşralarda kullanılan ta'birleri umumî lisana almak da lisanı yatçılara göre asla kabule şayan değildir. Çünkü yabancı isimler son derece çok olduklarından yeni taslaklar lisanda birden bire inkılabı bir değiştirme

Sayfa : 140

140 YENİ GRAMER METODU

husule getirirler, bu yeni lisanı ise herkesin öğrenip kullanması muhaldir. Lisanımızın basitleştiği, eskiden yazı lisanında ve edebiyatta kullanılan bir çok arapça ve acemce kelimelerin atıldığı herkesin bildiği bir şeydir, fakat atılan kelimeler milletin lisanı şuurunda yerleşmiş olmayanlardır(afitap, şikeste dil_ gibi); yerlerine alınanlar ise ancak halk lisanında kullanılan ve herkesin ma'lumu olan sözlerdir. Düşünüş tarzımıza ve lisanımızın bünyesine muhalif (bilmaltı, karşıdeyim) gibi hiç bir kelimenin lisanda yerleşebildiği görülmemiştir. Yeni lisan tamamıyle halkın lisanından çıkmıştır, başka sözlerle, bizde halk lisanı edebileşerek Divan ve Babıâli lisanını bastırmıştır. İlim lisanında böyle bir tekâmüle imkân yoktur.

Bununla beraber Arap köklerinden taslakları yapılmış birçok ilmi ıstılahlar vardır ki umumi lisana geçmemiştir: (harşefiyülcenah) veya (asabiyülcenah) gibi. Halbuki bunlar yerine Türk köklerinden yapılacak (pulkanat) ve (sinirkanat) taslakları herkes için çok daha eyi anlaşılır lafızlardır, âdeta ötedenberi mevcut kelimeler gibi duruyorlar. Bu da gösteriyor ki ilmi lisanda da yapılabilecek pek çok şeyler vardır. Hakikaten ilmi umuma yaklaştırmağa hizmet edecek bu gibi taslakların yapılmasında olan faide inkâr edilemez. Ancak bu vadide fazla sürüklenmemek için çok dikkat etmelidir:

Sayfa : 141

1) Fikirlerin, tecritlerin, hislerin nakl ve tercümesinde istikrazdan ziyade taslak usulüne muracaat olunur, görünmektedir.

2) Almanca gibi kendilerinde terkip insiyakı mevcut olan lisanlar ecnebi mürekkep kelimelerin nakline tas laklamağı tercih ederler.

3) Müteaddit kelimelerden teşekkül eden ta'birler, ifadeler hemen daima taslak yoliyle lisandan lisana geçmektedir.

Sayfa : 156

156 YENİ GRAMER METODU

keyfiyet kelimesinden, onu terkip eden (keyf - yet) unsurlarına zihnimiz asla ilişmeden derhal anladığımız halde "**nasıllık**" suretinde yapacağımız yeni bir kelimeden aynı kolaylıkla bu ma'naya intikal etmemiz için seneler lazımdır. Büyük lisaniyatçı Meillet latince *qualitas* kelimesinin tarihini yaparken bu mühim noktayı **büyük bir vuzuh ile anlatmıştır.**

Sayfa : 157

Hakikaten.
Bıldırın *bir yıldır,* dan
Bileziğin *bilek yüzüğü*nden
Uçkur un *iç kur (iç kuşak)* tan
Çediğ in *iç edik (iç papuç)* tan
Pazvand ın farisi *pasban* ve *pazubent*leı
Latilokum un arabı *rahatül-holkum* dan
Çardağın farisi *çar tak* (dört kemer)den
Çerçeve nin farisi *çarçube* (dört çubuk)tan

Sayfa : 189

4) **Ta'rif-isimler.**— Lisan çok defa da eşyaya yeni isim verecek yerde gayet muhtasar bir ta'rif ile onları tesmiye eder: göz kapağı; ayak kabı, baş parmak, iki canlı (gebe), dili yok (hiç iytiraz etmez..) vs

Lisan bâzan da eşyanın bir nev'ine isim verdikten sonra diğer ona ait şeyleri o fer'e izafet suretiyle tesmiye eder; mesela *nar çiçeği, portakal ağacı* deyerek serbest teşkilli terkiplerle ifade ederiz.

Sayfa : 190

190 YENİ GRAMER METODU

1. **Eklentisiz iki isimden mürekkeb olanlar.**— Terkibe giren isimler tavsif ve tahsis rollerini de görebilirler. Buna göre muhtelif nevi'ler teşkil ederler.

a) İki isimden mürekkeb olanlar.

Sayfa : 193

HANE İLE TERKİB EDİLEN İSİMLER 193

isimleri fesahattan mahrum sayıyorsa da lisan onları tamamıyle ve katı olarak umuma kabul ettirmiştir. Bu şekilde ismicinsler ve bir çok ismihaslar vardır.

İsmicinslere dair misaller:

Anne - anne, baba - anne, baş - örtü, külhan - bey.. vs.

İsmihaslara dair misaller:

Çanakkale, Maltepe, Beşiktaş, Koçhisar, Vaniköy... vs.

Bu ismihasların muzaf eklentisini kayb etmesi umumi değildir; muhtelif sarfi şekillerde, şahsa göre, eklenti ile veya eklentisiz olarak kullanılanları vardır. Bâzıları ise umumiyetle eklentisizdir. Mesela "*Erenköye, Erenköyden*" deyen olduğu gibi "*Erenköyüne, Erenköyünden*" deyenler de vardır; fakat "*maltepesine*", *Beşiktaşına* veya "*Çanakkalesinden*" deyene rast gelinmez.

T. D. K.

ÇUVAŞ GRAMERİ
ÖZETİ

S. A. Chantey'in (Çuvaş Grameri)

adlı kitabından alınmıştır.

T.D.K.

ÇUVAŞ GRAMERİ ÖZETİ

S.A. Uhantey'ın "Çavuş Grameri" adlı kitabından alınmıştır.

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 708		
Hazırlayan	: S.A.Uhantey		
Cild	: Beyaz		
Ebadı	:		
		En	: 23 cm.
		Boy	: 30 cm.
Sayfa Adedi	: 29		
Not	: Daktilo ile yazılmıştır.		

Sayfa : 18

Gramer ve imlâ

Çuvaşçada isim, fiil veya başka kelimelere edat ilâvesiyle yapılan pek çok isimler vardır. Bu edatlar (iştikak edatları) kelime teşkiline yarayan bir karakter taşırlar, yani edat ilâvesiyle büsbütün başka [vücuda getirirler. Bir kaç misal] mânada kelimeler söyliyelim : sa ,se - timêr - demir. timêrcê - Demirci . Pulâ - balık; pulaça - balıkçı .

Lah,lêh : hurân - kayın agacı ; hurânlâh - kayınlık (kayın ormanı), Erne - hafta ,ernelâh - haftalık .

sân, ken : tar-koş. Tarkân - kaçak (Tarhan).Vêâ - uç.Vêskén - şık. U,v - âır - yaz . Şıru - mektup . Sâna- gözetle ,tarassut et, müşahede et. Sânan -gözetleme, tarassut, müşahede .

T. D. K.

URÂNHA SÖZLÜĞÜ

N. KATANOF'un

"Türk köklerinden olan diğer dillerle başlıca kardeşlik münasebetlerini göstermek suretiyle Urânha dilinin tetkik tecrübesi" adlı eseri - nin lûgat kısmıdır (1084 - 1362 sahifeleri).

75

KAZAN
Kazan Üniversitesi Matbaası
1903.

T.D.K.

URÂNHA SÖZLÜĞÜ

N. Katonof'un

"Türk köklerinden olan diğer dillerle başlıca kardeşlik münasebetlerini göstermek suretiyle Urânha dilinin tetkik tecrübesi" adlı eserinin lûgat kısmıdır (1084-1362 sahifedir).

KAZAN
Kazan Üniversitesi Matbaası
1903

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 75
Yazar	: N. Katonof [Çev:Turk Dıl Kurumu]
Cild	: Beyaz
Ebadı	:
	En : 21cm.
	Boy : 30 cm.
Sayfa Adedi	: 301

Sayfa : III

Uranha-Tuba Türklerinin dili.

Urânhaların dili eski bir şark türkçesidir. Başka türk lehçelerinde vokalle biten bir çok kelimeler bunların lehçesinde (ğ) ile bitmektedir. Taktim ettiğimiz bu lûgatçe Urânha dil hazinesinin ancak onda birini ihtiva ettiği halde bu nokta bariz bir surette göze çarpmaktadır. Orta türk lehçelerinde hala yaşayan baş "ğ" sesleri bilâkis Urânha lâhçesinde, tıpkı Anadolu türkçesinde olduğu gibi kaybolmuştur.

Sayfa : 3

agï büyük kardaş = ağa. (ahı)

Sayfa : 17

X amırak maşuka, sevgili, mahbube.

Sayfa : 49

kayrat memurlar, vazife adamları —

kayrakan /= "kayirkan"/ padişah, efendi, bey, hanımefendi, melike

hayır her şeyin iyisini seçmek, merhamet, hayırhah. (Hayır)

Sayfa : 53

kâr
yaş, bir senelik ömür. (yar)

kâr-
sıcakta kavurmak, ateşte kızartmak.

kara
kara, siyah.

kara
tamam, mükemmel, tam, karar. (Karağ = Karar

Sayfa : 54

karagan
bir nevi çalı (ot, nebat).

karak
göz: "karaktarı kara" = gözleri siyah, kara.

karâi
karakol; tarassut mevkii; bekçiler grupu.

Sayfa : 62

kobu
çöl, step, sahra. (gobi)

kobubuş /kobu'dan/
çölümsü, stepimsi

Sayfa : 72

kôra kırıl, bozul, harap ol; mahvol; krş. **hûra**.

Sayfa : 75

kos kov.

Sayfa : 83

kup değiştir, tagayyur et; umumiyetle: **kubuldur**.

kûp akibet, mukadderat, kalp, yürek, (ukinçmp – akiţmp)

Sayfa : 85

kuruguy /**kuru**'dan/
mel'un, alçak; kurumuş. (gurur)

kurusun /**kuru**'dan/

Sayfa : 94

kede bekle, nezaret et, kolla, gözetle. (ülç- kede)

kede oldukça, kâfi derecede.

Sayfa : 112

küş güç, kuvvet, kudret; pek, fevkalâde.

küşte /**küş**'den/ (zehon küş)

oebret, lobar et.

Sayfa : 113

- L -

la = le, na, ne

yalnız, ancak, elbette, tabii.

laba = lama, nama, ama

lama, buda papazı, rahibi.

lama = laba, nama, ama

buda papazı .

lom kitabı mukaddese; umumiyetle : nom ; bazan: om.

le = la, na, ne

yalnız, ancak, pek iyi, elbette, tabii .

Sayfa : 114

mal — hayvan, mal; emtea, mal-mülk.

mal - mul — mal mülk. {mal - mul (ġ - k)}

Sayfa : 116

mangnik — Çin ipliği .

marga ! — reyhan (nebat) (Mera!)

Sayfa : 118

meng — zayıflık, zayıf hafızalı . (man - Kafa)

meng-bile — benimle, benden ötürü, benden dolayı .

Sayfa : 127

- o -

+ al
ağ + am + ag
ab

obâ — ağaç veya taş yığını; lama mabedi.

Sayfa : 135

ongmas /ongma'dan/
solmıyan, rengini değişmiyen.

op sevimli. (ağ + oh + op = Hop
" " " = op)

Sayfa : 141

ot /umumiyetle: aigen /
ot (nebat)

(Şine, kar)

otkar /ot'tan/
otlak, ot yedir, çayıra salıver.

Sayfa : 163

paza daha, dahi (ma hoza. ağ + op + âli + ağa

pâzang bekçi, nöbetçi.

Sayfa : 164

payram, payîrım.
rahatlık, konfor. (bayram)

Sayfa : 167

| <u>par</u> var olan, mevcut olan; mevcudiyet, varlık.

<u>par</u> var, git, yürü. (Fr., Partir..)

<u>pâr</u> böbrek; dünür, görücü.

<u>pâr</u>, <u>parır</u> yerine /<u>par</u>'dan/
gidecek, varacak olan.

Sayfa : 169

<u>pardı</u> /<u>par</u>'dan/ (il est parti)
yola çıktı, gitti, vardı.

<u>pardıng</u> /<u>par</u>'dan/
yola çıktın, gittin, vardın..

<u>pardır</u> /<u>par</u>'dan/ (Fr. Partir)
yola çıkar, gitmeğe icbar et. vardır.

Sayfa : 172

(Pişdar)

<u>paştar</u> /<u>paş</u>'tan Plur./
bağlar; <u>paştığ</u> bağlı, bağı olan .

Sayfa : 173

.(Fr. Perdre

pêdi umumiyetle : perdi /per'den/
verdi (vermek'ten)

Sayfa : 187

X poi boy, endam, mevcudiyet, vücût, şahs; kendi, öz.

Sayfa : 189

X porük serpuş, kalpak.

Sayfa : 203

sing sin (mek), bir şeyin içerisine çekil(mek), bir şey üzerinde kaybol(mak), sing-per siniver, singdi sindi.

Sayfa · 208

södürtün /södürt'ten/
darıl, küfür et, kız.

(Sök ıı saciyete)

sök kemik, menşe, nesil; sökter kemikler; sınıflar ,tabakalar (İçtimaî)

Sayfa : 210

suğar /suğ'dan/ (Sagar)
su içir, sula.

Sayfa : 212

sülde hâmi, himaye eden. (Sulta)

Sayfa : 213

sıbıra fısılda (mak). (Sıbıraya)

sıbıray düz, pürüzsüz; tamamiyle.

Sayfa : 227

tay niyaz, ibadet. (et + ey + eg | ıd + ığ + ağ)

tây /ti ve ta 'den/
söylesin, desin; söylerdi, derdi.

tâvla /tay 'den/
selâm ver; ibadet et.

Sayfa : 228

teksin — avlan, av ile meşgul ol.

tektâ — tamir et. (Teknik)

Sayfa : 231

ter — ter.

têr — gök, sema. Fr. (Terre)

têr — yuvarlat, döndür (tekerleği)

Sayfa : 232

têrbe — cürüm, soygun, garet. Fr.

têrbek — / têr 'den/
tekerlek, halka, daire. (Terre)

terge — araba.

C. 307

TÜRKİYE
RİYASETİCUMHUR
Hususî Kalem Müdürlüğü

DOSYA GÖMLEĞİ

A. N :
İş :

TÜRKOLOJİ İNCELEMESİ

1935
Viyana

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 1846
Yazar : N. F. Kvergic
Cild : Kahverengi
Ebadı :
En : 25 cm.
Boy : 32 cm.
Sayfa Adedi : 47
Not : Metin daktilo ile yazılmış olup bir dosya içerisindedir. 14 sayfalık not ve çalıma eklidir

Sayfa . 1

C 307

[illegible]

Bu kitap dil incelemelerini yeni bakımlara sevk edebilecek ilmî bir dil metodundan bahseder .

Viyana Üniversitesinde Ejiptoloji, Hamitoloji ve Afrikanistik [illegible] başkanı ve [illegible] mütehassısı [illegible]fesör Bay [illegible] [illegible] Pre[illegible] [illegible] Türkoloji incelemesinin temelini teşkil etmiştir .

Bu yeni tahlilî bakımlar, bir taraftan Turk, Moğol , Mançu, T[illegible]; [illegible] taraftan [illegible] ve lehçelerine tatbik [illegible] karabet[illegible] hakkında [illegible] [illegible] ve [illegible] sebep [illegible]

Viyana, 30/İkinci Kânun/1935

Şark İlimleri Doktoru

E . F . Evergic

(Adres)

Dikkat : [illegible]

Bu risalenin (2) numaralısı Türkçe ile Sümer dilleri arasındaki kurbiyetin delillerine mahsustur .

Sayfa : 6

(M + E + N) , Egonun (M)sini , (N)sahasına koymak demektir ; (S + E + N) ise , (S) sahasından bir kimseyi (N) sahasına çağırmak ister . Bu gösterici eleman (N), bu sebepten dolayı , (M) nin tam önündeki sahayı ifade eder : (EGO) ve (SEN) : iki şahıs arasında bundan daha açık bir surette mükâlemeye başlamak imkânı yoktur . Bütün diller , şimdi tahlil ettiğimize benzer usullere istinat ederse de , türkçe ile diğer lisan sistemleri arasındaki farkları göz önünde tutarak . Türk lisanının jenisinin fevkalade bir mantık vuzuhuna malik olduğunu itiraf etmek gerektir .

Sayfa : 7

§ I2 - <u>(N)in kullanılması ; (N) sahası</u>

Garptaki Türk lehçelerinde , (N) , muzafunileyhin (Genitif) teşkilinde rol oynar . (Göz + i + n) , (Senin gözün) manasına gelebileceği gibi cümlenin vaziyetine göre (Gözden) manasına da gelebilir . Baba + m + ın = baba + (Ben) ile olan münasebeti (benim babam) + "N" yani Sen sahasında . Bu sonuncus olamaz ; zira (Sen) sahasına dair tam ve katı bir işaret yoktur . (Baba + M + İ + N) şu demektir : (Ben) sahası ile taayyün etmiş olan baba daha büyük bir saha olan (N)sahasına konulmuştur , zira o , ancak bu sahada diğer failler , eşya ve sahalarla münasebete girebilir . (BEN) bin mülkiyet veya ayniyeti ifade eden (BABA) (N) sahasına ~~konulduğu anlaşılırsa~~ bir hareketin mevcudiyeti tezahur etmiş olur .

Sayfa : 12

Tam manasını bildiğimiz ve daha kuvetli " B (M) " elâmâ nını muntevi olan (Bul+Mak) ; keşfetmek ve tedarik etmek manasına gelir . (Bul+un+Mak) " bir yerde olmak . Bu iki ıstılah garp Türkçesinde vardır . (M) nin neden (B) ye tahavvül ettiği anlaşılır , çünkü (Mul + Mak) Kul + mak , (M) nın tekerrüründen dolayı teşkil [illegible] tir . Bundan başka , garp türkçesi (L+Mak ile (BUL +mak) ı birbirinden ayırmakta devam ediyor . Halbuki Özbek lehçesinde . (BUL + Mak ı (UL + Mak) yerine istimal ediliyor , zira (UL) elamanı çok kuvvetsiz gözüktüğünden gösterici elemanların toplanmasını temin için Bulmak) tercih edilmiştir .

Sayfa : 21

(Ol + mak) da ; seçmek için uğraşan bir gözün kaçan uzak bir görünüşe doğru nazarı temerküz ettirmeye çalışan karışık bir hareket vardır . Uzak ufuklarda bazı şeyler olmaktadır : Ol + mak ; (ol) daki hareket eden (mak) , (o) vuvayeli , büyük bir sahayı ihtiva eder ; halbuki (al + mak) diğeri kadar umumi, diğeri kadar gayri muayyen , fakat daha yakın bir hareketi gösterir , zira (al) daki (A) bunu icap ettirir . (Almak) hareketi , Türk dilinin iptidaki telekkisine göre , (götürmek) fiilinin gelir ; mevzubahsolan şey , nangı yerde ve istikamette olursa olsun , (a)nın (L)ye doğru hareketidir . (Al + ın + mak) umumi hareketi (N)ye yani yakın bir mesafeye doğru götürerek azaltmak ve tesbit etmek " birşeyi , bir sözü veya bir hakareti insanın (N) muhitinin haricine almak yani kendini tahkir edilmi addetmek . Bir hakaretin size dokunduğunu ; o hakareti "kalbinizin içine " aldığınızı ; içine bir nokta girmesile (A + 1) (N) muhitinin yaralanmış gibi gözüktüğünü daha kısa bir tarzda ifade etmek kabil değildir .

Sayfa : 22

(Düş + ün + ce + li) = düşüncesi olan , tahayyüle dalan. Bu , zirdekileri ihtiva eder : "düş + (mek)" = sukut etmek , ((T) D mesafesinden (Ş) mesafesine gelerek sahayı daraltmak); "düş + ün + (mek)" = umumi manada mesafeyi kısaltmak , zira herhangi bir irtifadan (K) sahasına düşmek mümkündür ki bu da hatırlamak demektir . Almancada da o hatırlar , "es fallt ihm ein" yani " o düşer onun içine " tabirile ifade edilir ; " düşün + ce " = endişe , daimi ve mükerrer hatırlama . "(- ce) " elamanı = (hatırladığıma) " göre " ; bilavasıta veya bilvasıta mecazi şekilde birşeyin yerini başka bir şeyin işgal etmesini gösterir . İnsan fikir ve endişe ile dolu olunca endişeli , (düşün + ce + li) olur . Bu mürekkep fikir , (-siz) ilavesile aksi manaya ifade eder : düşün + ce + li + siz =

Sayfa : 24

Türkce ; umumiyetle insan zihniyetinin teşekkülü ile uğraşan inceleme için bu bakımdan çok istifadelidir .

Sayfa : 27

(- i + ş) , (- u + ş) kelime sonlarının Acemceden geldiği fikrindeyiz . Acemcede eski şekli : (-şn) idi. Mesela. Pehlevi (Pehlevi) bahş + ışn) = vermek fiili , hediye ; bundan modern acemcedeki (Bahş + ışi = verilen , hediye , bahşiş çıkıyor . Acemcenin Türk lehçeleri üzerindeki tesiri zamanımızın ilk asırlarında vaki olduğundan (- iş) ile yapılan terkiplerin

Sayfa : 32

§43 - (Ank), (Ant)ın tahlili:

Metodumuz bize Çağatay ve Garp türkçesi tabiri olan (And , ant) = yeminin doğuşunu izah eder . An (Şark türkçesinde ank) = mana , meram ; bu A + N (Nk) elemanlarından terekküp etmiştir ki göz önünde tutulan , düşünülen , mevzubahsolan , dahilileştirilmiş olan (İntériorisé) şeyin haricini gösterir ; zira , harici dünya olmaksızın iç mefhumu ve fikri yoktur (T) elemanı , ona , cihanın nazarında veya kabile önünde yapıla bir teyidi ilâve eder : (Ant) = teyit etmek , hakkı addetmek , (An "ank")ında ısrar etmek . (T) vasıtasile , insan düşünce ve fikri üzerindeki malikiyetini bertaraf eder .(An (k)+ içmek) = yemin nuş etmek"= yemin etmek , içmek ; "i + ç" = dahile doğru , içeriye doğru yutmak-fiili ile (An + t)nin meyal ve manası ifade ediliyor . Zira yerinden kaldırılan veya teyit olunan , iddia olunan şeyi yutmak suretile yemin edilmiş oluyor

Sayfa : 33

§ 44 - (Ol + t + ur + mak) kelimesinde (T) elemanı:

Zahiren sade , hakikatte girift olan " oturmak " kelimesine gelince , bunu şu suretle halledeririz : (ol+tur+mak)/oturmak, = " ol (yakına gelen " şu uzaktaki") + " tur " (orada mevcut olur). Manaları ve mesafeleri tefrik eden elemanlar tarafından irae olunan vakıalar için bundan daha sade bir terkip tasavvur etmek imkânı yoktur . (Oturmak, hareketinin , evlerde ikamet edenlerle , göçebe süvariler arasında aynı şeyi ifade ettiğini , daima göz önünde tutmak lâzımdır . Bu hareket daha evvelce daha girift idi ve birtakım mütehavvil harekâtı ihtiva ederdi .

Sayfa : 38

Burada bizi alakadar eden şey ; (R)in , (yaza + r)de yaptığı tesiri göstermektir . Bu şekil , (yaz + d + ı) ile mukayese edildikte , (R)in yakın , muayyen ve katı bir saha gösterdiği , halbuki " D(T)"nin ise maziyi , binaenaleyh daha geniş , daha yayılmış , gayri muayyen , daha uzak , bir sahayı irae ettiği görülür .

Sayfa : 39

(Doyu + r + mak) = iştihasını tatmin etmek ; (Doy + mak) - iştihası tatmin olunmak ; (To + k) iştihası tatmin olunmuş .(Bu şekil garp türkcesinde , şark telaffuzunu muhafaza etmiştir). Bu üç şekilden öğrendiğimiz veçhile , (R) elemanı , uzak bir sahayı gösterliğinden dolayı , hareketini ikmal ve itmam etmiş olur . Bir takım harekâtın bir taksada mütevecciben uzanmakta olduklarını tasavvur edersek , (R)ın manasını kavramış oluruz ; ulaşmak istenen şeye varılınca (R) bunu belli eder .

Sayfa : 1

son ek olur, ; ak, takıl-k, konsa kendinden evel gelmiş olan sayfa ki anlamı katılaştırerek tespit eder ; bu ekdeki vokalı olan (a) yakin mesafa gösterir . c Halde

Sayfa : I

Dudak = yakindan Hakim ve sahip olan şey.
bu şey dudak denilen uzuv, ~~Hakim~~ yakindan Hakim ve sahip olduğu da ağızdır.

Diş

1) Tüs-Tuş = Karşi yanda bulunan mahal, Karşılaşma.
bu nesnenin Karşi-sinda bulunan taraf
münasebet, temas.

2) tes, tis = delmek, deşmek
[illegible]

Sayfa : II

olan (a) yakin mesafa gö-
terir ~~[illegible]~~ o Halde

Dudak = yakindan Hakim ve sahip olan şey.

Sayfa 11

bu şey dudak denilen
yüzünden
uzuv, Hakim ve sahip
olduğu da ağızdır /.

<u>Diş</u>

1) Tüs - Tuş = karşı yanda
bulunan mahal,
karşılaşma
bu nesnenin karşı-
sında bulunan tarz
münasebet, temas.

2) teş, tiş = delmek, deşmek
yırtmak

Sayfa : 111

(M).

<u>Dudak</u>

1) Tut = muhafaza et (bir manevi)
yakalamak.
Kapmak,
Hakimiyet altına almak

2) Tutak = tutan, veya salıvermeyen
şey
yenilecek şeyleri,
Tutak - Dudak = Kapan,

Sayfa III

2) ağzın içinden hiç
bir şey salıvermiyen
3) ağzı Hakimiyeti
altında tutan ve
onun muhafazası
eden.

Etimoloji: Kelime 3 unsur-
dan olmuştur,
.D + uD + ak
Kök sokalı düşmüş (.+D) dir; ki
(ud) tur; manası
ud = salıp, Hakim
kökün ilk eki de
(ud) tur, bu ekteki (-D),
yaptırıcılık rolünü ifa eder,
o halde (ud)dud = Hakimlik.

Sayfa : IV

şey.
Tutak - Dudak = Kapan, yenilecek şeyleri,
2) ağzın içinden hiç
bir şey salıvermiyen
3) ağzı Hakimiyeti
altında tutan ve

Sayfa : IV

onu muhafaza eden.

Etimolojisi: Kelime 3 unsurdan olmuştur,

D + uD + ak.

Kök vokali düşmüş (·+D) dir; ki (ud) tur; manası

ud = sahip, Hakim.

Kökün ilk şekli de ___

(ud) tur, bu ekteki (-D), yaptırıcılık rolünü ifa eder.

o halde (u)dud = Hakimliki ~~[illegible]~~ gösterir.

Sayfa : V

Teşkilat

T + eş + ik + il + at

Teşkil / Taşkul / – Çekilmiş,

– – – Topluluktan (Cemaattan), çıkarılmış. (10?)

Sayfa : V

<u>şekil</u> / şek = şey

ēş = [redacted]
+ ek =
+ il =

Sayfa : VI

Bıgıma (V) Kaş (Türk. Bağ) =
uzun müddet burundan nefes almak, burunla nefes almak. Fısıldamak. Hırıldamak

Bur - Bur = Tütsü Artumu
Bur = Tütsü

<u>Buran</u> - <u>Biran</u> - Moran - Muran =
Tepe, Dağ, Dağlar
Dağ silsilesi; Kayalı Dağ silsilesi (1/); Biran Sırt - Tepeli Yer;

Burguçuy (V)
Nefesle dışarı çıkmak yahut dışarı çıkarmak, nefes alırken dışarı çıkmak (su hakkında

Sayfa : VI

Burguçuğu (burguçuq'dan)
Nefes çıkarırken, nefes alırken ve buharlarının dışarıya çıkması, nefes alma (D.P.).

Bürün (Krş.: burulğan)
Suyun akıntısı, dalganın sahile çarpması (N) (Krş.: hamap)

Burna =
Tütün; Buğ, Buhar, is

Sayfa : VII

Kör : öK = güneş (Keskin ziya)
+ ör = muayyen bir noktada tecelli ve temerküz

• Kör = Keskin ışığın veya güneşin muayyen bir nokta olan gözde doğrudan doğruya tecellisi

Hatıra :

Kör sözünde keskinlik anlamını (K) veriyor. Göz, gör sözlerinde ışıkta keskinlik yoktur, bilakis yumuşaklık vardır. Bu anlamı da veren (g) dir.

Sayfa : VIII

alin = alt, aşağı kısım,
en yukarıdakinin altı

al + in

burun =

göz : ög = ışık
+ öz = uzaklık
·göz = ışığı uzaktan
alan uzuv

gör(mek) : ög = ışık
+ ör = muayyen ve
müsbet bir
noktada tecelli
·gör = gözden çıkan ışığın
muayyen bir noktada tecellisi

Sayfa : IX

ug + ar + ap

Kam = Karanlık yer

Sayfa : IX

ak + aş + am

is + ım
ic + ım

— iç = ıs = es = iş —

içeri

ak +

Sayfa : X

as :
ağ : 1 – sıhhat ; sağ
2 – katılık, kırıklık, küçük parça
saksa = kum, kötü (yark.)
aç : 3 – ziya : çakmak.
as : 4 – alet : sak (uyg.), sag (çag.)
5 – vesvese, dikkat : sakınmak (uyg.)

ağ + as + aç

Sayfa : XI

(1)

M. Conder

1. Cyp. Ko = acc. Ku, Haut, élevé
2. " Pa = " " Pa, sceptre
3. " zu = " zi, zi, esprit, vie
(Hayatın, esprinin esası olan güneşten intikal)
4. " mi = " et protonés. ma, me, pays
5. " na, an, a = " a, eau
6. " ri, re = acc. re, ra, courber
7. " " u, serpent au dragon
8. " " mi = acc. n, protection
9. " " me = " me, ma, être, faire
10. " " Ta = " " tam, clairement
11. " " mo = " ma, pronom. p. de 1re p.
12. " " m = " na, ni, " " " 3e "
13. " " z = " zi ... (im, il) ... li, ... adver. ...
14. " " resli = " "

Sayfa : XII

1- philologie (1) science qui envisage les œuvres littéraires et les langues sous le rapport de l'érudition, de la critique des textes et de la grammaire

2- morphologie (2) histoire de la forme des mots et de leurs transformations

3- étymologie (3) origine d'un mot, science qui s'occupe de l'origine des mots

(1) edebi eserleri ve dilleri; geniş ilim bakımından, [illegible] tenkidi nokta-i nazarından gramer cihetinden tetkik ve mütalaa eden ilim. [illegible] tarihi.
(2) kelimelerin şekillerinin ve o şekillerin değişmesi.
(3) bir kelimenin menşei; kelimelerin menşelerini araştıran ilim

Sayfa : XIII

Pekarski s. 1104

„Kirciğim tuşugar andagayabin"

„Hakikatim için ant içerim"

= „Haklı olduğumdan dolayı yemin ederim"

YENİ
TÜRK LÛGATİ

1296 sahife ve 30,000 kelime ile 24 tablo , 16 harita ve 3 renkli harita ve tabloyu muhtevidir.

İBRAHİM ALÂETTİN

Beyin reisliği altında Ali Sedat, S. Tevfik ve Kr. Sadi Beylerden müteşekkil bir heyet tarafından cemi ve tertip edilmiştir .

KANAAT KÜTÜPHANESİ

YENİ
TÜRK LÛGATİ

1296 sahife ve 30 000 kelime ile 24 tablo, 16 harita ve 3 renklli harita ve tabloyu muhtevidir.

İbrahim Alâettin

Beyin reisliği altında Ali Sedat, S Tevfik ve Kr Sadı Beylerden müteşekkil bir heyet tarafından cemi ve tertip edilmiştir

Kanaat Kütüphanesi

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 103
Yazar : İbrahim Alâettin
Cild : Bordo
Ebadı :
En : 14 cm.
Boy : 20 cm.
Sayfa Adedi : XXII + 1280

Sayfa : 1

Aba [i] Kaba yün kumaş, bu kumaştan yapılan hırka.

Abamak [f] Reddetmek, yapmamak.

Abandırmak [f] Çökertmek, çöktürmek.

Abanlamak [f] Uzun adımlarla yürümek; böyle adımla ölçmek

Sayfa : 211

Direnmek [f] Dayanmak, kuvvetli davranmak, karşıdurmak, muhalefet etmek

Sayfa : 942

San [e] Benzer, şebih, mümasil.

San [t] Hesap, sayma, tadat. Parça, kıt'a. Yoklama. İtibar, şan, şöhret.

Sayfa : 955

Saya[i] Vaktile ağnamır. sayılmasile resminin toplanmasına memur tahsildar sınıfı, ağnam memuru, miri mandıracıları.

Sayfa : 1114

Tereşşuhat [i] Sızan, tereşşuh eden şeyler. Bir membadan sızan, haberler, havadis v. s.

T. D. K.

E. K. PEKARSKİY

YAKUT DİLİ LÜGATİ

I.

A, E.

E. K. Pekarskiy
YAKUT DİLİ LÛGATİ
I

A, E.

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No : 72
Yazar : Eduard Karloviç Pekarskiy
Cild : Beyaz
Ebadı :
En : 22 cm.
Boy : 32 cm.
Sayfa Adedi : 493

Sayfa : I

I

1

Ön söz (I)

Yakut dili üzerinde çalışmağa daha 1881 yılında,yani Yakutsk eyaletine geldiğim yılda başlamıştım. Yalnız,Yakutların oturduğu yerlerde yaşarken ,tabiatile,çevremdeki yabancı soydan halkın dilini tanımak mecburiyetini duydum ve salt ameli amaçlar gözetmek üzre, Yakutça sözleri kaydetmeğe başladım. Böylece çevremdeki adamlarla münasebetlere girişmek mümkünlüğünü elde etmek istiyordum. Kitab kullanmaya alışmış bir adamsıfatı ile ,yaşayan Yakut dilinden aldığım malzeme dışında ,o zaman benim için elde edilebilmesi mümkün basılı kaynakları, husus ile baş rahib D. Hitrov'un " Yakut dili kısa grameri" ile mukaddes kitabın Yakutçaya çevrilmelerini edinmeğe gayret ettim.

Bu söylediğim kaynaklardan gelen kelimeler çoğaldıkça ,bunları alfabe sırasına

---

(I) Bu önsözün büyük bir kısmını şunlar teşkil etmektedir:

I- İlişik olarak bütün kaynaklar ve istifade edilen listesi ile benim"Yakut dili sözlüğühakkında kayıtlar" adlı araştırmam /İmparatorluk Ulum Akademisi "Isvestiya"larında,1906,t.XXII basılmıştır/-2)Benimle yakın çalışma arkadaşım V.M.İonov'ın,Bötling yazı sisteminden ayrılışımız hakkındaki kayıt." Sözlük hakkında kuyudat"m , 1895 yılı 29 Birinci Kanun' da Yakut araştırma heyeti üyeleri toplantısında okuduğum ve kısaltmalarla "Yakut ayaleti haberler"inde 1895 yılı № 8 de basılan raporum aynen , ve İmperatorluk Rus coğrafya Cemiyetinin şarkî Siberya bölümüne 29 Mart 1898 yılında gönderdiğim mektup kısmen alınmıştır. Bilhassa,V.M. İonov'a ait, Bötling yazı sisteminden ayrılışımız hakkındaki not,1899 yılında Yakutsk şehrinde basılmakta olan benim lûgatinin birinci cüzüne konulmak üzere sonradan gönderilmiştir.

İşbu, basımda, gerek kayıtlar,gerek not bir dereceye kadar değişmiş ve tamamlanmış şekilde çıkmıştır.

Kaynaklar ve istifade edilen eserler listesi keza tamamlanmıştır.

Sayfa : 2

2

çoğaldıkça, bunları alfabe sırasına koydum ve böylece tertiplediğim Yakutça -Rusça ve Rusça- Yakutça Sözlükçükle uğraşmaktan bir dakika uzak kalmadım; yakutlarla konuşmak için bir düziye bunlara baş vuruyor ve bir düziye bunları tamamlamaktan geri durmadım. Yine soyluyorum ki gösterdiğim yolda yakutça sözleri kaydederken, yalnız bu dili pratik bakımdan öğrenmek amacını gözleyordum. Fakat, aradan iki üç yıl geçince, akademi üyelerinden Bötling'in Yakutça- Almanca sözlüğünden istifade imkânını elde ettim; o zamana kadar bu kitaptan hiç haberim yoktu. Aynı sıralarda idi ki " Nedelya". /Hafta/ gazetesinde, Yakut dilinde topu topu üç bin kelime bulunduğunu, bunların da " t a m k e l i m e " olmadıklarını okudum. Aynı yalnış düşünce "Moskova tabiat bilgileri, antropoloji ve etnografya" meraklıları cemiyeti"nin toplantılarından birinin zabıtlarında tekrar edilmiştir. /Bak: Cemiyetin Bültenleri, t. XLVIII, fasikül 2, Etnografya bölümünün çalışmaları, VIII-inci kitap, 1888, sah. 15 I. I. Gamov'un Yakutlar üzerine bildirgisi/. İhtimal, Yakut dilindeki kelime mikdarının bu tayini, Bötling'in sözlüğüne dayanıyordu. Bu sözlüğü topladığım malzeme ile karşılaştırdığım zaman, Bötling'de en genç kullanılışlık sözlerin bile [illegible] bulunmadığını ve bunda kaydedilmiş olan sözlerin bütün manalarının gösterilmemiş olduğunu fark ettim. Aynı zamanda bunun dışında Khudyakov, Katanskin, A. Orlov'un sözlüklerini elde edince ve keşiş Vasiliy Popov, benim Yakut dili ile uğraştığımı öğrenerek kendisinin evvelce hazırlamış olduğu bir Yakutça - Rusça, Rusça- Yakutça sözlüğü için elindeki bütün malzemeyi bana teslim edince, artık kesin olarak inan getirdim ki Yakut dili, şimdiye kadar, sanılmış olduğu kadar sözce yoksul değildir.

Sayfa : 3

3

Ve benim tarafımdan toplanan malzeme, yalnız amelî değil ilmî bakımdan da [illegible] Yakut dilinin [illegible] üzerine [illegible] [illegible] dak. [illegible] [illegible] Papaz da [illegible] [illegible] ve perestîni, [illegible] [illegible] [illegible] kadar [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] oldu [illegible] [illegible] notların yazma [illegible] [illegible] S.V. Yas- tremski'nin de yardımı olmuştur.

Böhtling'in sözlüğünü eserime temel ediverek onu mevcut [illegible] ile tamamladıktan sonra - sonradan herhangi [illegible] istifade edememi, o [illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hassa, yazılı kaynaklarımı da notlar almaya devam ettim. Yakut eyaletinde merkezce [illegible] [illegible] Rus alfabesi, imlâyı muhafaza etmekle beraber mümkün olduğu kadar Böhtling'in [illegible] yakın [illegible] [illegible]. Böhtling'in yazış tarzını araya koymak [illegible] o zaman, [illegible] [illegible] düşündüğü gibi - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sözlüğün kullanılışı uzun zaman [illegible]. Yakut [illegible] Rus harfleri ile yazmaya alışmış olanlar için [illegible] [illegible] [illegible].

1890 yılının başlangıcında V.M. Ionov bir çok yıllardan beri [illegible] [illegible] benim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Böhtling'e [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ve [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] başladım. [illegible] önce, mesela [illegible] [illegible] söylenişini işittiğim halde, Böhtling'de olduğu gibi da yazıyorum.

Sayfa : 4

- IV. -

4

Bötling'in kaydetmiş olduğu dyala (rusca - delo) kelimesini de, yine ona uyarak, [illegible] diye yazıyordum. Nitekim [illegible] de [illegible] (rusça [illegible]), not ederken, kelimeleri hep Bötling'in imlasına göre yazıp duruyordum, çünkü o henüz (mouillé) d, l, n leri bilmiyordu. Yakutçada bu seslerin varlığını tesbit etmek şerefi Ionov'a düşer. Her nekadar Bötling'de n harfi varsa da, o böylece gösterdiği ses y a i değil, bizim ruscadaki ondamak için palatal veyahut incelenmiş n olmak üzere, beyan etmektedir/Gramm., 19/.

Bundan başka Ionov'un öğüdü üzerine - önceden özel bir ehemmiyet vermediğim - nidalara, yakutça lakablara ve yer adlarına dikkat etmeğe başladım. Umumiyetle malzeme çoğalıp ta basılı malzemenin de işlenmesi bitince, yakutların evren görüşleri için ayırdıcı olan cümlelere daha çok dikkat ettim şu veya bu sözün kök anlamını daha keskince aydınlatmak için de, elde mevcud vasıtaların verdiği imkan kertesinde bunları tatarca ve Buryatça sözler ile karşılaştırmak gerekliğini (zaruretini) duydum. Ve "bir budunun dilini her şeyden önce onun ruhunun [illegible] olduğu" yolundaki yakın ve basit düşünümden kalkmak suretiyle, Yakutçada ne kadar çok söz toplar, bunların her birini ne kadar tam ve keskin anlarsa, yakut budunun "ruhunu" anlamak için başka araştırıcılarının eline o kadar değerli malzeme vermiş olacağımı düşündüm. Şimdiye kadar bütün çalışmalarımda hep bu düşüncenin kılavuzluğu ile yürümüşümdür.

Sözlüğümü tamamlama [illegible] Ionov'la [illegible] dim. Popov'un da ayrıca [illegible] emekdaşlığı [illegible]. [illegible] gerek- siz olmasa gerektir ki hemen on yıldan beri yakutça sözleri yazmak için salt rus elifbasını kullanır ve aynı zamanda Bötling tarafından konulmuş ilmi bir maksadla herkesce kabul edilmiş bir yazı, tarzını da tatbik edip dururken, en sonunda - tamamen Bötling'in olmak üzere - kat'i suretle tam fone-

Sayfa : 5

- V -
5

tik bir yazış tarzı (transkripsiyon) kabul etmeğe karar verilmi[illegible] [illegible] sıralarda Türk lehçeleri lugatı yazanı tarafından Yakutça [illegible] zler için de bir fonetik transkripsiyon kabulü hakkında gösterilen dileğe uymak arzusu ile birlikte, sırf pratik bir takım düşünceleri de göz önüne alınmış olmaklığım sebeb olmuştur. Gerçekten, böyle bir yazıyı, meydana çıkmış olduğu izle, en az okuma görmüş kimseler bile kolayca benimseye [illegible]mektedir. Yakutça okumuş iki yerliye Böhtling sisteminde yazılmış mektuplar yazılmış öyle iken, Böhtling'in imlasını katiyen [illegible] adamlar, bu mektupları hemen hiç bir yerde yanlışlık yapmaksızın sonuna kadar okudular. Daha önce Ionov da böyle denemeler yapmıştır. O da, Yakut çocuklarının Böhtling imlasını dikkate değer bir kolaylıkla öğrendiklerini katiyetle beyan etmektedir. Aynı düşünceyi [illegible] Jamolovskiy de perkitmiştir. Fonetik yazının kuşkusuz erdemliğini gören baş piskopos D. Popov da, benim [illegible] [illegible] beri [illegible] dil bilgisi ile ilişkili) yazışmalarda bulunmuş ve kendisine yolladığım [illegible] den artık sorgunun cevabını vermiş ve o zamana kadar herkesçe kabul edilmi[ş] yani, Rus elifbası olan imla tarzını muhafaza etmiş iken, [illegible] [illegible] na[illegible], benim için beklenilmiyen bir [illegible] Böhtling sistemini [illegible] götürmez [illegible] ikrar ederek ve bunu kendi tarafından Rus ve Yakut dillerinde yazılmış olan okuyup yazmanın manevi ve Maddi bakımlardan faydası üzerine keşişin söylevler " ve " Sirahov'un oğlunun İsanın bütün bilgeliği kitabı " 1) adlı çevirmesinde kullanılmak suretiyle, yeni yazı tarzına geçmiştir.

[illegible] edebildiğim bütün yazılı malzemenin işleyişini bitirince, artık, masal ve türkü dilini öğrenmeğe giriştim ve sözlüğün frazeoloji bakımından zenginleştirilmesine

1) "Söylev" in Yakutça [illegible] , artık yazarın ölümünden sonra, 1900 yılı "Yakutsk. Eparhial Vedemosti" ye ilave olarak N 1-4 de, "[illegible] kitabı" tercümesi ise aynı yılda Ortodoks misyoner Cemiyeti tarafından neşredilmiştir.

Sayfa : 6

-77-

b

[illegible] vermeye başladım, ki: bunun ehemmiyeti [illegible] 1894 de bir çokları arasından [illegible] A. Klements de [illegible]. İtiraf ediyorum ki, bu [illegible] ve [illegible] dilini öğrenince, mukaddes kitap tercümelerinin mutalaasıyla geçirmiş olduğum [illegible] esefler [illegible] duydum. Çünkü bunları çevirenler, [illegible] metinleri [illegible] harfine tercümeye çalışmış ve Yakutçayı, [illegible] bir [illegible] ortamışlardı. Meselâ: [illegible] [illegible] biçiminde tercüme [illegible]. Halbuki Yakutça [illegible] bir şey söylemek mümkün olmadığı, [illegible] bir anlama [illegible], [illegible] ellerine alarak, bunları [illegible]. [illegible] gibi bir yığın örnekler getirilebilir. Yakutlar, [illegible]; hatta [illegible] bir konstruktiyonda olan İncil'i bile anlamamaktadırlar. Yakutçayı iyi bilen rus okumuşları da, metinlerin [illegible] ellerinde bulundurmadıkça bunları anlamıyorlar (bilhassa, "[illegible]" ve "[illegible] menkabeleri") böyledir.

1886 da Doğu [illegible] tarafından yapılan bir [illegible] (1889 yıl [illegible]) [illegible] 20.000 [illegible] Yakut ismi [illegible] halk [illegible] İmparatorluk Rus Coğrafya Cemiyeti [illegible] "Yakutça [illegible]" nun çok tesiri olmuştur. [illegible] konulmuştur.

Sayfa : 7

-VII-

Bir yandan kendim, masrafları I. Sibiryakov tarafından temin edilen Yakut İlmî Sefer Hey'etinin çalışmalarına ortak olduğum için, öbür yandan da yine Sibiryakov'un kendisi – bu Hey'eti tertib eden D. A. Klementz'in teşebbüsü ile sözlüğünün neşri için 2000 ruble tahsis etmesi dolayısıyle, aynı sözlük bu kez Sefer Hey'eti çalışmalarının genel çerçevesi içine giriyordu.

Sözlüğün birinci fasikülünün basılmasına 1897 yılının sonunda Yakutsk'da başlanıldı. Fakat, daha o zaman bütün sözlüğün basılması için Sibiryakov yönünden tahsis edilen paranın hiç te yetişmiyeceği anlaşıldı; bunun üzerine, Doğu – Sibirya şubesi, sözlüğün basımını üzerine alması için İmperatorluk Bilgiler Akademisi nezdinde teşebbüste bulundu. Bu teşebbüs muvaffakiyetle neticelendi ve 1899 da birinci fasikülün I) basımı bitirilmiş olan bütün nüshaları Bilgiler Akademisinin talebi üzerine, 1900 de Petersburg'a gönderildi. Neşir işini Akademi üyesi K. G. Zaleman kendi üzerine aldı, aynı zamanda son tashihinin Yakutsk'iya bana gönderilmesi düşünülüyordu.

I) İmperatorluk Rus Coğrafya Cemiyeti Doğu – Sibirya şubesi. I. M. Sibiryakov'un (1894-1896 yıllarında) masrafı ile tertibedilen Yakut Heyeti çalışmaları. Tom III, kısım E. K. Pekarski tarafından baş papas D.D. popov ve V.M. Ionov'un en yakın iştirâkleri ile tertib ettiği Yakut Dili sözlüğü (Wörterbuch der jakutischen Sprachen von ed. Pekarskiy). I. Vıpusk. I.M. Sibiryakov'un masrafı ile Yakutsk'da neşredilmiştir. Yakutsk Eyaleti matbaası. 1899. S. IV 188. Yol.

Sayfa : 8

VIII

8

sözlüğümün tabına , Akademi üyesi V.V. Radlov'un başkanlığı altında bulunan merkez ve Doğu Asya Öğrenme komitesi de,yakından ortak olmuştu. Netekim,Akad. [illegible] Salemann'ın teklifi üzerine komite 1903 de "beni lüzumsuz beylik hizmet yüklerinden kurtarmak suretiyle,sözlüğümün basıma hazırlanması işiyle uğraşabilmem için,lazım gelen sürekli maddi yardımda bulunulmasını "kararlaştırmıştı.

Bununla beraber, birinci fasikülü de yeniden basmak gerekliği meydana çıktı,çünkü Yakutsk'da neşredilen bu fasikül ne forma büyüklüğü,ne de yazısı itibarile Akademi neşriyatına hiç uymuyordu. Bundan ötürü,1904 de, birinci fasikülü icab ettiği takdirde , bazı değiştirmeler , yahut ilaveler yaparak yeniden işlenmiş bir halde , Petersburg'a göndermem teklif edildi. Ben bunu yapmakla beraber , aynı zamanda Rus komitesi yazganı L.Y Şternberg'e bir mektupla müracaat ettim ve bunda-bütün sebeplerini etraflıca anlatarak - kendimi tamamile sözlüğün ve toplamış olduğum folklor malzemesinin basımı işine hasretmem için Petersburg'a göçmek hususundaki isteyimi bildirdim. Mektubum komitenin [illegible] Mart [illegible] toplantısında okundu, bunun üzerine L.Ya. Ştrenberg'den , gerek Rus Akademisi'nin ve gerek [illegible] İmparator [illegible] Aleksandr Rus Müzesi Etnografiya şubesi müdürü D.A. Klementz'in, benim Petersburg'ta kolayca yerleşmem ve topladığım malzemenin bastırılması ile uğraşmam hususunda [illegible] ,haberini aldım.Aynı yılın [illegible] ortasında Petersburg'a varmış ve hemen işe başlamış bulunuyordum.Bu sırada , bir durluye ,sözlüğün her formasının ilk provalarını gözden geçirerek bunlara kendi düşüncelerini katan Akademi üyelerinden [illegible] Salemann ile V.V.Radlov'un lütuflarından istifade ettim; bundan dolayı da kendilerine en derin minnetlerimi bildirmeyi vazife sayarım.

[illegible] toplamış olduğum malzeme içinde başlıca Yakutsk kazasının soturus

Sayfa : 9

IX
9

Boyagontay, Megin ve Dyüpsyün uluslarının ağızları ile, Verhoyansk ve biraz da Vilyuysk ve Olekminsk kazalarının ağızları vardır. Bunların her bir sözü için elden geldiği kadar: töreme yahut etimolojik yapıları, (ağızlara göre) türlü söylenişleri, sesçe kendilerine yakın sözlerle karşılaştırılmaları, yine sesçe benzerleri olan Mogol-Buryat ve Türk lehçelerile (bir az da Mançu dili ile) karşılaştırılmaları I) sözlerin (zıd anlamdaki sözlerin de gösterilmesi suretile) genel kök anlamları, anlamca eş yahut yakın sözler, cümle özlükleri (frazeoloji) ve (yine anlamca eş yahut sözler yakın sözler aydınlatıcı örneklerle birlikte) ikinci kertelik anlamları, (bitgiler, kuşlar, hayvanlar, yerler; lakaplar, masal ve usturi adlar gibi) mürekkep sözler, yakutların şifahi edebiyatından ve canlı dilinden alınma olup, kelime kelime tercüme olunamayan özel anlatışlar, adları her hangi bir bakımdan dikkate değer tasrif özlükleri, sözün kaydedildiği yahut kelimenin şu veya bu söylenişin alındığı kaynaklar gösterilmiştir. Kitapta doğruluğu tahkik edilmiş olar kelimelerle anlamların kaynakları gösterilmemiş. Ancak, her hangı suretle tahkik etmek imkanını bulamadığı yahut doğruluğuna kefil olamadığım sözler, tarafımdan kaydedilmiş olsalar bile yanlarına kaynakları gösteren işaretler ile belirtilmişlerdir. Bütün kelimeler, Bilinen Rus elifbası tertibine göre şöyle sıralanmıştır.

[illegible]

ki bu sözlüğün kullanışını kolaylaştırsa gerektir. Böyle bir tertibin

---

I) Daha sonraları işlemek niyetinde olduğum ve Yakutsk neşrinde hiç bulunmayan malzemenin bu kısmı, gerekecek derlemeler ve tamamlanmaları üzerine alan V.V. Kodlov'un teklifi üzerine sözlüğün üçüncü formasından başlıyarak; sıra ile koydum.

Sayfa : 10

10 Y

sistematik olduğunun rüçhanını V.V. Radlof "Türk lehçeleri sözlüğü denemesi" nin Önsözünde işaret etmektedir.

Ed. Pekarskiy

<u>Çeviren yönünden not;</u>

1- Eserde metinlerin nakli (transkripsiyon) işini mümkün olduğu kadar kolaylaştırmak ve kitaptaki imlâ şeklinden çok uzaklaşmamış olmak için, bazı harfler şu seslere mahsus olarak, olduğu gibi yazılmıştır.

X - h

ŋ - ng, sağır nun,n

ȷ - { Yakutçaya mahsus olarak kitapta kullanılan bu üç -Y- nin

ı - } karıştırılmasından çekinilmiştir. Hepsi Y yazılmıştır. (1) sa-

ȷ - { itlerden sonra "Y" okunur.

ɟ - Bu harf kitaptan uzaklaşmamak için "J" şeklinde yazılır.

2- Aynı şekilde kitapta sesli harfler üzerindeki uzunluk işareti olmak üzere kullanılan (-) işaretli çizgi de (ˆ) işaretiyle olduğu gibi muhafaza edilmiştir.

(Bazı Mütercimler ā - aa, ū - uu ve saire şeklinde yazmışlardır.)

Sayfa : 11

11

XI

Sözlüğün tertibinde, Akad. Bötling'in imla tarzında bırakılan ayrılış münasebetile .

Yukarıda söylenildiği veçhile , Sözlüğün Tertibinde Akad. Bötling'in imla sistemi , ancak bir farkla kabul edilmiştir :

Akad. Bötling'in işaret sistemi , hiç bir değişikliğe meydan verilmeden, kabul edildiği takdirde bir yerde [illegible] telaffuz hususiyeti kaydedilmemiş [illegible] aktır . Bunu göstermek amacile , ilk önce çifte telaffuzları Bötling sisteminde de yazılabilecek kelimeleri alalım :

Саннылыыл = Sannîlîî = sannılîy
Оҕонњор = Oğonñor = oğonñor
Нэннэ = Neññe = neññe
İlâh .... ilâh

Burada , birinci "n" nedense yumuşamamıştır , fakat yakutlar arasında asla sannılîy ve ilah . . . diye telaffuz ederek kimse yoktur ! Sistematik olmak için kelimenin sanñılîy yazıldığını kabul etmek lazımdır. I) Artık bu gurupta "ñ" ye [illegible] hususiyet göze çarpmaktadır . Fakat bu değişme Bötling'in nazarı dikkatini celbedememiştir Diğer bir sıra kelimeler alalım .

Ким = kim = cim
Кыымат = kımât = cımât
Ханкыр = hankır = cenkır
Кимил = kimil = cimil
Кутумну = kutimnu = kutumnu
İlâh ... ilâh

Burada bu değişme daha açıktır .

Kendi gramerinin I9 § de Bötling diyorki : "ñ" ise

I) Hadîsatınca [illegible] Yastremskiy de "Yakut Dili grameri" nde böyle hareket etmiştir . Ancak bir farkla ki onda "ñ" harfi (ny) ile değiştirilmiştir yani sennılîy yerinde saninılîy yazıyor

Sayfa : 12

ein mouillirtes L, dass ..... die Illyrier durch nj bezeichnen " .

Aşağıdaki bir sıra kelimeleri yazmak için , n den maada bir de "L" kabul etmelidir :

Хальјы	=	hall'aji	=	halçajı
Холльук	=	holl'uk	=	holçuk
Хоргольун	=	horgoll'un	=	horgoçun
		İlah	.....	ilah

Burada L' sesi c ye tahavvul ediyor . sonradan d' yi kabul etmelidir :

Хабдьы	=	habd' ı	=	habcı
Д'іе	=	d' ie	=	Cie
İрд'іе	=	İrd' ie	=	İrcie

Burada artık d' harfi her hangi bir evrensel ekvivalent olan c ye tahavvul ediyor . Galiba, Akad. Bötling'e I - inci sutundn I - inci ve 2.- inci sütunun 2 - inci ve 3 - uncu grupların daki şekillere tesaduf etmiştir . 4 - uncu gruba geldikte , Bötling'de hem I - inci ve hem 2 - inci sutundaki şekillere tesadüf ediliyor . Lakin, bu şekiller onda yalnız başına olup , tekabul eden şekillere dair bir şey yoktur . Sırf bu keyfiyet ona , belki de : "n̈ ʎ........,das die illyrier durch nj bezeichnen " diye yazdığı zaman , düşündüğü sırrın keşfine mani olmuştur. Anantar, fikrimce , aşağdaki karşılıklardadır :

Хојут	=	hojuṫ	=	hocut
Јахтар	=	Jahtar	=	Cantar
Јокускаі	=	Cokuskai	=	Cokuskay
Јам	=	Jam	=	Cam
		İlah	......	ilah

---

2) Bu şekil , akad . Bötling de kendi gramerinin 802 ʒ de kaydedilmektedir "Theoretisch nehme ich folgende ältere Formen an : ıarıi - ar , ıarjar' ıard'" (D' - mouillirtes d.). Umumiyetle onun mukayeseye celbettiğini (bak. Einl. XXXII. Gr. §§ I7I ve 4I - Ay adları ve annar, sıınar, munnar şekillerinin teşekkulü §§ I48, I8I,- 3) nazarı dikkate alırsak, malzeme noksanlığından dolayı onun bu fikre gelmediğine iştirak etmemek, zannımızca doğru olmaz .

Sayfa : 13

... üzerinde.. Sahhılıy ve ilan .. kelimelerin bu şekilde yazılışı, birinci "ŋ" ın kalın olarak telaffuz edilmesi icab ettiğinden, hakikatta ise bu varid olmadığından dolayı bu, gayrı mümkündür . "ŋ" ve "i" ın ise tekrarlanmasi (iki ilenmesi) inkar edişimiz , bu kayıt.yetlerde hiç bir ses ... işitmediğimizden , ve ancak "..." "i" den sonra herhang. bir ... ağın işidildiğinden aynı zamanda telaffuz cihazlarının tıpkı ; telaffuz esnasındaki vaziyetinde bulunuşundan , ileri gelmektedir . bu durum bazan fonetik cihetinden "c" olarak kabul edilir.

Bunun hakikat olduğunu , bilhassa rus dilinden alınma kelimeler göstermektedir : Yakutsk, Yam, bulya, Vana, Yakut telaffuzunda ise :

ЯКУТСКАЙ	=	Jakuskai	=	Çokusaay
Jам	=	Jam	=	Çam
бўlja	=	Bulja	=	bulca
бåна	=	Bana	=	banca

(*) ... P.V.

Sayfa : 14

---

3) "Xojut" (hoyut) kelimesinde , tıpkı jöhaç, dyöhsç, cöhsö (Pöt.ing'de olduğu gibi cöksç değil) bağayı, bağadyı, bağacı kelimelerinde olduğu gibi xojut (hoyut) tahavvül şeklinden şüphelenmekteyiz.

4) Müstakil samit olan ... samitlerini yumuşatan j sesini "ı" diftongunu ve triftongunu kelimeler geniş sarası ile saitle başlayan eklerle birleştiği zaman teşkil edenden tefrik ediyoruz . Bu takdirde de, afif samitin düşmesi ile "." tahavvülünü görmekteyiz : kırıjar = kırcar gibi .

P.V.

Sayfa : 24

Kanon i Çasi Svyativa Paski na yakutskom yazike. Kazan 1883. Yakut dilinde kanun ve Paskalya mukaddes saatları. Kn

Anonrik na yakutskom yazike 1883.80 min. = Yakut dilinde din kanunları Kk.

Ratkiy Katixizis na russkom i yakutskom yazikax. Spb.1844 80= Rus ve Yakut dillerinde kısa şeriat kitabı. SPb. 1844 K.

Sayfa : 25

Kostrov,N. Kn., Oçerki Turuxanskago kraya (Iz " Zapisok Sib. Otdela I.R.G.O "). - Turhanski eyaleti tasviri (I. R. C. C. Sib. şubeski zapiska'sından . - Oçerki yuridiçeskago bıta Yakutov . Spb. 1878. (Iz. zap. I. R. G. O. po otdelu etnografii VIII.) - Yakut örfü hakkında tasvir. (I. R. G. şubesinin , etnografi kısmı, zapiskalarından. VIII. Spb 1878) . Kostr .

Koçnev, D.A. , Oçerki yuridiçeskago bıta Yakutov . kazan 1899. str . 176 = Yakutların hukuk bakımından hayatları tasviri Kazan' 1899 , S. 176 Koçn .

Sayfa : 26

XXII 26

Yıllarında Yakutlarda vergi mükellefiyet ve toprak" adlı gayrı matbu tetkiki 306 basılmış sahife .- Perevod russkaza Yakuta P. E. Gotovtseva o proizxojdenii yakutov = Yakutların menşeyi hakkındaki yakut P. E. Gotovtsevin hikayesinin tercümesi.

Liskov, M. N., Perevod yakutskoy skazki Ölbot Bergen, zapisannuy E. K. Pekarskim, sdelanniy po poruçeniyu N. S. Tyutçeva - Tyutçev'in teklifi üzerine, Pekarskiy tarafından tesbit edilen yakut masalı olan Ölböt Bergen'in tercümesi. L.

Sayfa : 26

Maak, R., Puteşestviye na Amur, soverşonnoye v 1855 godu Spb. 1859 = 1855 yılında Amur'da yapılan seyahat. Spb. 1859 .— Vi lyuyskiy okrug yakutskoy oblasti. Ças: I. (izd. 2-oye, III. Spb. 1883-1887 48 = Yakutsk eyaleti vilyuysk dairesi (vilâyeti). Kısım I. (ikinci basım) III. Spb. 1883-1887. 48. M.

Middendorf, A. Puteşestviye na sever i Vostok Sibiri. Ças:.I. Spb. Akad. 1860 = Siberya'nın şimal ve şarkına seyahat. Kısım.I. Spb. Akademi 1860 Mid

Sayfa : 27

XXIII 27 N

Nikolayev, E. D., Slova i virajeniya, zapisanniya v Boturus-skom uluse, yakutskago okruga. = Yakutsk vilâyeti, Boturus ulusunda tesbit edilen kelimeler ve ifadeler. KN

Olenin, P. V. Viborki iz del Yakutskago Oblastnogo Prowleniya nazvaniy mestnostey, rodov i nasliyogov .— Liçniya ukazaniya vesyestesvenno - istoriçeskago xaraktoru = Yakutsk eyaleti idaresi işlerinden, mahal, soy ve menzil adları seçmeleri- Tabii tarihi karakteri haiz şahsî kayıtlar.

Orlov, A. S. , Rukopisniy yakutsko - russkiy Slovârçik = yazma Yakut -Rus lügatçesi O.

Orosin, V. E. Spisok redkio vstreçayuşçixya yakutskix slov i kartoçnoye zaklinaniye (algis), na yakutskom yazike = Nadiren tesadüf edilen yakut kelimeleri fihristi ve yakut dilinde kartla tefe'ül (algis). VO.

Sayfa : 28

XXIV 28 v

Osmolovskiy,G.F.,Slova , zapisannıya v 1894-95 g.g.v Ba - Osm.
yağantayskom uluse, yakutskago okruga (ekspeditsionnıy mat-
erial). Yakutsk vilâyeti Bayagantay ulusunda 1894-95 yıllarında 11
toplanan kelimeler :- Nazvaniya vroçişç yakutskago okruga-yakut
vilâyeti sınır adları (yazma).

Ostrovskix,P.E. Yakutskiya nazvaniya raznıx predmetov, sobrannıx im sredi yakutov i dolgan Eniseyskoy gubernii dlya Etnografiçeskago otdela Russkago Muzeya Imperatora Aleksandra III. (1902-1904). - İmperator Üçüncü Aleksandr namına rus müzesi etnografi şubesi için yenisey vilâyeti yakut ve dolganları arasında toplanan muhtelif eşyanın yakutça adları (1902-4).

Povlovskiy.A. , Poyezdka iz yakutska na uçurskuyu yarmarku. (zapiski Sib. otd.I.R.G.O.kn.VI. Irkutsk 1863) Yakutsk'dan Uçursk panayırına seyahat , (I.R.C.Cem.Sib. şubesi zapiskaları. VI.kitab.irkutsk.1863).- zametki o Vilyuyskom kraye. (Izvestiya Sib.Otd.I.R.G.O., 1873 g. t.IV,N 2) = Vilyuysk eyaleti hakkında notlar .

Pamyatnaya knijka yakutskoy oblasti na 1871 g. Spb.= 1871 yılı-yakutsk eyaleti hatıra kitabı,- Pamyatnaya knijka na 1896 g. yaY. i. Yakutsk. 1896. = 1896 yılı hatıra kitabı.

Pekarskiy , E.K., Obraztsiy narodnoy literaturıy yakutov (izdavayemıya Akademiyey Nauk) = Yakut halk edebiyatı örnekleri (Akademi 14
tarafından neşrolunuyor).

Petrov, A. Dve pesni i neskolko zagadok, zapisannıx v Bayagantayskom uluse Yakutskago okruga . = Yakutsk vilâyeti Bayagantay 15
ulusunda kaydedilmiş iki şarkı ve bir kaç bilmece.

Pod severnım polyarnım krugom. Oçerk kolımskago kraya . (Iz "Pravoslavnago blagovestnika" 1894, NN I,3 i 18; 1895, N9) Otrıvy. S primeçaniyami za podpisyu : K.M. =Şimalî kutup vilâyetinde. Kolım eyaleti tasvirleri. "Pravoslavnıy blago vestnik" mecmuasından . 1894 ,N1,3 ve 18; 1895,N 9 s. ve)K .M .'in kayıtları ile.

Sayfa : 29

10

XXV 29

Popov ,V. I . Rukopis . materiali = yazma materyaller :

a Bağlanmış [illegible] yakutça-rusça,rusça-yakutça sözlükten yapraklar ;b) mukaddes tarih ve "rodnie slovo" nun yakutçası;

c) bilmeceler,atalar sözü , türkü v.s.

Sayfa : 30

11

XXVI 30

obiçayah prejnih yakutov - Evvelki yakutların muğrik itikatları ve an'aneleri hakkında malumat (yakutskiya aparhiyalniya vedemosti 1893 yılı # 22 ve 23,imzasız).

Popov, Nikolay. Skazka toyon Nyurgun , voşedşaya v sostov -- NP. izdayuşşiysya Akademiyey Nauk " Obraztsov narodnoy literaturiy yakutov.= Akademi tarafından neşredilen "yakut halk edebiyatı örnekleri " ne dahil olan Toyon Nyurgun masalı .

Poryadin ,P.P. Rukopisniy Yakutsko-russkiy slovar",sostavle - [illegible] niy v 1877 g,dva str.in folio= 1877 yılında 304 sahife olarak in-folio tertip edilen yazma "yakut-rus sözlüğü.

Povjenie O pravoslavnoy hristianskoy vere s perevodom na yakutskiy yazık=Yakutçaya tercümesiyle ortodoks-hıristiyan dini hakkında öğretmeler . (hıristiyan)ortodoks misyoner cemiyeti neşriyatı. Kazan 1891.8° min .

Prikionskiy,V.L., O şamanstve u yakutov. - Yakutların şamanlığı hakkında.(I.R.G.Cem.şarki-Sib.şubesi izvestiyası .t.XVII,# 1-2. 1886 y. Irkutsk -materiali po etnografii yakutov yakutskoy oblasti = Yakutsk eyaleti yakutları etnografisi hakkında malzeme. (I.R.C.Cem.şar.-Sib.şubesi izvestiyası.t.XVIII,1887.Irkutsk 1888).-Pohoron. u yakutov v severnoy çasti yakutskoy oblasti - Yakutsk eyaleti çimal cihetinde yakut cenaze merasimi.(Sib.vergisi

Sayfa : 30

.890.vıp...Irkutsk.)-.rı goda v yakutskoy Oblasti.Etnografiçeskiye oçerki.Prilojeniya: Yakutskiya zagadki. Pesnya Pro vodku.= Yakutsk eyaletinde üç yıl .Etnografik taslaklar. ilave :Yakut bilmeceleri vodka hakkında türkü. (Jivaya Starina . 1890.vıp.1.)

Pripuzov.... : Svedeniya dlya izuçeniniya şamanstva u yakutov- Pri, yakutskago okruga"= Yakutsk mıntıkası yakutlarının şamanlığını tetkik için malumat ...R.C.Cemiyeti Doğdu-Sibernyribesi Izvestiyası. t.XV.NN 3-4 1884. Irkutsk,1885).-Melkiya zametki o yakutah= Yakutlar hakkında küçük notlar .

Sayfa : 31

XXVII 31 12

(Aynı zapiskaların etnografi şubesi.1.11.cüz 2-şamanskiya poveriya indorodtşev vostoçnoy sibiri =şarki Sibirya gayrırus- şaman itikadatı- bahsinde. Irkutsk,1890).- Neskolsko pesen na-yakutskom yazıke = Yakut dilinde bir kaç türkü (J.A.Klements tarafından elde edilen yazma).

Psaltır na yakutskom yazıke-bk.çasoslov = Yakut dilinde Psaltır Ps. (bk. Çasoslov).

Ryabkov,p. Polyarnıya straniy sibiri.zametki i nabluyudeniya P. v kolımskom okruge = Siberyanın kutup ülkeleri . Kolımsk mıntıkasında notlar ve tarassutlar . (Sib.Sbornik 1887)

Sarıçev, flota kapıtan.Puteşestviye po severo- vostoçnoy çasti Sar. Siviri = Sibiryanın şimali- şarkında seyahat. Kısım.1.ve 2;1785-1793. Spb.

Kratkaya Svyaşşennaya istoriya na russkom i yakutskom yazıkoh.= Sv. Yakut ve rus dillerinde kısa tarihi mukaddes. Yakutsk.1866.8º.

Sleptsova - Androsova,M.N.: Skazka na yakutskom yazıke(rukopis): MA. liçeniya ukazaniya = Yakutça masal (yazma) ve şahsi ilaveler.

Sayfa : 31

Sleptsov,A. : O verovaniyah yakutov yakutskoy ob.asti. Yakut - ak vilayeti yakut inanları hakkında(i.R.J.C.Dogu sib.şubesi Iz - vestiyaları.t.XVII.N Ive 2. 1886 yil Irkutsk.) SL.

Sleptsov,N.S. Ispravlenniy tekst yakutskih zagadak, sobrannih V.G.Priklonskim (yukarıya bak,.= Priklonsk tarafından toplanan yakut bilmecelerinin tashih edilmiş metinleri . NS. 19

Sayfa : 32

Solev'yov, F. : Ostatki yazıçestva u yakutov (Sbornık gazete "Sibir", S. t.İ.Spb.1876). - Yakutlarda müşrik dini bakiyeleri ("Siberiya" gâzetesi) 19

---

*Son presvyatiya Vladıçitsı Naşeya Bogoroditsa i prisnodeva Marii ". ,rukupis na yakutskom yazıke, pomeşennaya I fevralya 1890).

Starçevskiy,A.V., Sibirskiy perevodçik /Spb. 1893: Yakutsko russkiy slovar.— Siberya tercümanı: 1893: yakut-rus lûgatı. St.

Serosevskiy, V. L. : Yakuti. Opit etnografiçeskago issledovaniya tom.I.Spb.1896.—Yakutlar,. etnorafik tetkikler tecrubesi. VS. 20

S -skiy, V. Kaki vo çto veruyut yakutı. Etnografuçeskiy nebrosok. (Sib. Sbornik. Prilojeniya k Vostoçnamu Obozreniyu 1890. g. vip. II. Irkutsk. 1891 - Yakutlar nasıl ve neye itikat ederler. etnografik kayıtlar (Sib Mecmuası. "vostoç. Oboz" ilave...

Trebnik na yakutskom yazıke. (peçatnoye izdaniye) yakut dilinde tayınd kitabı (matbu). 21

Tretyakov, P. I. Turuhanskiy krey, yego priroda i jiteli . . Treti

Sayfa : 33

Troşşanskiy, V.F. Evolutsiyâ çornoy veri (şamanstva) u yakutov. Kazan 1902. s. IV.+188+13+11 (otdeniy ottisk is "Uçonıh zapısok kazanskago Universiteta"). - Toje rukopis. - Yakutlarda şamanilik tekâmülü "kazan univ. zap." müstahraç. - Âhi eser, matbu. Tr. 22

Ukazaniye puti v tsarstviye nebesnâye i pouçeniya na yakutskom yazıke.M.1858.8". - sema dünyasına yol gösterme ve akaid kitabı yakutca. U. 23

Sayfa : 34

Şçapov,A.P.: Istoriko - geografiçeskiya i etnologiçeskiya zametki o sibirskom naselenii(Izv. Sib.Otd.I.R.G.O.1872 g. t. III.n-4) - Siberya ahalisi hakkında - tarih coğrafî ve etnolojik kayıtlar . (S.sab. I.R.G.O.). 24

Şçukin, N. , Poyezdka v yakutsk.Izd 2.Spb.1844-yakutsk şehrine seyahat 25

Yakutskiye Eparhial'nıya Vedomosti 1890-N 19. (O klimte yakutskoy oblasti) i 1891 g. NN 10 - 13 (O braz jizni i zanyatiya yakutov Vilyuyuskago okruga) - yakutsk kliması hakkında "yak.Epar.Ved." 1890 N 19-ve yani Mecmua 1891 yılı N 10-13 de : Vılyuysk mıntıkası yakutlarının hayat ve meşguliyetleri hakkında). 26

Sayfa : 35

Yastremskiy,S.V. Obraztsıy yakutskoy ustnoy narood noy slovesnosti, sostavlyayuşçiye çast trudov yakutskoy Ekspeditsii - Yakutsk ekspedisyonu çalışmalarının bir kısmını teşkil eden, yakut halk edebiyatı nümuneleri -- Oçerk yakutskoy grammatiki -- Yakut grameri notları (yazma) -- Spisok yakutskih slov; ne naydennıh v slovare Byotlinga, s ih znaçeniyami. Bötling lugatında bulunmıyan yakut sözleri fihrist ve manaları, - Padejnıye suffiksı v yakutskom yazıkâ (Etyud). Irkutsk. 1898 - Yakut dilinde isim tasrifi - ekleri (tetkikler) - Grammatika Yakutskago yazıka. Irkuts 1900 - Yakut dili grameri. - Rukopisnıy russko - Yakutskiy slovar, sostavlennıy po Byotlingu i dopolnennıy po rukopisnomu yakutsko-russkomu slovar- 27

Sayfa : 35

yu E.K. Pekarskago, s zametkami.I.A.Popova (dostavlen V.I.Iohel'-somom) - Bötlingkinin üzerine tertib edilmiş ve E.K. Pekarski'nin yakut rus lûgatî ile tamamlanmış ve I.A. Popov'un kayıdlarını muhtevi (Iohhelel'sen tarafından verilmiştir) yazma rus-yakut lugatı.

Sayfa : 36

Verbitskiy,V.I. (Prof.) Altayskiye inorodtsı. Sbornik etnografiçeskin statey i izsledovaniy. M. 1893 - Altay gayrı rusları, etnografik makale ve araştırmalar külliyatı —— Slovar Altayskago i Aldayskogo nareçiy Tyrukskogo yazıke. Kazan . 1887 —— Türk Dili Altay ve Aladağ lehçe - leri Lügatı.

Sayfa : 39   "40"

xxxv   39

Semyonov,P.: Geografiçeski - Statistiçeskiy slovar rossiyskoy imperii Tomı : I-V. Spb; 1863 - 1885.- rusya imparatorluğu coğrafi ve statistik lûgat..

Slovar Tserkovno-slavyanskago i russkago yazıka, sostavlennıy vtorum otdeleniyem Imperatorskoy Akademii Nauk.4.toma. Spb. 1847.- Rus dili ve kilise - Slavyan lûgatı . Rus akademisi ikinci şubesi tarafından tertib edilmiştir. 4. cild.

Slovar russkago yazıka, sostavlennıy vtorim otdeleniyem Imperatorskoy Akademiiw Nauk. Vıpuski I-II . Spb.1895 - 1900.- Rus Akademisi ikinci şubesi tarafından tertib edilen rus-dili lugatı. I - II cüz.

Sayfa : 44

e (Teessüb ve korku nidası) 44

Ah,ya,evet,(Por.Hud.),A-a,ya-ya;şöyle-şöyle ! (Por.).Kösüm köççüyen,besim beççıyem,Ogum teston e sesergevim + Aeyıim geł.nce,gunium açılınca nihayet ben de masal söyledim, a- ,bu daıcı cono hatın mas sinase.ap ouoıuontaru diebitim, Aan-Taraban toyonuo.a sinasa.antar ibit du-u,ben duşunuyorum,ki bura insanıaının (dükkanlarının)kepenkleri kayın ağacındandır,halbuki onlarda kepenkler Aan-Taraban hazretinin oğlundan yapılmıştır (yani "iyi ruhlar bekçilik ediyor"). Uolum barahsan;Ah;zavallı delikanlı.(Ta.)

Sayfa : 46

Hiddetlenmek,hırslanmak,sişirlenmek,çok kızmak,öfkelenmek (krş. kısır,varda (u) 1, halcay,aresıy,asıy,horgut),emehsin berke abarda - ihtiyar kadın çok öfkelendi,kızdı:"agal" diet... abarar-"Ter" deyince - öfkelenir,kızar(mengin hakkında), manı bu ıppit süösütün körön ayı kisi abarda - beslediği davarın telef olduğunu görünce,herif kederlendi.

x abar (V.) (krş.Obor)

Dyups.ulusunda: yemek ("asa" yerine)

Sayfa : 47

X abas (krş.öbüs)

Sayfa : 55

✓ abıra (v.) (bk. abra) X

X abıran (v.) (bk.: abran) X

Sayfa : 57

abıt [illegible] 'dan (Krş. [illegible]ebıt), krş. a [illegible],cemi [illegible] tar
Babamız (Ruscadaki ruhanilere verilen b a b a adı ile Krş.),Keşiş,papas,
ruhani ,hoca rahib,ruhani ayini icra eden,Kâhin(Bt.),[illegible] - Baş papas
(E.),[illegible] 'siyan papas'rahib,(B.) (Krş. [illegible]), [illegible] - Dini
rahib (Zl.),dul kalmış keşiş,[illegible] 'Yahut [illegible] - Ruhaniler gurubu
(K.),[illegible] - C,hiç bir hayır dua görmeden öldü, [illegible]
[illegible] - Şaka olarak keşişe mukabil, [illegible] adını taşıyan şaman hak-
kında söylenilen tabirden .

Sayfa : 59

Agayi
Erkek lakabı

Ağak (k) a, ağak (k) ay (ağa'dan okşama kel.)
Ağak [illegible] an, ağ k [illegible] ayım - Babam, babacığım, ağak [illegible] a - [illegible] babacı-
ğımız,

Ağak (k) allay (Ağak(k) a'dan okşama kel.)
Babacık , (Ye.)

Sayfa : 62

Agasıkkay (ağas(tan okşama)
ağasıkkağıam Hemşirecağım, Halacığım

ağıt (v.) (ağa'dan [illegible]eus.)
Kırınaska [illegible] tumsugar [illegible] sunnugar' [illegible] toğo arahsıay ? Tıpkı
kakım gibi,onun yüsciyesi (hayvan) kokulu bir şey ile sürtüldükten sonra,
niçin uzak.aşacaktır? (İnsan bir şey yedikten sonra gitmiyor - Ufak bir şey
den istifade ettimi-el çekmiyor).

Sayfa : 64

ağılın (v.) (?ah'dan)
1) Sayılmak,hâsabedilmek ,en [illegible] - Senin neslin hesaba
alınacaktı.
2. Koyulmak,isnad edilmek, [illegible] cucka,onun [illegible]
[illegible] - İnsanın güman isnad etmediği adam mesuddur.Pe
3) Kaydedilmek,hisabedilmek,sayılmak,tanınmak,addedilmek (Instr.), bu kişi
[illegible] - bu adam yalancı addediliyor, [illegible] sire ağılılat
[illegible] hazina [illegible] - bütün Yakutlarla meskûn arazi devlet hazinesi malı
olarak tanınmalıdır, UK.Sem.

Sayfa : 64

4) Her hangi bir sebepten dolayı takdir edilmek (İnatr.),"
5) Okunmak, okunmuş olmak, bu suruk agılla'lık (ilik Yr.)
Bu mektup daha okunmamıştır

agılıskay (rusca)
İnglis (sıfat), a.timir - İnglis demiri, a. inne - İnglis iğnesi

[1]ağım,ahtar (v.) (Krş. [1]asın)
1) Anmak, hatırlamak, hatıra getirmek, daima birisini düşünmek, daima bir şeyi düşünmek (Krş.) [2]sana), hatıra getirmek, hatırlamak, birisini anmak, telmih etmek nazarı dikkate almak (A.) (mef.bihle', kini utjötün ahtabın- Ben onun iyiliğini hatırlıyorum, ben onu iyilikle anıyorum, min lesbin kinlene ahtı: - - Borççığasını ona hatırlat, agabıt ahtar ölbütteri - Keçiş ölüleri anıyor, tanaraga ahtıahtagar,- ıkka da ahtıahtara suoga - Değil yalnız Allah yanında Hatta köpek yanında bile beni anmıyacaklardır.

Sayfa : 68

Bat. ve Acc.te kullanılır :ahsa , ahsıgar ve ahsın (Krş.B.in Wörtb.

Sayfa : 71

71 46

adar (krş. :ada,hadar)
1) Aynen adarhay kelimesinin birinci manasında (Por.).
2) Dallı - budaklık,(Por.)
3) İntizamsız, dağınık, biçimsiz, muhtelif şekilli, ağız tısteh a mas (türk.) Açılmış sekiz dişli ağaç, a. bara tıa - Karışık, karanlık orman (ki burada ağaçlar muhtelif şekilde ve muhtelif cihetlere müteveccihdir), -oza, ağaçlar kesilmiş (ve bırakılmış) orman
4) Olekm. vilâyetinde . düz olmayan yer - bir kısmı yüksek bir kısmı alçak olan yer, (IP.).
5) Ayrı, ayrı. parça parça ; a. budar - perişan, intizamsız

adaray (Krş. :adar)
ruk hiseyi veya kısık ince tahta döşeme .demir parmaklık), c a p t a l , karyolaların tahta döşemesi,(Por.)

adarğay,adırğay (Krş.: adarıy ve [1]ardırğay)
1) Kar ve buz parçası saskı ei rbayğa üktüömmün atahpın hayıta iktüen keb bistiz - İlk bahar buz parçasına basarak ayağımı kestim (yaraladım
2) Aygır ve buzaların ağızlarına takılan dikenli ağızlık,
Grüb

Sayfa : 71

3) Yüksek toprak kümesi, ol ureh bert adırğaydah - O ufak nehirde bir çok yuksek toprak küme vardı.

adargayda (v.) (adarğay'dan)
Bus (kayak) parçası teşkiletmek yapmak) işin ciye tanıc ba.arıne adarğay,ın tonmut - Evin yanındaki kar eriyen kar o kadar donmuştur,ki ondan kayak bus parçası hasıl olmuştur.

adargaydan (v.) (adarğayda'dan)
Bus (kayak) parçasının yapılması hasıl olması) buzdan yahut kardan),adarğaydan- tonmut - buz öyle döndü ki ondan kayak bus parçası) vücude geldi

adarğaydı ... dan
Kayaklı(olan) (Krş. adarhaydı)

adarhay adarıy dan , krş. turhay,ıla'ı)rhay)
1) Karma karışıklık,nifak,pürüzlü,dağınık,ad.r, (Por.),
2 Karma karışık,düz olmayan,pürüzlü, mesele,taş ,istigar etmiyen,ran.tesecane yatmıyan, s.mutıktah - Dalları eğri (ağaç (Hud.), a ... - Tabakaları sık olmayan (kumaş,madde,sarı toprak)

adarhaydı (adarhay'dan)
Dağınık,muntazam olmıyan,düz düz olmıyan

Sayfa : 76

2) Göstemek (Krş.2ıy), yukarıdan tayın etmek gökten allah tarafından), an iye daydıbın ağıs alğanar ayı altalah atır okusunan aybıt (türkü) - ıapındıgımız sekız ayı, altı yaşında erkek öküzle aham mukaddes olan yirmi toprağımı takdis eylediğ ayı aymağe ayan biarbit ere (mas.) - Bütün ayı ların emri ile (yukarıdan) (gökten) o evlendirilmiştir (ona koca tayın edilmiştir), Jrün ayı toy.n ayan oierer agotuttan ... matır l... (müş.an.) - Beyaz yaratıcı allah- tarafından nazil olan evlatlar. .(beni) mahrum bırakma. ., (Ya.), iti uğonı ..ın at'an,at ayan bierdehpin.,sübülğön du.? Bu çocukcağaza ad vermeme ve at göstermene razı olurmusun? atır sılgıta ayan kubu" (Yukarıdan gökten bize at bahşet, (Prip.), bıstıbat tınnah buolun dien ayıın-anatı - sen onu inkıtaa uğramıyan nefes almağa tayin ettim,yani ebedî bir hayat verdim - Ayğert - Birisinin (tayınını,vazifesini tayin etmek,tavzıh etmek göstermek,kesmek), orto dayılga ayan - kerien tuser.ı... - Sen Ayısıt) beni tayin ettiğin ... - orta yere indirilin, ayan kerien kulu, Göster ve bahşet yukarıdan)= gökten, mes. davar), ayankerien b... - (Gökten göstermek bahşetmek,lütuf bağışlamak,lutfetmek,(Prip.)

[3]ay (v.) (Krş. Şor. ay (v.)
Uzaklaşmak,yanından geçmek,bitmek,nihayete varmak,kesilmek (istihsalat kabiliyeti hakkında), Ute urute aybıt (= beremmit), Süt vermek ve türetmek kabiliyeti onda (inekte,kısrakta) kesilmiştir, ututten urututtan ayan barbıt süösü matsılgı - (İhtiyar.edığından) süt verme ve türetme kabiliyetini kaybetmiş davar inek,kısrak), urut..tan ayan bar'bıt kiel buoxuo, Onun,galiba artık nesli olmayacaktır (yani çok ihtiyar oldu .

Sayfa : 78

aygıstı (aygısın'dan; Krş.: 2 agıstı)
1) Yavaşlık,ağırlık,tenbellik,rahatsızlık,kaygu,aygıstın bütte duc ? Boş yere uğraşmana son verdin mi ?
2) Böbürlenme,gururlanma,

Sayfa : 86

ayan (Krş. Kırg. : ayan)
1) Seyyahat,yol,uzak yol,yol çıkma (hareket), en ayan ortotugar sntı bal-lın - Yolda sen yayan kaldın, [illegible] ayan [illegible] - Sekiz yo[illegible] [illegible] yol-hanım, ayat [illegible] - çetin yol,sefer, [illegible] ayana - At[illegible] gezme, ayanşuol - Büyük ve iç[illegible]k şose yolu, ayan kisite - Yolcu,sefer-ber,seyyah,seyyahat eden,serseri gezen,ayan [illegible] - Yolcular,geliş gidenler,seyyahlar; ayan [illegible] - [illegible] geçişen üzerinde okunan d[illegible]
2) Surat

Sayfa : 89

ayatas (v.) (ayata'dan)
Öküzler hakkında - beraber böğürmek (Krş. [illegible]), oğus ayatasan bilis-er [illegible] dyş.) - Öküzler yekdiğerini böğürşü ile tanırlar (tanışıyorlar)

ayatçı (bk.: ayaççı)

Ayı (²ay'dan ; Krş. alt. yayu, türk. ayı)
1) Yaratma,hilkat mahluk,eser,mebdei hilkat, ulahan onorulah ayı - Haşmetli mahluk, [illegible] ayı onorutunan - Yüksek talim tayininca, ayı ayıta - Tabiatın tesahhüratı (?), (B.)

Sayfa : 96

ayah (Krş. türk. : ayah)
1) Ara,açıklık,duhul,geçit,oyuk,delik,ara (Krş. as),
bütey [illegible] - [illegible] için parmaklıkta olan ara,kapı [illegible] yab[illegible] be-[illegible] [illegible] - [illegible] bina[illegible] girmek için,giriş,kapı, [illegible] ayağa - Cennet kapıları, [illegible] Eritme sobası[illegible] ara,eritme [illegible] penceresi [illegible] - [illegible] arası,kapısı, [illegible] Tütsü borusunun iç deyişi, [illegible] - [illegible] geniş ağzı, [illegible] - Amga nehrine g[illegible] [illegible], [illegible], honor ay[illegible] - Sınır adları, (Com.)
2) Ağız,dudaklar, [illegible] ayağa [illegible] (dyş. - aç kişi tıpkı ağızsız insan gibidir, [illegible] - Boş boğuna gevezelik eden,gevezelikten çekinmiyen, [illegible] ay[illegible]ar [illegible]

Sayfa : 96

Korkutum, [illegible] ayak - Temamiyle diqsiz, ancy aya[illegible] n işlerinden başka [illegible] yamıyan kimse, [illegible] büyük [illegible] ayak - [illegible] ayağı [illegible] [illegible]

4) yem, iaşe, ayah adagata, bk.: adaga birinci manasında

[illegible] en büyük [illegible] ayak [illegible] at yesi temeli [illegible] büyük tahta [illegible] bk. ayak - Ayak üzerinde duran [illegible] at [illegible] büyük tahta [illegible] büyük ayak [illegible] içmek için [illegible] büyük kadeh, [illegible] takriben [illegible] kadar sayı istiab eden ve kalın kayın ağacından yontulmuş bir ayaklı büyük kımız kadehi

6) erkek lakabı

a[illegible]nta (v.) (ayah'dan)

seslemiye vermek (bk. adata)

Sayfa : 100

ak(a)lat (Rus.)

1) Temel, esas, kök

2) Maaş, muayyen miktarda yıllık para vergisi [illegible] bütey [illegible] etrafı çevrilmiş [illegible] birisi temele gitti, temel yerine [illegible] veya ekin yığını mahalline konuldu.

Sayfa : 102

²al (krş. alt ayl)

Müstakilen kullanılmış, aşağıdaki ifadelerde kullanıldığına tesadüf edilmiştir: a) al [illegible] - Aile ocağı, aile ateşi, mukaddes ateş, [illegible] göre buradaki al " ifadesin manası üzerine, mukaddes [illegible] demektir Yakutlardan bazıları [illegible] kelimeyi [illegible] manasında kabul etmektedir, [illegible] sönmiyen ateş [illegible] ebedi ateş [illegible] Ya. nın şehadetine göre münevver gayrı ruslardan birisi [illegible] her şeyi yutan ateş manasında tercüme etmektedir, b) al [illegible] - Aile ateşi ruhunun lakabıdır; c) al luk (bk.) mas - Mukaddes meşe ağacı, (Ya.)

³al (v.)

1) Ovmak, sürtmek, [illegible] al - Birisinin gözüne batmak, [illegible] tıran [illegible] - Daima başkalarına dokunuyor, tahkir ediyor sözle [illegible] ovmak testere ile bıçak, keski, demir, testere ile altından kesmek, iye ((Instr.) (Yahut) törpü ile bir şeyi (Acc.) törpülemek

Sayfa : 102

ala (türk. ala ; krs. elemes (B. wr. 390)

1) beyaz böğürlü,yanlı,beyaz çizgili, (umumiyetle hayvan ve davar hakkında gövdesi enince beyaz çizgileri olan. çizgili,çizgili,alaca bulaca inek ala [illegible] inek - alacalı bulacalı [illegible] inek. ala [illegible] - alaca kartal, ala [illegible] - Alacalı bulcalı tüylü (yani kuşlar), ala [illegible] - alaca.alâ gözlü (bilmecelerle,adam hakkında), ala kulaguney balık - Süratle koşan alaca (alacalı bulacalı balık, [illegible]), ala [illegible] ([illegible] bulut (mas.) - Çizgili bulut, Ya.), ala [illegible] - Alan adı (alaca [illegible]), ala at - Sınır adı alaca at), (Osm.), ala [illegible] - Sınır adı (alaca kısrak) (Osm.).

2) Göze çarpan,âlâ,aşikâr, ala - [illegible] için bu kadar aşikâr yalan savuruyorsun ? krş. [illegible] 1), ala [illegible] - Oldukça calibi dikkattir,bilhassa göze çarpmaktadır. ala [illegible] - Yalnız başına (mese.â zengin aileye mensup bir fakir), ala [illegible] (mas.) - Alâ,mükemmel,fevkalâde (Hom,onun hot.y - (Bargabaran kartal ve onun "sayısız e yu" hakkında"). - Ala Karakan - Erkek lakabı, Ala Bare, Al [illegible] - Hikâyelerde rolleri olan erkek adları.

Sayfa : 119

allah , (daygarah, naygagar,nas,bıtan'ların aksi)

1) Coşkun,cesur,oynak,diribaş,çevik,intizamlı,çabük,acul,süratli,çanuk [illegible] yan,hamarat,memnuniyetle ifa eden,hizmet etmege amade olan,iyilik yapmayı seven (krş [illegible]), [illegible] atlar allahlar - Bu öküzler atlar [illegible] yürüyorlar, atahtah [illegible] lah [illegible] - ayaklarımla çok [illegible] et, [illegible] - Ben çevik (acul) adamım, allah at iyi,süratli,koşucu at, [illegible] yürüyüşlü, süratli,adımla yürüyen öküz , allah [illegible] - Koşan,kayan,kazaklar)

2) Taaccüp,takdir ve nefretle [illegible] diribaş,çevik,kaba,kostan,terbiyesiz,[illegible], bu [illegible] kaba herif, [illegible] ne söylüyor [illegible], bilgi [illegible] bu [illegible], ve yazık ki,bu [illegible] tekrar burada değildir, [illegible] Sarınız,bu manlık nasıl tersine yapıyor, [illegible] Ben o,ahmakı (rakib kadın görüp ölmüş [illegible] kuntab ufak tefekli,göbeklisin, [illegible] seni küçükcüğez,[illegible] amma bu manlık ha, seni kiymetsiz ve ehemmiyetsiz,ha, [illegible] yer de [illegible] Bu kadar iyi [illegible] , Usulü ile [illegible] seni [illegible] (kadın , [illegible] türkü) [illegible] rakı [illegible]

3) Sürat,amade olmak,yaranan,hizmet etmeği arzu eden, [illegible] bilirsin - (Bunu) bizim ayaklarımızın sürati halidir

X **allah** ('al'dan)

1) Gemiye,mavunaya malik olan

x 2) Aldan nehirinin kolu olan Allah nehiri, [illegible] - Nehir [illegible] sağ kolu) ve onun boyunca olan yer adı; soy adı, (Osm.)

Sayfa : 125

X [1]alın (annıx,[illegible] [illegible] krş. arın ve türk alt [illegible] üceehin akai)

1) Dib,temel,aşağı kısım (alt ,kenar, [illegible] [illegible] rahta (taş [illegible] kürkünü [illegible] çıkararak,tüyü tarafıyla aşağıya [illegible] yere attı şuradaki tüy yüzünü aşağıya çevir! [illegible] gısı (dibi [illegible] ağızlar, butay [illegible] - Hisarın aşa[illegible] [illegible] - [illegible] alt., [illegible] - Yer altı, yer altında [illegible] dağın eteği,[illegible] dağ deresi , sınır [illegible] [illegible] kol altı, (kı[illegible] [illegible] - Yosun altı, sücrey [illegible] - [illegible] yayıldığı zaman,[illegible] su,kıerak sütü ve kımız mayası balitasına tat vermek için [illegible] [illegible] altı [illegible] 'bakiyesi [illegible] tabakalarının [illegible] (MA , [illegible] Ebe anne,[illegible] anne [illegible] ve [illegible] şamır adları,(mes) [illegible] ambar - Altında, [illegible] - A.tıma yaydım, [illegible] - Bir şeyin altı,altında altta, bir [illegible] - Yerin altında, [illegible] - Koltuğun altında koltuk altı,alın altında,alın altına (mes bir şey bağlamak) [illegible] - Ağaç altında,onun tam ayağının altında, [illegible] Dağın eteğinde,[illegible] [illegible] - Ben felâkete ve ıztıraba duçar oldum (verdim),[illegible] - 'Bir şeyi altında yemek , [illegible] - [illegible] rın altından mes. görükmek , [illegible] (beni onun elinden çekti kurtardı. (onun hakimiyetinden halas etti [illegible] İşkence altında (öldü),[illegible] - Bir şeyin altından yahut yanından geçmek). bıkıtı [illegible] ('mes) - 'Atamı' bulattan daha aşağıya (indirerek) bırakarak, [illegible] - [illegible] koltukları altından fırladı , [illegible] [illegible] - [illegible] altıyla yürüdü, [illegible] - Buz altına girdi (mes. Örnek), [illegible] (şu tarikiyle gitti (krş : silberbay)

2) Aşağıdaki,aşağıya mahsus olan,en yukarıdakinin altı zirve altındaki [illegible]

Sayfa : 127

[2]alıp (krş.: alıp)

Alıp [illegible] - [illegible] hamisi - [illegible] adları (Bayanay), Alıp bara bubatır - Masal bahadırının adı.

X [1]alıs,olus (krş.: Kırg. sag. : alıs)

Ölçüsüz,fevkalâde,gayri tabii,ölçüsüz olarak,fevkalâde olarak,gayri tabii olarak, [illegible] [illegible] [illegible] çok; haddinden fazla lüzumundan fazla,[illegible] - [illegible] hesapsız servet, [illegible] Mümtaz,haddinden fazla,[illegible] - [illegible] fazla şefkatli, [illegible] [illegible] - çok ta yorulmayın, [illegible] - [illegible] fazla açmak. Haddinden fazla açmak; olus ass - Lüzumundan fazla içmek

Sayfa : 129

alyarbaydah (alyarbay'dan)
1) Zararlı, felâketli tehlikeli, ziyanlı, mahvedici, belâlı (krş. [illegible]) [illegible] Felâketle dolu yer, ağlanacak (bir halde bulunan) [illegible], alyarbaydah [illegible] - benim belâlı ve felâketli günlerimde, [illegible] felâket getirer ayaklarıyla (at ayakları [illegible]) [illegible] alyarbaydah ağıs bıtır [illegible] 'mas. - Aşağı (tabaka) ruhlarının sekiz (öldürücü) mahvedici soyu, (Ya.)
2) Bağlanmış, felâketli, fakir, bedbaht, kutsuz, felâkete uğramış

Sayfa : 134

Amayan Tamnyan 'uol)
Uzun boylu uzun ayaklı (delikanlı), hikâye kahramanı adı, (Ya.)
amala (v.) (ama'dan krş. Şar. Turkest. avala)

Sayfa : 135

amanyıkıla (v.) (amanyıkı'dan)
Dikenli çalı çırpı toplamak için ormana gitmek (VP.)

Sayfa : 138

amıday (krş. şor. abaday)
1) Adaş (krş. tüöse), en amıdaş'ın [illegible] - şehin(ismi) adaşın Nikolay'dır, bir amıday [illegible] - Aynı adı olan, aynı adı taşıyan, amıday aıas - Aıam ad.
2) Bakır para (?).
3) Çileğin adının amıday asa olduğuna bakılırsa Bir hayvan adı
4) sınıış adı.

Sayfa : 140

ana (v.) (an? dan)
[illegible] olmak, [illegible] vazifeye tayin etmek, [illegible] olmak, vaziyet olmak, [illegible] etmek, [illegible] olmak [illegible] ogo torulbute, aja tojon ejiene anam olerte. en [illegible] - şehin [illegible] dünyaya geldi, [illegible] [illegible] aman [illegible] tayin edilmiştir [illegible]

Sayfa : 140

Yaratan(kn'ı) [illegible]

[illegible]

ruhlarını yemesine tahsis eden sen ....,

*) Hud. da tesadif ettiğimiz an'(an) mannay ve an'(an) mannay

Sayfa : 142

Anaycıma (bk.anaalbıma)

anal(anâ' dan; krş.: anabıl ve onoliôhtık ;

1) Vazife, tayin ; Âdet, v...',(..): manın min analım büter -

Bununla (Her birine kendi hissesini tayinle) benim vazifem bit

mektedir,benim (emlakı) hisseye ayırışım bitiyor.

Sayfa : 148

andılâh, annılâh (and(n)ı'dan)

1)kökü olan and(n)ı manasındadır.

2) Mahâl adı; Ülâh andılâh -Sınır adı,(Osm.).

Sayfa : 162

128 162

Benim güzel

Alanoğlum hem temiz ve hem de geniştir, arasına alten ot angârıyda (türkü)

(Mid.) - Sarı dağ tarhunu (nebat] büyüyerek salgalandı; arı kuşh otunun angârıybıt dovdu - Yeşil, dağ -(sparnasi) (otu ile, baştan başa yeşermiş saha; angârıyar ala tuygune bür(=tuygun bür)- Cevval , kuvvetli ve parlak çağında olan (5-8 yaşlarında) erkek- geyik,(Ien.), angârıyan salgınnâh - Havası mükemmel,(Pr .), angârıyar aragas megan hellân- Temiz- beyaz- sarı sema, angârıyar alten hâlık (mas.) - Mükemmel, bakırdan eki sopası

Sayfa : 169

^{2}ar(krş.: ^{4}ar)

ar oğlu! Amma da kurnaz ha!

^{3}ar

Sayfa : 170

X <u>âra(âran)</u>(krş.: arıt ve türk.: ara, arı)

Yol,(iki nokta arasındaki)mesafe; yolcu,(Por.);yolda; seferde ; [illegible] [illegible] arkadaşlarından- yol ayrıcına kadar beraber sefer edelim ! tajağı arattım ölürün kelbit (ms.) - Yoldan geçerken şimal geyikini öldürerek ,geldi , ara [illegible] (Gideceği yere varmadan) yola da konukladı ; ara [illegible]-yolda giderken [illegible] ; âra [illegible] -yola çıktıktan uğrayacağı .

Sayfa : 175

[illegible], [illegible](v.) (^{2}[illegible]'dan)

Dağılmış, muhtelif cihetlere gitmek, ayrılmak, bölünmek, parçalanmak, ikileşmek; Tefrik olunmak, birisinden veya bir şeyden el çekmek, uzaklaşmak, <u>ayrılmak</u>, birisinden boşanmak, (yahut: gitt[illegible] kelmesile beraber),(vesaiti nakliye ile) dağılmak; [illegible] [illegible]

Sayfa : 186

^{2}[illegible](v.)(krş.: [illegible], [illegible] türk.[illegible])

(Abl.)

ayrılmak, birisinden ayrılmak, dağılmak, işten ayrılmak; vaz geçmek, uzaklaşmak,/gitmek/ricat etmek, gerilmek/[illegible], gitmek(sefere çıkmak), birisinin yanından ayrılmak, iyileşmek(cüzam hakkında) , kalkmak(hastalıktan), [illegible] Onlar ayrıldılar evlerine dağıldılar, [illegible] ablamdan ayrılacağımı hiç bir vakit düşünmemiştim, [illegible] (dyş)- Hasta olan yerden elini— sevgilimden gözünü ayırmaksızın [illegible] [illegible] bugünden itibaren abdallığı terkle iyi insan ol; [illegible] (dys.) -Felâket tedbahttan, [illegible] ıztırab [illegible] gezil ! [illegible] ayrılmıyor, [illegible] Def ol! [illegible] insan yerinden, ancak [illegible] -Ayrılmak [illegible] etmeden, ayrılmadan[illegible]

Sayfa : 192

arğâ(arğân)(B.de.: arğa(arğan);krş. arğas ve türk.: arka = arğa)
1)Sırt, arka, bir şeyin arka tarafı (ilin'in sıddı); garb(krş.:sapau);
Garpta, garba doğru ; min arğatar -Benim arkamda ; kini arğatınan -
onun arkasından ; ayie arğağıgar -Bu evin arkasında ; dyie arğatıttan
evin arka tarafından; B.de matbaa hatası olarak: arğağıttah),bulutlar
arkasından; osoh arğata- Soba arkası, soba arkasında= osoh ulağata ;
arğattan-garptan ; tus arğa bar dogruoa garba git .

Sayfa : 193

arğala(Y.)(arğa'dan)
Garba doğru gitmek(Namsa Ulusundan) ; meyletmek (güneş ve gün hakkında).

arğalı(B. de: arğalı)(arğâ'dan)
Biraz garbe doğru; arğalıtoğuru dieki- Cenubi garbe doğru

arğam tarğam
Dağınık,Medeberâde Öteye ve beriye, osmo manu

Sayfa : 212

arîy(B.de.: arıy)(krş.arıyda, arıccalı)ve türk.:azay)Az kala , azacık
daha; arîy bılıt ennıan - Bulutlardan görükmeyecek kadar aşağı; arîy
unun ere-Yalnız, biraz daha uzunca; arîya ere- Birazıcık, yalnız bir
parça; arîy kuduk - Galiba , az bir şey (noksandır); arîy aşay -az bir
şey, sorba, ancak - ancak, zoru- zoruna,(Por.); arîy tohtû tusen baran -
Birazacık bekleyerek, azıcık sonra.

Sayfa : 216

¹erit(erdim , erde, erdilere) , erit (erdim , erde, erdilere)(krş.: eratiel, ^Eardey, ârn ve türk. ara)

1)Ara, eşya arasındaki mesafe , bir h disaden teki hadiseye kadar olan zaman; aralık(krş.: ^Ahi-), yanlışlıkla bırakılan kusur, unutularak bırakılmış boşluk, (VP.); Umûmiyetle ikk kelimesile beraber kullanılır: ikki haja ikki arda(yahut: ikk'ardu)- İki dağ arasındaki mesafe, iki dağ arası; ikki kuol ikk'ardu-İki göl arasındaki arası; ikki ureh ikk' erde-Nehir aralığı; ikki erdâlere kön ... Söylendigine göre onların arasında (iki komşu arasında) yalım millik (beş vyorat) -bir mesafe vardır; abâsı ikki kisi ikki ardayahut: abâsı ikki kisi ikki

Sayfa : 221

5)Parlaklık; sârı ...- Kısrağın derisi üzerindeki parlaklık; ... sârı - İyi, sık ve bilhassa parlak kısrak derisi(kom sârı'nın sıddı); sık ve bilhassa ince kısrak derisinden mamul ayak kabı (sârı) ; toğus tomtorbolôk toyon ... serke(mas.)- Dokuz,yuvarlak kabarıkları ile(halka kabilinden kabarıkları ile) muhterem ve şanlı at/kayığı efendi.

haflama

Sayfa : 223

¹As(krş.: türk.: ap ... "bem beyaz").

1)Atlar hakkında: beyaz , boz, sarı- beyaz(krş.: ...); ... bir ... (bilm.)- Beyaz kısrak gitti(karın erimesi) ; ... telieh -At ve inek derisinden, iyi ~~surahatxâât~~ yahut yatağı(bu yatağın ortası muhakkak beyaz ve geniş olur, etrafını dar siyah haşye ve bu haşiyenin etrafını da tekrar dar ve beyaz diğer bir kenar sarmaktadır.); ... beyeleh(S.)-Süt gibi beyaz vucutlu(Urang ayî toyon'un lâkabıdır).

Sayfa : 224

[illegible] v. [illegible]

[illegible] seçmek, [illegible] seçmek, [illegible], seçmek, koymak, bir [illegible] bırak [illegible] seçmek, [illegible], [illegible], kaydolmak, [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (...), [illegible] [illegible] [illegible], üzerine için, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] kalı, seçer [illegible], [illegible] gazete [illegible] seçti [illegible]

Sayfa : 225

4)Bir şeyi gaybetmek, bir şeyden mahrum kalmak, [illegible] [illegible] tutan

x [illegible](mç. ym.)- İki elini gaybedeyim, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] -Şaman kadın, her ne yaparsa yapsın, şimdi artık yardım etmedi. [illegible] -O, anlamak, kabliyetini gaybetti, o kendisini kaybetti, yâni hayali nisetmiyecek bir hâle geldi). [illegible] [illegible] -artık, fazla rakı içmek iktidarında değilim, artık sana rakı içmek yaramaz

Sayfa : 228

✗ aeeydâ(v.)(Haesy'dam) 220

Doğurmak (bu kelime kendisine karşı törüo ("doğurmak" manasında) kelimesinin kullanılması bile lâyık görülmiyen , oaya kadın hakkında nefret ile kullanılır)

Sayfa : 247

[3]at(v) (krş.: Şar. Sag. adım)

1)Açmak, aralamak, ağzını açmak, ağzı açık durmak; ağının at- ağzın. aç;(ağzını) atan baran nyimiybet(bilm.)- Ağzını açarak- kapamıyo. (Ağaçtaki deşik , oyuk); balık atan (bat- balık uyudu, bat- kelimesile beraber kullanılışı tarsına(Bk.).

2) Ayrılmak, dağılmak(divar öteki divardan) ayrılmak

Sayfa : 256

aterah(krş.: ateray)

aterah - buterah-Dağınık,serpilmiş(DP.); aterah buterah , aterah - n - terah-Perâkende, ferden ferd, ayrı ayrı; aterah - buterah nannlâhtar- Muhtelif fikirde olanlar , uyuşamıyanlar.

Sayfa : 272

238

272

atîlâh ([1]atî'dan)

1)Satışa çıkarılabilecek mala ve umumiyetle herhangi bir eşyaya malik olan; tuoh atîlâhkınıy? Satışa neyin var?

2) Kıymetli , değerli olan,değerli, satılan, satılık; kıa ogoatîlâh - sulûlâh buolar- Kızın kıymet ve kalımı vardır, gümüş harcı atîlâh (türkü)- Gümüş para ile satın alınan (rakı hakkında), ıarahın(yahut: eğbeh) atîlâh -Kıymetli; pahalı, değerli yüksek kıymetli

3) Satıcı,(B.).

atîlâaçı, atîlâaçık (Por.)(atîlâ'dan)

Tüccar, alış verişçi; ar(ı)gı atîlâaçı - Şarap tüccarı.

Sayfa : 272

atıllâ(v.)(krş.: atah ve türk.: atla)

Büyük adımlarla yürümek, geniş adımlar atmak, atlamak'eşiği) , bir

şeyin üzerinden geçmek.

atıllat (v.)(atıllâ'dan Caus)

[1]atıllî (atıllâ'dan)

Kökün manasında olan "bir hareket"; geniş adım.

[2]atıllî (atılan'dan)

Kökün manasında olan bir hareket Delmek, delme,batırma,(VP.).

Atıllıka(ı),(atıllâ'dan)

Sayfa : 281

247
281

[illegible]); [illegible] Saymaya başlamak; ägan kulu: sey baxalım! äga

sırıt- Yürüyerek saymak; bu manı [illegible] ärâsınayın ägä tuta sılyıah

[illegible] (mas.)- Bu muhtelif kuşlardan hangisini teker teker tutacağım?

2) Birisinin hisabına geçirmek(B.), birisine isnat etmek, (D) , Bir şeye

ehemmiyet vermek, nazarı dikkate almak,(B.), aldırmak ,hisaba katmak,(B.),

saymak, sunmak, telakki etmek, [illegible] - Ben kendi

atışımı (silah) zahmet saymıyorum, [illegible] - Onlar

beni kutlu sanacaklar .

3) Takdir etmek, fiat biçmek, bir şeye fiat biçmek.

4) Okumak(kitab, mektub) ; ägan kulu- Oku bana!

Sayfa : 300

300

ubet (russ.: wed' krg. 'e - ikinci manasında, 'ebe ve 'et - ikinci manasında) .

Önce söylenenı takviyye etmek ve söylenenden bir netice , sebep çıkarmak için kullanılır: öyle değilmi? artık(D.) lâkin , bunla beraber , gözükiyor ki , doğru, galiba, şüphesiz, sıra , çunkı, şu kadar ki(D.), ...

Sayfa : 310

egei(v),fakat egei de (v)

Dırıbaş olmak,harekâtında çevik olanlar ... yemek getirdikleri zaman çocuklar çevik ve düz yuruyorlerdim dik yürüyorlar).

Sayfa : 318

edis

Mefhumun manasını kuvvetlendiren alliterasyon kelmesiidis eder (Xit.)-Çok genç (adam)

Sayfa : 341

elie(krg. Mag. (مهجور)

I)çaylak,"falco milvus",vahşi-yırtıcı kuş;siyah çaylak,"Mivus näger",Yakutak de ise k u r a c a p adını taşımaktadır,(M.);kırmızı çaylak(St.).

2)Çit (etrafı çevirilmiş bir yer), geyikleri avlamak için kesilmemiş orman = ..., tongü(Ion.) tusah ol.ete -Tavşanı yakalamağa mahsus kullanılan kemendin aralığı.

3)Balık tutmıya mahsus ayrılmış yerin çıkış mahelli.

Sayfa : 342

[illegible](v)

[illegible] dilmek yahut kesmek(B.); [illegible]

mek(eti),Xud.

Sayfa : 346

[illegible] tëm

yürüme hakkında[illegible] yavaş,acele etmeden,sallanarak [illegible]

[illegible] - Yavaşçacık yürüyerek yaklaştı,yavaşçacık yü[illegible]

[illegible]yüp yaklaştıktan sonra,söyledi (güya hiç bir ihtiyacı yokmuş gibi,söz

arası ,söyledi; keza :ihtiyar adam hakkında)(krş.: mēr sër).

[illegible] (krş.:[illegible]

[illegible] .-Dudakları küçük ve lüzumundan fazla içeriye çekilmiş olup ,

dişleri âdeta gözükmiyen adam.

Sayfa : 356

[illegible]n(v) Xud.(krş.: endeh ve Şor. engnen;

Bir şeyin iki kişi tarafından omuzlarında taşınması yahut omuza atarak yük

gibi bir şeyi taşımak;bu kişi satın ikki kişi emnefeller;[illegible]

[illegible] uşu- [illegible] yayını iki kişi taşıyormuş onun yayı o kadar büyük idi;ikki

kişi [illegible] ağzınıttar- iki kişi omuzlarına alarak ,getirdiler(onun

[illegible]);söğeleh salirdarın emnehpitter,bara [illegible] ve tencereyi

arkalarına alarak gittiler;ilin öttüger kırılah ot [illegible],kelir [illegible] to-

[illegible] ot [illegible] emnehpit-[illegible] yirmi [illegible],arkada-

ise yirmi [illegible] olan ot yığını (her sajan üç buçuk bizim arşına muadildir);

ikki [illegible] û emnehpit [illegible] iki kova sudan ibaret olan yükü

nü sallayarak (ihtiyar)kadın hoplayarak gidiyor.

Sayfa : 359

emter-emtar (bk.: emtei-emtai)

emter(v)(bk.: emner)

emterii(v)(emter'den ;krg.: moğ.: [illegible])
yentilmek ,çatlamak(çürümüş kab hakkında),didilmek DP.;parçalanmak (Xud.)
ettiebit iain emteriihet kına timir kuyan sonno teriyen kulu -Kılınçla ça
rpıldığı zaman kırılmıyacak ,parçalanmıyacak olan ,bana demirden zırh yap,
(Ya.)emet dyie emteriyieğer dieri torsoiibut - O okadar vurmuş(başladı ki
çürük evcigezden parçalar fırlamıya başladı,(Xud.);emteriibite -emêhsing-
nge-(Et kesilirken) kalan kırıntı - ihtiyar kadına verilir(krg.: oyun);em-
teriibit emêhsin ←İhtiyar kadıncığaz (o kadar ihtiyardır ki âdeta ser
pilmiye başlıyor);emteriyen hâl ,emêhsin (sıtan hâl ,olan hâl yerine [illegible]
k. olarak)serpil [illegible] ,düşkün ihtiyar kadın (krg.: kımır,kusun ,kampırai,hon-
gusun).

Sayfa : 362

[illegible],engelei(krg.: eng).
[illegible]
kaygusu ile benim bütün kuvvetim tükendi.

Sayfa : 378

epçim(ng)nêh.ik(bk.: erçim(ng)nêhtik).

er(Cemi : erder ve eretter(B.ye göre eren'den);krg.: türk.: er ve eren)
1)Koca ,erkek=er kişi;er oğo - Erkek cinsinden çocuk;er(yahut er kisi) ku-
lut - Kul (Bt.)(krg.: nahtar); er soğotoh - Bikâr ,evli olmayan;Masal kahra -
manlarından birinin adı(por.);er talah -Büyük cinsten çalı piçiminde her-
hangi su söğütü(VS.).

Sayfa : 378

²er(v)(eski türk.: er)

Ermek,olmak,tam bir şeyle meşgul olmak(Ya.).Bazı fiil ve tasrif şekilleri noksandır."Nom. yahut Gerund. Praes./la beraber,diger hareket ve faaliyetin ayni olarak hareket ve faaliyetin aynı zamanda ve uzun bir müddet zarfında cereyan ettigini ifade eder. Gerund.praes. la beraber keza baglamak üzere

Sayfa : 380

⁵er

er lungha(ailyar) kisi-el(bk.)lungha(ailyar) kisi- şemsiz ,gussesiz adam(IOπ.).

²ere(er⁵den Gerund.fut.)

I) Yalnız,ancak,yegâne tamşoççono ere bierie,töső kiniehe bîra -O, tam kendisinde bulundugu kadar verdi;subu ere kelle -O,ancak,şimdi geldi;bisbiz ere-ben tam şimdice kesiyordum;bis.n ere erdegine kinini tappatpm-O.tam kesmeye başladığı zaman yakaladım;kür orto isarin ere gittu kelite- O,tam ögle vakti gelmişşini arai onton ere tönünnün , ..nn. ere kelbatin -Y..L... oradan geri gelsin,fakat buraya da uğramasın;örüüyer ere Yalnız üste;bies ere - ancak beş;tîna ere kiren t.yen ke.le-ancak ve ancak onun ... ... canlı olarak gedi;timmir ere orturon - dor.. bana hayat vererek;..tut.. ... ere-Yerine Vilyuyak ;k ..t.. ere- O yalnız bakacak;' ... ere -O. yalnız.arzu ederse;ikki bîter .s tiosu bâr bu.ll... ere -Eğer ancak iki iki üç şahit varsa.

Sayfa : 389

ergietin (krg. erge)

Daima,ezgisi gibi: ergietin en bu kurduk sangaragın -ben daima böyle söyliyorsun.

ergii(v)(krg. türk.: egir ve mag.: ...)

I)Dönmek,çevrilmek,devir yapmak,bir şeyin etrafında dönmek,dolaşmak;eryi ver tergeşe tillibet(mns.)-Onun (yerini) dönen ... belli değildir;gözükmiyor;.. ... (lağanı yerine) ..., t..lin ... eryilibet .türkü)-Ve

Sayfa : 389

benim sesim işitilmiyor,ağzımdaki dilim dönmiyor,(Xud.);ergiyer-meyite İr-bet,körör-köröz-bu turar dien 'abbat(bilmece)--Döniyor,döniyor fakat başı dönmiyor,bakıyor ,bakıyor fakat bulamıyor (Bu bilmecenin halli : çömçe)(Ya) mıgan tılıt kelen ergiibitine: bende -Beyaz bulut döndü,erbel ürdüger ikkite ergiibit,söniye ürdüger üste ergiibit=İki defa baş parmağında ve üç defa da işaret parmağında döndü (bu bilmecenin halli şudur: çevik fakat havai ,hafif meşrep adam.),balagan ürdüger ergiyerge dili gıtan baran - Güya alaçığın üzerinden döndürerek,er kişi erliğe ergiibit sire—Çevik imanların dönüp dolaştığı yer,ayisittar ikki kıtalık kil buolan kelenner ergiyen kötön ereller—İlâheler iki beyaz turna [illegible] şekline girerek havalanıyor ve dönerek uçuyorlar,(Xud.);abir bılıt ürdüger ergiyen kel,(masal.)—Sıkı bulutlar içerisinde dönerek gel bana(yeni doğuran kadının işehsite' hitabı),İeyehsittere ila-bâççı ergiyie ete--(Eğer onlar evlenmiş olsalardı ; ilahları olan İeyehsit onları açıktan açığa devrettirmiş, döndermiş aolurdu.(Ya.);habas harangaga ,îs budângıga ergiyen hâlan baran -Karanlıkta-sisle kalarak(Xud.)

Sayfa : 390

399

2)Dörmek,müracaat etmek(bürürmek; birisine yahut bir şeye müracaat etmek (Dat. yahut dieki),ehemmiyet vermek,dikkati celbetmek(A.);düşürmek(D.)(kuş-hayıs);künüm soğurû ergiyerin sağına - Güneşin cenuba doğru döndüğü zaman;

Sayfa : 400

ergilin(v)(ergil'den)

1)Devretmek,devir yapmak,bir şeyin etrafında dönmek,dönmek (göz hakkında); ergille säcağı -Her tarafı renga reng(ihtiyar kadın abasının lâkabı)(Xud.)
2)Dönmek,dönülmek,çevrilmek(bürürmek (VP.) bir taraftan öbür tarafa dönmek; ergille tüs -Dönmek,çevrilmek.

Sayfa : 416

erîske(I er'den küçültme)

kocacık : etich (ongoruoh)dı'rîske buoluo- Kocacık olduktan sonra söylediğini yapar.

E.K.PEKARSKIY

YAKUT DİLİ LÛGATI

II

b, v, g, h(= ɣ)

Kitap sahifesi : 322 - 657

E. K. Pekarskiy
YAKUT DİLİ LÛGATİ
II

B, V, G, H (=D)

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 72		
Yazar	: Eduard Karloviç Pekarskıy		
Cild	: Beyaz		
Ebadı	:		
	En	: 22 cm.	
	Boy	: 32 cm.	
Sayfa Adedi	: 468		

Sayfa : 3

[1] bağa(türk.: buka,bağa)

1)[illegible](Krz.: [illegible],[illegible]ilar);[illegible]

1)Baye [illegible] "[illegible]" kelime[illegible] [illegible]'dır; [illegible] Dal'a göre [illegible] [illegible]-Bir [illegible] olup "[illegible] [illegible]" diye [illegible] [illegible]tar. Bunun [illegible] her 1624 yılında [illegible] [illegible] yer[illegible] [illegible] [illegible]tarafından" [illegible] [illegible] bir [illegible] tur(M.).

Sayfa : 4

[2] x bağa(krg. mog.: l [illegible])

Arzu, istek ,haves,gaye,meyil, temenni, kapriz(U.); eğlence,neşe;şehvet ,hırs(D.);bağa öttünen -İrade ile,iradeye göre;bağata suohtuk-- İstemeden ,arzu etmeden;bağatın hotu -Kendi arzusu ile;con bağaların hotu ongor- Milletin arzusuna uygun,bir iş görmek, millete hizmet etmek,onun refahına çalışmak;bağarar bağa- Hırs (Kk.);bağa-sangâ-Hırs ve şehvet(D.Sv.).

Sayfa : 5

bağalcı,bağalyı(bk.: bağacı).

1) Burada kasdedilen ortaktâk mas'dır; yani .. cadı süpergesi » ağaç

Sayfa : 9

bağarın(v)(bağar'dan)

Arzusu olmak,isteği olmak:Ayî Toyon ,talbıttarın asıahtarın bağarınnıgıttarıgar,ita kinilerge erien kıllarıı(VP.)--Onların,yemeye akıllarına gelen kullanmak arzusuna mukabil, tanrı onlara yılanları gönderdi.

Sayfa : 10

bağas(krş.: bağası,pahası)

1)Şaşırma ,taaccüp ,nefret nidası; ırâğın bağas,-Vah!nekadar uzaktır;itîtin bağas—Vah ne kadar sıcaktır;kini ,bağas ,tugu biler-ε,o nebilir(o nebilsebilir)(o bile bilirmi);kîl bağas tıngata hâıı buoluoğa ebet-Bu bir hayvanın kan ve ciğeri olmalıdır(Hud.);bardamıy bağas- -Ben de öyle gittim;bügün suruydamıy bagus-Nasıl olur,bugün yarmıya bağlıyacağım;üçügeyin bağasın -Ancak nekadar iyidir; pahay,haratın bağasın -Ama da ne pisliktir,(kötü et hakkında) nekadar pis ve karadır.

2)Herhangi, muhtelif, ve saire, tamamile;titirigi hatarıktarı bağastarı anyan -Kabuk ve saire ile ufak orman sırıklarını bir biri üzerine dikkatsizce yığarak(çalışan amele kadın karyolası için);(Hud.); arîları bağastarı isen kebistiler—Onlar (bütün kımızı) yağ ve saire ile beraber içtiler(dibine kadar tükettiler);tîti silisteri bağastarı singneri tardan ıılan baran -Ağacı tamamile kökü ile beraber koparak;sardangalîn bağastîn -(Tanrı silahı) tamamile bütün gusüle beraber(Hud.).

Sayfa : 12

12

bagdas (bagdaiy dan)

bagdas hara ogonyor- çiğman kara ihtiyar(ya.);bardas kın -yükselmek, havaya doğru yükselmek (DP.)

bagdıkı (kar.:bugdoi) buduku ikki bagdıkı ikki balîar üsü (Bilmece): söyliyorlar kı yüksek- ince ve geniş endamlı birisi vardır (Bilmecenin halli:duman ve kıvılcım) (Hud.)

bağadıy (v)

haddini bilmemek, haddini geçmek, ulâtımaıy (senenin zıddı); bâybın dien bağıdıyıma -zenginim diye- haddini geçme

Sayfa : 13

bâdağ(v)(krş. Moog. badarambi)

şişmanlık itibarile büyük olarak gürülmek,bilhassa belce inkişaf etmiş olmak,ve bir yandan öteki yana sallanarak ileri sarkmak(DP.); bâdayan tüsen - Amma da şişmanladın ha,(VP.).

bâdayı

1) Kaba yapılmış,kaba işlenmiş ,siklet itibarile ağır olan ;(sivri uclu eşya hakkında) büyük ve uzun : badâyı bısah –Büyük bıçak.

Sayfa : 14

gın (v); kın (v) (krş. türk. kıl ve bur. xexem, xener

(Kın) X kılmak)

yapmak, kılmak, etmek, meydana getirmek, bir şeyle meşgul olmak, iş görmek, (olekmin ulus.) sormak (krş. ıyıt);

gıllıvın tuoru kınağın? sen şimdi ne yapıyorsun? ne ile meş gulsun? tugu da?anı kınnat bir şey yapmamak, atîl durmak, iş görmemek,

manna haytah gınıahpıtıy, do?or?

nasıl yapalım dostum? (çetin bir vaziyet karşısında sorulan sual),

ınye gın: böyle yap! kier gın uzaklaşdırmak, red etmek, tiksindirmek, işten el çekdirmek, azl (koğmak) etmek, mahf etmek, imha etmek; hantas gın baş kaldırmak; elik gın, eles gın (bir şeyin) yanından suratle geçmek.—ses taklit eden kelimelerle:

Sayfa : 39

balâhağ balarhağ

habıs baranga im balâhağ dağdı –Tamamile karanlık yer(Xud.);balâhağ kürüng dyüsünnêh - Kır renginde (kumaş),koyu -boz renginde(davar); suor balâhağ emêhsin —Ârsan Tuolay'ın karısı(Ya.).

Sayfa : 39

balâhağdıngı(balâhağ'dan)= bolôrhoğduğu.
balâhağdıngı kürüng dyüsünnêh -Kırımtırak,koyu -bozum[illegible] .

balaççın(krş.: ²balağ).
balaççın ahhan --ifadesi balağeme'nin tamamile aynıdır;kini burduga balaççın ahhan tagısta -(dövüldükten ,harmanlandıktan)sonra anlaşıldı ki onun ipiyce ekmeği vardır.

balbâr (rus.)
şarap deposu ,ambarı(Bodrum)

Balbârı (rus.)
Kadın adı olan Varvara.

balbâtçı(bk.: balbâççı)

balbah
Davar pisliğinden(balbâh sâh),eritilmiş sarı topraktan ,yoğurttan (balbâh tar),tahammur etmiş balıktan ve ilah..hasıl olan büyük hacimde ağır ve uzun donmuş parça(krş.: kelgem,kelim,kelîmse); ınah balbâğıgar (balbâğar yerine) tüsen sasan -Düşerek inek pisliği içerisine saklanan(Xud.).

balbâhtâ(v)(balbâh'dan)

Sayfa : 54

balıs(krş. türk.: baldız;ağas ,eciy'nin zıddı).
1)yaşça daha küçük ,genç ,birisine nisbeten daha genç ;kini miyiginnêğer balıs -O benden daha küçüktür;kini oyoğunnâğar balıs
o kendi(o'nun)karısından daha küçüktür.

Sayfa : 55

bangkı= mangkı

Balık tutmıya mahsus sepetin kulpu(kuyûr)

Sayfa : 58

bangkı= mangkı

Balık tutmıya mahsus sepetin kulpu(kuyûr)

Sayfa : 59

3 bar (v)(türk. : bar;kel'in zıddı).

[Varmak],gitmek(uzaklaşmak,ayrılmak ,inmek ,vesait: nakliye ile gitmek,uçmak ,hareket etmek)(krg.: tüngeliğ ;Gitmek,inmek ,bulunduğu yerden kımıldamak,birisini takip etmek ,birisine kocaya varmak ,bir yere gitmek,gaybolmak ,ortada bulunmamak;öteki dünyaya gitmek ,ölmek (krg.: baralığ);yürümek,akmak ,bulunmak,yayılmak,şayi olmak(mal, vakit, şayia,yo. ,eşya hakkında);demlenmek ,olmak (çay hakkında); birisine yahut bir yere müracaat etmek,bir şekilden diğer bir şekile girmek;bar- Git;barığ-aitsene ;barbıt barbıtınan barda -Giden gitti; barbıtın tohhoru -Onun bulunmadığı zaman,onun infikâkında;min barar künüm -Hareket günüm ,gideceğim gün ;ata barıağınan ayınnâbıt -Bütün kuvvetile at kaçtı;barbat barâhtâh doğdu -Hornızların

Sayfa : 64

bara (krg.: bâra ve bârâ)

Müsavî ,çifte (krg. : cüöre),koşa;bir bara çâskı -Aynı şekilde büyüklükte çifte fincan ;bîr bara at -Aynı cinsten çifte atışıs bara hara küsük - Üç müsavi (yakutun)gölge,(üç yakuttan hasıl olan siyah gölge); bara bara bıtçıngnâh (KO.)-Müsavî siyah adelelerile (ayakları navyarıı).

Sayfa : 149

belieten (v)(beldete'den).

Kaydedilmek ,nişanlanmak, damgalanmak ;mühürlenmek (Ç.DP.);teressud edilmek ,görülmek ;belirmek (Ps.),işaret edilmek ,(T.Ç.);hatırlanmak (D.);bu tıltan ot-mas muçuktata sebirdehtere belietene taria Hu (yaz soğuğu) rüzgâr yapraklar ve dikenli yapraklar üzerinde kendi izini bırakmaktadır(yanı nebat solmaktadır).

Sayfa : 183

biere(rus.) = miere (I, I)

Mezheb ,din mensubiyeti.

biere == miere (2, 2)

Biere banda(manda)--Göl adı.

Biere (rus.) (3)

Kadın adı olan Vera.

bierek (rus).

Sahil ,kenâr ,kıyı(krş.: kıtî,usuyı);bayagal bierege -Deniz sahili; Kılagır bierege -Aldan nehri mansabından uzak olmıyarak nehir boyunca bir yer adı.

Sayfa : 189

bige(krş. böğö ve Mog. [Moğolca yazı],Manç. peki) (1)

1)Sağlam,kuvvetli,dayanıklı ,(Por.).

2)Sağlamlık,dayanıklık :bu con tuttûlara bigete hayı kîltan orduk buolla -Bu insanların yaptıklarının sağlamlığı ,her şeyden daha iyiydi(Hud.).

bige (krş. I bigie ve Mog. [Moğolca yazı]) (2)

his etme(DP.); his edilen (DP.).

Sayfa : 193

bil (v)(krg. türk.:bil)
tanımak,bilmek ,haber almak,terketmek,tefrik etmek ;öteberiden anlamak birisinden sorup anlamak,takib etmek ;birisini tanımak,tanış olmak, tanışmak ,birisine bir şeye alışmak,ünsiyet peyda etmek ;birisini, bir şeyi bilmek ,anlamak,idrak etmek ,halletmek ,kısım kısım ayırmak, anlamak,hulul etmek ,kaydetmek ;görmek ,sezmek ,hissetmek,üzerinde tecrübe etmek ,yoklamak;sillly-- Tanı,bil;(Bt.);arip. --------------

Sayfa : 194

bile (krg. tel. pile'aile')
aymah bile -Komşu -akraba ;aymah bilelere -Onların akraba- komşuları; kere(yahut) kürüö;kürüöh)bile con -Iyi komşular ;hanita-bilete -Onun-gibliari (Hud.);solo -bile - Boş vakit,(DP.).

Sayfa : 254

2)Yan nehrinin kolu Yadaç nehrinin sol kolunun adı (VS.).

boruIluo ==barillia
1)Kartal cinsi (B.);Deniz kartalı, Haliaetos albicilla ... bicilla,(M.)=borulluo toyon (Por.),toyon kötör(...)(K...: to-yon kil).
2)Sınır adı (Cma.).

borulluolâh (borulluo'dan)
1)Haliaetos albicilla (kuşlu)
2)İndigir nehrinin kolu olan Mom nehrinin bir kolunun adı(...
1890).

Sayfa · 254

borucktâ(v)(borucк)'dan

[illegible] borucktân ....bütün tâstarı [illegible] [illegible]
tû turur....[illegible] ût. örö onyuy turur(KO.)-Tıpkı kayalar. çarpar gibi
tepelere çarparak....büyük taşları çevirip -yıkarak su içerisinde

Sayfa : 258

bosô(v)(krş. Kog. [illegible] tesis etmek ,yapmak,inşa etmek)
ikmâl etmek ,düzeltmek ,uydurmak ,(DP.).
bosoy(v)(krş. :mosuy)
mani olmak (Af.);önünü kesmek ,durdurmak ,(Uç.).

Sayfa : 282

Borbondo
Borbondö [illegible] nehrinde kayalıdağı(bu nehir [illegible] bulunur)(Atef.)

Sayfa : 282

börö(krş. türk börü)
I)Kurt,canavar,Canis lupus=börö kîl (krş. : aieng ,kuturuktâh);"kurt, şaman hayvanı telakki ederek onlar dualarında da zikredilmektedir" (V..);börö tumsa -Dört yıldız ibaret bir yıldız grupu;börö it-Tıpkı kurt gibi vahşî köpek .
2)Kurt postu,derisi = börö kîl ;boröttan bortolônün [illegible] ayakları siyah çizgili kurt derisi geyinerek (Hud.);börö sangıyah
Kurt derisinden kürk
3)Göl adı (M.).

Sayfa : 298

buguy(v.)

İnat etmek, direnmek, ısrarla basmak (.t hakkında); nazlanmak, (DP.); sözünde ayrım+mazlık etmek, menti olmak, vaz geçmek (ilkelerinden); verdi ği sözden caymak (vadinden kaçmak, caymak), (Por.).

Sayfa : 307

buksuttar(v)(buksuy'dan Caus.).

bu tıal mıyigin buksuttarda (DP.)- Bu rüzgâr bana kesik öksürük verdi; bu rüzgâr beni kesik kesik öksürttü.

bûktâh (bûk 'dan Adj.).

bûktâh son -Herhangi bir kıymetli kürkler kenarları [illegible] kısım kısım dikilmiş olan kadın kürkü (kürklü elbisesi).;buobra bûktâh son -Boğazı ve sağ eteği dörtte bir genişlikte samur kürkü ile dikilmiş ve üstü renkli ipekli kumaşla(örtülmüş)kapatılmış üst kadın elbisesi (Pr.).

Sayfa : 307

bukurdâh (bukur'dan)

bukurdâh kısı kömüs kurdâh bâr üsü (Bilmece)-Söylendiğine göre: gümüş kemerli kanbur adam vardır (Bilmecenin halli:Parmak ve yüzük) (Hud.).

bukıtta(bukuy'dan)

kung et isiger bukıtta-takıtta bâr üsü(Bilmece)-Söylendiğine göre:

Sayfa : 325

buocu -Yakut kadınlarının ,[illegible] kışın geydikleri şapkanın ön [illegible] kürklü kısmı sbergese (cabukka) muomuta;kenar,haşiye,(DP.)buocu kurduk ot- Göl kenarında uzanan ot hattı .

Sayfa : 331

buolû(buol'dan Nom. act.).

akûn baranan âbılâı. buolûtugar -alanı. latti.i ve küçük bitk.ilerin bagladıgı yerde .

Sayfa : 332

(buom(krg. alt.: pôm ve sib.- rus. bom - zorla geçilen dere, geçit, boğaz; Dağ boğazı ,geçid - kayaları arasındaki zorla geçilen dar yol) çıgır).

I)Birisine mania ,engel teşkil eden her bir şey ,(M.); mani. ,engel, diver;zor geçit (M.);daracık yer , boğaz ,geçid=buom sir,(Vo.);buom hâr yahıt hâr buom - Üzerinde zorla geçilen kar ,karlı mania ,geçilmesi zor olan karlı mania ;buom haya - zorla geçiler dağ ;buom tımır-myık binalar ve yapılarda (meselâ: kilise dikilirken) işçiler tarafından kullanılan büyük demir alet ;Buom kürdö ,Buom oyûr,Buom küöl - Yer adları.

2)Ineğin tenasül cihazı =orbong

3)Çocuğun ,geçirdikten sonra yaşadığı,kriz;çocuğun geçirdiği kriz ki bundan sonra çocuk yaşayabilmektedir,(Ion.);bir buomuttar. hisanna-O bir krizin devresi geçirdi.

Sayfa : 333

buommuy(v),buomtuy(v)(Por).(buom'dan).

Yemek (yem) yokluğundan ... ... zayıflamak ,bitkin bir hale gelmek ,kötü beslenmeden ... rıklamak,zayıflamak ,(Por.).

Sayfa : 337

X [I]buos (krg. türk. boğuz ,bôs ve Log. [illegible])

Gebe inek,,boğaz inek ;(kısır k hakkında)boğaz kısrak (krg.: ûlûh);buos buol -büyük karınlı olmak (kadın hakkında)(Hud.); (krg.: ...t.

Sayfa : 343

burğay (v)(burğa'dan;krş. alt. poro)

1)Kalkmak ,yükselmek (toz,duman ,sis,buhar hakkında)-burğayçıy;ağaç [illegible] burğayu citer - [illegible] kul [illegible] doğ-
ru yükselmektedir;kıvrılmaktadır ;(Pud.)

2)kaldırmak(toz),[illegible] ,[illegible] ;tahriye tokmek (kul hakkında),
(DP.).

3) Hiddetlenmek (...hakkında)= burğaççıy (Ion.).

burğâlas (v)(burğâ+lâ +s'dan)

soro kaldırmak ,kasırga (DP.).

Sayfa : 344

burğunnâ(v)(burğan)

toz etmek ,yükselmek ,kalkmak (un tozu ve s. hakkında);(krş. bur-
ğay).

Sayfa : 345

burguguy(v)

nefesle tışarı çıkmak ,yahut tışarı çıkmış olmak ,nefes alırken
tışarı çıkmak (su buharı hakkında),(DP.).

burguçuyû(burguçuy'dan)

Nefes çıkarma,nefes alırken su buharlarının tışarıya çıkması ,esme ,
nefes alma,(DP.).

Sayfa : 347

buru (krg.: burulğan)

Suyun akıntısı,dalgının sahile çarpması (N.)(krş. : [illegible]).

Sayfa : 350

buruokuruor (bk ...:burue)
Tütsülemek ,tütsü çıkarmak (soba hakkında) ,tütsülenmek ; tüstü yapmak yahut tüssü vermek ;buhar çıkarmak (yemek hakkında);buruotu üsenen buruolûr ....(Bilmece)- Onun tütsüsü ağız dolusunca çıkıyor(Bilmecenin halli : beşikte yatan çocuğun ağzından çıkan nefes hakkında) (Ya.); torbuyah sâğa buruolâtıgan âyı ereyer diebikke dılı (dyş.) -- söylendiği gibi, her bir buzağı pisliğinden buhar çıkınca ,o artık bir bahşiş beklemektedir .

buruolan (v)(buruolâ 'dan)
Tütsülenmiye başlamak (Ps.) tüssü vermiye başlamak .

buruolannar(v)(buruolan 'dan Caus.).
attâh kisi buruolannaran iser -Atlı olan adam süratle hareket eder.

buruolat (v) (buruolâ'dan)
Tütsületmek ,;tütsü vermek .

buruolatâççı (buruolat'dan Nom. ag.)

buruolâh (buruo'dan)
Tütsülü ,tütsü eden ;ehali (krş. 1al);buruolâh buruolâğı itegeybetiger dılı (duş.)-Bir sakin olan diğer bir sakin olana inanmıyor(Ya.);mangnâh buruolâğı manga suoh sanîr (dyş.)-Bedbaht olan (yani evsiz olan) diğer her bir eve sahib olanı bahtiyar sayar .

Sayfa : 384

krş.: I kürüö);huşay bütey -Haç biçiminde yere çakılmış kazıkların üstlerini üzerine gerilmiş üç sırıktan ibaret ve I sajına yakın yükseklikte olan çeper,örgü,çevre(Yakutsk mıntıkası Dyüpsyün ulusunda) ;sılbah bütey- Kesilmiş ve kırılmış yüksek ağaç kütüklerinden yapılmış çevre;bısıt bütey yahut sielî bütey- Bütün menzil boyunca ,geniş çeper,çevre;kîlge bütey kurduk bütey ongoron

Sayfa : 384

tıpkı hayvan ağılı gibi çevre ,çeper yaparak yatan büteyy Sarga bütey,Is bütey ,Tus bütey - Sınır adları (Osm.).

bütey(v)(krg. butey ve Mog.).

Öyle kapatılmış ve kilitlenmiş olmak ki hiç bir ara kalmasın (B.); kapanmak, unutmak (yar. hakkında) (krg. büt);sağır olmak;ulû kişi kulağı bütteydin -O mühim adamın kulağı sağır olsun (yani : kimse bizim konuştuğumuzu işitmesin).

büteydê(v)(bütey'den)
1)Etrafına duvar çekmek,çevre ile bir şeyi ihate etmek mutlâ büteydê
2)Sıkmak,sıkıştırmak (E.)

büteydêh (bütey'den Adj.).
I)Kökü olan kelmeye bak.;etrafı çevrilmiş ,etrafını çevre ,çeper yapılmış olan ;Büteydêh sısî- Sınır adı
2) Sınır adı

E. K. PEKARSKİY

YAKUT DİLİ LÛGATI

III

d, c, i, y

Kitap sahifesi: 658-993

E. K. Pekarskiy
YAKUT DİLİ LÛGATİ
II

D, C, İ, Y

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 72		
Yazar	: Eduard Karloviç Pekarskıy		
Cild	: Beyaz		
Ebadı	:		
		En	: 22 cm.
		Boy	: 32 cm.
Sayfa Adedi	: 409		

Sayfa : 3

day (v)(krq. = =) = ᴱtay

yukarı uçarak birden düşmek yanıı konmak; uçmak, kanat vurmak,

[illegible] aşağıya uçmak (ilk defa uçan kuş hakkında) [illegible]...

Sayfa : 4

dayîmpalen (v) (dayîmpa + lâ + n'dan)

üzerinde vergi bekayesi bulunmak.

dayîmpalanıımna vergi bekayesi olmiyan.

dayîmpalâ(v) (dayîmpa + lâ'dan)

vergi bekayesi bırakmak.

Sayfa : 22

dallarıttî (Nom. act. dallarıt'tan)

dallasıy (v) (krq. dallay)

yürürken elleri iki tarafa açmak, harekete getirmak.

dallat(v) (Caûs. dallay'dan).

Dallâh (Adj. dal'dan)

dallâhtîr (dallâh'tan)

dallâhtır-dagda-bürry efsanevî kadın ismi. (MP.).

dallaqqı (Adv. dallay'dan). (yaygın)

yaygın [illegible] [illegible]stör kına'ın dallaqqı tutar kuş kanatını açık tutar.

dall[illegible] [illegible]lugur

dall[illegible] kulgâhtân büyük dik (kepçe kulak) kulaklarla (MA.).

dalliyın[illegible]

yer [illegible]

Sayfa : 22

dalbrl.n (v (krş. dalğay) daurası

bu ot dalibellan, doğor! (12-13 sajin -(bir sajin uç arş.)-mutemma olan ot yığını hakkında) kardaşım bu ot yığını ne kadar geniş-tir! (genişliği, yüksekliğine uygun değil)

dâlı

yöl adı

Sayfa : 23

dâmı, dêni (dağanı (dağeni)'den kısaltma)

sangam dânı tahsıbat, tılım dâni ergıybat sesim de benim çıkamıyor, dilim de dönmeyor en dêni eter ere buolâ- yağın! Ah kardaşım, daha söyleme! (md.).

damğ (krş. türk. dam üstü)

bir binanın üzerinde olan toprak tabakası, ev yabud ahırın toprak damı, elenmiş toprağa karıştırılan ot, yonga ve saire, (Por.). tellerges tuos sağa kıyattâh, haralabıt anyiarğa tu-mustah dang kil bâr ısü (bilm.) bir kuş diyorlar, kanatları kağana ağaç gibi uzun, burnu ise kararıncaya kadar doğulmuş linke benzer (sivri sinek)

dangkı - lenğkı

kuore dangkı buolan hal karmakarışık bir hâle gelmek (krş. tüörü langkı), dangkı sadahtâh nyüöl toyon bâr usu (bilm.) gurultulu sağdakı olan (sağadaş-ok mahfazası)), bir rutübetli efendi var dı yorlar (zamn, zamh kaşığı)

dangñâ (v) (dang'dan)

binanın üzerine toprak dökmek, elenmiş yahut döğülmüş toprağın altına bir şey sermek (Por.). kumağınon örö ısan dangnân kebisit o, sıaqığın üzerine kum dök.

dap

1.-tut: dap gın yürürken tutmak (kapmak) suratle tutmak (edup cıncacıs cın); batiyatın dap gına ılan baran tahsa sürue yururken u birdenbire kapdı ve koğdu

2.-erkek .akabı.

Sayfa : 32

hareketli ndb.).

X dege (krş. degi ve nong. çok fazla pek çok, hadsiz, fazla

(Por.).

Sayfa : 33

yontmak (mesela agaç kaşığı)

degepçilet (v) (Cana. degepçilê'den)

degerek (krş. degey, degelciy, degereng).

degerek üktü mütad ölçüden küçük adım (DP.).

Degereki (krş. degerek.)

eyi dole nâyıgın burdu tisen siterin Degereki-hara kelen itisigar

tüserbit üsü (bilm.)

alıyorlarkı kara degereki (ayak ucunda yürüyen); duşduğu zaman

boynunu kırmış olan cesur delikanlığı avuçları içine aldı (insan

necaseti yeyen köpek).

Sayfa : 35

degim-degim (EE,) = degem - degem

X degis (krş. degie)

tumsunan birde degis gınarga dili gınna

(bükülmüş) gagası ile (kartal) göya bir defa gagaladı.

tıngıraginen degis gınar hâriyarga dili gımmıta (kartal) göya

bir defa(bükülmüş) tırnaklarıyla tırmadı (Hud).

X degit

başdan başa, her cihetten (eyi yahud kötü):

bu kisi degit bert bu adam her cihetten yiğit, her şeyi beceriyor.

degitter (krş. degit)

1.-muhtelif işlere kabilyeti vardır; degitter bert her işte

yiğittir, degitter û yarud âte barımayga degitter ûs tuolan!

bak sana

görüyorsun her işi nasıl başarıyor!

2.- faalyetin muhtelif cehti : degitteri satîr kisi bir çok iş

leri beceren adam - bu kisi degitterinen bert.

Sayfa : 40

delbiriyî(v) (bk. delberit).

delbiseh (bk. delbeğey) = nelbiseh

genişleşmiş(İon.); kendi fikrini gizleyen ve arkadan vuran (zarar veren)(İon.); urde umuruk, enne delbisen yokarısı darlaşmış aşa ğısı genişlemiş (yaşşat hakkında (Dp.)) satır başına dair (İon.)

Sayfa : 40

deleğey, [illegible]).

¹dem (krş. kırg. osm. deng)= nem

bir şeyin kendi, tamamiyet, sabitlik, (DP. [illegible]) kiayen ongoruong suoğa (DP.) serin (. şey) hakkında tam tasavvurun olmadıkça, sen onu yapamıyacaksın; deme billibet bu kisi giene (DP.) o **adamın kim (ne) olduğu belli değildir.**

²dem (krş. alt. tel. tem)=²deng

çok büyütmek (DP.); dem delcy senete kıerâte onun fevkalâde geniş fik. [illegible] dem delegey [illegible] mutad olduğundan [illegible] ziyareti bol oldu.

Sayfa : 44

dehsi (krş. türk. tekşi, mong.) = lehsi

düz, dum düz, düzlük, dümdüzlük; (DP.); sonuna kadar hepsi, bir şey bırakmadan, bila tefrik, kâfesi, bu suol dehsite suo bu yol düz değil; ol nesiliek oono dehsi bâydar o nasleğin? adamları son ferdine varınca zengindir. bİr dehsi [illegible] gine hepsini birderece eyi yaparak Ayî [illegible] da dehsi sırdatar (İN.) yaradan Allah kendi güneşinin ışığiile fark gözetmeden fakirleride zenginleride aydınlatır; birincisi meşhur Tıgın, ikincisi Hangalas; sonuncusundan Kangalas ulusları çıkmıştır. (Gom.) (krş. Deli-darhan).

dehsilê (v) (dehsi + lê 'den)

düzlemek, ütülemek, düz yapmak (toprağı)

(krş. [illegible]; [illegible] kök dolu yolu düzleyiniz (düz yapınız)!

Sayfa : 52

dip = lip

dip hân balğan (HP)ağır kapu

Sayfa : 132

cabcalıy (v) (DP, =cabcılıy

cabcalıyî (DP) (Hom..act. cabcalı, 'danı=cat [illegible]

cabcılıy (v) (krş. cabcâr = [illegible]

acele etmek, telâş etmek; [illegible] olan

[illegible] toprak, ve yeri olan

adam, kendi toprağına ve yerine gitmek için çok acele ediyo

rum; [illegible] tisen! çok acele eden kimse hak-

kında zem etmek için söylenir.

Sayfa : 134

[illegible] işlenmiş yeşitlerle (boğazlarla), (Ya.)

cat..

1)kısır (doğurmamış davar ve kadın).

[illegible] yaşına kadar doğurmamış davar, yelki;

kur cabıı=cabıı bâytasın iki ve ya daha fazla yıl doğurmamış

ve yavrusunum terk ederek yabanileşmiş davar ve yelki;

cabıl cahteller kızlar, bakireler cabıı barcıt cahteller

doğurmamış serbest kadınlar.

Sayfa : 136

[illegible] (krş. mong. [illegible] , bur. [illegible] tulhakat)= [illegible] cet, taraf,

[illegible] beter [illegible] (MA.) semanın o (bu) tarafında.

Sayfa : 145

cãlo (krş. câlı)

irade, musaade etme (krş. köngül): câlatınan kendi arzusu ile

Sayfa : 145

beyetin calatınan silcer kendi istediği gibi hareket yapmak; calatınan kömülöstö o kendi arzusu ile, rica edilmeden, yardım etti.

Sayfa : 151

câlı (krş. câla ?=dyâlı

hudserlik, keyfi mayeşa hareket, serbesiyyet; beyete calıtınan silcar kendi arzu ettiği gibi yaşıyor (geziyor) oburu câlı epeyce büyüklükte; kutur calı! (Abası ye nisbet edilen adam) kunç! ulû calı kibirli mağrur, (L.); ama câlı, kini kuotuo duor ... sıvışmasına imkân varmı? er(er)câlı: bak, ne yiğit. er cali, et tatay! her hangi bir erkekce muamele dolayısile meftun ... hayret nidası.

Sayfa : 151

calın (?callıy 'dam)

delikanlı, şehvetli, şiddetli, çalık, hayret (U., ayisit calına tarıyda ... (Ion.) delikanlı, Ayisit ilahesini ziyaret etti.

Sayfa : 159

capsâna (krş. capsagay, capsân)

1) iş beceren (DP); capsâna kişi becerikli, ceber, muntazam iş yapan adam.

Sayfa : 174

[1]câsın (krş. çaş. yaşinyıldırım) = dyâsın

uorda câsın ateş ruhunun unvanı (Hud.); Oroy-bûray or (Wor?)-Câsın yıldırım ilahı (Hud.); Ân-Câsın semada yaşayanın ismi (el.); Küöke-Câsın, Sûng Câsın masal kahramanının ismi (Ya.); semada yaşayanın ismi (Hud.)

Sayfa : 181

cebil (krş. [2]cebir, cibil)
ebil - cebil az görünen, şöyle böyle görünen.

[1]cebir = dyebir, dyabır
yemek yemekte müşkülpesend olmayıp sırf karnını doyurmak için acele yiyen (aksi: ...ltan), güçlü, kuvvetli, hastalıksız, mutenasıl (at, öküz),
yem yemede müşkülpesend olmayan koşum hayvanı işte mütehammil olur.

[2]cebir (krş. cebil, cibil ve bur. zeber eber-zeber: tabirinde = cibir.
ebir- cebir ince yağarak (= ibir - cibir).

cebirgen (v) (krş. cigirgen, cigergen)
igrenmek (DP.)

Sayfa : 187

cengke = dyengke
1) berrak, temiz (su); açık (konuşma); cengke ölü nidropsi, istiska. vucudun parlak şişmesile istiska (DP.)
2) Berraklık: ingnêh isdese cengkete bert onun almaçık kemiklerile yanakları çok şefafdır (çok temizdir).

cengker (v), cengkir (v), cengkiy(v) (cengke'den)
parlak, şefaf olmak, berrak olmak temizlenmek; hallân cengkiyen erer (hava) sema açılmaya başladı; cengkere hallibit berrak oldu, hava açıldı.

Sayfa : 187

cengkert (v), cengkirt (v) (cengker (cengkir)'den)
berrak yapmak, temizlemek
cengketik (Adv. cengke'den)
berrak, temiz, cılayışlı (ses hakkında).
cengkiy (v) (bk. cengker).
¹cengkir (cengkiy'den; krş. mong. ve bur. cenhir)
- ayengkır, nyengkır, çengkıl
parlak, berrak, temiz, şefaf, temizlenmiş (Por.); cengkir tâs
berrak taş; cengkir muostâh tuyahtâh ınah parlak (sadef renki)
tırnaklı ve boynuslu inek, cengkir ari sarı (erimiş) inek
yağı; cengkir û temiz su (= ıras u); cengkir kıl (= uegıen
kıl = ıras, sampaya suon kıl) atın temiz kuyruk kılları,
içinde kısa kıllar yok; ıras cengkir berrak (Af.)
²cengkir(v) (bk. cengker)
cengkirdâ (v) (1 cengkir + dâ'den)
parlaklık... ...vermek; berrak yapmak, şefaf yapmak, temizlemek (Por.) durultmak (meselâ bulanık suyu).
cengkirdi (Nom. act. cengkirdâ'den).
cengkirt (v) (bk. cengkert).
cep (krş. cebis)= nyep
sıfatın ehemmiyetini kuvvetlendiren alturasyon ek: cep cengkir
çok berrak, çok temiz.
cepse = depse, tepse, lepse

Sayfa : 268

¹böğö (krş.: böğöh, büğe, türk.: bek, Moğ. ve , manç. beki).
I)Berk,sert,kuvvetli,güçlü ,kudretli;sarsılmaz,eğilmez,(VP.);yenilmez ,(güreşte) kuvvetli,pehlivan(krş. ıbâbıy,mocu,kûstêh,sıralâh,sıresinnêh);böğö tangas-Sağlam elbise,devamlı elbise;böğö kisi-Güçlü adam,pehlivan ;böğö eye-Derin kâinat (Ş.);böğö sanâlâh kisi-Sarsılmaz (kararından dönmez) adam(VP.);böğö ongorûlâh kisi-Kendi eceli

Sayfa : 268

ile ölen adam (harf harfına: kuvvetli akibete malik olan adam);boğo atah -subo kuşu,baykuş ,alaca baykuş suocu(suon)atah , is, kılıg̃ihtâh,bocuğu(mocuğu),(NH.),Bir çok defa temas ettiği kelmenin

Sayfa : 272

oıllâ (v) (oıl + lâ'dan)

öldürmek, itlaf etmek, gömmek: ce, ağagın oıllâting dû? e, nasıl babanı öldürdünmü? birinin ihtiyar babası öldü-gü vakit şaka olarak sorulur; (bu belki çok eski zaman-larda ihtiyarlamış olan ebeveyni öldürmek âdet olduğu zamandan kalmış bir tâbir olmalıdır) (Nik.)

Sayfa : 291

iestâ (v) (ies + lâ'den)

1)bir kimseden alacağını taleb etmek;töttörü iestâ geri istemek.

2)bir kimseye bir kabahat isnad etmek; bir kir eden intikam almak, öc almak sıddı: af etmek (=iestâme âllar); iengngitten tirîgitten iestiem bunu ben senin arkandan lerinden çıkarırım, sen bana arkamla teririle cevap ve rirsin yani intikam alırım , kimiehe ... ongorbupput isin iestâgine" bizim yaptığımız ...ele ederek bizden intikam almaya kalkarsan ne olur? ... ilve buruydarın (ayilarım) iestême! onların kabahatlarını (gunahlarını) af et!

Sayfa : 293

[4]iet (v) (Osma.[5]iey'den)

iet - tuot bir kimseyi hüzün verici şarkılar söylemeye kobar etmek (bir kimsenin arkasından ağlayıp takmaklamak).

ietetor = iedete.

kepçe

Sayfa : 293

ieti (Nom. act. ²iet'ten)

iettâ (v) (¹uet + 18 'den)

1) uymak

2) mecbur etmek, cebren almak, musallat olup istemek,

iettân - iettân miyigın ongoructipar tiertıng ebet

musallat olarak isteye-isteye beni yapmağa mecbur ettin.

ietteş (v) (¹iet + 18 + s'ten)

musallat olarak istemek. iettesun - iet...

bu are ilim üzerine düşerek isteye-isteye almaya muvaffak oldum.

Sayfa : 296

¹ibir (krş; ebir ve ibir)

ufak: ibir samîr ince yağmur (B.) (= ibircibir samîr);

ibir ısıan ince serpinti, ufak parçalar; ibir ililân,

salnıyılar atahtâh bâr ûsû (bilm.) ufak kollu, çöp bacaklı

var diyorlar (kayın ağacı kabuğundan yapılmış samak kabı);

ebir - ibir kurduk ililâh elleri ot gibi ince ve çopur olan kimse,

ibir -cibir (krş. bur. ever-jiber)

yamut ibir - sibir sepeleyerek (= ebir-cebir);

ibir - sabır yavaş - yavaş gizlice; ibir - sabır sanga

(MA.) kısa konuşma, kesik-kesik konuşma, samîr ibir-sabır

tüsen erer yağmur sepeleyerek yağıyor (DT.)

²ibir = ²isir

maniâ: ilin atahkit ibire such buollun!

sizin ön ayaklarınız hiç bir türlü mania görmesinler.

Sayfa : 298

içcit (içi'den)

(türpü) ege ile çalışan (çilingir).

Sayfa : 299

ide | (krş. mong. kuvvet, maharet)

irce bini, bilgi, kabiliyet, itiyat, adet, maharet, san'at, meşgûl, [illegible], çevirilik, [illegible], [illegible]

er kisi idetin maygitinan oynöbutugar, gülbütüger, albinnâbitigar buruya such erkekleryin adeti vechile o şaka ederek ve gülerek beni aldatmakta kabahati yoktur (Hud.); balıksıt (yahut bulçut) ide balıkcılık sanâtı (Af.)

idekki

tam yaşında olmak (=oet): idekkitiger silcar kisi tam yaşında olan adam (20 den 35 yaşına kadar) (Ion.) (Jon.) (krş. hârilla).

idelâh (ide'den)

maharetli, tecrubeli, bilgili, liyakatlı, âdet edinmiş, alışmış; meşguliyeti olan, bir sanaat bilen, sanaata istidadı olan, sanatkâr, totuohşar dieri asir idelâhpin döyunceye kadar yemek adetindir; ölbütü tirierer tarıppatı abrir idelâh etim (mas.) benim (şaman kadın) ölüleri diriltan hastalara şifa veren liyakatım vardı; idelâği kitta oloruong -- idelâh buoluong (işçi, usta, sanatkâr) ile yaşayan [illegible], burdug koruyar idelâh reçberlik yapan, idelâh-hatalâh kisi tuo...ağına - olon ontou bierer umüö eğer o gözü açık - maharetli bir adamsa ona bir şey olmaz.

Sayfa : 304

ikir - tâhır, ihir - tâhır

biçimsiz, pürüslü (Nik.); karma karışık (yorumsuz) bir şey konuşulduğu vakit konuşmasından akıllı anlayamamak; ikir-tâhır gına sılcıma nafile yere, boş yerdolaşma, gezme; ikir-tâhır tülâh süösü yünü temiz olmayan davar (DP.)

Sayfa : 305

ikk'ardıgar, ikk' erdiger ([1]arıt sözüne bk.).

ékki (krş. moğ. ikki)= ekki

iki, çift; ikkiler (plur.) ikiler (krş. ikkie); ikki arda iki arada, sılgı ikkite kadına verilen mehr (Xon.) (krş. sılgı üse (altata, ağısa, toğusa)).

biri birine nom anenk olan iki isim mefhumlerini bağlıyor ve onların tasrif eklerini kendisine alıyor (bu isimler o zaman tasrif eki almıyorlar) ve böylece cümlede bağlama sözü olan ve yerine tutuyor:

min ağam iyem ikki mibittere benim annem ve babam geldiler en min ikkige tusalâh sana ve bana elverişlidir; min ağalâh ((B.)'de yanlış ağa) yol ikkini kördüm ben baba ve oğlunu gördüm; çok zaman ikki her iki mefhumun sonunda tekrarlanır: ikki hasâğın ((B)'de yanlış hasağım) ikki siroitini ikki benim iki kazağım ve benim kılağuzum; ilin haya 'ikki haya 'ikki şark ve garb dağı.

ikkie (ikki'den; krş. kas. ikeü)

ikimiz, iki kişi; kini ikkie onlar ikiside (Af.)

ikkieyeh (ikki'den)

yalnız iki, tek iki; ikkieyeğin yalnız ikisi (yaşayorlardı); ikkieyehter (pl.) ikisi bir arada (yaşayor)

ikkieles (v) (ikkie + lä + s'ten)

ikileşmek (Sik.)

ikkien (ikki'den)

ikiside; ikkiemit ikimiz ikkiennere her ikisi (=ikkiennese); ikkiennerin her ikisini (Acc.)

ikkiennes (ikkien'den; birdes teşekkülüyle krş.)

yalnız zamir tasrifleriyle kullanılır;

ikkiennese her ikisi (= ikkiennere).

ikkierdiger, ikkierdinem (bk.[1]arıt).

ikkilä (v) (ikki + lä 'den)

ikilmek, ikiye iblağ etmek.

Sayfa : 306

ikkilen (v) (ikki + lä + n'den)
İkileşmek, iki olmak, iki rubleye çıkmak (bir şeyin kıymeti hakkında) iki yaşına girmek, iki şeye malik olmak ve saire.

ikkiläh (ikki'den)
1)iki (şeyi) olan, iki (kapik) kıymetinde olan ve saire, ikkilähper küstume! benim ikize görünme! (yani benim iki gözüme görünme, gözümden def ol).
2)iki yaşında, iki yaşlı, iki yıllık, iki yaşında olan, ikkilägitten iki yaşından beri.

Sayfa : 306

Îtimci,Îtimnyi (Î̂t + mci(mnyi) 'den)
1)Birisi tarafından beslenen her xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx ne ise ,mütekabilen o da ötekini besler ;meselâ: inek sürüsünün adı Îtimnyi'dir ,zira bu ineklerin sahibi bunları besler ve ayni zamanda kendisi de bu ineklerden beslenir ,(Hik.)
2)Başkaları hisabına yaşayıp ,mukabilinde hiç bir tediyatta bulunmayan kimse (Hik.);çırak,terbiye edilen (erkek xxxxxxx)(=îppit uol),kız (= îppit kîs).
3)Cemiyet ,yâni : ulus ve soy hisabına yaşayan ,fakir ahalinin tabakası(ağa ûsa);bu ahali tabakası " ya evleri dağılmış eski ev sahiplerinden yahut işe yaramaz ihtiyar ve çocuklardan ibarettir. Bunlar dilencilik etmezler , ancak yardım (kömö) dilerler .İfa ettikleri küçük vazifeler mukabilinde,akrabaları tarafından iaşe edilirler. Bunlar umumiyetle ,zengin birisinin nezdinde yaşarlar" (Koçn.)(krş. : kumalan,umnasıt).

Sayfa : 308

²il (krg. türk. el, mong.)

iyi dostluk, muhabbet, sevgi, sulh rahatlık, sulhperverlik .-ᵏeye, il-eye), il [illegible] sevgi ile

geçen (iki ahbab); sevgi ve muhabbetle bir birlerine

bakarak; bir birlerini okşayarak (Ya.),

kini bierer tuohha da leğelciybet ill-eyeni

o, sarsılmaz bir sulh veriyor (D.) (U.)

¹il (krg. ibil)

uçağı tabirlerde:

1)il-simil anlaşılmaz, [illegible] (DI.)

2)il-simil hedefsiz (DP.)

²il (v) (krg. türk. il asmak, ilmek)

asmak, örtmek, neyi (Acc.) neye (Dat) ilmek, (öküze boyunduruk)takmak, sançmak, dizmek ((B)'de yanlış: anknüpfen, einstecken, eintunken); kinnâh bısağın ıngırın sunnugar ilen eğerim kenarında kâmile beraber asılı pıçak (geliyor); ıngırga beremedeyi il heybeyi eğere atmak (asmak); lâbas atağar atın tesi nitten ile bruhpit (söspit) cit diregine atın dizginlerini attı (bağlamadı)

ile (adv., [illegible] [illegible] ile berrak, açık [illegible] görünen (Morg.))

[illegible], açık olarak, âlem, [illegible], sizden da ile [illegible] gizli ve açık; ile betis acık olarak kimi teşyi etmek (Isyahait ilâhe hakkında); ile isit açık olarak işitmek ile sâtırt bir kimseyi âlenen tahkir etmek;

Sayfa : 309

ile tasâr isbat etmek. (D.); ile-hara-bunatir

bir kahraman ismi; ile-bâççı tamamile açık olarak

köstö ile-bâççı tus esde, ayıkta inmek ile-bodo ayık olarak, esde, alem, göagöre, mevcudiyetile, değişmeden,

ile-kircik tisigi nyâcı tuoitut ogolut biz(yaradıcılar)

aleni olarak [illegible] olduğumuz yavru, ile-köstö [illegible] ile

Sayfa : 309

çahçı satîlâ! gözgörehahikuten in (lohsanın Ayîsıt îlaheye müracaatı).

X îlî (v) (î + lî'den)

çenber ile techiz etmek, bir şeye çenber yapmak, temelini yapmak (Tor.); çevirmek, etrafını almak (=tögürüççü ilân tur, îlî tögürüyen tur); hallân ıranhtâğıtın ütüö taptala algısa da saban îlêtim en düsağın! (Kl.) sema padişahının sevgisi senin kalbini kapsın veetrafını çevirsin ... en... îlêbıting - sagalâbıtıng bârıy? sen ne gibi iyilik yaptın?

Sayfa : 310

X îlêh (î'den)

halkalı, çenberli, yuvarlak dibli; ürüng ası muos îlêh muoçukaşa kuttanna ... eğer sütlü yemeği kemik çenberle fıçıya (karın) atarsan o artmaz, çoğalmaz; îlêh-sağalâh halkası ve kenarları olan, hatları olan, vechi, sathi olan (Hud.); şekli muhtelif olan (Yon.); emis ... itirin sıstın telgeppit kurduk îlêh-sağalân iye turû daydı ... muhtelif şekli olan ana yurt duruyor (Hud.);

agıs îlêh - sağalâh ân iye daydı ... çenberli, sekiz kenarlı ana yer (dünya) --sekiz kenarlı (sekiz taraftan hudud kesilmiş olan) ana-kainat, sekiz köşeli—hududlu

Sayfa : 311

-.311.-
311

dünya YS.)

Sayfa : 320

gitti onu da bilmedi.

²ili [illegible]r,. tar. çağ. ilik uyak ve el kemikleri)-eli
bilek kemiği, el, yazı hattı, unga (unguo) ili sağ el
(kol), hangisi ili sol el [illegible], ilite [illegible] kolsuz (kolsuz)
ili bersis bir birile yahut bir [illegible] nişanlanmak
(Dut. F.), nişanlı olmak (gitta) kimle (D.),
irâhtâğı ilite uzun padişah [illegible] nereye [illegible]
sen bulur), ililin atahtîn talapaççıya möhsö turarın kurduk
(toy kuşu) gibi [illegible]tlarile (ellerini) ve [illegible]larile topi
nerek (Hud.); üçügey ili aydın yuzon el.

Sayfa : 323

¹ilim (inyim, inye, inyilere; (B)'ye göre: innim, inne, innilere)
(arç. ilik, turk. alın yüzün ön kısmı) bir şeyin ön kısmı
ön (irç. kelinve argâ); ilin [illegible] benim ön tarafım; min
ilin öttüber benim ön tarafımda, önümde; ilin öttö bir
şeyin önünde ilin öttütten onun (kendi ön tarafı, onun
(kendinin) önünde, ilin öttüger onun kendinin) ön tarafında
onun (kendinin) önünde.
on sanı ilin öttüger kisehe keşsir buolâyapın! ner ileride
[illegible], ilin [illegible] (hayvanın)
ön ayaklarından yapılmış eldivenlerle; ilin atahkıt ibire
suoh ayanmân tîying!

Sayfa : 331

¹im - ¹ing
elmaçık kemiği: harağın üta imin bisagasıgar dieri subu
ruyan barda (RT.) göz yaşları elmaçık kemiklerinin ya-
rısına kadar yuvarlandı..

Sayfa : 331

[2] im (krş. alt. te... im hayvanların kulaklarına vurulan tamğak: bu
hayvan kimin malı olduğunu gösterir) fark etmek için
hayvanların kulaklarına vurulan nişan (krş. kilieme),
[illegible], tamğa, [illegible], imitten [illegible], bir alamet [illegible]
bırakmadan [illegible] [illegible], imitten [illegible] ter yahut imitten su
torter bir şeyi imha etmek (Acc.); immititten bısâğa
gınna o bıçı yer yüzünden silip süpürmek istedi; immîn
[illegible]
ilî ime ellemek; ilîm ıminen bilebin elleyerek biliyorum;
atağım iminen sıloscın el ile yakalayup gezerim ime-
tuoma ere bâr yalnız bir görüş kaldı, hemen hiç bir şey
kalmadı; imin-tuomun ere bugul ongorbut yalnız bir görüş
var - öyle ufak (ot) yığınları yaptı.

[4] im (krş. alt. ingir)
ak [illegible] (gö[illegible] [illegible] ufak), akşamları [illegible]
aydınlık, alaca karanlık (krş. tıng); im süten erer
akşam şafağı sönmeye başladı; im sütte akşam aydınlığı

Sayfa : 332

kalmadı, karanlık bastı; im balay karanlık, derin karanlık,
zifiri karanlık, duman (A.), habıs haranga im balâhay dayd.
tamamile karanlık yer (Hud.); im bütey tam karanlık,
im büteyine turan barbıt o henüz tam karanlık iken gitti
(henüz şafak sökmeden gitti).

[4] im cim, im nyim (krş. mong. yakut)
sessiz, yavaş, sakit; tınçlık, tınç, mütevazı sakit
(DP.); im nyım! hiç bir işaret yok! ikkite ikkien im nyım,
[illegible] ouon o.tey buollun! iki ikile gizlensinler (sakit
dursunlar) üç üçle tamamile sağır olsunlar (yani; bizim
söylediklerimizi kimse işitmesin)!

Sayfa : 332

imelik - samılık, imilik-samılık

becerikli, çevik, işgüzar (DP.), canlı celd: imelik (imilik)-samılık sılosr canlı, çevik gezmek,yürümek, her yere burun sokmak (Nik.)

imen, imeng

yaradıcı kabiliyet, yaradıcı, meydana getirici enerji (Nik.) son dereceye bulan büyük arzu, şehvet, şiddetli arzu (DP.) (Krş. esmen), erbehper imengme erçiyen kulu: benim büyük parmağıma yaradıcı enerjiyi ver (mahal ilahına hitab); haranga küöh harahtara imen (imeng)inçeşeyinen bürülle tüsputter kuyu mavi gözler dumanile kapandı (IP.) (Lermontovun: Darı-tereki manzumesinden).

Sayfa : 367

2
is(v)(krg. türk.: eş - Birisi arkasınca gitmek,t[illegible] etmek, refaket etmek) Med

X hareket etmek ,gitmek,sürüklenmek,sallana sallana gitmek ,koşmak , binekle gitmek (herhangi bir hareket hakkında);[illegible] iser (-kim [illegible]oi? kim egiehe iser - ol etie e - Kim sana yaklaşıyor [illegible] söyleyer [illegible];isiy - lütfen ,[illegible]it;tayonung min iserbin [illegible] in gü,bilbekkin dü (-sen senin elemanın[illegible] [illegible]orum ,[illegible] bilmiyor musun? [illegible] çok ? heyete iserin kursu tusputum - ben , [illegible] ettiş;Duodin diekei [illegible] sen-Duodin'in yanın[illegible] [illegible]erken ;bu (ol) istehine [illegible] [illegible]rken,iste [illegible];bu (ol/sen)-iste [illegible]ederken,y[illegible], koşukta ,binekle giderken, seferde, Koşada

Sayfa : 378

ü
isit (v)(krg. türk.: egit ,esit ,igit)

I)Bir şeyi yahut bir şey hakkında işitmek ;[illegible]inlemek ,bir şeyi yahut birisini dinlemek ,birisinin sözüne itaat etmek ,birisine tabi olmak;(ilaçın tesiri)tahtında bulunmak ;ilacın tesirine tabi olmak; [illegible],[illegible]mek,k[illegible]mak (sib.);işitmek ; tugu isitting ?-(Yeni) [illegible]işittin ?isterin istebin - İşitmiyor geline [illegible]yorum ;[illegible]

Sayfa : 383

X istâk (rus.)
1)Manivela, ~~[illegible]~~ (vinç) (krş. : töşü);çitin alt sırıklarının desteği(= bıar ,uos ,atah)
2)Yardım ,muavenet(herhangi bir sebeple);istëge suoh kisi - Muavenet görmeyen adam ;bu kisi istâğinen üöremmitim -Ben bu adamın yardımı sayesinde tahsil gördüm .

Sayfa : 384

istâh (1 is + lâh 'den)
1)İstiğab eden ;içi ipiyce şey alan ,geniş ;**isteh isit** - içi çok şey alan kab ;büt isteh - Bir pudun dörtte birisini istiab eden bir kab (= büt kirer isite).
2)Karınlı , göbekli ;isiger uottâh ,tasıgar isteh bâr usü -(Bilmece)-Söylendiğine göre : içi ateşli tışı karınlı bir şey vardır (Bilmecenin halli : samavar);kırcagus emêhsin kenyinen istêh usü -(Bilmece)-Eski ihtiyar kadının karnı arkasındadır(Bilmecenin halli : toasar);ulahan isteh kisi-karınlı ,göbekli ,saraga isteh cahtar -yeni gebe kadından ;yani : yeni doğuran kadın.

Sayfa : 394

iti - iğıti
iş·te - iş·iti

Sayfa : 395

- îtiyeh (Ion.)(Uç.)([1] ît + iyeh 'den)== îtieyeh,îtieh
Talebe, terbiye edilen ,terbiye gören ,evlatlık,oğulluk ;iybicn - taybân îtiyeh oğo bâr üsü -(Bilmece)-Söylendiğine göre,dönen - çevrilen bir çocuk -talebe vardır (Bilmecenin halli : süpürge).

itiyî (itiy + î 'den Nom. act.)

itik (Müstakilen hiç bir manası yoktur).
mıtık - itik - Dal budak vesaire(umumiyetle: çılı çırpı)

Sayfa : 396

îtilin (v)([1] ît + lin 'den)
beslenmek,gıdalanmak, terbiye edilmek ,yedirilmek ,gıdalanmış olmak ;iaşe edilmiş olmak ;iaşe ; Urüng -ayî- toyon ürüng sülügeyitten tamamlatan bîererinen îtillibit -(Akl.)-O, (Beriet -bergenin)in damla damla olarak Urüng -ayî -toyunun gönderdiği(iğdirdiyi) yaşatıcı mayiiile beslenmekte idi ;cieber îtillibit - Benim evimde terbiye görmüş olarak ;benim [ev]aile efradımın biri olarak , (Bt.);îtillibit iyeta - Onu,üvey annesi yedirerek (besliyerek); îtillen asâ - yemek ,içmek ;îtillen olor - terbiye edilmek .

Sayfa : 396

îtimci,îtimnyi ([1] ît + mci(mnyi) 'den)
1)sürüsü tarafından beslenen her [illegible] ne ise ,mütekabilen o da ötekini besler ;meselâ: inek sürüsünün adı îtimnyi'dir ,zira bu ineklerin sahibi bunları besler ve ayni zamanda kendisi de bu ineklerden beslenir ,(Mik.)

Sayfa : 396

2)Başkaları hisabına yaşayıp ,mukabilinde hiç bir tediyatta bulunmıyan kimse (Nik.);çıraK,terbiye edilen (erkek xxxxxxx)(=îppit uol),kıs (= îppit kîs).

3)Cemiyet ,yâni : ulus ve soy hisabına yaşayan ,fakir ahalixt tabakası(ağa ûsa);bu ahali tabakası " ya evleri dağılmış eski ev sahiplerinden yahut işe yaramaz ihtiyar ve çocuklardan ibarettir. Bunlar dilencilik etmezler , ancak yardım (kömö) dilerler .İfa ettikleri küçük vazifeler mukabilinde,akrabaları tarafından iaşe edilirler. Bunlar umumiyetle ,zengin birisinin nezdinde yaşarlar" (Koşn.)(krş. : kumalan,umnasıt).

Sayfa : 397

itinne (bk.: iti)

itinneği (B.de itinneği)(itinne + ği 'den).
Burada bulunan ; uzakta bulunmayan .

itinnik (itin (bk.:iti) +nik 'den).
Bunun gibi,böyle, takib eden ,arkasından gelen ;böyle,tıpkı aynen, itinnik üye tuhharı buoluo suoğa -Ebedî olarak böyle kalma; sangata itinnik -Onun sözleri böyledir;itinnik buol - Böyle olmak ;itinnik buoluoh tustâh -O,öylece olmalıdır ;itinnik buol-